

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

**ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ ΚΑΙ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

***ΧΩΡΙΚΕΣ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΕΙΣ ΣΤΗΝ
ΕΠΑΡΧΙΑ ΣΕΔΙΝΟΥ***

**ΕΠΙΒΛΕΠΟΝΤΕΣ ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ:
ΓΟΥΣΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
ΚΟΤΖΑΜΑΝΗΣ ΒΥΡΩΝ**

**ΦΟΙΤΗΤΕΣ: ΑΝΔΡΟΥΛΑΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ
ΚΡΟΜΥΔΑΚΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ**

ΒΟΛΟΣ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 1995

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Αισθανόμαστε την υποχρέωση να ευχαριστήσουμε θερμά όλους όσους με οποιοδήποτε τρόπο βοήθησαν για τη δημιουργία της παρούσας εργασίας. Ιδιαίτερα, ευχαριστούμε τους επιβλέποντες καθηγητές, κ.κ. Δημήτριο Γούσιο και Βύρωνα Κοτζαμάνη για την αμέριστη συμπαράστασή τους καθ' όλη τη διάρκεια της εκπόνησης της. Επιπλέον ιδιαίτερη ευγνωμοσύνη χρωστάμε στον Οργανισμό Ανάπτυξης Δυτικής Κρήτης (Ο.Α.Δ.Υ.Κ.) για την ανεκτίμητη βοήθειά τους κατά τη διαδικασία συλλογής στοιχείων. Τέλος, θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε τον κ. George Khougy για την διάθεση σε μας των γνώσεών του πάνω στην ψηφιακή αποτύπωση χαρτών.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΧΕΣ.....	3
ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΣΤΟ ΧΑΡΤΗ.....	3
ΜΕΡΟΣ Α: ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ	
ΩΣ ΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΟΥ '70	6
1. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ.....	6
1.1. Οργάνωση της επαρχίας.....	6
1.2. Ο ρόλος της Κανδάνου ως διοικητικό κέντρο και οι σχέσεις της με την Παλαιόχωρα.....	6
2. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ - ΟΙΚΙΣΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ.....	10
2.1. Πληθυσμιακές εξελίξεις μέχρι το 1951.....	10
2.2. Πληθυσμιακές μεταβολές από το 1951 έως το 1971.....	12
2.3. Οικιστική Δομή.....	15
3. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΕΩΣ ΤΟ 1970.....	18
ΜΕΡΟΣ Β: ΤΟΜΕΣ ΣΤΗ ΧΩΡΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ.....	19
1. ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΚΑΙ ΓΕΝΙΚΟΤΕΡΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΟΠΟΙΟ ΕΦΑΡΜΟΣΤΗΚΑΝ.....	19
1.1. ΑΝΑΔΑΣΜΟΣ.....	19
1.2. ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ.....	22
1.3. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ.....	27
1.4. ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΝΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ.....	29
1.5. ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	32
2. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΜΕΤΑ ΤΟ 1970.....	34
2.1. ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟΝ ΥΠΟΛΟΙΠΟ ΝΟΜΟ.....	34
2.2. ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗ.....	35
2.2.1. Πληθυσμιακά Χαρακτηριστικά.....	35
2.2.2. Δομή του πληθυσμού.....	40
2.2.3. Πληθυσμιακή πυκνότητα.....	47
3. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΣΗΜΕΡΑ ΚΑΤΑ ΤΟΜΕΑ.....	50
3.1. ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ.....	50
3.1.1. ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ.....	50
3.1.1.α) Καλλιέργειες υπό κάλυψη.....	50
3.1.1.β) Λοιπές καλλιέργειες ανά κοινότητα.....	54
3.1.1.γ) Αρδευόμενες εκτάσεις.....	57
3.1.2. ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ.....	62
3.1.3. ΑΛΙΕΙΑ.....	62
3.1.4. ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΔΟΤΗΣΕΩΝ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥΣ ΣΤΟ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟ ΤΩΝ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΩΝ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ.....	64
3.1.5. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΔΙΑΡΘΡΩΣΗΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΓΕΝΗ ΤΟΜΕΑ.....	68
3.1.5.α) Γεωργικός εξοπλισμός.....	69
3.1.5.β) Δείκτες σχετικοί με τη φυσιογνωμία του πρωτογενή τομέα.....	71
3.2. ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ.....	85
3.2.1. ΟΙ ΜΜΕ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ.....	85

3.2.2 ΒΙΟΤΕΧΝΙΚΕΣ ΜΟΝΑΔΕΣ	86
3.3 ΤΡΙΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ	89
3.3.1 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ.....	89
3.3.1.α) Ξενοδοχειακό δυναμικό της περιοχής μελέτης και συσχέτιση του με το Νομό	90
3.3.1.β) Τουριστική κίνηση σε σχέση με το ξενοδοχειακό δυναμικό της περιοχής.....	96
3.3.1.γ) Το δυναμικό της περιοχής σε ενοικιαζόμενα δωμάτια	101
3.3.1.δ) Συμπερασματικά	103
3.3.2. ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ	105
3.3.3. ΕΜΠΟΡΙΟ.....	107
3.4 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	108
4. ΥΠΟΔΟΜΕΣ	112
4.1. ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ.....	112
Δρομολόγια Υπεραστικών Λεωφορείων	114
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΑ	115
4.2. ΥΔΡΕΥΣΗ, ΑΠΟΧΕΤΕΥΣΗ, ΑΡΔΕΥΣΗ.....	115
4.2.1 ΑΠΟΧΕΤΕΥΣΗ.....	115
4.2.2 ΥΔΡΕΥΣΗ.....	116
4.2.3 ΑΡΔΕΥΣΗ.....	116
4.3. ΤΗΛΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΕΣ.....	117
4.4. ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ.....	120
4.4.1. ΥΓΕΙΑ	120
4.4.2. ΠΑΙΔΕΙΑ	121
5. ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ, ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΡΥΠΑΝΣΗΣ, ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	123
5.1 ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ.....	123
5.2 ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ.....	125
5.3 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ.....	127
ΜΕΡΟΣ Γ: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΚΡΙΤΙΚΗ	130
1. ΠΡΟΫΠΑΡΧΟΥΣΕΣ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ.....	130
1.1 Η ΑΠΟΨΗ ΤΟΥ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΥ (1984) ΓΙΑ ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΙΣ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ.....	130
1.2 Η ΑΠΟΨΗ ΤΗΣ ΕΙΔΙΚΗΣ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΑΣ-ΚΟΥΝΤΟΥΡΑΣ ΓΙΑ ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΙΣ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ.....	135
2. ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ - ΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ.....	138
2.1. Τάσεις - Προοπτικές του Πρωτογενή Τομέα.....	138
2.2. Τάσεις - Προοπτικές του Δευτερογενή Τομέα.....	145
2.3. Τάσεις - Προοπτικές του Τριτογενή Τομέα - Τουρισμού.....	147
2.4. Εντοπισμός προβλημάτων στην παραθαλάσσια ζώνη.....	149
2.4.1. Τιμές γης.....	149
2.4.2. Οικιστικά προβλήματα στην περιοχή Κουντούρας.....	150
2.4.3. Έρευνα μεταφοράς τεχνολογίας.....	151
3. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ - ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΑ ΣΕΝΑΡΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ.....	151
3.1. ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ.....	154
3.2. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ.....	155
3.3. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΑΡΑΘΑΛΑΣΣΙΑΣ ΖΩΝΗΣ.....	163

3.4. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΖΩΝΗΣ.....	165
3.5. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΖΩΝΗΣ.....	168
ΑΝΤΙΓΕΠΙΛΟΓΟΥ.....	170
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ.....	172
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	173
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ (Α', Β', Γ', Δ', Ε', ΣΤ') ΚΑΙ ΧΑΡΤΕΣ.....	174

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σκοπός της εργασίας αυτής είναι η ανάλυση της χωρικής οργάνωσης της Επαρχίας Σελίνου. Ο εντοπισμός των δημογραφικών και οικονομικών τάσεων και οι χωρικές εκφράσεις αυτών.

Πιο συγκεκριμένα, η εργασία θα εστιαστεί στις χωρικές επιπτώσεις που προκαλούν διαχρονικά, η ανθρώπινη κινητικότητα και οι μετασχηματισμοί των παραγωγικών συστημάτων.

Η περιοχή μελέτης αποτελεί μια γεωγραφική ενότητα τη συνοχή της οποίας παραδοσιακά ενίσχυαν το ανάγλυφο, το κοινό σύστημα εκτατικής παραγωγής και το κοινό πολιτιστικό περιβάλλον. Ωστόσο, παρουσιάζεται ως ένας χώρος περιθωριοποιημένος και απομονωμένος λόγω κυρίως των γεωμορφολογικών χαρακτηριστικών της, τα οποία δεν επέτρεψαν τη σύνδεσή της (μέσω των οδικών δικτύων κυρίως) με το βόρειο, ανεπτυγμένο τμήμα του νομού Χανίων. Έως το 1970 παρουσιάζει σημαντική μείωση του πληθυσμού της, φαινόμενα εγκατάλειψης και ερήμωσης.

Σήμερα μπορεί να θεωρηθεί ότι ανήκει σε εκείνους τους χώρους που από το 1970 και μετά, η ανάπτυξη και η πρόοδος δεν αφορά παρά ένα τμήμα τους, γεγονός που διαφοροποιεί τη δημογραφική κατανομή, τα συστήματα παραγωγής και διχοτομεί το χώρο. Το τμήμα αυτό εκμεταλλεύεται ορισμένες συγκεκριμένες ιστορικές συνθήκες αξιοποίησης τοπικών πόρων και έρχεται να ενταχθεί σε τοπικά, υπερτοπικά, διεθνή δίκτυα ανταλλαγών και να αναπροσαρμόσει τη θέση του σε σχέση με το παρελθόν, χωρίς ωστόσο τα θετικά αποτελέσματα αυτής της προόδου να επεκτείνονται άμεσα το σύνολο του χώρου.

Μέσα από την ιστορική ανάλυση του μετασχηματισμού των διοικητικών -οικονομικών και δημογραφικών δομών επιχειρείται η διάγνωση του τρόπου διαμόρφωσης των παραγωγικών συστημάτων στο χρονικό ορίζονται των τελευταίων 20χρόνων.

Η περιοχή μελέτης ως χώρος εμφανίζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον στην εξέλιξή της. Σήμερα, μετά από μια σειρά διαδικασίες τις οποίες θα εξετάσουμε, εμφανίζεται ως μια περιοχή η οποία ακολουθεί την εξής τυπολογία χώρου: α) στη νότια παραθαλάσσια περιοχή, όπου χωροθετούνται και κυριαρχούν πλέον οι νέες δυναμικές δραστηριότητες (θερμοκήπια - τουρισμός), οι οποίες συνοδεύονται από δημογραφική συγκέντρωση - μετατόπιση και από την

εμφάνιση νέων δυναμικών πόλων, και β) στην ορεινή ζώνη (εσωτερική ενδοχώρα), όπου παρατηρείται διατήρηση των εκτατικών συστημάτων παραγωγής και τάσεις μείωσης δραστηριοτήτων, στο μεγαλύτερο μέρος της και σημειώνονται φαινόμενα εγκατάλειψης και παρακμής των οικισμών.

Αυτές οι μεταλλαγές σε αντίστοιχα χωρικά επίπεδα - συστήματα είναι σημαντικές γιατί εκφράζουν, στο πλαίσιο της γενικότερης ενσωμάτωσης της ελληνικής Περιφέρειας στην Ευρωπαϊκή αγορά, συγκεκριμένες χωρικές, οικονομικές, δημογραφικές και κοινωνικές ανακατατάξεις οι οποίες συμβαίνουν σε τέτοια πλέον ένταση που οδηγούν στην αναγκαιότητα οι χωροταξικές και αναπτυξιακές πολιτικές να τις λαμβάνουν σοβαρά υπόψη. Το πρόβλημα είναι ότι από τις επίσημες απογραφές και στοιχεία καθώς και από μελέτες που προσεγγίζουν το χώρο μόνο τομεακά οι δυναμικές αυτές δε διακρίνονται ευκρινώς. Για τους παραπάνω λόγους η προσέγγιση της παρούσας εργασίας θα προσπαθήσει να εντοπίσει τοπικά τις διαδικασίες και τα φαινόμενα που προσδιορίζουν τη χωρική εξέλιξη προσπαθώντας να τις εντάξει και να τις εξηγήσει, στο μέτρο του δυνατού, σε μια σφαιρική οικονομική διάσταση.

Μετά από αυτές τις εξελίξεις τίθενται θέματα οργάνωσης του χώρου σύμφωνα με τα σημερινά δεδομένα. Εδώ θα προσπαθήσουμε μεν να αναλύσουμε την πορεία αυτού του χώρου και τους ιστορικούς καταναγκασμούς οι οποίοι επέδραμαν σε αυτήν, αλλά κυρίως θα ασχοληθούμε με την παρούσα κατάσταση και τις μελλοντικές τάσεις εξέλιξης των δραστηριοτήτων στην περιοχή. Έπειτα θα επιχειρήσουμε να εντοπίσουμε προβλήματα που στη χώρα μας κυρίως εμφανίζονται με αδυναμίες στην οργάνωση - διαχείριση του χώρου.

Τα προβλήματα στη διαχείριση και οργάνωση του χώρου είναι νέα και διαφορετικά από τη μια ζώνη (ενδοχώρα) και την άλλη (παραθαλάσσια περιοχή). Σήμερα εμφανίζεται η ανάγκη διαφορετικών πολιτικών οργάνωσης του χώρου και των δραστηριοτήτων, που να εξασφαλίζει ωστόσο τη χωρική και κοινωνική ενότητα της επαρχίας. Τέλος, θα γίνει μια προσπάθεια παρουσίασης ολοκληρωμένων λύσεων σε σχέση με αυτά τα προβλήματα.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΧΕΣ

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να επισημανθούν ορισμένα μεθοδολογικά προβλήματα τα οποία συναντήσαμε στην πορεία αυτής της εργασίας:

- ⇒ Γενικά υπάρχει πρόβλημα εύρεσης στοιχείων σε επίπεδο ΟΤΑ και κατώτερων χωρικών συστημάτων.
- ⇒ Τα επίσημα στοιχεία της Ε.Σ.Υ.Ε. συχνά δεν ανταποκρίνονται για διάφορους λόγους στην πραγματικότητα σε τόσο χαμηλό επίπεδο ανάλυσης
- ⇒ Επιπλέον, τα περισσότερα από τα στοιχεία των απογραφών του 1991 δεν έχουν ακόμη δημοσιευθεί.

Πρέπει επίσης να επισημάνουμε, για μεθοδολογικούς σκοπούς, ότι ο Δήμος Πελεκάνου δεν υπήρχε ως τέτοιος. Δημιουργήθηκε στη δεκαετία του 1980, με συνένωση κοινοτήτων. Όμως, για λόγους συγκρισιμότητας των στοιχείων, οι κοινότητες που συνενώθηκαν έχουν καταχωρηθεί εδώ, ως Δήμος Πελεκάνου για όλες τις απογραφές (χρησιμοποιήθηκε ως βάση αναφοράς των στοιχείων η απογραφή του 1991).

ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΣΤΟ ΧΑΡΤΗ

Η επαρχία Σελίνου τοποθετείται στο νοτιοδυτικότερο άκρο της Ελλάδας. Αποτελεί μια από τις πέντε επαρχίες του Νομού Χανίων, Περιφέρειας Κρήτης στη νήσο Κρήτη (χάρτης 1)

Από διοικητική άποψη αποτελείται από 14 ΟΤΑ (91 οικισμοί) από τους οποίους 2 Δήμοι και οι υπόλοιποι κοινότητες (χάρτης 2). Πρέπει να σημειωθεί ο μεγάλος αριθμός οικισμών ανά κοινότητα (6 οικισμοί για κάθε κοινότητα).

Ως περιοχή μελέτης προσδιορίζονται οι 13 ΟΤΑ (85 οικισμοί) εκτός εκείνου της Γαύδου. Δε γίνεται εξέταση της Γαύδου, καθώς ο ιδιαίτερος χαρακτήρας του χώρου αυτού ως νήσου, τον αποκόπτει γεωγραφικά και λειτουργικά από την υπόλοιπη επαρχία.

Όσον αφορά τη σχέση της με τις γύρω διοικητικές ενότητες, μπορούμε να πούμε ότι Βορειοδυτικά συνορεύει με την επαρχία Κισσάμου,

Βορειοανατολικά με την επαρχία Κυδωνίας και Ανατολικά με την επαρχία Σφακίων.

Εξετάζοντας τη γεωμορφολογία της περιοχής, μπορούμε να πούμε ότι είναι κυρίως ορεινή περιοχή με ανώτερο υψόμετρο 1983 μέτρα στα ανατολικά και διάσπαρτους λόφους μέχρι 1000 μέτρα στην υπόλοιπη περιοχή. Εξαιρεση αποτελεί η περιοχή γύρω από την Κουντούρα στα νοτιοδυτικά όπου βρίσκεται ένας μικρός κάμπος (περίπου 4000 στρέμματα).

Το ανάγλυφο του εδάφους μπορούμε να το διαχωρίσουμε σε τρία τμήματα:

Το παραθαλάσσιο τμήμα, μικρής έκτασης, με ομαλό ανάγλυφο,

Το κεντρικό και δυτικό τμήμα με κυματοειδές ανάγλυφο μετρίων κλίσεων,

Το ανατολικό τμήμα με κυματοειδές ανάγλυφο εντόνων κλίσεων.

Τα πολλά ρέματα που διασχίζουν την περιοχή σχηματίζουν βαθιές ρεματιές ή φαράγγια αποκόπτοντας έτσι την επικοινωνία μεταξύ επιμέρους τμημάτων της περιοχής.

ΜΕΡΟΣ Α: ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΩΣ ΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΟΥ '70

Στο πρώτο μέρος θα παρουσιαστούν διαχρονικά τα διοικητικά, δημογραφικά και οικονομικά χαρακτηριστικά της περιοχής μελέτης μέχρι τη δεκαετία του 1970.

1. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ

1.1. Οργάνωση της επαρχίας

Γενικά η οριοθέτηση των συνόρων της επαρχίας Σελίνου χάνεται στα βάθη των αιώνων. Ακολουθεί τη φυσική γεωγραφία της περιοχής, όπου στα Ανατολικά και Βορειοανατολικά ο όγκος των Λευκών Ορέων, στα Νότια το Λυβικό Πέλαγος και κάποιοι μικρότεροι λόφοι στα βορειοδυτικά, την οριοθέτησαν σε σχέση με τον υπόλοιπο Νομό.

Όσον αφορά την εσωτερική διοικητική δομή της επαρχίας, και αυτή βασίστηκε κυρίως στη φυσική γεωγραφία γεγονός που της επέτρεψε να παραμείνει σε γενικές γραμμές αναλλοίωτη στη διάρκεια του αιώνα. Αλλαγές στην εσωτερική διοικητική δομή από την ένωση της Κρήτης (1913) και μετά, έχουμε μόλις στη δεκαετία του '80 με τη συνένωση των κοινοτήτων οι οποίες σύστησαν το Δήμο Πελεκάνου. Επίσης, η κοινότητα Κανδάνου μετεξελιχθηκε σε δήμος για ιστορικούς λόγους. Η μετεξέλιξη αυτή δεν πρέπει να μας ξαφνιάζει δεδομένου ότι η Κάνδανος παραδοσιακά αποτελούσε το διοικητικό κέντρο της περιοχής. Κάποιες πολύ μικρές αλλαγές έγιναν με την εξαφάνιση ή δημιουργία οικισμών ή την ένταξή τους σε γειτονικούς ΟΤΑ. Αυτές οι αλλαγές όμως ήταν πολύ μικρής κλίμακας και ακολούθησαν την οικιστική εξέλιξη στην περιοχή.

1.2. Ο ρόλος της Κανδάνου ως διοικητικό κέντρο και οι σχέσεις της με την Παλαιόχωρα:

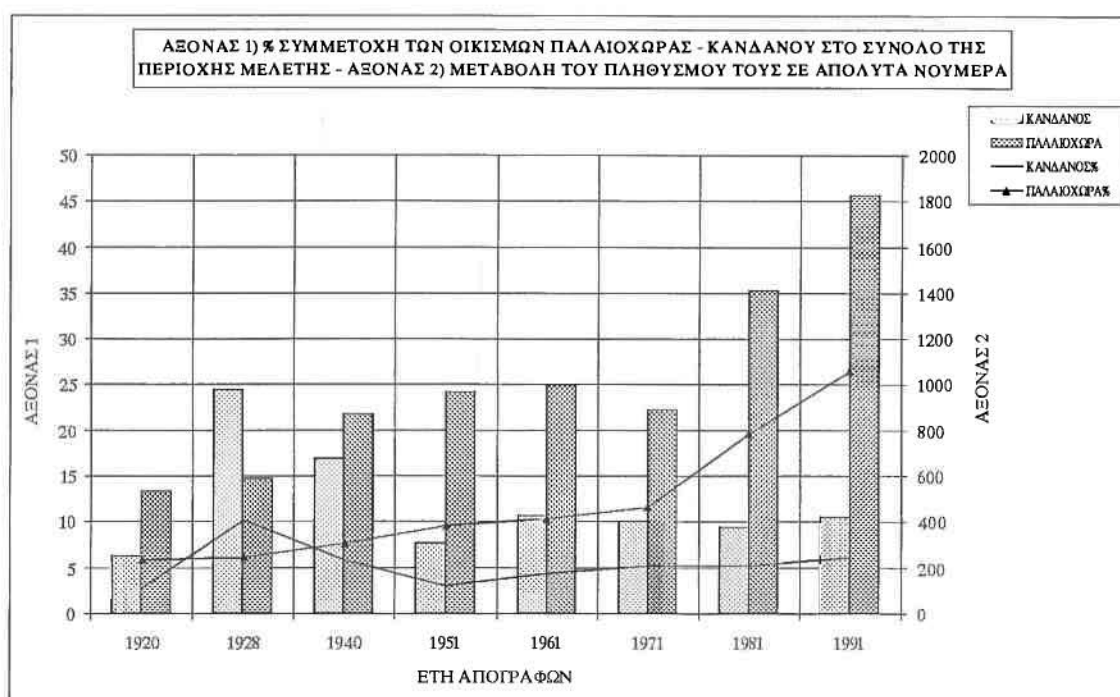
Μπορούμε να πούμε ότι η Κάνδανος ιστορικά υπήρξε διοικητικό και στρατιωτικό κέντρο της περιοχής. Κατά τα τέλη του προηγούμενου αιώνα χρησιμοποιήθηκε ως διοικητικό κέντρο των Οθωμανών, αργότερα, στις αρχές του εικοστού της Κρητικής Πολιτείας, μέχρι το 1913, οπότε η Κρήτη ενώθηκε με την Ελλάδα.

Λόγω κυρίως της γεωγραφικής της θέσης σε κοιλάδα στο κέντρο της επαρχίας όπου συναντιόταν οι οδοί της εποχής, απέκτησε το ρόλο του διοικητικού κέντρου, τον οποίο και διατήρησε μέχρι τις ημέρες μας.

Ο οικισμός ο οποίος λειτούργησε ως επίγειο και συμπληρωματικά της Κανδάνου (η οποία τοποθετείται στο εσωτερικό της περιοχής μελέτης) ήταν επίσης ιστορικά η Παλαιόχωρα. Η Παλαιόχωρα τοποθετείται δίπλα στη θάλασσα στο τέλος των ιστορικών οδικών αξόνων. Χωροθετημένος σε κομβικό σημείο (θάλασσα-δρόμος που επικοινωνεί με το εσωτερικό) ο οικισμός αυτός φαίνεται ιστορικά να λειτουργεί ως το επίγειο της Κανδάνου, τόσο για να εξυπηρετήσει οικονομικές ανάγκες (δεδομένου ότι αφενός δεν υπήρχαν παραθαλάσσιοι οδοί που να συνδέουν την επαρχία με τις άλλες περιοχές της Κρήτης, και αφετέρου, οι «ηπειρωτικοί οδοί» ήταν δύσβατοι προς τα ανατολικά, λόγω του όγκου των Λευκών Ορέων), όσο και στρατιωτικές ανάγκες των σχεδόν συνέχεια αντιστεκόμενων σε κάποιους κατακτητές Κρητών. Μέχρι τις ημέρες μας, ο οικισμός αυτός φαίνεται να λειτουργεί συμπληρωματικά από άποψη λειτουργιών σε σχέση με το διοικητικό κέντρο που είναι η Κάνδανος.

Στα διαγράμματα 1 και 3 μπορούμε να δούμε τη σχετική πληθυσμιακή θέση των δύο οικισμών σε σχέση με το σύνολο της περιοχής μελέτης, καθώς επίσης και τη σχετική πληθυσμιακή θέση των ΟΤΑ των οποίων πρωτεύουσες είναι η Κάνδανος και η Παλαιόχωρα τα τελευταία 70 χρόνια.

Διάγραμμα 1.

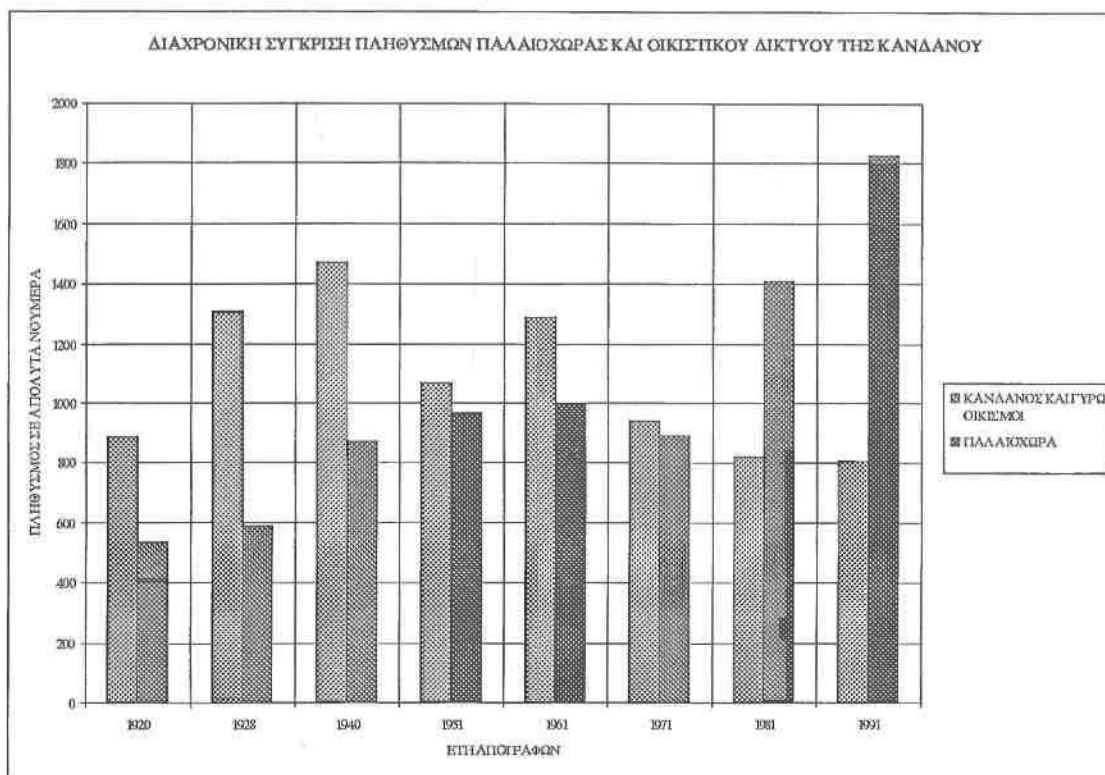

Πηγή: Χουλιάρáκης, Μ, «Εξελίξεις του πληθυσμού των Αγροτικών Περιοχών της Ελλάδος, 1920-1981», Ε.Κ.Κ.Ε, Αθήνα 1988. Ε.Σ.Υ.Ε., Απογραφή πληθυσμού, 1991

Στην πραγματικότητα η πληθυσμιακή διαφορά των οικισμών Κανδάνου και Παλαιόχωρας δεν είναι τόσο μεγάλη όσο φαίνεται στο διάγραμμα 1. Αυτό οφείλεται στη διαφορετική δομή των δύο οικισμών: Ο οικισμός της Παλαιόχωρας είναι ένας συνεκτικός οικισμός, με μεγάλη απόσταση από άλλους οικισμούς. Αντίθετα ο οικισμός της Κανδάνου λειτουργεί σαν διάσπαρτος οικισμός, με πολλές γειτονιές - οικισμούς, σε μικρή απόσταση από τον κυρίως οικισμό της Κανδάνου. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα ο οικισμός της Κανδάνου να απογράφεται με μικρότερο πληθυσμό αφού οι υπόλοιποι μικροί οικισμοί - γειτονιές απογράφονται ξεχωριστά. Εξάλλου σε πολύ μικρή απόσταση υπάρχουν και οι οικισμοί της κοινότητας Πλεμενιανών, οι οποίοι ανήκουν και σε ξεχωριστό ΟΤΑ.

Το φαινόμενο αυτό διακρίνεται στο διάγραμμα 2, όπου ο οικισμός της Παλαιόχωρας συγκρίνεται με τον οικισμό της Κανδάνου μαζί με τους γύρω οικισμούς. Στον πληθυσμό της Κανδάνου έχουν προστεθεί οι πληθυσμοί κάποιων οικισμών που ανήκουν στο Δήμο Κανδάνου οι οποίοι απέχουν από την Κανδάνο λιγότερο από δύο χιλιόμετρα. Οι οικισμοί αυτοί είναι ο Άγιος Απόστολος, το Ανισαράκι, τα Καβαλλαριανά, ο Λόφος, ο Τραχινιάκος και η Χρυσοπηγή.

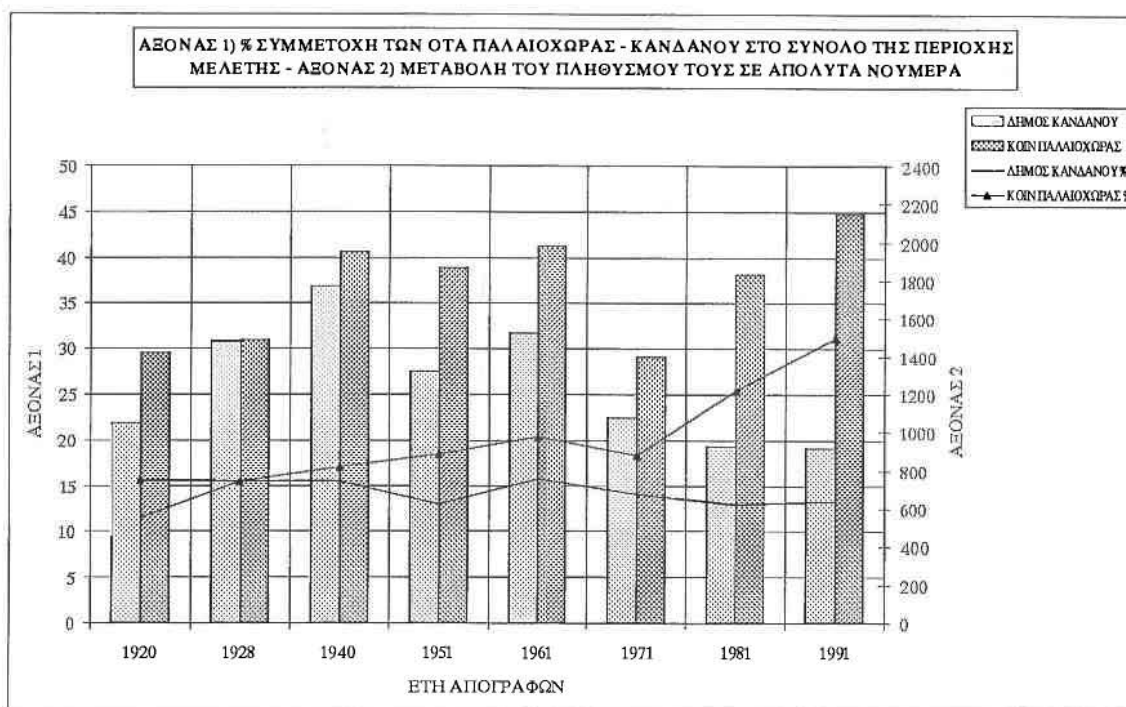
Διάγραμμα 2

Πηγή: Χουλιάρáκης, Μ, «Εξελίξεις του πληθυσμού των Αγροτικών Περιοχών της Ελλάδος, 1920-1981», Ε.Κ.Κ.Ε., Αθήνα 1988. Ε.Σ.Υ.Ε., Απογραφή πληθυσμού, 1991

Από το Διάγραμμα 2, φαίνεται καθαρά ο συνεχής ανταγωνισμός της Κανδάνου και της Παλαιόχωρας κατά τα τελευταία 70 χρόνια. Είναι εμφανής η κυριαρχία της Κανδάνου κατά τη διάρκεια των πρώτων δεκαετιών, απόρροια του κύρους της, ως διοικητικό κέντρο της επαρχίας. Από το 1970 έως σήμερα όμως η Παλαιόχωρα έγινε πόλος πληθυσμιακής έλξης για τις εσωτερικές μετακινήσεις στην επαρχία. Με την τεράστια οικονομική ανάπτυξη, μέσα σε είκοσι χρόνια, κατάφερε να γίνει το οικονομικό κέντρο της επαρχίας, το κέντρο του τουρισμού και των υπηρεσιών (κυρίως των ιδιωτικών γιατί στις δημόσιες υπηρεσίες ακολουθείται τακτική εξισορροπήσεως μεταξύ της Παλαιόχωρας και της Κανδάνου).

Διάγραμμα 3

Πηγή: Χουλιαράκης, Μ, «Εξελίξεις του πληθυσμού των Αγροτικών Περιοχών της Ελλάδος, 1920-1981», Ε.Κ.Κ.Ε., Αθήνα 1988. Ε.Σ.Υ.Ε., Απογραφή πληθυσμού, 1991

Αναλύοντας ταυτόχρονα και τα δύο διαγράμματα μπορούμε να δούμε ότι, πληθυσμιακά τουλάχιστον, τόσο οι δύο οικισμοί όσο και οι κοινότητες στις οποίες είναι πρωτεύουσες, δεν παύουν να έχουν ένα ανταγωνισμό κατά τη διάρκεια των τελευταίων 70 ετών. Φαίνεται σαφώς ότι η Παλαιόχωρα και ως οικισμός και ως κοινότητα, επικρατεί δυναμικά τα τελευταία 20 χρόνια, γεγονός το οποίο τονίζει και τις τομές τις οποίες επισημαίνουμε για την τελευταία εικοσαετία στην περιοχή και τις οποίες θα αναλύσουμε διεξοδικά παρακάτω.

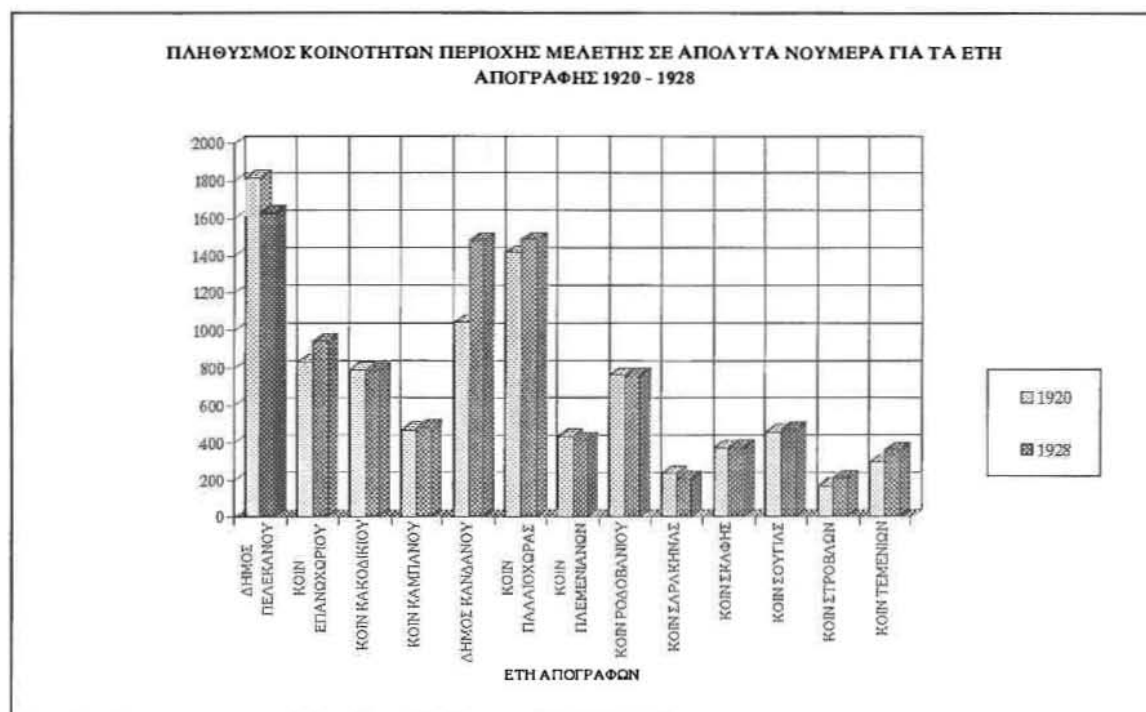
2. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ - ΟΙΚΙΣΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ

2.1. Πληθυσμιακές εξελίξεις μέχρι το 1951.

Υπήρξαν γενικά σημαντικές ανακατατάξεις λόγω των γεωπολιτικών συνθηκών στις μετακινήσεις του πληθυσμού στην περιοχή. Μετά το 1920 αποχώρησαν οι Μουσουλμάνοι, στην πλειοψηφία τους κρητικής καταγωγής, μέσω της ανταλλαγής πληθυσμών που έγινε τότε, αλλά ταυτόχρονα είχαμε επιστροφή του πληθυσμού, που πολεμούσε σχεδόν ανελλιπώς από το 1904 ως το 1922, είτε στους Βαλκανικούς Πολέμους, είτε είχε λάβει μέρος στις διάφορες μάχες στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Γενικά πάντως το «πληθυσμιακό ισοζύγιο» ανάμεσα στον πληθυσμό των Μουσουλμάνων που αποχώρησε και

τον πληθυσμό των ντόπιων που επέστρεψαν από τους πολέμους είναι θετικό προς τη μεριά των ατόμων που επέστρεψαν, γεγονός που είναι εύκολο να διαπιστωθεί από τις απογραφές πληθυσμού (1920-1928, διάγραμμα 4 καθώς και διαγράμματα 1 και 3).

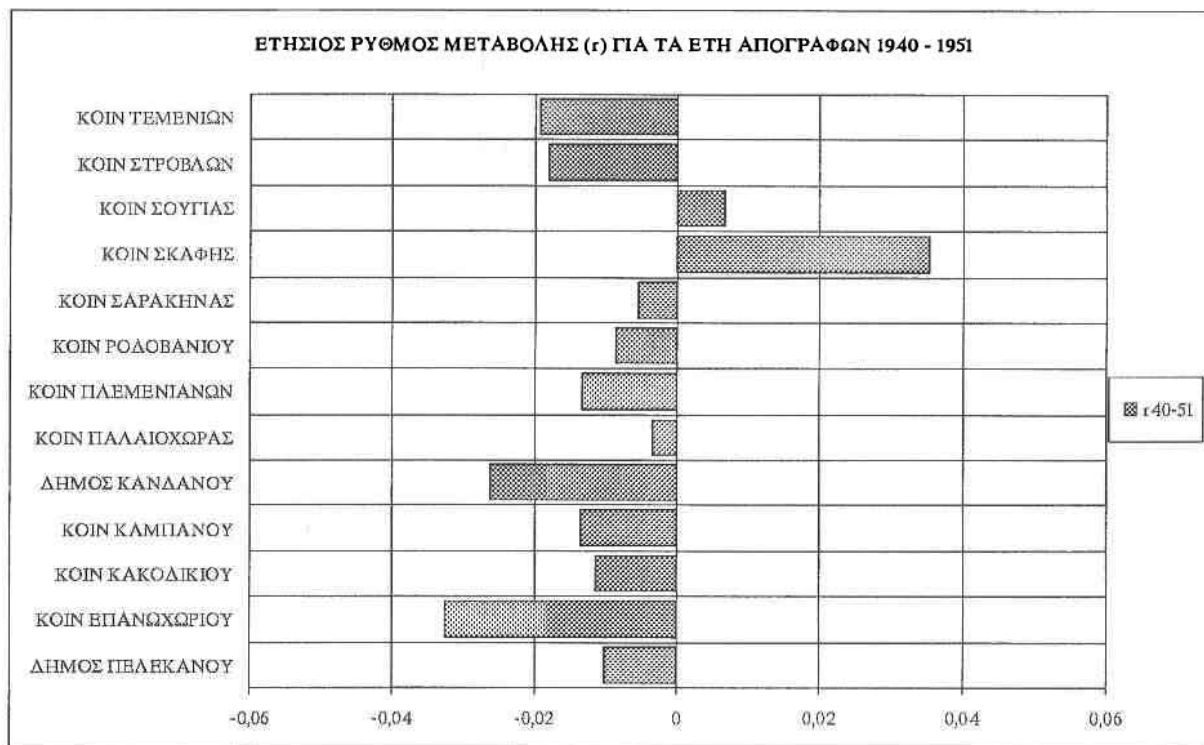
Διάγραμμα 4.

Πηγή: Χουλιάρáκης, Μ, «Εξελιξις του πληθυσμού των Αγροτικών Περιοχών της Ελλάδος, 1920-1981», Ε.Κ.Κ.Ε., Αθήνα 1988.

Στη συνέχεια, και μέχρι το 1950, όπως είναι γνωστό, η χώρα μας πέρασε από ακόμη ένα μεγάλο πόλεμο, το Β' Παγκόσμιο. Τα αποτελέσματα του πολέμου γενικά στον πληθυσμό είναι εμφανή και για την περιοχή μελέτης από τις μεταβολές κατά τις απογραφές του 1940 - 1951 (Διάγραμμα 5).

Διάγραμμα 5

Πηγή: Χουλιαράκης, Μ, «Εξελίξεις του πληθυσμού των Αγροτικών Περιοχών της Ελλάδος, 1920-1981», Ε.Κ.Κ.Ε., Αθήνα 1988.

Εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι κατά τη διάρκεια της Γερμανικής κατοχής (1941-1944) η Κάνδανος κήκε ολοσχερώς, ενώ μόνο στα ορεινά διατηρήθηκε κάποιος πληθυσμός (Σκάφη) και στην περιοχή της Σούγιας η οποία αποτελούσε σημείο θαλάσσιας επαφής με τους συμμάχους. Το ρόλο αυτό της Σκάφης μας τον επιβεβαιώνουν οι επόμενες απογραφές, όπου φαίνεται ότι μόνο συγκυριακά αυξήθηκε ο πληθυσμός της για τη δεκαετία 40-51. Σε όλες τις επόμενες απογραφές η Σκάφη χάνει συστηματικά πληθυσμό.

Όλες οι άλλες περιοχές υπέστησαν τις συνέπειες του πολέμου με αποψίλωση του πληθυσμού τους από δυναμικά του κομμάτια.

2.2. Πληθυσμιακές μεταβολές από το 1951 έως το 1971

Όπως δείχνουν οι σχετικές εξελίξεις των πρόσφατων 20-25 χρόνων, πραγματοποιήθηκαν μεγάλες ανακατατάξεις πληθυσμού, τόσο μέσα στην Ελλάδα, όσο και μεταξύ Ελλάδας και εξωτερικού. Σύμφωνα με τις εξελίξεις

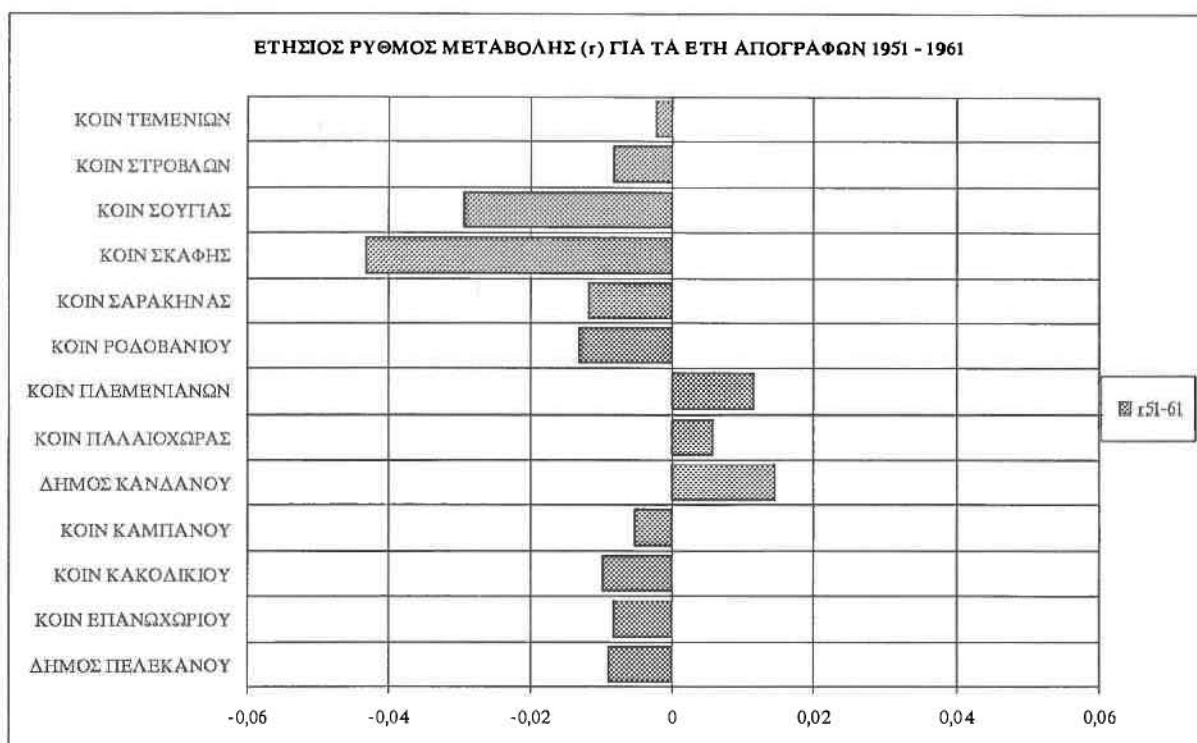
αυτές είναι δυνατός ο διαχωρισμός της μεταπολεμικής περιόδου σε τρεις υποπεριόδους με διαφορετικές τάσεις μεταβολών. Η μεταπολεμική περίοδος μέχρι το 1960 κυριαρχείται από την έντονη εσωτερική μετακίνηση προς την περιφέρεια Πρωτεύουσας, και το πολεοδομικό συγκρότημα Θεσσαλονίκης, ενώ η εξωτερική μετανάστευση είναι ασήμαντη. Στη συνέχεια, η περίοδος 1961-1971 χαρακτηρίζεται από επιτάχυνση της μετακίνησης προς την πρωτεύουσα και το εξωτερικό. Τέλος στην τρίτη περίοδο από το 1973 - σήμερα παρατηρήθηκε σημαντικός περιορισμός της μετακίνησης προς τις μεγάλες πόλεις και αντιστροφή του ρεύματος της εξωτερικής μετανάστευσης με αποτέλεσμα την καθαρή εισροή πληθυσμού στη χώρα. (ΓΛΥΤΣΟΥ, Ν, 1988, σελ.57,59).

Για τη μελέτη των πληθυσμιακών μεταβολών και της συγκέντρωσης του πληθυσμού στην περιοχή μας αλλά και γενικότερα σε εθνικό επίπεδο μπορούν να διακριθούν οι δεκαετίες 1951-1961 και 1961-1971 οι οποίες διαφοροποιούνται τόσο ως προς την εσωτερική μετακίνηση του πληθυσμού, όσο και ως προς την εξωτερική μετανάστευση.

Από τις παραπάνω δεκαετίες στην πρώτη εμφανίζεται εσωτερική κυρίως μετανάστευση προς τις μεγάλες πόλεις της χώρας. Από την περιοχή μας η μετακίνηση προορίζεται κυρίως στο Πολεοδομικό συγκρότημα Πρωτεύουσας, ενώ ο ρυθμός μείωσης του πληθυσμού κυρίως στα ορεινά της περιοχής μελέτης ήταν σημαντικός.

Η δεκαετία αυτή είναι περίοδος δημογραφικής «ανασυγκρότησης» λόγω των επιπτώσεων των πολέμων για τις περισσότερες κοινότητες. Για το λόγο αυτό παρατηρούμε ότι την πιο σημαντική μετανάστευση γνώρισαν εκείνες οι κοινότητες που κατά την προηγούμενη πολεμική περίοδο έχασαν το λιγότερο πληθυσμό (Σκάφη, Σούγια) (Διάγραμμα 6).

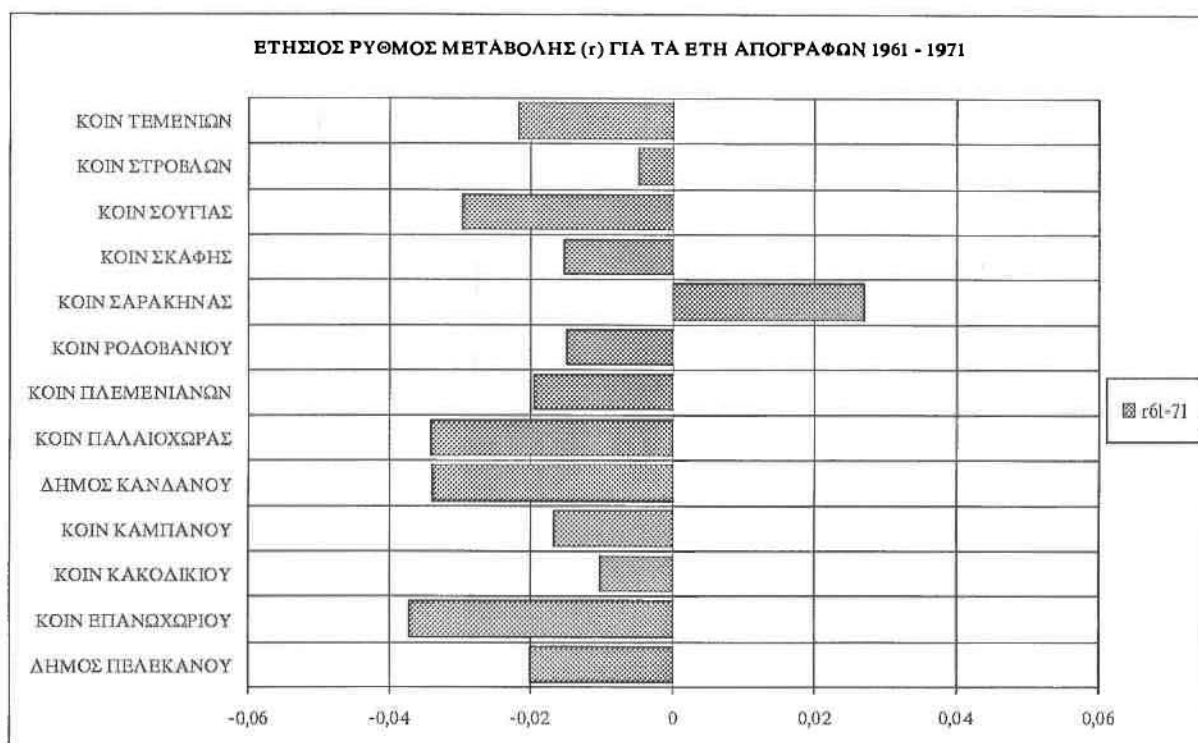
Διάγραμμα 6.

Πηγή: Χουλιαράκης, Μ, «Εξελίξεις του πληθυσμού των Αγροτικών Περιοχών της Ελλάδος, 1920-1981», Ε.Κ.Κ.Ε, Αθήνα 1988

Στη δεύτερη δεκαετία (1961-1971) εμφανίζεται εσωτερική μετανάστευση προς τις μεγάλες πόλεις της χώρας και προς το εξωτερικό. Αποτέλεσμα της έντονης εσωτερικής και ταυτόχρονα εξωτερικής μετανάστευσης για την περιοχή μας είναι η έντονη μείωση του πληθυσμού σε όλη σχεδόν την περιοχή μελέτης. Εξαιρέση παρουσιάζει μόνο η κοινότητα Σαρακήνας. Ο λόγος για αυτή τη διαφοροποίηση είναι πιθανόν (πηγή: συνέντευξη), η ύπαρξη στην κοινότητα εύφημης βιοτεχνίας κατασκευής πήλινων πιθαριών. (Διάγραμμα 7).

Διάγραμμα 7.

Πηγή: Χουλιαράκης, Μ, «Εξελίξεις του πληθυσμού των Αγροτικών Περιοχών της Ελλάδος, 1920-1981», Ε.Κ.Κ.Ε., Αθήνα 1988.

2.3. Οικιστική Δομή

Από οικιστική άποψη, και δεδομένης της αδράνειας των χωρικών εκφράσεων της ανθρώπινης δραστηριότητας στο χώρο, μπορούμε με μια ματιά στο χάρτη να διαπιστώσουμε το ρόλο των κλασικών υποδομών (δρόμων) στην εξέλιξη του οικιστικού δικτύου στην περιοχή (χάρτης 3).

Συνδυάζοντας το ανάγλυφο της περιοχής με τη χωροθέτηση των δρόμων και των οικισμών, έχουμε την κλασική γραμμική οικιστική μορφή (όπου σύμφωνα με τον Αραβαντινό τίθεται το ερώτημα τι έγινε πρώτα, ο δρόμος ή ο οικισμός) την οποία ακολούθησαν πλείστες περιοχές στον Ελλαδικό χώρο. Στην περιοχή μελέτης οι οικισμοί προϋπήρχαν των δρόμων. Η επιλογή / ανάπτυξη των οικισμών έγινε στα πλαίσια ενός συγκεκριμένου εκτατικού συστήματος πολυπαραγωγής, τεχνικών, τεχνογνωσίας και μέσων μετακίνησης - μεταφοράς με βάση το ανάγλυφο. Το ζήτημα που τίθεται σήμερα είναι ότι στο βαθμό που οι νέες τεχνικές στα συστήματα παραγωγής στις μεταφορές και στη μετακίνηση θέτουν μέρος των οικισμών σε κατάσταση μη χρησιμότητας.

Στην περιοχή μελέτης όμως από τις αρχές της δεκαετίας του '70 και μέσω της κρατικής παρέμβασης αφενός και της γενικότερης ανάπτυξης του τουρισμού αφετέρου εμφανίζεται οικιστική ανάπτυξη και στη νότια παραθαλάσσια περιοχή.

Επίσης δεν πρέπει να ξεχνάμε το ρόλο της μη ύπαρξης ικανοποιητικών υποδομών στα ορεινά της περιοχής μελέτης, όπου η αναχώρηση του πληθυσμού ήταν και η μεγαλύτερη. Ο χώρος δηλαδή όπου η επικοινωνία με τις δυναμικές περιοχές είτε της περιοχής μελέτης είτε του νομού ήταν δύσκολη, ήταν ευκολότερο να εγκαταλειφθεί. Και αυτό είναι εύκολο να το διαπιστώσουμε από την κατάσταση του οδικού δικτύου στις περιοχές με τη μεγαλύτερη μείωση πληθυσμού. Είναι το δίκτυο με τη χειρότερη χάραξη και τη μικρότερη συντήρηση. Σε κάποιες περιπτώσεις μάλιστα το οδικό δίκτυο στα ορεινά είναι ακόμη μη ασφαλτοστρωμένο.

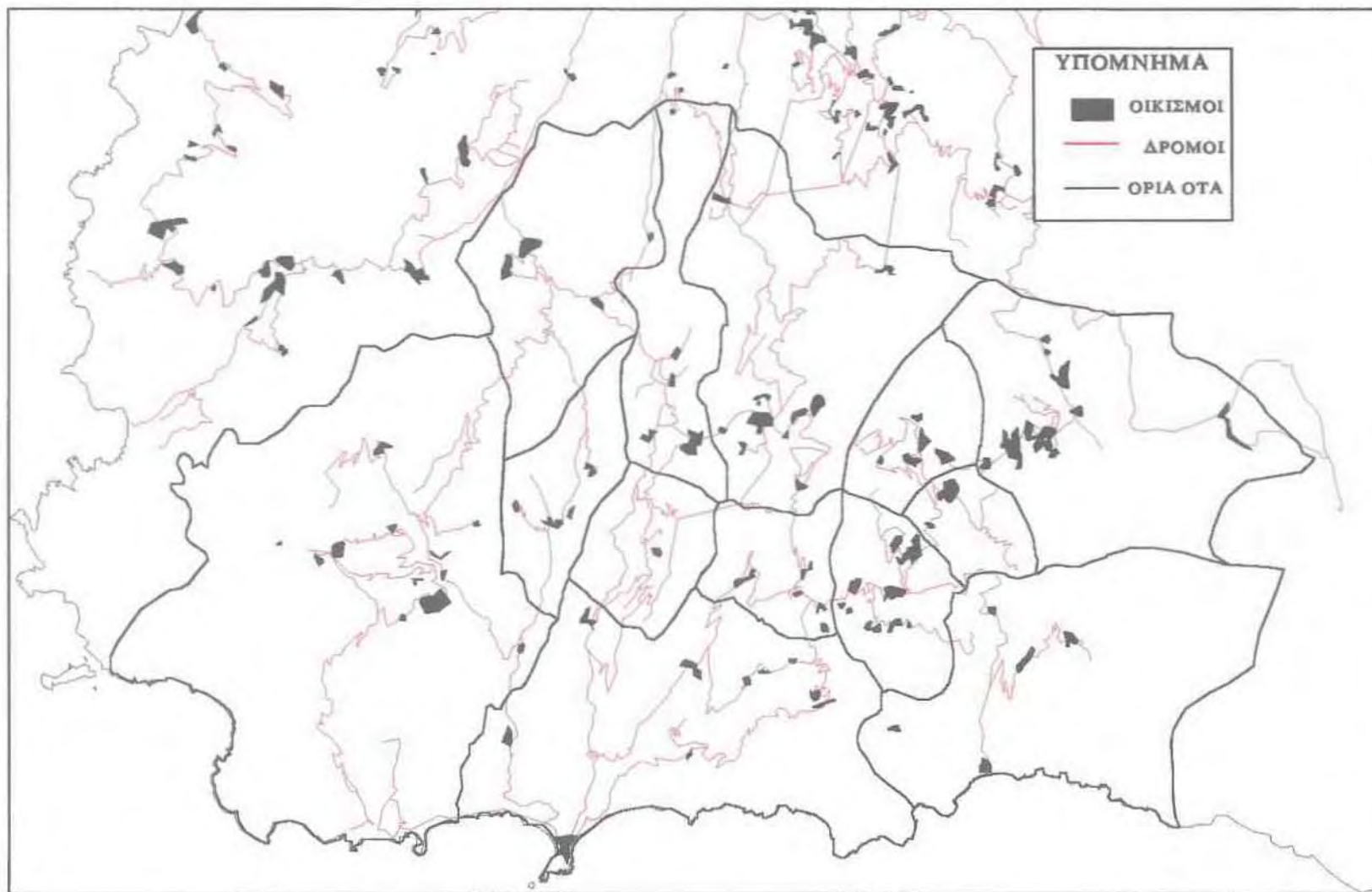
Συνέπεια της οργάνωσης των υποδομών είναι και οι μορφές οικιστικής συγκέντρωσης. Μπορούμε να διακρίνουμε τρεις ενότητες σύμφωνα με την χωροθέτηση των οικισμών.

Η μία είναι η βορειοδυτική ενότητα, η οποία συμπεριλαμβάνει το Βουτά και τους γύρω από αυτόν οικισμούς. Η ενότητα αυτή χαρακτηρίζεται από την έντονη απομόνωση από τα κέντρα εξυπηρετήσεων ακόμη και σήμερα.

Η δεύτερη είναι η κεντρική ενότητα η οποία περιλαμβάνει όλους τους οικισμούς που χωροθετούνται γύρω από τον οδικό άξονα Χανιά - Ταυρωνίτης - Κάνδανος - Παλαιόχωρα και χαρακτηρίζεται από σχετικά καλή πρόσβαση προς τα κέντρα εξυπηρετήσεως, με ασφαλτοστρωμένο οδικό δίκτυο.

Η τρίτη ομάδα περιλαμβάνει τους οικισμούς στο κέντρο και ανατολικά της επαρχίας, όπου μεν υπάρχει ο άξονας Χανιά - Ροδοβάνι - Σούγια, αλλά η χάραξη του είναι πολύ άσχημη και η επικοινωνία ακόμη και ανάμεσα στους οικισμούς είναι δυσχερής και χρονοβόρα.

ΧΑΡΤΗΣ 3. ΟΔΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ ΚΑΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΛΕΤΗΣ

3. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΕΩΣ ΤΟ 1970

Μέχρι τη δεκαετία του 1960 η καλλιέργεια της ελιάς ήταν η αποκλειστική σχεδόν πηγή εισοδημάτων για τους κατοίκους όλης της περιοχής μελέτης. Η οικογενειακή οργάνωση της παραγωγής, η εσωστρέφεια και η ιδιοκατανάλωση αποτελούσαν τα διαχρονικά και σταθερά πρότυπα που στήριζαν ένα συνεκτικό κοινωνικό ιστό. Το παραδοσιακό εκτατικό σύστημα παραγωγής το χαρακτηρίζει η χειρωνακτική εργασία και η οργάνωση, λειτουργία και διαχείρισή του ενίσχυε την χωρική συνοχή της περιοχής μελέτης.

Η εισοδος της χώρας σε περίοδο ταχύρυθμης ανάπτυξης με βάση την οικονομία της αγοράς ανέτρεψε τα παραδοσιακά θεμέλια της τοπικής κοινωνίας. Το πρόβλημα δεν είναι μόνο οικονομικό. Από οικονομική πάντως άποψη, η ελιά δεν ήταν σε θέση πια να ικανοποιήσει τις νέες ανάγκες και προσδοκίες. Οι τιμές παραγωγού δε στηρίχθηκαν επαρκώς, η παραγωγική βάση της κοινωνίας άρχισε να καταρρέει και η μετανάστευση πήρε τις διαστάσεις που γνωρίσαμε.

Η μετανάστευση αποτέλεσε την πρώτη κίνηση αποδιάρθρωσης του συλλογικού συστήματος εκτατικής παραγωγής και διαχείρισης του χώρου σε επίπεδο οικισμού, κοινότητας, επαρχίας. Αν παρόλα αυτά, μέσω της μετανάστευσης, ο κοινωνικός ιστός επαναδημιουργείται και ενισχύεται εκ νέου σε ένα υπερτοπικό επίπεδο πλέον, η χωρική συνοχή δέχεται σημαντικό πλήγμα μέσω των αλλαγών που επέρχονται στη δημογραφία και στη λειτουργία των συστημάτων παραγωγής.

Η εξέλιξη και διάταξη του πληθυσμού της περιοχής σχετίζονται με την αποφασιστική αναδιάρθρωση των οικονομικών δραστηριοτήτων στις οποίες απασχολείται κατά τη δεκαετία του '70. Στην παραλιακή ζώνη τα θερμοκήπια και ο τουρισμός εμφανίζονται δειλά ως δύο σύγχρονες δραστηριότητες οικονομικά πολύ αποδοτικές και απολύτως συμπληρωματικές, ως προς τις εποχιακές ανάγκες της απασχόλησης. Στην ενδοχώρα, η παραδοσιακή καλλιέργεια της ελιάς παραμένει σαν η κύρια δραστηριότητα σε συνδυασμό με την αμπελοργία και την κτηνοτροφία.

Συνεπώς και από οικονομική άποψη έχουμε εμφανής διαφοροποίηση των παραγωγικών συστημάτων και οριοθέτηση δύο ζωνών δραστηριοτήτων στην περιοχή. Αναλυτικότερα, τα γεγονότα τα οποία επηρέασαν την πορεία διχοτόμησης της περιοχής μελέτης παρουσιάζονται στο Β' μέρος.

ΜΕΡΟΣ Β: ΤΟΜΕΣ ΣΤΗ ΧΩΡΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ

Στο σημείο αυτό θα αναφερθούμε στα σημεία εκείνα τα οποία θεωρούμε ότι υπήρξαν τομές για την εξέλιξη της περιοχής μελέτης μέχρι σήμερα.

1. ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΚΑΙ ΓΕΝΙΚΟΤΕΡΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΟΠΟΙΟ ΕΦΑΡΜΟΣΤΗΚΑΝ

1.1. ΑΝΑΔΑΣΜΟΣ

Χρονολογικά, η πρώτη σημαντική ρύθμιση η οποία εμφανίζεται γύρω στο 1974 είναι η εφαρμογή της πολιτικής του αναδασμού στην περιοχή Κουντούρας, στο σημερινό Δήμο Πελεκάνου (στην πρώην κοινότητα Βουτά). Τη δεκαετία του 1970 πραγματοποιείται ο αναδασμός στην περιοχή της Κουντούρας, εκτελούνται έργα υποδομής και αρχίζει ενισχυμένη η ανάπτυξη των θερμοκηπίων με στόχο την καλλιέργεια οπωροκηπευτικών.

Σχετικά με τον αναδασμό που πραγματοποιήθηκε το 1974¹, μεταξύ 106 ιδιοκτητών με μέση έκταση ιδιοκτησίας 25,6 στρέμματα (ή 204 κλήροι μέσης έκτασης 13,3 στρεμμάτων) το 1992 με τη διαδικασία του τεμαχισμού των κλήρων, παρουσιάζονται 284 ιδιοκτήτες, σε σύνολο 2700 περίπου στρεμμάτων γης. Με βάση το αρχικό καταστατικό του αναδασμού, είχαν απομείνει 27 ιδιοκτήτες με δικαίωμα ψήφου. Μετά από πρόσφατη τροποποίηση του καταστατικού εκτός των ιδιοκτητών δικαίωμα συμμετοχής στις αποφάσεις έχουν και ενοικιαστές με αντίστοιχα συμβόλαια ενοικίασης. Η αναλογία αντιπροσώπευσης είναι:

0-5 στρ., 0 ψήφοι

5-15 στρ., 1 ψήφος

15-50 στρ., 2 ψήφοι

¹ Όλα τα στοιχεία προέρχονται από την Ειδική Χωροταξική Μελέτη Κουντούρα - Παλαιόχωρα, Α' φάση (Ιούνιος 1992).

50 και άνω στρ., 3 ψήφοι.

Η κατανομή των ιδιοκτησιών το 1992 παρουσιάζει την ακόλουθη κατάσταση:

1 ιδιοκτήτης με 180 στρ.

2 με ιδιοκτησία 75 -100 στρ.

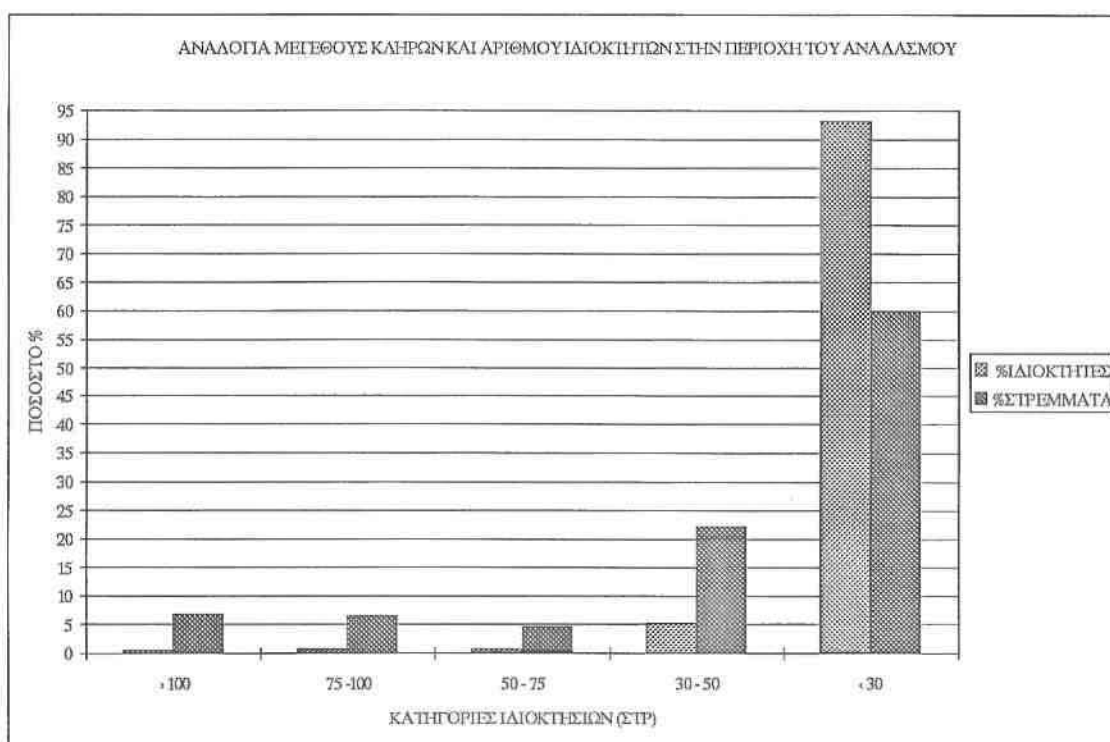
2 με ιδιοκτησία 50 - 75 στρ.

15 με ιδιοκτησία 30-50 στρ.

και οι υπόλοιποι με ιδιοκτησία μικρότερη των 30 στρεμμάτων.

Γραφικά, η παραπάνω κατανομή εκφράζεται ως εξής:

Διάγραμμα 8

Στο διάγραμμα 8 μπορούμε να δούμε ότι στην περιοχή του αναδασμού υπάρχει συγκέντρωση της γης σε μικροϊδιοκτήτες. Το 60% περίπου της καλλιεργούμενης γης ανήκει σε ιδιοκτησίες μικρότερες των 30 στρεμμάτων, ενώ η μέση ιδιοκτησία κάτω των 30 στρεμμάτων είναι μόλις 6,1 στρέμματα.

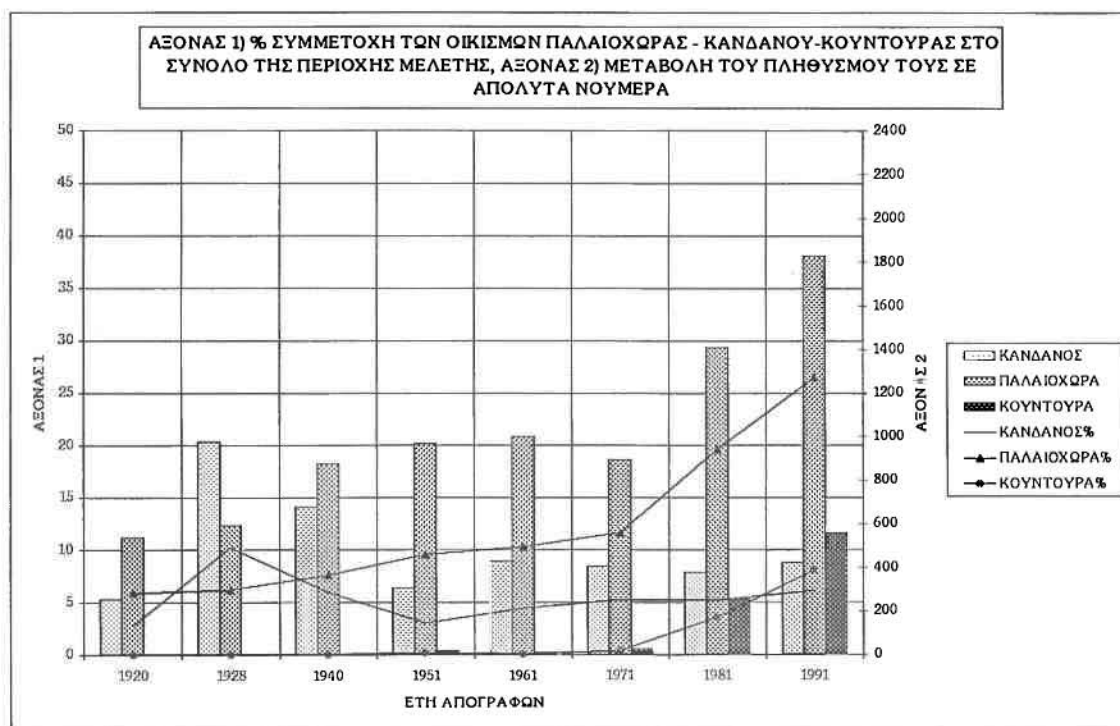
Από συζητήσεις με το Δήμαρχο Πελεκάνου και το γραμματέα, εκφράστηκε η επιθυμία επέκτασης του αναδασμού προς τα δυτικά όρια της

περιοχής. Η έντονη επέκταση, διαπιστώνονται και από την «ιδίως μέσοις» επέκταση του αρδευτικού δικτύου σε θερμοκηπιακές μονάδες που έχουν αναπτυχθεί εκτός του δυτικού ορίου της περιοχής αναδασμού. Τις τάσεις αυτές ενισχύει και η ύπαρξη ιδιοκτητών με ιδιοκτησίες εντός και εκτός αναδασμού.

Αντί της επέκτασης των υπό κάλυψη καλλιεργειών σε ενοικιαζόμενα κτήματα εντός αναδασμού, επιχειρούν την εγκατάσταση θερμοκηπίων εκτός αναδασμού, σε ιδιόκτητη γη, αν μπορούν να εξασφαλίσουν την άρδευση.

Η χωρική αυτή ρύθμιση ήταν σημαντική στο βαθμό που ώθησε στην περιοχή της Κουντούρας την ανάπτυξη καλλιεργειών υπό κάλυψη. Ουσιαστικά η οικονομική αυτή δραστηριότητα ανέπτυξε ένα νέο οικισμό, αυτόν της Κουντούρας, ο οποίος σήμερα εμφανίζεται ως ένας νέος δυναμικός οικιστικός πόλος σε σχέση με την Παλαιόχωρα και την Κάνδανο. Στο διάγραμμα 8 μπορούμε να δούμε τη διαχρονική εξέλιξη του πληθυσμού του οικισμού σε σχέση με τους πληθυσμούς των οικισμών της Παλαιόχωρας και της Κανδάνου ως προς το ποσοστό συμμετοχής τους στο σύνολο της περιοχής μελέτης.

Διάγραμμα 9.

Πηγή: Χουλιαράκης, Μ, «Εξελίξεις του πληθυσμού των Αγροτικών Περιοχών της Ελλάδος, 1920-1981», Ε.Κ.Κ.Ε., Αθήνα 1988.

Βλέπουμε με σαφήνεια το ρόλο της Κουντούρας να αναβαθμίζεται μετά το 1970. Μάλιστα είναι τόσο σημαντική η ανάπτυξη του πληθυσμού ώστε να ανταγωνίζεται ουσιαστικά τον πληθυσμό της Κανδάνου. Έτσι έχουμε ένα νέο οικισμό που αναπτύσσεται μέσα στα πλαίσια της περιοχής μελέτης. Είναι σημαντικό να δούμε ότι η εφαρμογή μιας χωρικής πολιτικής (αναδασμού) επηρέασε γενικότερα την περιοχή μελέτης, με την εμφάνιση ενός νέου ουσιαστικά οικιστικού πόλου κοντά σε εκείνον ο οποίος αναπτύχθηκε κυρίως λόγω τουρισμού (Παλαιόχωρα).

Στην κτηματική περιοχή της κοινότητας Παλαιόχωρας δεν έχει πραγματοποιηθεί αναδασμός, ούτε και προβλέπεται από τη μελέτη του αρδευτικού δικτύου που έχει εκπονηθεί για το πεδινό δυτικό - νότιο και ανατολικό τμήμα της περιοχής. Αιτία είναι ο μεγάλος αριθμός ιδιοκτητών σε συνδυασμό με το μικρό αριθμό αγροτεμαχίων ανά ιδιοκτήτη (μέσος όρος 2,7) που αγγίζει τα όρια των αγροτεμαχίων που παραδίδονται μετά την εφαρμογή του αναδασμού.

1.2. ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Τα Νομαρχιακά προγράμματα ΣΑΝΤ1 και ΣΑΝΤ2 (παρόλο που το ΣΑΝΤ2 είναι μεταγενέστερο) συνέβαλαν σημαντικά στην ανάπτυξη του νότιου παραθαλάσσιου άξονα της περιοχής, στο βαθμό που με την ανάπτυξη των φυσικών υποδομών βελτίωσαν την προσπελασιμότητα της περιοχής.

Το κεντρικό κράτος, μέσω της νομαρχίας, προσπαθεί όλα αυτά τα χρόνια να διαδραματίσει ρόλο ρυθμιστή, και εξισορροπητικό ως ένα βαθμό, όσον αφορά τους διαφορετικούς ρυθμούς ανάπτυξης των διάφορων περιοχών. Μέσω των νομαρχιακών προγραμμάτων στόχος είναι η άρση της απομόνωσης, η δημιουργία υποδομών και η ανύψωση του επιπέδου διαβίωσης των υποβαθμισμένων περιοχών, χωρίς όμως να βλάπτεται η απρόσκοπτη αναπτυξιακή διαδικασία των δυναμικών περιοχών.

Όμως, πρέπει να πούμε ότι ο ρόλος τους σταματάει εκεί, γιατί αν εξετάσουμε το είδος των έργων που εκπονούνται τα τελευταία 10 χρόνια (βλ. Παράρτημα ΣΤ') θα δούμε ότι έχουμε κυρίως έργα συντήρησης της βασικής υποδομής (δρόμων), πολύ μικρές χαράξεις νέων δρόμων και μερικά βασικά έργα που αφορούν υποδομές διαχείρισης υδάτων και αποβλήτων. Εξαιρέση αποτελούν η χρηματοδότηση της Ειδικής Χωροταξικής Μελέτης ανάπτυξης Παλαιόχωρας-Κουντούρας και της μελέτης απορρύπανσης του Πελεκανιώτη ποταμού.

Επίσης, πρέπει να σημειωθεί η καθυστέρηση με την οποία εκπονούνται τα έργα. Από τους πίνακες μπορούμε να δούμε ότι στην αρχή της δεκαετίας του 1990 εκπονούνται ακόμη έργα που είχαν εγκριθεί το 1981, δέκα χρόνια πριν δηλαδή.

Η πάγια πολιτική της νομαρχίας, που όπως προαναφέρθηκε προσπαθεί να είναι εξισορροπητική ως προς τη δημιουργία υποδομών έχει σαν αποτέλεσμα την υπερβολική διάχυση των κονδυλίων, όχι μόνο στο χώρο αλλά και στα έργα. Απόρροια της πολιτικής αυτής είναι να αρχίζουν έργα τα οποία χρειάζονται πολλά χρόνια για την περάτωσή τους, και δεν είναι σίγουρο ότι μετά την περάτωσή τους εξυπηρετούν τους στόχους οι οποίοι είχαν τεθεί στον αρχικό σχεδιασμό των έργων.

Με αυτόν τον τρόπο μια καταρχήν θετική σκέψη για διάχυση των κονδυλίων στον χώρο καταλήγει περίπου χωρίς αντικείμενο με τον κατακερματισμό τους σε πολλά έργα, με μεγάλη χρονική καθυστέρηση, παρόλο που η διασπορά πλήθους μικρών έργων φαίνεται να επενεργεί και ως ψυχολογικός παράγοντας για την ανύψωση του ηθικού των κατοίκων των απομακρυσμένων οικισμών, ενώ παράλληλα είναι καλύτερα εκμεταλεύσιμη από το κομματικό πελατειακό σύστημα. Είναι άλλωστε γνωστό σε όλη την Ευρώπη, πόσο το σύστημα τετράχρονης ή και μικρότερης σε χρόνο διακυβέρνησης επηρεάζει αρνητικά τις χωροταξικές πολιτικές.

Ίσως η συγκέντρωση των κονδυλίων, που αφορούν τις μειονεκτικές ζώνες και η χρηματοδότηση κάθε χρόνο λίγων έργων τα οποία όμως θα ολοκληρώνονται, να είναι περισσότερο ενδεδειγμένη. Αυτό είναι πιθανό να βοηθήσει και το σωστό προγραμματισμό των έργων από την Πρωτοβάθμια Τοπική Αυτοδιοίκηση. Η λογική των ΟΤΑ για την ένταξη των έργων στα νομαρχιακά προγράμματα υποδεικνύεται από την σκέψη «να ενταχθούν όσο περισσότερα έργα γίνεται και κάποια στιγμή αυτά θα τελειώσουν». Αυτή η λογική επιδοτείται όπως προαναφέρθηκε από τη Δευτεροβάθμια Τοπική Αυτοδιοίκηση με τον κατακερματισμό των κονδυλίων. Συνεπώς ο κατακερματισμός αυτός αποτελεί αμοιβαίο σφάλμα Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Αυτοδιοίκησης.

Έργα τα οποία, σε σημαντικό ποσοστό, έχουν ενταχθεί σε νομαρχιακά προγράμματα το 1985 καθυστερούν πολύ να ολοκληρωθούν, παρά το μικρό συνήθως κόστος. Όλ' αυτά τα έργα χρηματοδοτούνταν στην περίοδο 1985-1992 με πολύ μικρά ποσά. Μόνο την διετία 1993-1995 φαίνεται να αλλάζει η πολιτική και να χρηματοδοτούνται με τα ποσά τα οποία υπολείπονται για την

ολοκλήρωσή τους. Τα περισσότερα από αυτά τα έργα αφορούν την ολοκλήρωση του πρώτου Κ.Π.Σ., έργα τα οποία γίνονται με τη συγχρηματοδότηση της Ε.Ε., και γι' αυτό το λόγο προφανώς επισπεύθηκε η ολοκλήρωσή τους.

Παρ' όλη όμως την, υποτιθέμενη, ολοκλήρωσή τους πολλά από τα έργα αυτά εμφανίζονται ξανά στο νέο Π.Ε.Π 1994-1999, φαινόμενο το οποίο πρέπει να μας κάνει εξαιρετικά δύσπιστους ως προς την πραγματική τους ολοκλήρωση. Στα έργα του νέου Π.Ε.Π. υπάρχει μια ακόμη καινοτομία σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο: φαίνεται, κατά τη διετία 1994-95, να δίνεται προτεραιότητα στη χρηματοδότηση των μεγάλων, για την περιοχή, έργων (λιμενική υποδομή, κύριοι οδικοί άξονες), με αποτέλεσμα η χρηματοδότηση των άλλων έργων να παραπέμπεται στο μέλλον. Υπάρχει βέβαια και το θετικό σημείο, ότι για πρώτη, ίσως, φορά κατατίθεται πενταετές χρονοδιάγραμμα πιστώσεων, σύμφωνα με το οποίο σχεδιάζεται η ολοκλήρωση όλων των ενταγμένων έργων μέσα στην προβλεπόμενη χρονική περίοδο.

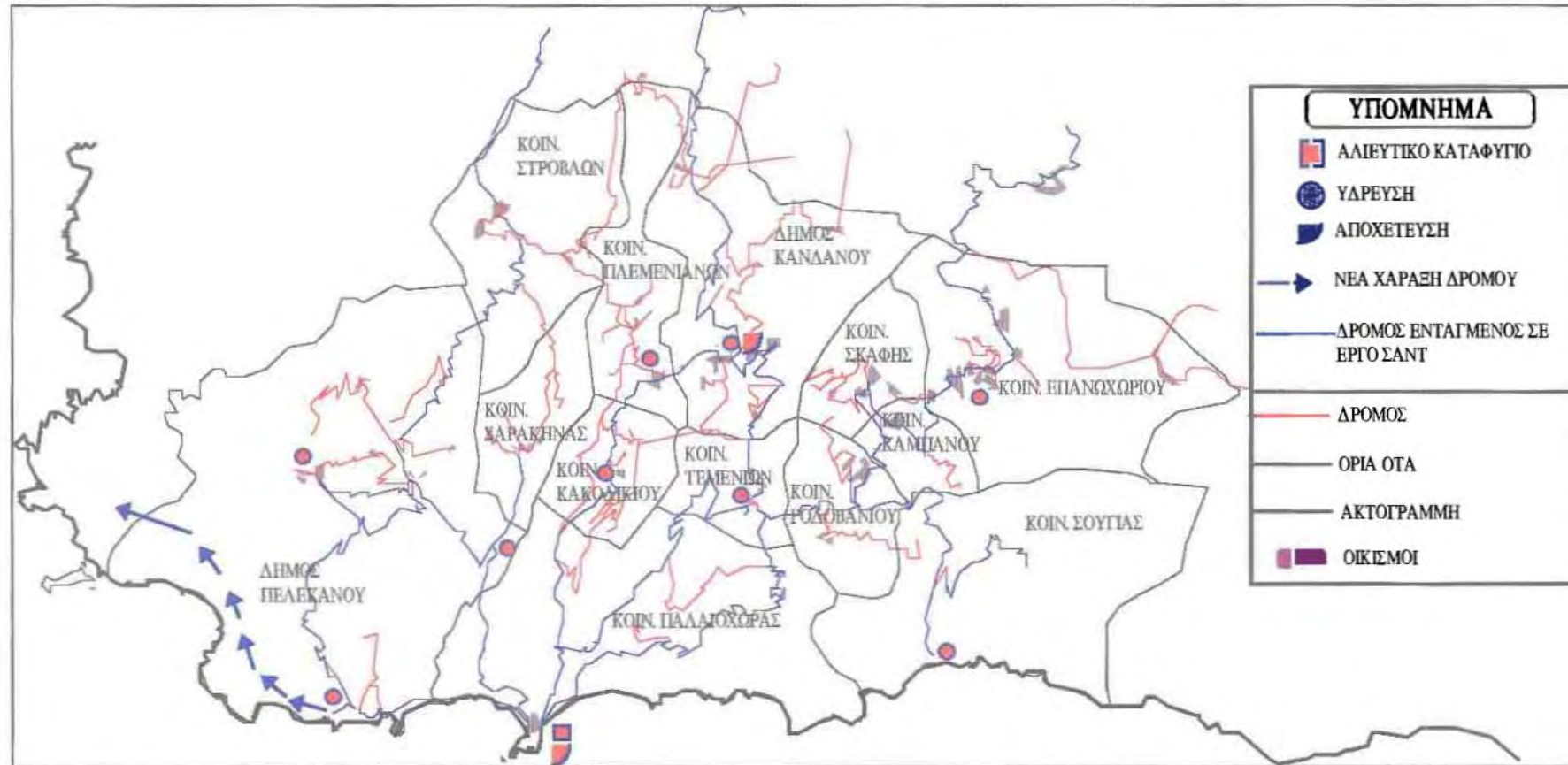
Από το είδος των έργων, βλέπουμε ότι ο ρόλος των Νομαρχιακών Προγραμμάτων περιορίζεται κυρίως στη συντήρηση των βασικών υποδομών, με βελτιώσεις υπάρχοντων δρόμων. Ο ρόλος αυτός δε θεωρείται ασήμαντος, δεδομένης της αναγκαιότητας συντήρησης των βασικών υποδομών για τη σωστή και εύρυθμη λειτουργία τους. Για να γίνει όμως η συντήρηση αυτή απαιτούνται τα απαραίτητα κονδύλια. Αποτελεί εμπαιγμό, εκ μέρους της νομαρχίας, όταν δημιουργεί πιστώσεις της τάξης των 100 ή 200 χιλιάδων δραχμών το χρόνο ανά Ο.Τ.Α. για να συντηρηθούν ή να ανασκευαστούν βασικές υποδομές, όπως η ύδρευση.

Έτσι, φαίνεται ότι τα Νομαρχιακά Προγράμματα παραμένουν στο ρόλο της προσπάθειας για συντήρηση, ενώ στα λίγα νέα έργα φαίνεται ότι ακολουθούνται οι Προτάσεις Χωροταξικής Οργάνωσης του Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. του 1984 (η πλήρη ανάλυση των προτάσεων γίνεται σε άλλο κεφάλαιο).

Έτσι ο άξονας Ταυρωνίτης - Παλαιόχωρα εντάσσεται στις βασικές ροές τουριστικού ρεύματος. Μαζί με τη βελτίωση - διάνοιξη - συντήρηση του παραπάνω οδικού άξονα, προβλεπόταν και η διάνοιξη νέου οδικού άξονα Παλαιόχωρα - Χρυσοσκαλίτισσα, οι διαδικασίες του οποίου έχουν ξεκινήσει. Παράλληλα έχει ξεκινήσει και η βελτίωση της εσωτερικής επικοινωνίας της περιοχής μελέτης, καθώς και το αλιευτικό καταφύγιο στην Παλαιόχωρα, το οποίο επίσης προβλεπόταν από της Προτάσεις Χωροταξικής Οργάνωσης του Υ.Χ.Ο.Π. (1984).

Στον χάρτη 4 φαίνεται περίπου πως κατανέμονται τα παραπάνω έργα χωρικά. Είναι εμφανής η προσπάθεια συντήρησης και ενδεχομένως αναβάθμισης του οδικού δικτύου καθώς και η διασπορά των έργων σχεδόν στο σύνολο της περιοχής μελέτης.

ΧΑΡΤΗΣ 4: ΕΡΓΑ ΕΝΤΑΓΜΕΝΑ ΣΕ ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΑΝΤ.ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΛΕΤΗΣ (1990 - 1993)

1.3 ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ

Μια από τις δύο νομοθετικές προσπάθειες της δεκαετίας του 1980 για τη χωρική αναδιάρθρωση της πρωτοβάθμιας Τοπικής Αυτοδιοίκησης φαίνεται ότι είχε, μερικά, αποτέλεσμα στην περιοχή μας.

Γενικά για τη χώρα μας είναι γνωστό ότι υπάρχει πρόβλημα τάξης μεγέθους για τους ΟΤΑ. Υπάρχει διοικητικός κατακερματισμός του χώρου (περί 6000 ΟΤΑ, 5.500 κοινότητες με το 84% τους να έχουν μέσο πληθυσμό κάτω των 1000 κατοίκων). Νομοθετήθηκαν δύο νόμοι (1416/84 και 1622/86) οι οποίοι θεωρητικά αποσκοπούσαν στην χωρική αναδιάρθρωση των ΟΤΑ με θέσπιση κινήτρων για τη συνένωση κοινοτήτων.

Παρόλο που γενικά στην Ελλάδα η προσπάθεια αυτή δε φαίνεται να είχε επιτυχία, για λόγους «τεχνικού και πολιτικού χαρακτήρα» (Μπεριάτος, Η., 1994) οι οποίοι δεν είναι του παρόντος, στην περιοχή μελέτης είχαμε συνένωση τριών κοινοτήτων οι οποίοι συνέστησαν το Δήμο Πελεκάνου.

Οι κοινότητες οι οποίες συνενώθηκαν ήταν η κοινότητα Βουτά, Βοθιανών και Σκλαβοπούλας. Η πράξη σύστασης του νέου Δήμου κυρώνεται από το Φ.Ε.Κ. 239Α/03-11-89.

Σαν συνέπεια της πολιτικής αυτής έχουμε ένα νέο Δήμο ο οποίος περιλαμβάνει περίπου ομοιογενείς περιοχές από κοινωνικοοικονομική άποψη:

Η ανάπτυξη των θερμοκηπίων μέσω του αναδασιμού στην περιοχή Κουντούρας (κοινότητα Βουτά), είχε ως συνέπεια την αναδιάρθρωση του παραδοσιακού παραγωγικού συστήματος και ταυτόχρονα από πληθυσμιακή άποψη, ελκτική επίδραση στις γειτονικές κοινότητες (κοινότητες Σκλαβοπούλας και Βοθιανών). Το γεγονός αυτό νομίζουμε ότι επέτρεψε τη σύσταση του νέου Δήμου, δεδομένου ότι η αναδιάρθρωση του παραγωγικού συστήματος και η μετακινήσεις του πληθυσμού στην περιοχή δημιούργησαν κοινά συμφέροντα για τους κατοίκους και των τριών κοινοτήτων.

Από την άλλη μεριά η σύσταση του Δήμου Πελεκάνου πρακτικά δεν ξέρουμε τι ακριβώς συνέπειες είχε στην περιοχή.

Μπορούμε όμως να αναφερθούμε (Μπεριάτος, Η., 1994) στα αποτελέσματα εμπειρικής έρευνας¹ που πραγματοποιήθηκε στους νέους δήμους που συστάθηκαν μέχρι το 1992. Εδώ θα παραθέσουμε τις γενικά τις απόψεις των τοπικών αρχών για τις συνέπειες των συνενώσεων και όχι τόσο για τα κίνητρα τα οποία τους οδήγησαν σε αυτές. Έτσι λοιπόν αναφέρονται ως σπουδαιότερα οφέλη από τη συνένωση οι όποιες οικονομικές ενισχύσεις, η δυνατότητα καλύτερου προγραμματισμού, η καλύτερη εξυπηρέτηση των πολιτών, η κοινωνική και πολιτιστική αναβάθμιση της περιοχής.

Αναφέρεται επίσης η περιορισμένη ή μηδενική υποστήριξη από το κράτος και η καθυστέρηση ή μη παροχή των ευεργετημάτων που προβλεπόταν από το νόμο λόγω συνένωσης (δάνεια, επιχορηγήσεις, προγράμματα κλπ).

Βλέπουμε λοιπόν, μέσα στη γενικότερη αποτυχία της προσπάθειας αυτής ότι υπάρχουν κάποια στοιχεία τα οποία αναφέρονται από τους υπεύθυνους ως οφέλη και κατά τη γνώμη μας η δυνατότητα καλύτερου προγραμματισμού είναι εκείνο το οποίο δεσπόζει.

Αναφορικά τώρα με τη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση και τον τρόπο που αυτή αντιλαμβάνεται τη διοικητική οργάνωση της περιοχής μελέτης, σύμφωνα με την Απόφαση 72 που προέκυψε από συνεδρίαση του Νομαρχιακού Συμβουλίου Χανίων της 6/12/94 με θέμα: «Καθορισμός εδαφικών περιοχών Συμβουλίων Περιοχής», «Ως προς τις γεωγραφικές ενότητες που θα αποτελέσουν Συμβούλια Περιοχής και τις προτεινόμενες έδρες», έχουμε:

Παρ. 3: «Η Επαρχία Σελίνου, αποτελούμενη από τους Δήμους Κανδάνου και Πελεκάνου και τις Κοινότητες: Γαύδου, Επανωχωρίου, Κακοδικίου, Καμπανού, Παλαιόχωρας, Πλεμενιανών, Ροδοβανίου, Σαρακήνας, Σκάφης, Στροβλών, Σούγιας και Τεμενίων να αποτελέσει ένα Συμβούλιο Περιοχής. Έδρα του Συμβουλίου της Περιοχής αυτής ορίζεται κατά πλειοψηφία η Κάνδανος με ψήφους 4 υπέρ, 3 με προτίμηση Παλαιόχωρα, 1 με προτίμηση Κακοδικί και 3 λευκά».

Όσον αφορά τα επιχειρήματα που προτάθηκαν κατά τη συνεδρίαση υπέρ της Παλαιόχωρας ή της Κανδάνου, είναι ενδιαφέρον να δούμε ότι πλέον

¹ Η έρευνα αυτή αφορά 39 νέους δήμους που είχαν συσταθεί μέχρι το 1992 (βάση του Ν. 1622/86 και του Ν. 1416/84) και πραγματοποιήθηκε το 1992-93 μέσω ενός ερωτηματολογίου τύπου γραπτής συνέντευξης.

και σε διοικητικό επίπεδο η Παλαιόχωρα έρχεται να ανταγωνιστεί το παραδοσιακό κέντρο που είναι η Κάνδανος.

Η γνώμη υπέρ της Παλαιόχωρας για έδρα του Συμβουλίου Περιοχής, υποστηρίξε ότι «είναι μοναδικό και αδιαμφισβήτητο κέντρο στο Σέλινο, η Παλαιόχωρα, η οποία εκτός από την δυναμική ανάπτυξης διαθέτει όλες τις προϋποθέσεις που προβλέπει ο Νόμος για να γίνει έδρα του Συμβουλίου Περιοχής.»

Η γνώμη υπέρ της Κανδάνου για έδρα του Συμβουλίου Περιοχής, υποστήριξε ότι «δέχεται ότι η Παλαιόχωρα είναι δυναμικά αναπτυσσόμενη περιοχή, θεωρεί όμως ότι ως έδρα πρέπει να προταθεί η Κάνδανος διότι: α) Είναι κομβικό κέντρο της Επαρχίας Σελίνου, β) έχει όλες τις υπηρεσίες, γ) αποτελεί πόλο ανάπτυξης, δ) είναι ιστορική πρωτεύουσα της επαρχίας Σελίνου και ε) είναι ανοιχτή πόλη μελέτης Τρίτση».

Τελικά όμως, η Κάνδανος επιλέχθηκε ως προτεινόμενη έδρα του Συμβουλίου Περιοχής, γεγονός το οποίο αφήνει ως προοπτική τη συνέχιση της διοικητικής της «υπεροχής» σε σχέση με την Παλαιόχωρα, η οποία κυρίως οικονομικά δεσπάζει στην περιοχή.

1.4. ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ

Με τη σύνδεση αρχικά και την εν συνεχεία ένταξη της χώρας στην ΕΕ, η περιοχή μελέτης επηρεάστηκε από τις πολιτικές της σε μεγάλο βαθμό.

Η πολιτική η οποία είχε τη μεγαλύτερη επιρροή στην περιοχή μελέτης ήταν η Κοινή Γεωργική Πολιτική (ΚΓΠ). Οι βασικές αρχές της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής τέθηκαν το 1962 και ήταν: η ενότητα των τιμών, η κοινοτική προτίμηση, η χρηματοοικονομική αλληλεγγύη και η συνυπευθυνότητα των παραγωγών. Αυτές οι αρχές έχουν δώσει γενικά καλά αποτελέσματα εφόσον επέτρεψαν την παραμονή αρκετών γεωργών στις δραστηριότητές τους και τον εφοδιασμό των καταναλωτών σε λογικές τιμές. (ΜΟΥΣΗΣ, Ν, (1994), σ. 475)

Ενώ σε πρώτη φάση οι ενισχύσεις αφορούσαν, ως επί το πλείστον, την ίδια την παραγωγή, με την οποία συνδεόταν άμεσα και αναλογικά, στη συνέχεια πάρθηκαν και άλλα διαρθρωτικά μέτρα που αφορούσαν κυρίως τη στήριξη της γεωργίας σε ορεινές και άλλες μειονεκτικές περιοχές, τη

μεταποίηση και την εμπορία των γεωργικών προϊόντων και τις ομάδες παραγωγών και τις ενώσεις τους.

Συνέπεια των πολιτικών αυτών ήταν η καλλιέργεια της ελιάς να επεκταθεί σημαντικά, κυρίως μέσω της ενίσχυσης των τιμών παραγωγού. Επίσης η τεχνολογία της παραγωγής βελτιώνεται με αποτέλεσμα η περίοδος αιχμής να διαχέεται σε μεγαλύτερο χρονικό διάστημα (από τον Οκτώβριο μέχρι και την Άνοιξη) και να αμβλύνεται το αντίστοιχο έλλειμμα εργασίας. Παράλληλα με την καλλιέργεια της ελιάς, στην ενδοχώρα είναι αισθητή και η ανάπτυξη της κτηνοτροφίας η οποία επίσης επιδοτείται σημαντικά από την Ε.Ε.

Επιπλέον η περιοχή μελέτης είναι ενταγμένη ως επιλέξιμη περιοχή στο πρόγραμμα LEADER (Liaisons Entre Actions de Developpement de l' Economie Rurale) . Το πρόγραμμα LEADER ενθαρρύνει τον πειραματισμό με καινοτόμες προσεγγίσεις που βασίζονται στην αξιοποίηση των ενδογενών πόρων και στη συμμετοχή των τοπικών επιχειρήσεων και του τοπικού πληθυσμού, με στόχο την τοπική αντίδραση στο αναπόφευκτο του μαρασμού και την προώθηση του επιχειρηματικού πνεύματος.

Το πρόγραμμα LEADER ήταν απόρροια της αγροτικής πολιτικής που παρουσίασε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 1988 στο έντυπο «Το μέλλον του αγροτικού κόσμου», το οποίο τόνιζε την ανάγκη μιας προσέγγισης με τοπική πρωτοβουλία που να επιτρέπει στον αγροτικό πληθυσμό και τους υπευθύνους του να καθορίζουν με ακρίβεια τα τοπικά προγράμματα και να προβαίνουν σε καινοτομίες.

Διαπιστωνόταν ότι η οικονομική εξέλιξη έτεινε να διευρύνει την απόκλειση μεταξύ περιοχών που βρίσκονταν σε καλή θέση σε σχέση με τις γενικές οικονομικές τάσεις και των λιγότερο ευνοημένων περιφερειών ή περιοχών. Η συνήθεις, ως τότε, μέθοδοι ενίσχυσης των αγροτικών περιοχών, που ήταν στενά τομεακές και κυρίως επικεντρωμένες στην γεωργία ή τις υποδομές, δεν επαρκούσαν προκειμένου να μειωθούν οι αποκλείσεις αυτές.

Ο χαρακτήρας του νέου προγράμματος LEADERII δίνεται ενδεικτικά ως εξής:

«Με την απόφασή της να θέσει τον καινοτόμο και υποδειγματικό χαρακτήρα των ενεργειών ως κριτήρια επιλεξιμότητας του LEADER II, η Επιτροπή δεν έχει ως στόχο να περιορίσει το πεδίο παρέμβασης αυτής της

πρωτοβουλίας σε ορισμένες νεωτερίστηκες ενέργειες που είναι δύσκολο να εφαρμοστούν αλλού, αλλά επιθυμεί να εξασφαλίσει, αφενός, ότι τα προγράμματα που θα χρηματοδοτηθούν θα αποφέρουν μια πραγματική προστιθέμενη αξία σε σχέση με τις άλλες παρεμβάσεις που χρηματοδοτούνται στο πλαίσιο των επιχειρησιακών προγραμμάτων ή σε σχέση με άλλες μορφές παρέμβασης που αναλαμβάνονται στο πλαίσιο των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης και, αφετέρου, ότι τα προγράμματα αυτά δε θα χρησιμοποιηθούν για τη χρηματοδότηση των δραστηριοτήτων που αναλαμβάνουν οι ενδιαφερόμενοι φορείς αγροτικής ανάπτυξης. Ο καινοτόμος και υποδειγματικός χαρακτήρας των ενεργειών θα προσαρμοστεί συνεπώς στις ανάγκες της συγκεκριμένης περιοχής.

Η Επιτροπή προτείνει ενδεικτικά μια σειρά καινοτόμων θεμάτων και συγκεκριμένα:

- ◆ τα προληπτικά μέτρα για τις επιπτώσεις της μεταρρύθμισης της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής, συμπεριλαμβανομένων των θεμάτων που αφορούν το περιβάλλον και τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας
- ◆ την εφαρμογή νέων τεχνολογιών πληροφόρησης και επικοινωνίας στον αγροτικό χώρο
- ◆ την παροχή υπηρεσιών που έχουν προσαρμοστεί ώστε να ανταποκρίνονται στη χαμηλή πυκνότητα του πληθυσμού, οι οποίες μπορούν να λάβουν και τη μορφή πολλαπλών δραστηριοτήτων
- ◆ το σχεδιασμό και την εμπορία νέων προϊόντων και υπηρεσιών
- ◆ τη δημιουργία θέσεων απασχόλησης στον αγροτικό χώρο, συμπεριλαμβανομένης της ένταξης των ατόμων που αντιμετωπίζουν δυσκολίες και της συμμετοχής του μηχανισμού παροχής εκπαίδευσης και κατάρτισης στην αναπτυξιακή διαδικασία
- ◆ την ανάληψη πολιτιστικών δραστηριοτήτων στον αγροτικό χώρο για την ενίσχυση της τοπικής πολιτιστικής ταυτότητας και την ανάπτυξη του τουρισμού

- ♦ την ευαισθητοποίηση του αγροτικού πληθυσμού στις προκλήσεις που αντιπροσωπεύει η ανάπτυξη και στην ανάγκη ανάληψης πρωτοβουλιών

Στα σχέδια που υποβάλλουν οι τοπικές ομάδες και οι άλλοι συλλογικοί φορείς θα πρέπει, συνεπώς, να προβάλλονται τα τοπικά χαρακτηριστικά τους όσον αφορά:

- * τη διαφορά και την καινοτομία σε σχέση με αυτό που γίνεται στο επιχειρησιακό πρόγραμμα βάσει των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης (ή του ενιαίου εγγράφου προγραμματισμού) σχετικά με την ίδια περιφέρεια, όσον αφορά την προσέγγιση της αγροτικής ανάπτυξης και τους τρόπους εφαρμογής ή/και το περιεχόμενο των μέτρων
- * το προσδοκώμενο αποτέλεσμα (όσον αφορά το συγκριτικό πλεονέκτημα, έστω και προσωρινό, για την περιφέρεια ή τον τομέα) σε σχέση με μια κατάσταση αναφοράς (πράγμα που προϋποθέτει μια διάγνωση στην οποία θα είναι εμφανές το αναπτυξιακό εμπόδιο που η καινοτομία έχει ως στόχο να εξαλείψει).» (LEADER magazine, (1994), τεύχος 7, σ. 12)

Το πρόγραμμα αυτό είναι μια πρόσθετη ευκαιρία ανάπτυξης για την περιοχή μελέτης. Ως τώρα, οι τομεακές πολιτικές (κυρίως μέσω των επιδοτήσεων) είχαν τα αποτελέσματα τους, αλλά το LEADER δίνει μια σύγχρονη πρόκληση αξιοποίησης των τοπικών πόρων μέσα από ένα διαφορετικό, καινοτόμο πρίσμα.

1.5. ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.

Την ίδια περίοδο με τη βελτίωση γενικώς των υποδομών (κυρίως οδικό δίκτυο), δηλαδή τη δεκαετία του '70, η Παλαιόχωρα αναδεικνύεται σε χώρο υποδοχής ενός ραγδαία αυξανόμενου τουριστικού ρεύματος. Παρά τη σχετική απομόνωση της περιοχής, το ιδιόμορφο τοπίο και το ήπιο κλίμα της διαμορφώνουν ένα ξεχωριστό τουριστικό πρότυπο το οποίο προσελκύει ορισμένη κατηγορία τουριστών για μακρά σχετικά περίοδο (Ιούνιος - Σεπτέμβριος).

Η ανάπτυξη αυτή του τουρισμού δε φαίνεται να ακολουθεί κάποια συγκεκριμένη κρατική πολιτική πέρα από την βελτίωση των δρόμων. Η αιτία

της μπορεί να αναζητηθεί σε συγκυριακούς παράγοντες. Αφενός, η βελτίωση του οδικού άξονα που συνδέει την Παλαιόχωρα με τον Ταυρωνίτη και το βόρειο άξονα του νομού επέτρεψε ένα είδος «τουριστικής διείσδυσης» προς τη νότια πλευρά. Αφετέρου η ίδια η Παλαιόχωρα ως χώρος υποδοχής τουριστών διέθετε τους φυσικούς πόρους (φυσική ομορφιά, ηρεμία, ήπιο κλίμα), οι οποίοι υποστήριξαν την τουριστική κίνηση. Από την πλευρά του ανθρώπινου παράγοντα, η ανάπτυξη της τουριστικής υποδομής έγινε με ιδιωτικοοικονομικά κριτήρια, ενώ τα κοινωνικο - οικονομικά αποτελέσματα της τουριστικής ανάπτυξης προσδιορίζονται σε θέματα απασχόλησης και χωρικής εμβέλειας από την ένταξη της λειτουργίας της τουριστικής επιχείρησης σε οικογενειακά και διαπροσωπικά δίκτυα συνεργασίας, αλληλεγγύης και στρατολόγησης εργατικού δυναμικού.

2. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΜΕΤΑ ΤΟ 1970

2.1 ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟΝ ΥΠΟΛΟΙΠΟ ΝΟΜΟ

Όπως αναφέραμε και παραπάνω, η περιοχή μελέτης είναι μια απομονωμένη και απομακρυσμένη περιοχή σε σχέση με τα αστικά κέντρα του νομού (Χανιά, Καστέλι), και γενικότερα με το βόρειο άξονα του νομού, ο οποίος έχει και τη μεγαλύτερη οικονομική ανάπτυξη. Πρέπει να επισημανθεί εδώ, ότι στην κλίμακα του νομού, έχουμε μια σημαντική οικονομική ανάπτυξη στο βόρειο άξονα η οποία βασίζεται κυρίως στον τουρισμό. Επίσης η μετακίνηση από αυτόν τον άξονα μέχρι το νότιο τμήμα του νομού είναι ακόμη και σήμερα προβληματική όσον αφορά τις μεταφορικές υποδομές. Συνεπώς είναι ευνόητο ότι ο νότιος άξονας είναι οικονομικά υποβαθμισμένος σε σχέση με το βόρειο.

Η πληθυσμιακή εξέλιξη της περιοχής μελέτης, σε σχέση με τον υπόλοιπο νομό θα μας επιτρέψει να δούμε αν η οικονομική διαφοροποίηση που υπάρχει γενικότερα στο νομό, εμφανίζει τις επιπτώσεις της στα δημογραφικά δεδομένα. Η πληθυσμιακή εξέλιξη τα τελευταία 20 χρόνια εμφανίζεται παρακάτω στους πίνακες 1 και 2:

Πίνακας 1: Σύγκριση του πληθυσμού της περιοχής μελέτης με το σύνολο του πληθυσμού του νομού.

ΕΤΗ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΝΟΜΟΥ ΧΑΝΙΩΝ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ	%ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ
1971	119784	7667	6,40
1981	125912	7234	5,75
1991	133060	6882	5,17

Πηγή: Απογραφές πληθυσμού, Ε.Σ.Υ.Ε.

Πίνακας 2: Σύγκριση της μεταβολής του πληθυσμού της περιοχής μελέτης με την αντίστοιχη στον νομό

ΕΤΗ	% ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΓΙΑ ΤΟ ΝΟΜΟ ΧΑΝΙΩΝ	% ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΛΕΤΗΣ
1971 - 1981	5,1	-5,6
1981 - 1991	5,7	-4,9

Πηγή: Απογραφές πληθυσμού, Ε.Σ.Υ.Ε.

Αν εξετάσουμε τους δύο πίνακες μαζί, μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι:

α) Ο πληθυσμός του νομού αυξάνει από το 1970 και μετά, ενώ ο πληθυσμός της περιοχής μελέτης μειώνεται συνεχώς.

β) Η ποσοστιαία συμμετοχή του πληθυσμού της περιοχής μελέτης στο σύνολο του νομού μειώνεται με σταθερό ρυθμό. Αυτό συμβαίνει λόγω της σημαντικής αύξησης του πληθυσμού του νομού σε απόλυτα νούμερα.

γ) Ο ρυθμός μεταβολής του πληθυσμού για το νομό είναι θετικός και σημαντικός (της τάξεως του 5%). Όμως ο ρυθμός μείωσης του πληθυσμού της περιοχής μελέτης μειώνεται. Αυτό σημαίνει ότι η περιοχή μελέτης χάνει πληθυσμό με μικρότερους ρυθμούς από το 1970 και μετά και μάλιστα η μείωση είναι σημαντική ανάμεσα στις δύο δεκαετίες (1971 - 1981 και 1981 - 1991).

Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε ότι η περιοχή μελέτης πληθυσμιακά δεν ακολουθεί τη γενικότερη αυξητική πορεία του νομού. Όλο και περισσότερο εμφανίζεται μειωμένης σημασίας και συμμετοχής στο σύνολο του νομού. Είναι εμφανές ότι η μεγάλη πληθυσμιακή ανάπτυξη που έλαβε χώρα στο νομό Χανίων τις τελευταίες δεκαετίες συνέβη κυρίως στο βόρειο άξονα του νομού και όχι στην περιοχή μελέτης, της οποίας το σύνολο εξακολουθεί να φθίνει. Για την εσωτερική πληθυσμιακή διάρθρωση και εξέλιξη της περιοχής μελέτης, θα αναφερθούμε παρακάτω αναλυτικά.

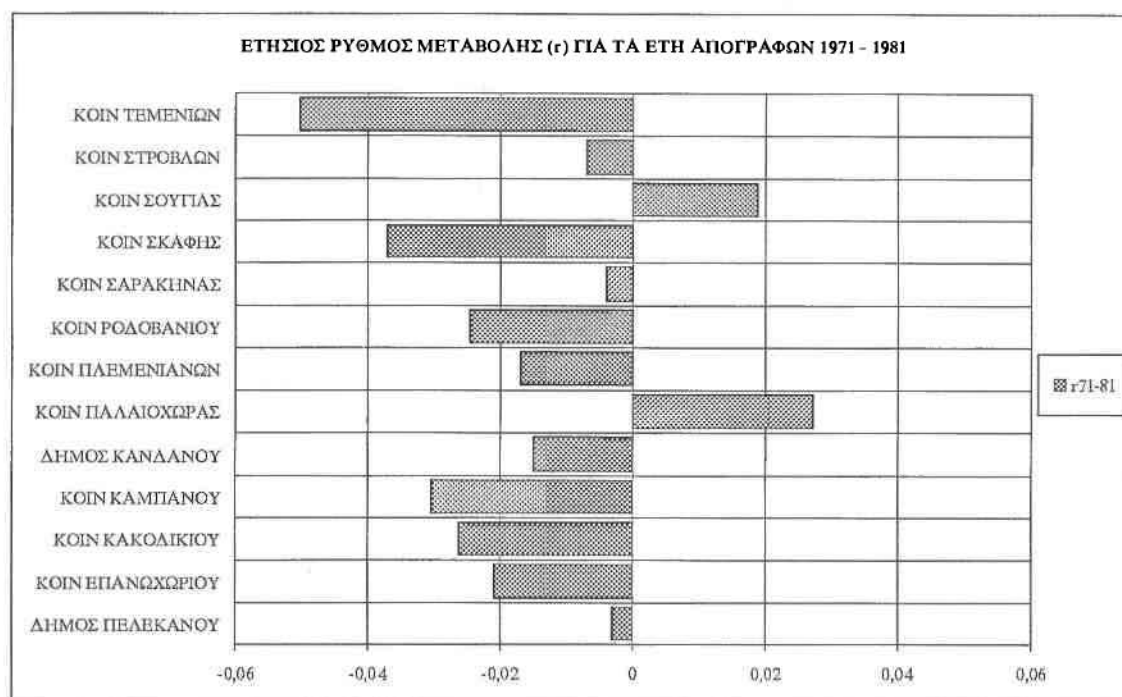
2.2 ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

2.2.1 Πληθυσμιακά Χαρακτηριστικά

Εδώ θα αναλύσουμε τα δημογραφικά χαρακτηριστικά της περιοχής, όπως εξελίχθηκαν τα τελευταία 20 χρόνια. Κατ' αρχήν θα εξετάσουμε την κατανομή του πληθυσμού ανά κοινότητα διαχρονικά και θα επισημάνουμε τα σημεία εκείνα τα οποία συνδέονται με τους γενικότερους μετασχηματισμούς στην οικονομία της περιοχής.

Στα παρακάτω διαγράμματα 10 και 11 θα δούμε πως εξελίχθηκε ο ετήσιος ρυθμός μεταβολής r ανά κοινότητα για τις δύο δεκαετίες (1971 - 1981 και 1981 - 1991).

Διάγραμμα 10

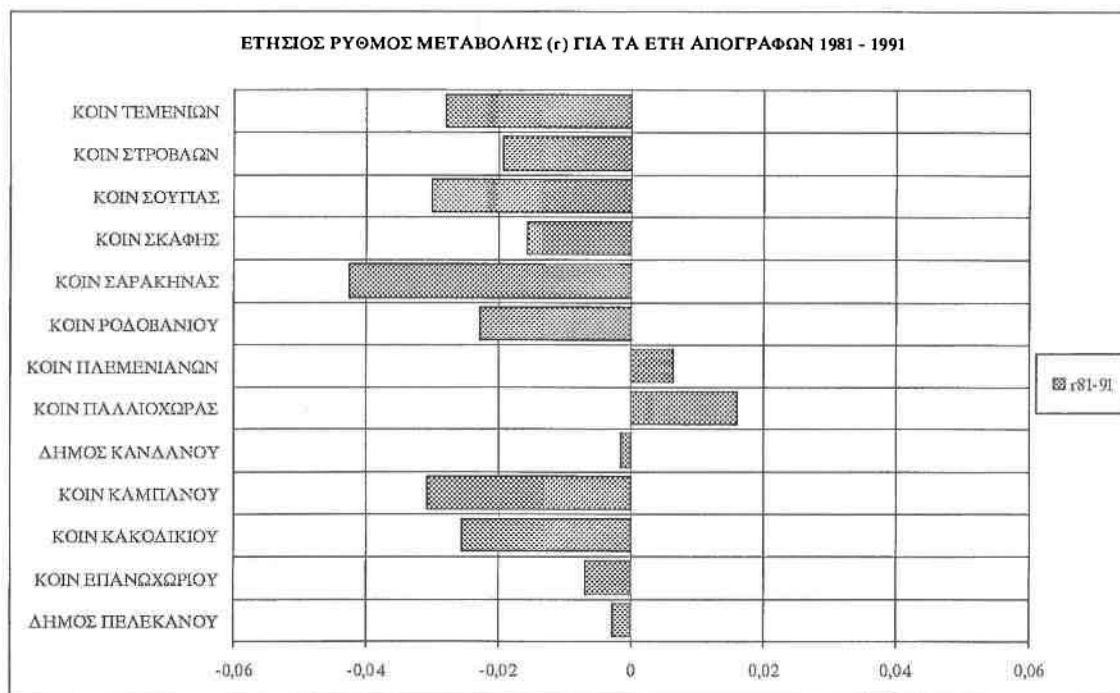
Πηγή: Χουλιαράκης, Μ, «Εξελίξεις του πληθυσμού των Αγροτικών Περιοχών της Ελλάδος, 1920-1981», Ε.Κ.Κ.Ε., Αθήνα 1988.

Όπως μπορούμε να διαπιστώσουμε από το διάγραμμα 10, κατά τη δεκαετία του 1970, όπου ξεκίνησε η τουριστική ανάπτυξη και η ανάπτυξη των θερμοκηπίων, έχουμε αύξηση του πληθυσμού στις παραθαλάσσιες περιοχές (Παλαιόχωρα και Σούγια). Επίσης έχουμε σημαντική πληθυσμιακή συγκέντρωση στην περιοχή Κουντούρα του Δήμου Πελεκάνου, όπου αναπτύσσεται δυναμικά ο οικισμός της Κουντούρας (βλ. Διάγραμμα 9). Το γεγονός αυτό στην ανάλυση κατά ΟΤΑ δε διακρίνεται καθαρά, λόγω του γεγονότος ότι οι πληθυσμιακές ανακατατάξεις έγιναν κυρίως στο εσωτερικό του Δήμου Πελεκάνου. Παρόλα αυτά, αναδιάρθρωση αυτή διαφαίνεται από τον πολύ μικρό ρυθμό μείωσης που εμφανίζει ο Δήμος αυτός.

Σε γενικές γραμμές για την περιοχή μελέτης κατά τη δεκαετία αυτή μπορούμε να πούμε ότι η πληθυσμιακή μείωση συνεχίζεται στα

ορεινά, αλλά σε μικρότερους ρυθμούς από τις προηγούμενες δεκαετίες, περισσότερο ως αποτέλεσμα της δημογραφικής εξάντλησης παρά εξ' αιτίας της δημιουργίας ευνοϊκότερων συνθηκών για την παραμονή του πληθυσμού σε αυτά. Παράλληλα, διαφαίνονται να ισχυροποιούνται δυναμικά οι περιοχές της Παλαιόχωρας και λιγότερο της Σούγιας και του Δήμου Πελεκάνου.

Διάγραμμα 11

Πηγή: Χουλιαράκης, Μ, «Εξελίξεις του πληθυσμού των Αγροτικών Περιοχών της Ελλάδος, 1920-1981», Ε.Κ.Κ.Ε., Αθήνα 1988.

Στη δεκαετία του 1980 (Διάγραμμα 11), βλέπουμε κατ' αρχή ότι η Σούγια δε διατηρεί την αύξηση της προηγούμενης δεκαετίας, ενώ από πληθυσμιακή τουλάχιστον άποψη, η Κάνδανος και ο Δήμος Πελεκάνου φαίνεται να σταθεροποιούνται. Η Παλαιόχωρα διατηρεί την δυναμική της πληθυσμιακή ανάπτυξη.

Επίσης φαίνεται ότι τα Πλεμενιανά έχουν μια αύξηση για αυτή τη δεκαετία. Η αύξηση αυτή θα μπορούσε να ερμηνευθεί από τη γειτνίαση της κοινότητας αυτής με την Κάνδανο και το σχετικά ομαλό ανάγλυφο που έχει. Τα παραπάνω της επιτρέπουν να επωφελείται περισσότερο από την ένταξη της χώρας στην Ε.Ε., μέσω της πρόσβασης στο διοικητικό

κέντρο το οποίο είναι η Κάνδανος. Παρόλα αυτά, δε μπορούμε να ισχυριστούμε κάτι τέτοιο με ασφάλεια, δεδομένου ότι είναι μια εξέλιξη σχετικά πρόσφατη και θα πρέπει να περιμένουμε να δούμε αν και στο μέλλον διατηρήσει την πληθυσμιακή δυναμικότητα που εμφανίζει σε αυτή τη δεκαετία.

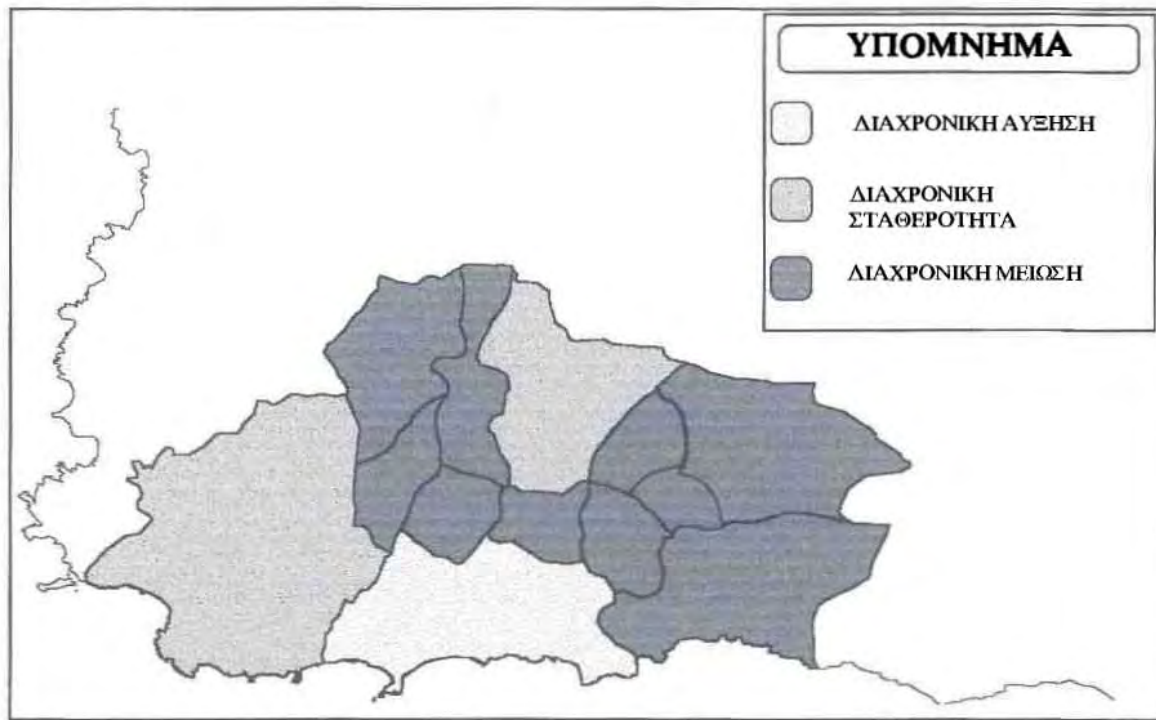
Σε γενικές γραμμές για την περιοχή μελέτης μπορούμε να πούμε ότι στα ορεινά εξακολουθεί η πληθυσμιακή μείωση. Σε αυτή τη δεκαετία έχει αρχίζει να διαφαίνεται η χωρική διαφοροποίηση από πληθυσμιακή άποψη. Μπορούμε να πούμε ότι διακρίνουμε τρεις κατηγορίες ΟΤΑ. Εκείνων που αυξάνουν δυναμικά (ουσιαστικά μόνο της Παλαιόχωρας), εκείνων που φαίνεται να διατηρούν τον πληθυσμό τους (Κανδάνου - Πλεμενιανών - Σκάφης - Στροβλών), και εκείνων που φθίνουν συνεχώς.

Βέβαια, όπως αναφέρθηκε και στη δεκαετία του '70 για το ίδιο φαινόμενο, σε κάποιους από τους ΟΤΑ που φαίνεται ότι διατηρούν τον πληθυσμό της ή και που φθίνουν με μικρούς ρυθμούς υπάρχει μεγάλη πιθανότητα ότι έχουν πια πληθυσμιακά «εξαντληθεί». Με άλλα λόγια, οι κατηγορίες ανθρώπων που συνήθως μεταναστεύουν (νέοι κυρίως) δεν υπάρχουν στους ΟΤΑ αυτούς. Τέτοια περίπτωση είναι η κοινότητα Σκάφης (βλ. Χάρτες 5, 6)

Μετά από μια αναλυτικότερη διαχρονική (1971-1991) επεξεργασία της εξέλιξης του ετήσιου ρυθμού μεταβολής (r) έχουμε την κατάταξη των ΟΤΑ ανάλογα με την πληθυσμιακή τους τάση σε τρεις κατηγορίες:

- ⇒ Τους ΟΤΑ που φαίνεται να αυξάνουν και στις δύο δεκαετίες ($r > 0,015$), δηλαδή την κοινότητα Παλαιόχωρας.
- ⇒ Τους ΟΤΑ που φαίνεται ότι παραμένουν σταθεροί και στις δύο δεκαετίες ($r < |0,015|$), δηλαδή το Δήμο Κανδάνου και το Δήμο Πελεκάνου, και
- ⇒ Τους ΟΤΑ που μεν πιθανόν να διακυμαίνονται ανάμεσα στις δεκαετίες, αλλά συνολικά μειώνονται, και είναι όλοι οι υπόλοιποι. (Κοινότητες Στροβλών, Πλεμενιανών, Κακοδικίου, Σαρακήνας, Τεμενίων, Σκάφης, Καμπανού, Ροδοβανίου, Επανωχωρίου, Σκάφης, Σούγιας).

ΧΑΡΤΗΣ 5: ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟΝ ΕΤΗΣΙΟ ΡΥΘΜΟ ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ (r) ΓΙΑ ΤΗ ΧΡΟΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ 1971 - 1991

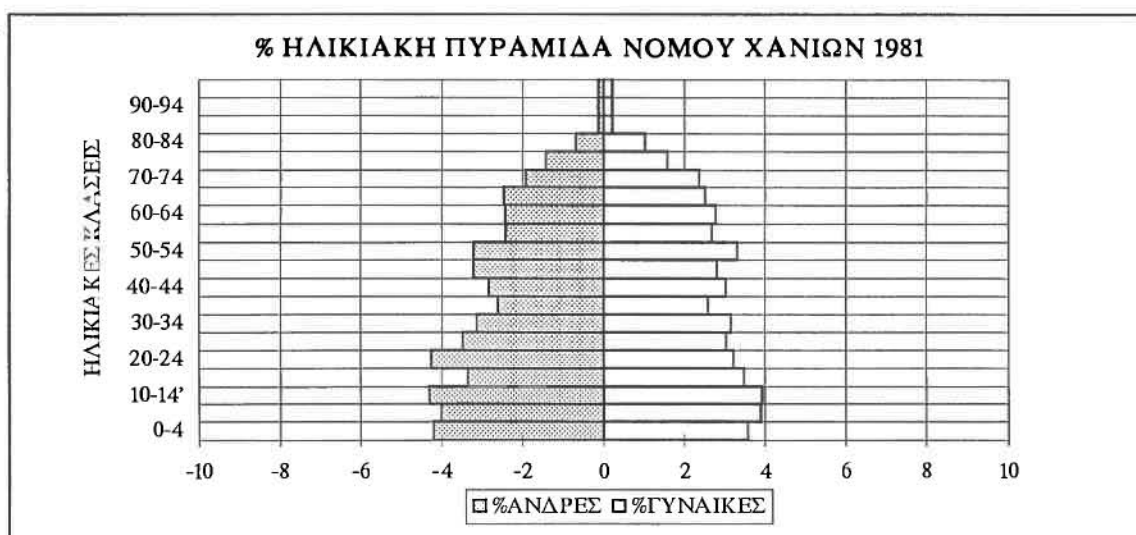
Πηγή: Απογραφή πληθυσμού. 1981, Ε.Σ. Υ.Ε.

Εδώ μπορούμε να δούμε χωρικά ότι μας έδειξαν αναλυτικά κατά δεκαετία τα προηγούμενα διαγράμματα. Στο κέντρο της περιοχής μελέτης όπου είναι και οι περισσότεροι ορεινοί οικισμοί, έχουμε τη ζώνη που μειώνεται - εγκαταλείπεται - πληθυσμιακά συνεχώς. Η Παλαιόχωρα ξεχωρίζει δυναμικά σε σχέση με την υπόλοιπη περιοχή, ενώ παρά τις ανακατατάξεις στο εσωτερικό του Δήμου Πελεκάνου το αποτέλεσμα στο σύνολο του, είναι ότι εμφανίζεται σαν ένας ΟΤΑ που έχει σχετικά σταθερή πληθυσμιακή εξέλιξη.

2.2.2. Δομή του πληθυσμού

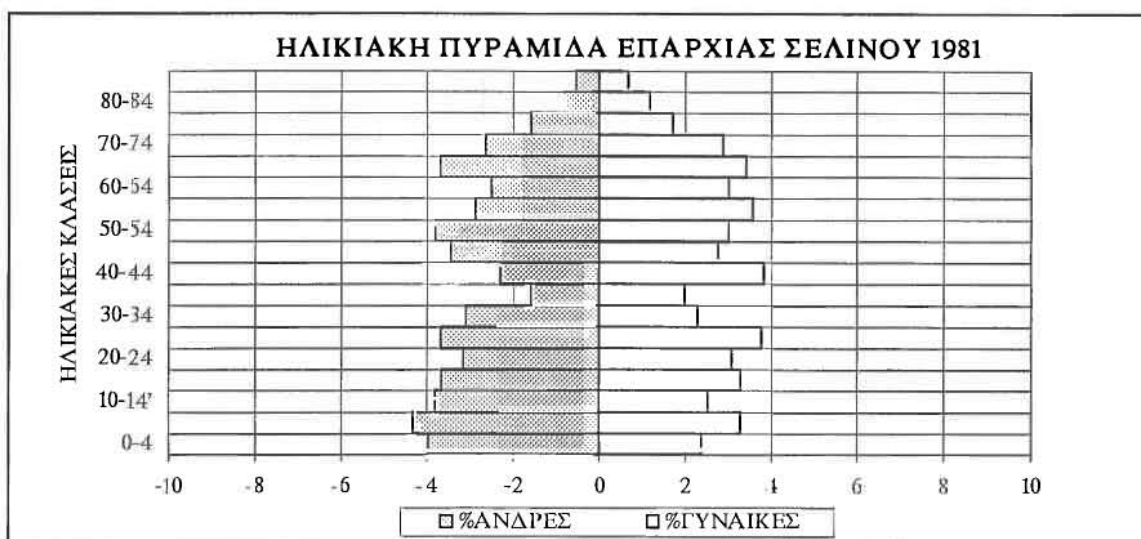
Όσον αφορά την πληθυσμιακή δομή, θα χρησιμοποιήσουμε τη μέθοδο της κλίμακας και ξεκινώντας με τη δομή του νομού, της επαρχίας και τέλος κάθε ΟΤΑ χωριστά, θα προσπαθήσουμε να επισημάνουμε τα χαρακτηριστικά της περιοχής σε σχέση πάντα με το ευρύτερο περιβάλλον της (στοιχεία 1981).

Διάγραμμα 12

Πηγή: Απογραφή πληθυσμού, 1981, Ε.Σ. Υ.Ε.

Διάγραμμα 13

Πηγή: Απογραφή πληθυσμού, 1981, Ε.Σ.Υ.Ε.

Αναλύοντας τα παραπάνω δύο διαγράμματα, βλέπουμε ότι η πυραμίδα του νομού φαίνεται να είναι σχετικά κανονική, ενώ στην πυραμίδα της επαρχίας έχουμε έντονη την έλλειψη των ηλικιακών κλάσεων 35-39 και 40-44. Η έλλειψη αυτή εμφανίζεται κάπως και στο νομό γενικότερα. Η ερμηνεία της απουσίας των ηλικιών 35-39 και 40-44 βασίζεται σε κοινωνικοπολιτικά γεγονότα. Οι ηλικίες 35-39 είναι άτομα που γεννήθηκαν κατά τη διάρκεια του Β' ΠΠ και οι ηλικίες 40-44 είναι άτομα που γεννήθηκαν κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου. Επίσης οι ηλικίες 35-44 ήταν οι νέοι που μετανάστευσαν τις δεκαετίες '60 και '70. Το αποτέλεσμα αυτών των καταστάσεων είναι η απουσία το 1981 αυτών των ηλικιών αφενός από την επαρχία Σελίνου αλλά και γενικότερα από το νομό.

Όσον αφορά τη δομή των ηλικιών ανά ΟΤΑ, μπορούμε να πούμε ότι γενικά ξεχωρίζουμε 3 κατηγορίες πυραμίδων στην περιοχή μελέτης.

⇒ Η μία είναι οι ΟΤΑ εκείνοι που παρουσιάζουν σχετικά φυσιολογική εξέλιξη, με αρκετούς νέους, εύρωστες τις

παραγωγικές ηλικίες και λιγότερους ηλικιωμένους. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν η κοινότητα Στροβλών, Παλαιόχωρας, ο Δήμος Κανδάνου και ο Δήμος Πελεκάνου. Η ένταξη των ΟΤΑ αυτών στην «ισορροπημένη» κατηγορία είναι κατά κάποιο τρόπο αναμενόμενη, δεδομένου ότι οι οικονομικές δραστηριότητες εμφανίζονται σε μεγάλη ένταση στην Παλαιόχωρα και στο Δήμο Πελεκάνου (τουρισμός και θερμοκήπια αντίστοιχα), ενώ η Κάνδανος παραδοσιακά αποτελεί το διοικητικό κέντρο της περιοχής.

Όσον αφορά όμως την κοινότητα Στροβλών, πρέπει να επισημάνουμε ότι από επιτόπια έρευνα φαίνεται ότι η πραγματικότητα δεν αντικατοπτρίζεται από τα επίσημα στοιχεία. Τα στοιχεία της επιτόπιας έρευνας που έχουμε αφορούν βέβαια το 1995, όμως η μεγάλη απόσταση που έχουν από τα επίσημα στοιχεία μας επιτρέπουν να τα αμφισβητήσουμε.

Μπορούμε δε να υποστηρίξουμε ότι το παράδειγμα της παραπάνω κοινότητας αντιπροσωπεύει τη μεγάλη πλειοψηφία των υπόλοιπων ορεινών κοινοτήτων. Συνηγορεί προς τη διαπίστωση αυτή, παρά την αδυναμία επιβεβαίωσης από την τοπική έρευνα, ότι ακολούθησαν όλες με τους ίδιους ρυθμούς την κίνηση της αγροτικής εξόδου από το 1951, διατηρούν όλες τα ίδια εκτατικά συστήματα παραγωγής χωρίς αναδιαρθρώσεις και εκσυγχρονισμό, και υποφέρουν από τις ίδιες δυσκολίες επικοινωνίας και μετακίνησης από και προς τα αστικά κέντρα της περιοχής μελέτης και του νομού.

⇒ Η δεύτερη κατηγορία είναι οι ΟΤΑ εκείνοι οι οποίοι εμφανίζονται γερασμένοι από άποψη διάρθρωσης των ηλικιακών κλάσεων, αλλά οι μικρές ηλικιακές κλάσεις είναι αρκετά δυναμικές, με προοπτικές για ομαλή πληθυσμιακή εξέλιξη στο μέλλον. Οι ΟΤΑ που ανήκουν σε αυτή την κατηγορία είναι οι κοινότητες Πλεμενιανών και Επανωχωρίου. Η κοινότητα Επανωχωρίου συνορεύει με οικονομικά εύρωστες περιοχές του νομού, ενώ ταυτόχρονα

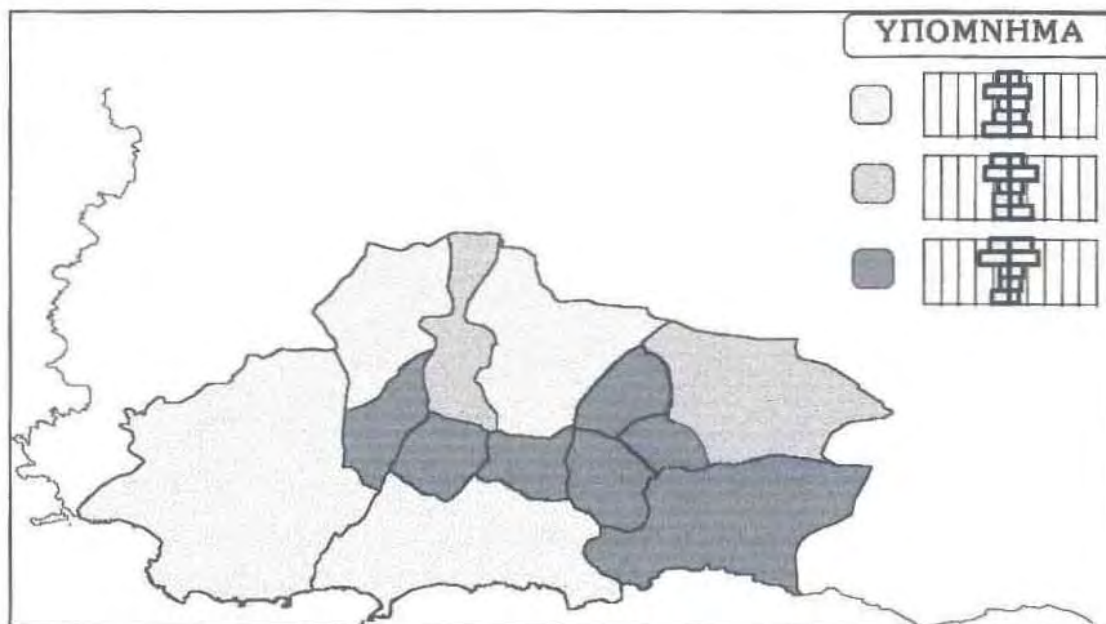
διασχίζεται από τον ανατολικό οδικό άξονα επικοινωνίας με τη βόρεια πλευρά του νομού.

⇒ Τέλος, στην τρίτη κατηγορία είναι οι ΟΤΑ εκείνοι, οι οποίοι είναι εμφανώς γερασμένοι από πληθυσμιακή άποψη, με πολύ μικρές προοπτικές για μελλοντική εξέλιξη. Οι ΟΤΑ που ανήκουν σε αυτή την κατηγορία είναι και οι περισσότεροι στην περιοχή μελέτης. Αποτελούν αυτό που ονομάζουμε εμείς ενδοχώρα ή ορεινή ζώνη. Είναι οι περιοχές οι οποίες δεν ωφελήθηκαν άμεσα από την οικονομική ανάπτυξη της νότιας παραθαλάσσιας περιοχής, αλλά αποψιλώθηκαν σταδιακά από τις παραγωγικές ηλικίες του πληθυσμού τους. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν οι κοινότητες Σκάφης, Σαρακήνας, Κακοδικίου, Σούγιας, Τεμενίων, Καμπανού και Ροδοβανίου.

Σε γενικές γραμμές η παραπάνω κατάταξη συμφωνεί με την πρώτη κατάταξη την οποία κάναμε σε σχέση με τις διαχρονικές μεταβολές του πληθυσμού στην περιοχή μελέτης (βλ. Χάρτες 5 και 6).

Στον παρακάτω χάρτη φαίνεται η κατηγοριοποίηση σε σχέση με την ηλικιακή δομή του πληθυσμού (αναλυτικά, οι πυραμίδες ανά ΟΤΑ βρίσκονται στο παράρτημα Β).

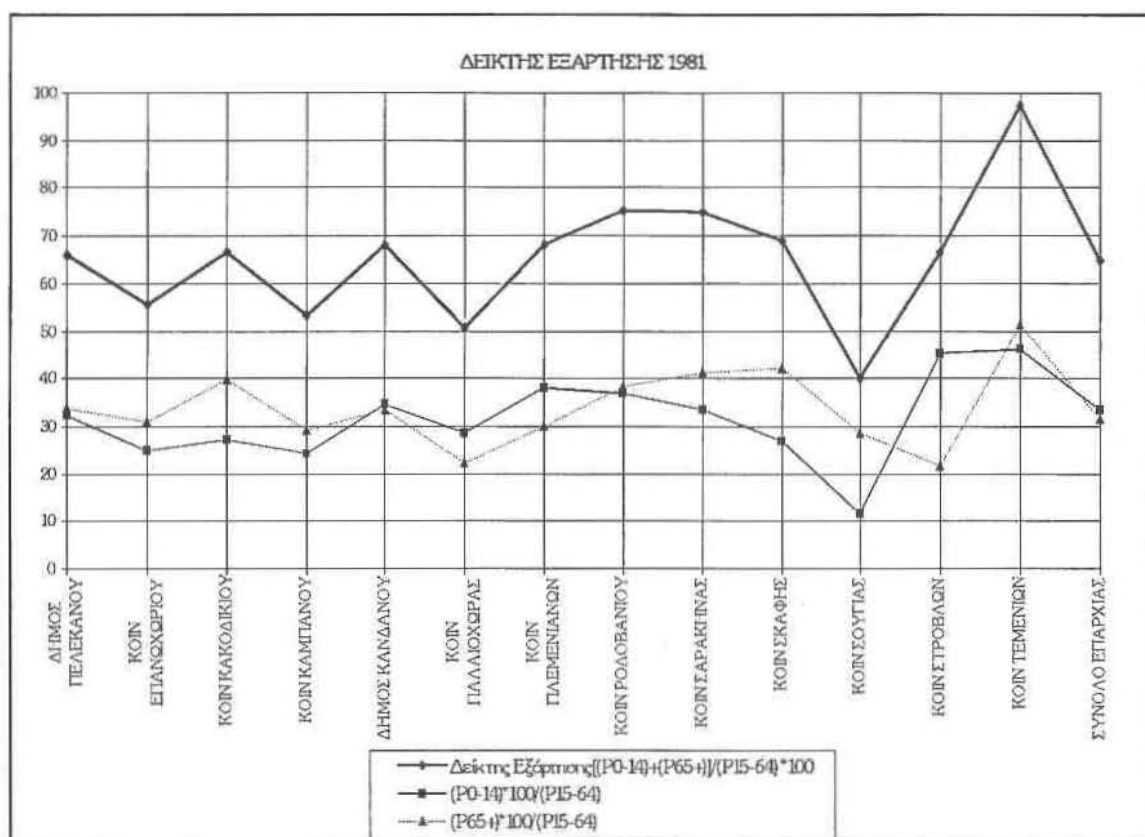
ΚΑΤΑΤΑΞΗ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΗΝ ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΗ ΔΟΜΗ (1981)

Πηγή: Απογραφή πληθυσμού, 1981, Ε.Σ.Υ.Ε.

Εδώ θα αναφερθούμε σε κάποιους δείκτες ανά ΟΤΑ, οι οποίοι κυρίως θα μας επισημάνουν τις σχέσεις του ενεργού πληθυσμού (15-64) με τον μη ενεργό πληθυσμό (0-14 και 65+). Οι δείκτες αυτοί είναι ο δείκτης εξάρτησης και ο δείκτης γήρανσης. Το δείκτη εξάρτησης τον έχουμε ξεχωρίσει στα συστατικά του. Δηλαδή: ο δείκτης εξάρτησης ορίζεται ως το άθροισμα των πληθυσμών 0-14 και 65+ προς τον ενεργό πληθυσμό (15-64). Εμείς, για να προσδιορίσουμε ποια ηλικιακή κλάση είναι πιο ισχυρή σε σχέση με τον ενεργό πληθυσμό, δημιουργήσαμε επιπλέον τα πηλικά 0-14 προς τον ενεργό πληθυσμό (15-64) και 65+ προς τον ενεργό πληθυσμό (15-64). Έτσι, το αποτέλεσμα για τους ΟΤΑ της περιοχής μελέτης για το 1981 είναι:

Διάγραμμα 14

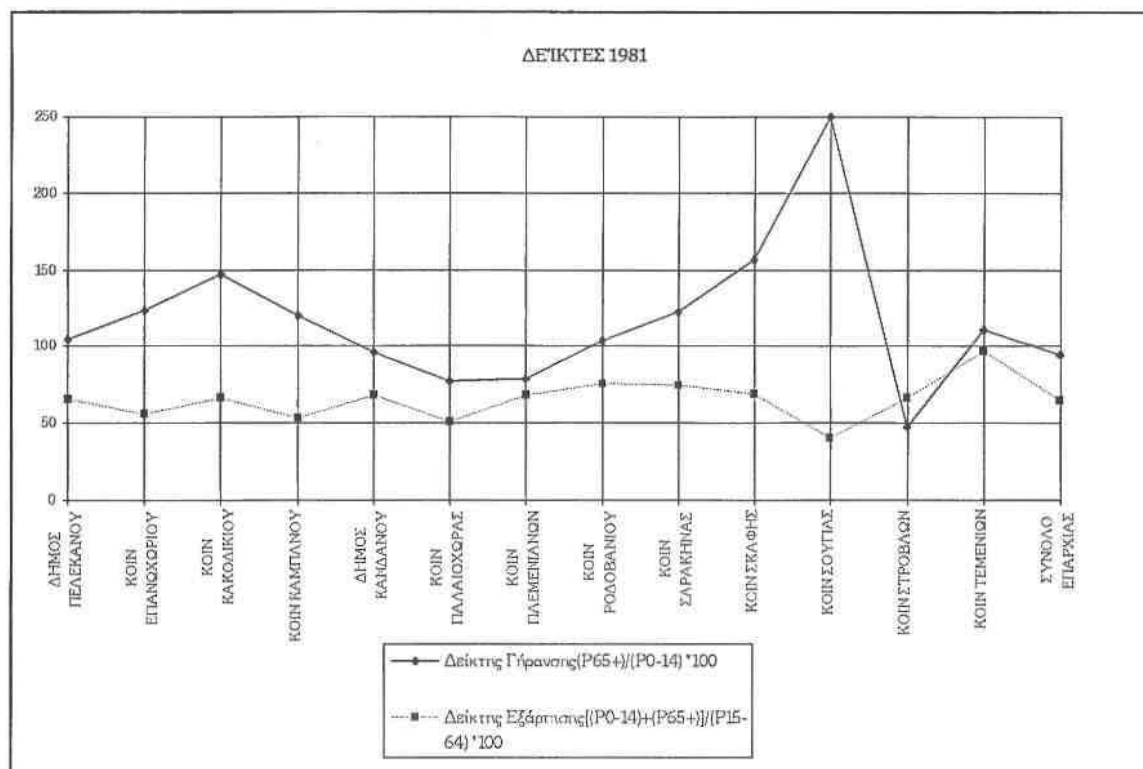

Πηγή: Απογραφή πληθυσμού, 1981, Ε.Σ.Υ.Ε.

Σύμφωνα με το παραπάνω διάγραμμα βλέπουμε ότι στις κοινότητες Τεμενίων, Σούγιας, Σκάφης, Σαρακήνας, Καμπανού, Επανωχωρίου και Κακοδικίου η συμμετοχή των ηλικιωμένων (65+) στο δείκτη εξάρτησης είναι μεγαλύτερη από εκείνη των ηλικιών 0-14. Οι

ΟΤΑ οι οποίοι εμφανίζουν μεγαλύτερη συμμετοχή των ηλικιών 0-14 σε σχέση με τις ηλικίες 65+ είναι η Παλαιόχωρα, τα Πλεμενιανά και οι Στροβλές. Ο Δήμος Πελεκάνου, ο Δήμος Κανδάνου και η κοινότητα Ροδοβανίου προσομοιάζουν περίπου το σύνολο της επαρχίας όπου οι ηλικιωμένοι και οι νέοι συμμετέχουν περίπου στο ίδιο ποσοστό στο σύνολο του δείκτη.

Διάγραμμα 15

Πηγή: Απογραφή πληθυσμού, 1981, Ε.Σ.Υ.Ε.

Οι περισσότερο «γερασμένες» κοινότητες φαίνεται να είναι η Σούγια, η Σκάφη και το Κακοδίκι. Γενικά η μορφή αυτού του δείκτη επιβεβαιώνει τη σύνθεση του δείκτη εξάρτησης. Οι κοινότητες που ξεπερνούν το 100 (όπου σημαίνει ότι σε ένα άτομο ηλικίας 0 - 14 ετών αντιστοιχούν παραπάνω από ένα άτομο ηλικίας μεγαλύτερης από 65 ετών) είναι οι ίδιες στις οποίες η σύνθεση του δείκτη εξάρτησης οφείλεται περισσότερο στις ηλικίες πάνω από 65 ετών.

Εδώ πρέπει να σημειώσουμε ότι οι δείκτες αυτοί δεν εξάγουν ασφαλή συμπεράσματα σε τόσο χαμηλό επίπεδο ανάλυσης. Παρόλα αυτά

σκιαγραφούν την εσωτερική πληθυσμιακή διάρθρωση της περιοχής μελέτης.

2.2.3. Πληθυσμιακή πυκνότητα

Εξετάζοντας την πληθυσμιακή πυκνότητα μπορούμε να πούμε σε γενικές γραμμές ότι η πυκνότητα στην περιοχή μελέτης είναι χαμηλή (μέγιστη 38,84 το 1991). Όσον αφορά τη διακύμανσή της διαχρονικά διακρίνουμε τρεις κατηγορίες ΟΤΑ (βλ. πίνακα 3 και χάρτη 7):

- ⇒ Η κοινότητα Παλαιόχωρας, η οποία είναι και η μοναδική η οποία εμφανίζει αύξηση πυκνότητας διαχρονικά.
- ⇒ Ο Δήμος Πελεκάνου, ο Δήμος Κανδάνου, η κοινότητα Επανωχωρίου, η κοινότητα Πλεμενιανών, η κοινότητα Σούγιας και η κοινότητα Στροβλών, για τους οποίους θεωρούμε ότι η πυκνότητα είναι σχετικά σταθερή (λιγότερες από 5 μονάδες μικρότερη διαχρονικά), και
- ⇒ οι κοινότητες Κακοδικίου, Καμπανού, Ροδοβανίου, Σαρακήνας, Σκάφης, Τεμενίων, για τους οποίους η πυκνότητα ελαττώνεται αισθητά (περισσότερες από 5 μονάδες μικρότερη διαχρονικά)

Για το Δήμο Πελεκάνου πρέπει να σημειωθεί ότι η πυκνότητα στην περιοχή Κουντούρας να είναι πολύ μεγαλύτερη από αυτή που εμφανίζεται για όλον τον ΟΤΑ. Για τη χρονιά που έχουμε την πυκνότητα της πρώην κοινότητας Βουτά, στην οποία ανήκει η Κουντούρα (1981), βλέπουμε ότι είναι αρκετά μεγαλύτερη από την πυκνότητα που αντιστοιχεί στο Δήμο Πελεκάνου (22,5 στην κοιν. Βουτά αντί 12,3 που εμφανίζει ως Δήμος Πελεκάνου). Συνεπώς, γνωρίζοντας και την πολύ μεγάλη πληθυσμιακή αύξηση του οικισμού της Κουντούρας, μπορούμε να πούμε με ασφάλεια ότι σε εκείνη την περιοχή η πυκνότητα αυξήθηκε και μάλιστα σημαντικά κατά την εικοσαετία 1971-1991.

Πίνακας 3: ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΗ ΠΥΚΝΟΤΗΤΑ ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΑ

ΟΤΑ	Πυκνότητα πληθυσμού ανά τ.χμ. (1971)	Πυκνότητα πληθυσμού ανά τ.χμ. (1981)	Πυκνότητα πληθυσμού ανά τ.χμ. (1991)
ΔΗΜΟΣ ΠΕΛΕΚΑΝΟΥ	12,67	12,3 (κοιν. Βουτά 22,26)	11,96
ΚΟΙΝ. ΕΠΑΝΩΧΩΡΙΟΥ	10,47	8,48	7,90
ΚΟΙΝ. ΚΑΚΟΔΙΚΙΟΥ	43,46	33,34	25,77
ΚΟΙΝ. ΚΑΜΠΑΝΟΥ	55,66	40,87	29,88
ΔΗΜΟΣ ΚΑΝΔΑΝΟΥ	27,06	23,28	22,93
ΚΟΙΝ. ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΑΣ	25,32	33,12	38,84
ΚΟΙΝ. ΠΛΕΜΕΝΙΑΝΩΝ	24,37	20,53	21,89
ΚΟΙΝ. ΡΟΔΟΒΑΝΙΟΥ	41,41	32,26	25,62
ΚΟΙΝ. ΣΑΡΑΚΗΝΑΣ	17,57	16,90	10,95
ΚΟΙΝ. ΣΚΑΦΗΣ	37,87	25,95	22,17
ΚΟΙΝ. ΣΟΥΓΙΑΣ	6,18	7,45	5,49
ΚΟΙΝ. ΣΤΡΟΒΛΩΝ	8,63	8,06	6,63
ΚΟΙΝ. ΤΕΜΕΝΙΩΝ	27,06	16,17	12,18

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε.

3. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΣΗΜΕΡΑ ΚΑΤΑ ΤΟΜΕΑ

3.1. ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ

Η κατάσταση στον πρωτογενή τομέα θα εξεταστεί σε σχέση με τη νέα οργάνωση του χώρου. Θα γίνει ιδιαίτερη αναφορά στις νέου τύπου καλλιέργειες υπό κάλυψη ώστε να διασαφηνιστούν οι ιδιαιτερότητες που παρουσιάζονται λόγω της διαφορετικότητας των συστημάτων παραγωγής ανάμεσα στις δύο ζώνες.

3.1.1. ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ

3.1.1.α) Καλλιέργειες υπό κάλυψη

Η έκταση της περιοχής αναδασμού όπως είδαμε και παραπάνω είναι 2700 στρέμματα και η έκταση που αρδεύεται είναι περίπου 1400 στρέμματα. Συνέπεια του αναδασμού στην περιοχή Κουντούρας ήταν στη διάρκεια των τελευταίων είκοσι ετών να παρατηρούνται στην παραλιακή ζώνη του Δήμου Πελεκάνου κυρίως, και της κοινότητας Παλαιόχωρας σε μικρότερο βαθμό, εντυπωσιακές μεταβολές στα καλλιεργούμενα είδη και θεαματική αύξηση των κηπευτικών υπό κάλυψη. Σήμερα, ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων υπό κάλυψη είναι περίπου 350. Τα φυτά που σήμερα καλλιεργούνται είναι κυρίως επιτραπέζια τομάτα και αγγούρι εκτός εποχής, ενώ λιγότερες μπανανοφυτίες συμπληρώνουν την ποικιλία των προϊόντων στις υπό κάλυψη καλλιέργειες. Η περίοδος αιχμής των θερμοκηπίων εκτείνεται σε 9 μήνες (Σεπτέμβριος - Ιούνιος). Όσον αφορά την απασχόληση στις καλλιέργειες υπό κάλυψη, σήμερα στις υπάρχουσες εκμεταλλεύσεις απασχολούνται κατά την περίοδο αιχμής 800 περίπου άτομα (500 καλλιεργητές και μέλη των οικογενειών τους και 300 ξένοι εργάτες).

Η έκταση των υπό κάλυψη καλλιεργειών (στοιχεία 1989)¹ συμμετέχει στο 5,3% των εκτάσεων λαχανικών υπό κάλυψη της χώρας και στο 8% της Κρήτης. Είναι ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι η στρεμματική απόδοση των καλλιεργειών υπό κάλυψη στην περιοχή (10 τόννοι / στρέμμα για την τομάτα και 8 τόννοι / στρέμμα για το αγγούρι) είναι σημαντικά υψηλότερη από τις

¹ Όλα τα στοιχεία προέρχονται από την Ειδική Χωροταξική Μελέτη Κουντούρα - Παλαιόχωρα, Α' φάση (Ιούνιος 1992).

αντίστοιχες της χώρας (6,5 τόννοι / στρέμμα) και του Νομού Χανίων (7,4 και 6,8 τόννοι / στρέμμα αντίστοιχα).

Εκτός της περιοχής αναδασμού της Κουντούρας, καλλιεργούνται ακόμη 500 στρέμματα περίπου με κτηνοτροφικά φυτά, αροτραίες καλλιέργειες, ενώ υπάρχουν και σημαντικές εκτάσεις βοσκοτόπων που χρησιμοποιούνται από τους κτηνοτρόφους της ορεινής περιοχής του Δήμου Πελεκάνου και όμορων κοινοτήτων όταν είναι αδύνατη η πρόσβαση στο οροπέδιο του Ομαλού. Στην κοινότητα Παλαιόχωρας υπάρχουν ορισμένες εκτάσεις με καλλιέργειες λαχανικών υπό κάλυψη με τάσεις μείωσης προς όφελος της τουριστικής ανάπτυξης.

Το κόστος παραγωγής στην τομάτα φτάνει σύμφωνα με πληροφορίες των παραγωγών τις 85¹ έως 100 δρχ. το κιλό, η μέση απόδοση 8 έως 10 τόνους το στρέμμα, το δε κέρδος ανά έτος σε 1.000.000 δρχ. κατά στρέμμα (και παραπάνω ανάλογα με τις περιπτώσεις). Η δαπάνη ανά στρέμμα για την εγκατάσταση πλαστικού θερμοκηπίου φτάνει τα 4.000.000 δρχ., ενώ του γυάλινου τα 12.000.000 δρχ.

Από τις καλλιεργητικές δαπάνες σημαντική είναι εκείνη που αφορά την προμήθεια λιπασμάτων και φυτοφαρμάκων (περίπου 500.000 δρχ. / στρέμμα), καθώς και τα εργατικά που ξεπερνούν τα 70 ημερομίσθια. Η δαπάνη άρδευσης (περίπου 7.000 δρχ. / στρέμμα) και η δαπάνη θέρμανσης είναι μικρές.

Σημαντική τέλος είναι η δαπάνη σε περίπτωση ενοικίασης της γης ανά στρέμμα η οποία για χέρσο αγρό με δεκαετές συμβόλαιο η δαπάνη αυτή φτάνει τις 70 έως 100 χιλιάδες δρχ. ανά έτος. Η ενοικίαση με έτοιμο θερμοκήπιο φτάνει τις 400.000 δρχ., ποσό που αυξάνεται αν το θερμοκήπιο είναι γυάλινο.

Σε έρευνα που έγινε στην περιοχή της Κουντούρας, μέσω του προγράμματος RDT (Recherche - Developpment - Technologie, Contrat STRI 93-0029 FR, DG XII CSMC), χρησιμοποιήθηκε ένα ερωτηματολόγιο ποιοτικής μορφής, για τον εντοπισμό των μηχανισμών (ενδιάμεσων οργανισμών) εκείνων που μεταφέρουν τη νέα τεχνολογία στον τομέα των θερμοκηπίων στην περιοχή. Από την έρευνα αυτή προέκυψαν ορισμένες χρήσιμες πληροφορίες, οι οποίες

¹ Όλα τα στοιχεία προέρχονται από την Ειδική Χωροταξική Μελέτη Κουντούρα - Παλαιόχωρα, Α' φάση (Ιούνιος 1992).

διαγράφουν αφενός τις διαδικασίες ανάπτυξης τους και αφετέρου τον τρόπο οργάνωσης της παραγωγής σήμερα.

Ο ενδιαμέσος φορέας ο οποίος έπαιξε αρχικά ρόλο στη μεταφορά τεχνολογίας θερμοκηπίων είναι το Υπουργείο Γεωργίας (Δημόσιος, Εθνικός φορέας). Για την άρδευση της περιοχής υπεύθυνος φορέας είναι ο Τοπικός Εγγειοβελτιωτικός οργανισμός Βουτά (Δημόσιος, Τοπικός φορέας).

Όσον αφορά την τεχνολογία κάλυψης, οι καλλιεργητές ενημερώθηκαν στην αρχή από το Υπουργείο Γεωργίας και στη συνέχεια ενημερώνονται μόνοι τους μέσω των ιδιωτών κυρίως γεωπόνων (ιδιωτικός, τοπικός φορέας) και των ιδιωτικών εταιρειών (οι οποίες οργανώνουν σεμινάρια για την προώθηση των προϊόντων τους), του γεωπόνου της Ένωσης Γεωργικών Συνεταιρισμών Σελίνου (ημι-δημόσιος, τοπικός φορέας) και λιγότερο από τους Γεωπόνους της Διεύθυνσης Γεωργίας του Υπουργείου Γεωργίας (Δημόσιος, Εθνικός φορέας), οι οποίοι κυρίως ασχολούνται με το λάδι και τη δακοκτονία - 2 άτομα για τη δακοκτονία και 1 για τα θερμοκήπια).

Ουσιαστικά, τα θερμοκήπια της περιοχής είναι «καλλιέργειες υπό κάλυψη» αφού δεν έχουν θέρμανση διότι το κλίμα επιτρέπει την ανάπτυξη των καλλιεργειών εκτός εποχής μόνο με κάλυψη (Υψηλές θερμοκρασίες όλο το χρόνο - μέση θερμοκρασία στην περιοχή 19,6 °C). Σήμερα, το 80% των κατασκευών έχουν ξύλινο σκελετό και το 20% μεταλλικό, ενώ υπάρχουν και 40 (11% του συνόλου) θερμοκήπια με κάλυψη γυαλί. Η κάλυψη των υπόλοιπων θερμοκηπίων είναι με νάilon. Οι κατασκευές που προτιμούνται σήμερα στην περιοχή είναι από σίδερο και νάilon. Λόγω των πολύ ισχυρών ανέμων που πνέουν συχνά στην περιοχή δεν ενδείκνυται η κάλυψη με γυαλί λόγω μεγάλου κόστους σε ενδεχόμενη καταστροφή.

Όσον αφορά την αγορά των υλικών, τα ξύλα προέρχονται από την ελληνική αγορά και είναι ελληνικής προέλευσης (Βόρεια Ελλάδα), ενώ το ίδιο ισχύει και για τα νάilon τα οποία προέρχονται από την τοπική αγορά (εντός Κρήτης: Λασιθι και Ηράκλειο). Οι γυάλινες κατασκευές είναι ιταλικής και ολλανδικής προέλευσης. Υπάρχουν εταιρείες στην Κρήτη (Χανιά, Ηράκλειο, Λασιθι) και στην Αθήνα, οι οποίες αναλαμβάνουν την εγκατάστασή τους και έχουν κάποια εγγύηση (έχουν όμως και το πρόβλημα ότι κάποια είναι κακής ποιότητας και δεν έχουν απόλυτη στεγανότητα). Τα λάστιχα για την άρδευση είναι επίσης ελληνικής προέλευσης. Τα μηχανήματα καλλιέργειας της γης είναι κυρίως ιαπωνικής προέλευσης. Τέλος, αγροχημικά διατίθενται στην αγορά από 2 ιδιώτες γεωπόνους και από το πρατήριο της Ένωσης Γεωργικών

Συνεταιρισμών Σελίνου. Οι καλλιεργητές προτιμούν να αγοράζουν φάρμακα και σπόρους από το πρατήριο της Ένωσης λόγω χρηματικών διευκολύνσεων και χαμηλότερων τιμών.

Οι επιχειρήσεις αγοράς των διαφόρων αναγκαίων για την παραγωγή υλικών, όπως είδαμε παραπάνω, είναι κυρίως ιδιωτικές εμπορικές επιχειρήσεις (εκτός από την περίπτωση του πρατηρίου της Ένωσης Γεωργικών Συνεταιρισμών Σελίνου) οι οποίες χωροθετούνται τόσο στην τοπική, όσο και στην υπερτοπική αγορά. Όσον αφορά τη συνήθη κάλυψη, η εθνική αγορά καλύπτει (εκτός των μηχανών για την καλλιέργεια της γης) τις απαιτήσεις των καλλιεργητών σε υλικά (νάιλον, ξύλα, σίδερα). Για τις καλλιέργειες νέας τεχνολογίας οι ανάγκες για υλικά και τεχνολογία (γυαλί, εγκατάστασή και συντήρησή του) καλύπτονται από τις αντιπροσωπείες στην Ελλάδα Ιταλικών και Ολλανδικών εταιρειών.

Αναφορικά με την εμπορία των προϊόντων, αυτά αγοράζονται από ιδιώτες εμπόρους οι οποίοι και τα διαθέτουν στην Εθνική κυρίως αγορά (Λαχαναγορές της Χώρας). Οι έμποροι αυτοί αναλαμβάνουν και την τυποποίηση των προϊόντων η οποία γίνεται χειρωνακτικά. Είχε γίνει μια προσπάθεια για συνεταιρισμό των καλλιεργητών το 1986 για τη διάθεση των προϊόντων τους, όμως διαλύθηκε μέσα σε ένα χρόνο. Η διάλυση αυτή ενδεχόμενα να αναδεικνύει την ανάγκη ενός φορέα συντονισμού για τη διαχείριση των παραγόμενων προϊόντων στην περιοχή.

Τέλος, το ζήτημα της χρηματοδότησης αποτελεί έναν κρίσιμο παράγοντα ανάπτυξης και διατήρησης των καλλιεργειών υπό κάλυψη στην περιοχή. Οι κατασκευές αρχικά (1974) χρηματοδοτήθηκαν από την Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος (Δημόσιος, Εθνικός φορέας) μέσω δανείων στους ενδιαφερόμενους. Οι νέα κατασκευή σήμερα χρηματοδοτείται μέσω προγραμμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης με το 40% του κόστους της.

Σήμερα, χρηματοδότηση εκσυγχρονισμού γίνεται είτε μέσω της τράπεζας είτε μέσω των εμπόρων με διευκολύνσεις που παρέχουν στους καλλιεργητές. Όμως, λόγω της μεγάλης ακρίβειας των νέων τεχνολογιών (νέα κάλυψη 50% κόστος επιπλέον από τη συμβατική τεχνολογία κάλυψης), εκείνοι οι καλλιεργητές που έχουν τη δυνατότητα να αναβαθμίσουν την καλλιέργειά τους είναι εκείνοι οι οποίοι έχουν κάποιο κεφάλαιο σε χρήμα (αποταμίευση). Σύμφωνα με πληροφορίες των παραγωγών, εάν κάποιος ξεκινήσει μόνο με δάνειο από τράπεζα να αναβαθμίσει το θερμοκήπιό του σε θερμοκήπιο νέας

τεχνολογίας δε μπορεί να το λειτουργήσει και να κάνει απόσβεση του κόστους του, λόγω των πολύ υψηλών επιτοκίων.

3.1.1 β) Λοιπές καλλιέργειες ανά κοινότητα¹

Α. ΔΕΝΔΡΩΔΕΙΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ

Στο σύνολο των κοινοτήτων, όπως φαίνεται από τους σχετικούς πίνακες, οι δενδρώδεις καλλιέργειες υπερτερούν έναντι των άλλων καλλιεργειών. Ακόμη και στο Δήμο Πελεκάνου, όπου υπάρχει ο αναδασμός, οι δενδρώδεις καλλιέργειες καταλαμβάνουν σχεδόν πενταπλάσια έκταση από την κηπευτική γη (7935 στρέμματα έναντι 1329 στρεμμάτων).

Στις δενδρώδεις καλλιέργειες, όπως είναι αναμενόμενο, στην πρώτη θέση βρίσκονται οι ελιές ελαιοποιήσεως. Επίσης στην περιοχή μελέτης υπάρχει σημαντικός αριθμός από αμυγδαλιές, καστανιές, αχλαδιές, χαρουπιές και σε μικρότερους αριθμούς ελιές βρώσιμες και πορτοκαλιές. Εξαιρεση στην, κατά κράτος, επικράτηση της ελαιοκαλλιέργειας στις δενδρώδεις καλλιέργειες αποτελεί η κοινότητα Σκάφης, όπου οι αμυγδαλιές έχουν μικρή διαφορά από τις ελιές (19000 δέντρα ελιές ελαιοποιήσεως και 16000 δέντρα αμυγδαλιές).

Οι δενδρώδεις καλλιέργειες, γενικά, φαίνεται ότι διατηρούν τη σημαντικότητά τους στην περιοχή μελέτης. Η εξέλιξη των κυριότερων δενδρωδών καλλιεργειών στην τριετία 1992 - 1994 είναι:

⇒ Δήμος Κανδάνου: έχουμε μικρή αύξηση των ελαίων ελαιοποιήσεως και κάπως μεγαλύτερη αύξηση των αμυγδαλιών και των αχλαδιών. Οι υπόλοιπες δενδρώδεις καλλιέργειες παραμένουν στα ίδια επίπεδα.

⇒ Δήμος Πελεκάνου: έχουμε μικρή αύξηση στις ελιές ελαιοποιήσεως. Οι αμυγδαλιές παρουσιάζουν μεγάλη μείωση ενώ μικρή μείωση παρουσιάζουν οι αχλαδιές και οι χαρουπιές. Επίσης το 1992 στην περιοχή καταγράφονται 1000 μπανανιές οι οποίες όμως στα επόμενα έτη δεν καταγράφονται.

¹ Τα στοιχεία της ενότητας προέρχονται από δημοσίευτα στοιχεία.

-
- ⇒ Κοινότητα Επανωχωρίου: υπάρχει σαφής υποχώρηση της ελιάς ελαιοποιήσεως και αύξηση των καστανιών. Η μεγάλη μείωση της ελαιοκαλλιέργειας οφείλεται στη μεγάλη πυρκαγιά της 17 - 18 / 8 / 1994 που έπληξε την περιοχή του Ανατολικού Σελίνου.
- ⇒ Κοινότητα Καμπανού: στην κοινότητα από την πυρκαγιά της 17 - 18 / 8 / 1994 καταστράφηκε σημαντικός αριθμός ελαιόδενδρων και άλλων δενδρωδών καλλιεργειών.
- ⇒ Κοινότητα Κακοδικίου: υπάρχει μικρή αύξηση της ελαιοκαλλιέργειας, ενώ οι υπόλοιπες δενδρώδεις καλλιέργειες παραμένουν σχεδόν σταθερές.
- ⇒ Κοινότητα Παλαιόχωρας: οι δενδρώδεις καλλιέργειες παραμένουν σχεδόν αμετάβλητες στην τριετία.
- ⇒ Κοινότητα Πλεμενιανών: κι εδώ δεν έχουμε μεταβολές στις καλλιέργειες.
- ⇒ Κοινότητα Ροδοβανίου: η κοινότητα ήταν μέσα σε αυτές που έπληξε η πυρκαγιά και υπήρχε σημαντική καταστροφή ελαιόδενδρων και αμυγδαλιών.
- ⇒ Κοινότητα Σαρακήνας: δεν υπήρξε καμία μεταβολή στις δενδρώδεις καλλιέργειες.
- ⇒ Κοινότητα Σκάφης: την περιοχή έπληξε η πυρκαγιά, η καταστροφή όμως δεν ήταν τόσο έντονη όσο στις άλλες κοινότητες.
- ⇒ Κοινότητα Σούγιας: η κοινότητα ακολουθεί πτωτική πορεία, όσον αφορά την ελαιοκαλλιέργεια, ακόμα και πριν την πυρκαγιά. Στις υπόλοιπες δενδρώδεις καλλιέργειες οι αλλαγές οφείλονται μόνο στην πυρκαγιά.
- ⇒ Κοινότητα Στροβλών: οι καλλιέργειες παραμένουν σχεδόν σταθερές.
- ⇒ Κοινότητα Τεμενίων: πριν την πυρκαγιά υπάρχει κατακόρυφη πτώση της καλλιέργειας αμυγδαλιών, ενώ με την πυρκαγιά καταστρέφεται ικανός αριθμός ελαιόδενδρων.

Δυστυχώς, η μεγάλη πυρκαγιά της 17ης και 18ης Αυγούστου του 1994, δε μας επιτρέπει να αναλύσουμε με ασφάλεια την εξέλιξη των δενδροκαλλιεργειών στο σύνολο της περιοχής μελέτης. Από την πυρκαγιά καταστράφηκαν αρκετές δενδροκαλλιεργείες στις κοινότητες Επανωχωρίου, Καμπανού, Ροδοβανίου, Τεμενίων, Σούγιας και Σκάφης, ολόκληρου του ανατολικού τμήματος της περιοχής.

Από τους υπόλοιπους ΟΤΑ, σε τρεις έχουμε μια αύξηση της ελαιοκαλλιεργείας, στο Δήμο Πελεκάνου, το Δήμο Κανδάνου και την κοινότητα Κακοδικίου, ενώ σταθερότητα των καλλιεργειών παρουσιάζεται στις κοινότητες Παλαιόχωρας, Πλεμενιανών, Σαρακήνας και Στροβλών.

Οι τρεις τελευταίες κοινότητες οι οποίες παρουσιάζουν σταθερότητα στις δενδροκαλλιεργείες, βρίσκονται στο βορειοδυτικό μέρος της περιοχής μελέτης, σε περιοχές με παραδοσιακό σύστημα παραγωγής χωρίς ιδιαίτερες μεταβολές ενώ, η σταθερότητα των δενδροκαλλιεργειών στην Παλαιόχωρα δεν πρέπει να μας ξαφνιάζει δεδομένου ότι η περιοχή αυτή εξειδικεύεται κυρίως στον τριτογενή τομέα. Τέλος, αύξηση των καλλιεργειών έχουμε σε ΟΤΑ που το εισόδημά τους εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από δραστηριότητες του πρωτογενή τομέα.

B. ΑΡΟΤΡΑΙΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ - ΚΗΠΕΥΤΙΚΗ ΓΗ - ΑΜΠΕΛΟΥΡΓΙΑ

Οι κυριότερες αροτράιες καλλιεργείες αποτελούνται από κτηνοτροφικά φυτά. Επίσης υπάρχουν άλλες καλλιεργείες (όπως πατάτες), οι οποίες όμως λόγω της μικρής έκτασης τους μάλλον απευθύνονται στην ιδιοκατανάλωση. Στην ίδια κατεύθυνση κινούνται και τα κηπευτικά. Εξαιρεση αποτελούν, όπως έχει ήδη αναφερθεί, οι καλλιεργείες υπό κάλυψη στην περιοχή του αναδασμού της Κουντούρας.

Σημαντική επίσης για την περιοχή είναι η αμπελουργία. Στον τομέα αυτό μπορούμε να χωρίσουμε την επαρχία σε δύο ζώνες:

α) στη δυτική, όπου φθίνει χρόνο με το χρόνο και

β) στην ανατολική (κοινότητες Επανωχωρίου, Σκάφης, Τεμενίων και Ροδοβανίου) όπου παραμένει σταθερή. Αξιοσημείωτο είναι ότι στην κοινότητα Σούγιας οι εκτάσεις με αμπέλια στην τριετία 1992 - 1994 σχεδόν διπλασιάστηκαν (από 50 στρέμματα έγιναν 93). Αυτά μέχρι τον Αύγουστο του 1994 γιατί με την πυρκαγιά που εκδηλώθηκε στην περιοχή το διάστημα αυτό

καταστράφηκαν πολλές εκτάσεις με αμπέλια (εκτός από την περιοχή Επανωχωρίου) και μέχρι στιγμής δεν υπάρχουν στοιχεία για το αν υπάρχει πρόθεση από τους ιδιοκτήτες να συνεχίσουν την αμπελοργία, ή αν οι καμένες εκτάσεις θα αντικατασταθούν από άλλες καλλιέργειες.

Πίνακας 4

ΕΚΤΑΣΗ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΩΝ ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ	
ΕΙΔΟΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΩΝ	ΣΤΡΕΜΜΑΤΑ
ΑΡΟΤΡΑΙΕΣ	6023
ΚΗΠΕΥΤΙΚΗ ΓΗ	2722
ΔΕΝΔΡΩΔΕΙΣ	53064
ΑΜΠΕΛΙΑ	1847
ΑΓΡΑΝΑΠΙΑΥΣΗ	6735
ΣΥΝΟΛΟ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ	70305

Πηγή: Αδημοσίευτα στοιχεία (1994).

3.1.1 γ) Αρδευόμενες εκτάσεις

Οι αρδευόμενες εκτάσεις διαφοροποιούνται πολύ, και ως προς το ποσοστό και ως προς το είδος των αρδευόμενων καλλιεργειών, από κοινότητα σε κοινότητα². Εδώ παραθέτουμε τους ΟΤΑ με φθίνουσα σειρά ως προς το ποσοστό της συνολικής αρδευόμενης γης:

⇒ Δήμος Κανδάνου: παρουσιάζει το μεγαλύτερο αριθμό αρδευόμενων καλλιεργειών. Σε σύνολο 8532 στρεμμάτων αρδεύονται τα 5980 (ποσοστό 70%). Από αυτά τα 320 στρέμματα είναι αροτραίες καλλιέργειες, 418 στρέμματα κηπευτική γη, 5500 στρέμματα δενδρώδεις καλλιέργειες και 60 στρέμματα αμπέλια. Σε ποσοστιαία αναλογία το 1994 ποτίστηκαν το 31% των αροτραίων καλλιεργειών, το 100% της κηπευτικής γης, το 94,5% των δενδρωδών καλλιεργειών και το 24% των αμπελιών.

⇒ Κοινότητα Στροβλών: Σε σύνολο 3285 στρεμμάτων αρδεύονται τα 972 (ποσοστό 30%). Από αυτά τα 27 στρέμματα είναι αροτραίες καλλιέργειες, 38 στρέμματα κηπευτική γη, 900 στρέμματα δενδρώδεις καλλιέργειες και 7 στρέμματα αμπέλια. Σε ποσοστιαία

² Τα στοιχεία της ενότητας προέρχονται από αδημοσίευτα στοιχεία 1994.

αναλογία το 1994 ποτίστηκαν το 22% των αροτραίων καλλιεργειών, το 100% της κηπευτικής γης, το 41% των δενδρωδών καλλιεργειών και το 7% των αμπελιών.

- ⇒ Δήμος Πελεκάνου: Σε σύνολο 10673 στρεμμάτων αρδεύονται τα 2869 (ποσοστό 27%). Από αυτά τα 220 στρέμματα είναι αροτραίες καλλιέργειες, 1424 στρέμματα κηπευτική γη και 1220 στρέμματα δενδρώδεις καλλιέργειες. Σε ποσοστιαία αναλογία το 1994 ποτίστηκαν το 49% των αροτραίων καλλιεργειών, το 100% της κηπευτικής γης και το 15% των δενδρωδών καλλιεργειών.
- ⇒ Κοινότητα Κακοδικίου: Σε σύνολο 8294 στρεμμάτων αρδεύονται τα 1692 (ποσοστό 20%). Από αυτά τα 252 στρέμματα είναι αροτραίες καλλιέργειες, 130 στρέμματα κηπευτική γη, 1300 στρέμματα δενδρώδεις καλλιέργειες και 10 στρέμματα αμπέλια. Σε ποσοστιαία αναλογία το 1994 ποτίστηκαν το 50,6% των αροτραίων καλλιεργειών, το 100% της κηπευτικής γης, το 18% των δενδρωδών καλλιεργειών και το 12% των αμπελιών.
- ⇒ Κοινότητα Σκάφης: Σε σύνολο 3200 στρεμμάτων αρδεύονται τα 516 (ποσοστό 16%). Από αυτά τα 130 στρέμματα είναι αροτραίες καλλιέργειες, 166 στρέμματα κηπευτική γη και 220 στρέμματα δενδρώδεις καλλιέργειες. Σε ποσοστιαία αναλογία το 1994 ποτίστηκαν το 41% των αροτραίων καλλιεργειών, το 100% της κηπευτικής γης και το 16% των δενδρωδών καλλιεργειών.
- ⇒ Κοινότητα Παλαιόχωρας: Σε σύνολο 7350 στρεμμάτων αρδεύονται τα 1106 (ποσοστό 15%). Από αυτά τα 145 στρέμματα είναι αροτραίες καλλιέργειες, 54 στρέμματα κηπευτική γη και 907 στρέμματα δενδρώδεις καλλιέργειες. Σε ποσοστιαία αναλογία το 1994 ποτίστηκαν το 76% των αροτραίων καλλιεργειών, το 100% της κηπευτικής γης και το 13% των δενδρωδών καλλιεργειών.
- ⇒ Κοινότητα Επανωχωρίου: Σε σύνολο 2974 στρεμμάτων αρδεύονται τα 384 (ποσοστό 13%). Από αυτά τα 144 στρέμματα είναι αροτραίες καλλιέργειες, 145 στρέμματα κηπευτική γη και 100 στρέμματα δενδρώδεις καλλιέργειες. Σε ποσοστιαία αναλογία το 1994 ποτίστηκαν το 24% των αροτραίων καλλιεργειών, το 100% της κηπευτικής γης και το 5% των δενδρωδών καλλιεργειών.

- ⇒ Κοινότητα Πλεμενιανών: Σε σύνολο 4675 στρεμμάτων αρδεύονται τα 540 (ποσοστό 11,5%). Από αυτά τα 100 στρέμματα είναι αροτραίες καλλιέργειες, 40 στρέμματα κηπευτική γη και 400 στρέμματα δενδρώδεις καλλιέργειες. Σε ποσοστιαία αναλογία το 1994 ποτίστηκαν το 18% των αροτραίων καλλιεργειών, το 100% της κηπευτικής γης και το 11% των δενδρωδών καλλιεργειών.
- ⇒ Κοινότητα Σαρακήνας: Σε σύνολο 5870 στρεμμάτων αρδεύονται τα 676 (ποσοστό 11,5%). Από αυτά τα 44 στρέμματα είναι αροτραίες καλλιέργειες, 29 στρέμματα κηπευτική γη, 600 στρέμματα δενδρώδεις καλλιέργειες και 3 στρέμματα αμπέλια. Σε ποσοστιαία αναλογία το 1994 ποτίστηκαν το 62% των αροτραίων καλλιεργειών, το 100% της κηπευτικής γης, το 12% των δενδρωδών καλλιεργειών και το 4% των αμπελιών.
- ⇒ Κοινότητα Τεμενίων: Σε σύνολο 1635 στρεμμάτων αρδεύονται τα 94 (ποσοστό 6%). Από αυτά τα 26 στρέμματα είναι αροτραίες καλλιέργειες, 48 στρέμματα κηπευτική γη και 20 στρέμματα δενδρώδεις καλλιέργειες. Σε ποσοστιαία αναλογία το 1994 ποτίστηκαν το 13% των αροτραίων καλλιεργειών, το 100% της κηπευτικής γης και το 3% των δενδρωδών καλλιεργειών.
- ⇒ Κοινότητα Σούγιας: Σε σύνολο 2829 στρεμμάτων αρδεύονται τα 75 (ποσοστό 3%). Από αυτά τα 30 στρέμματα είναι αροτραίες καλλιέργειες και 45 στρέμματα κηπευτική γη. Σε ποσοστιαία αναλογία το 1994 ποτίστηκαν το 13% των αροτραίων καλλιεργειών και το 100% της κηπευτικής γης.
- ⇒ Κοινότητα Ροδοβανίου: Σε σύνολο 6893 στρεμμάτων αρδεύονται τα 214 (ποσοστό 3%). Από αυτά τα 100 στρέμματα είναι αροτραίες καλλιέργειες και 114 στρέμματα κηπευτική γη. Σε ποσοστιαία αναλογία το 1994 ποτίστηκαν το 11% των αροτραίων καλλιεργειών και το 100% της κηπευτικής γης.
- ⇒ Κοινότητα Καμπανού: Σε σύνολο 3216 στρεμμάτων αρδεύονται τα 60 (ποσοστό 2%). Από αυτά τα 35 στρέμματα είναι αροτραίες καλλιέργειες και 25 στρέμματα κηπευτική γη. Σε ποσοστιαία αναλογία το 1994 ποτίστηκαν το 44% των αροτραίων καλλιεργειών και το 100% της κηπευτικής γης.

Στο σύνολο της περιοχής μελέτης σε 70305 στρέμματα αρδεύονται τα 15269 (ποσοστό 22%). Από αυτά τα 1573 στρέμματα είναι αροτραίες καλλιέργειες, τα 2722 στρέμματα κηπευτική γη, 11217 στρέμματα δενδρώδεις καλλιέργειες και τα 80 στρέμματα αμπέλια. Σε ποσοστιαία αναλογία το 1994 ποτίστηκαν το 26% των αροτραίων καλλιεργειών, το 100% της κηπευτικής γης, το 21% των δενδρωδών καλλιεργειών και το 4% των αμπελιών.

Η χωρική κατανομή των αρδευόμενων εκτάσεων στην περιοχή μελέτης εμφανίζεται καλύτερα στο χάρτη 8. Είναι φανερή η κυριαρχία του δήμου Κανδάνου, όπου ποτίζονται το σύνολο σχεδόν των δενδρωδών καλλιεργειών. Στη δυτική ζώνη υπάρχει ένα αξιόλογο ποσοστό αρδευόμενων εκτάσεων, ενώ στην ανατολική ζώνη παρατηρούνται οι κοινότητες με τα μικρότερα ποσοστά αρδεύσεων.

Η διχοτόμηση του χώρου είναι, για άλλη μια φορά, εμφανής, μόνο που αυτή τη φορά βρίσκεται η Κάνδανος στην πρώτη θέση, κι όχι η παραλιακή ζώνη. Αυτό οφείλεται, κυρίως, σε φυσικά χαρακτηριστικά, δηλαδή στην ύπαρξη μεγαλύτερου υδάτινου πλούτου και, ως εκ τούτου, δυνατότητα υδρομάστευσης μεγαλύτερων ποσοτήτων νερού.

Όσον αφορά την ανατολική ζώνη, τα μικρά ποσοστά αρδευόμενης γης οφείλονται, σε μεγάλο βαθμό, στην έλλειψη των απαραίτητων υποδομών. Στην περιοχή δεν υπάρχει ιδιαίτερη έλλειψη σε αποθέματα νερού (αν εξαιρέσουμε ίσως την κοινότητα Σούγιας), συνεπώς η μη άρδευση της γεωργικής γης δεν οφείλεται σ' αυτό το λόγο.

3.1.2 ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ

Η κτηνοτροφία είναι αρκετά ανεπτυγμένη στην περιοχή μελέτης. Ιδιαίτερα στους Δήμους Κανδάνου και Πελεκάνου και στην Κοινότητα Επανωχωρίου. Μπορούμε να πούμε ότι έχουμε ένα ιδιαίτερα ενδιαφέρον πρότυπο κτηνοτροφικής δραστηριότητας (βλ. Παράρτημα Γ'). Αφενός μεν, υπάρχουν τα κοπαδιάρικα αιγοπρόβατα, τα οποία εξασφαλίζουν κάποιο εισόδημα, αλλά κυρίως η κτηνοτροφία είναι οικόσιτη. Σε μια περιοχή με μέσο όρο 32992 όρνιθες για τα έτη 1992 - 1994, δεν υπάρχει ούτε ένα ορνιθοτροφείο.

Η πρακτική αυτή, μας οδηγεί σε μια σύνθετη μορφή της δραστηριότητας αυτής. Από τη μια μεριά υπάρχουν οι κτηνοτρόφοι, οι οποίοι ασχολούνται σχεδόν αποκλειστικά με την αιγοπροβατοτροφία, και από την άλλη οι υπόλοιποι αγρότες για τους οποίους η κτηνοτροφία αποτελεί συμπληρωματικό εισόδημα σε άλλες δραστηριότητες. Αυτές οι υπόλοιπες δραστηριότητες είναι κυρίως οι δενδρώδεις καλλιέργειες για την εσωτερική ζώνη και περισσότερο τα κηπευτικά και ο τουρισμός για την παραθαλάσσια ζώνη. Η μορφή του εισοδήματος που εξασφαλίζεται μέσω της οικόσιτης κτηνοτροφίας μπορεί να έχει τη μορφή χρήματος είτε μέσω της πώλησης των προϊόντων στην αγορά, είτε μέσω της ιδιοκατανάλωσης.

3.1.3 ΑΛΙΕΙΑ

Παρά το γεγονός ότι η περιοχή μελέτης διαθέτει πολλά χιλιόμετρα ακτογραμμής καθώς και ένα ανοικτό πέλαγος (Λυβικό Πέλαγος) δε φαίνεται να έχει αναπτύξει ιδιαίτερα την αλιεία. Σ' αυτό πρέπει να έχουν συντελέσει οι ισχυροί άνεμοι οι οποίοι πνέουν σ' ολόκληρη τη νότια Κρήτη κατά περιόδους. Επίσης οι νότιες ακτές της Κρήτης είναι σχετικά φτωχές σε αλιεύματα, λόγω της παράνομης αλιείας με ανορθόδοξους τρόπους.

Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζεται η αλιευτική δραστηριότητα στην περιοχή μελέτης κατά το έτος 1994:

Πίνακας 5

ΘΑΛΑΣΣΙΑ ΑΛΙΕΙΑ		
Ο.Τ.Α.		ΕΤΟΣ 1994
ΠΕΛΕΚΑΝΟΣ	Αλιείς που κατοικούν στην κοινότητα ανεξάρτητα από το μέρος που αλιεύουν	23
	Πόσοι από τους ανωτέρω είναι ερασιτέχνες	23
	Πόσα αλιευτικά σκάφη χρησιμοποιούνται από όλους τους αλιείς	19
	Πόσα από τα ανωτέρω σκάφη χρησιμοποιούνται από ερασιτέχνες	19
	Ποσότητες αλιευμάτων καθ' όλο το έτος (κιλά)	3000
	Μηχανοκίνητα επαγγελματικά σκάφη	0
	Ποσότητες αλιευμάτων καθ' όλο το έτος (κιλά)	0
	ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΑ	Αλιείς που κατοικούν στην κοινότητα ανεξάρτητα από το μέρος που αλιεύουν
Πόσοι από τους ανωτέρω είναι ερασιτέχνες		14
Πόσα αλιευτικά σκάφη χρησιμοποιούνται από όλους τους αλιείς		9
Πόσα από τα ανωτέρω σκάφη χρησιμοποιούνται από ερασιτέχνες		7
Ποσότητες αλιευμάτων καθ' όλο το έτος (κιλά)		1100
Μηχανοκίνητα επαγγελματικά σκάφη		2
Ποσότητες αλιευμάτων καθ' όλο το έτος (κιλά)		1100
ΡΟΔΟΒΑΝΙ		Αλιείς που κατοικούν στην κοινότητα ανεξάρτητα από το μέρος που αλιεύουν
	Πόσοι από τους ανωτέρω είναι ερασιτέχνες	0
	Πόσα αλιευτικά σκάφη χρησιμοποιούνται από όλους τους αλιείς	0
	Πόσα από τα ανωτέρω σκάφη χρησιμοποιούνται από ερασιτέχνες	0
	Ποσότητες αλιευμάτων καθ' όλο το έτος (κιλά)	0
	Μηχανοκίνητα επαγγελματικά σκάφη	3
	Ποσότητες αλιευμάτων καθ' όλο το έτος (κιλά)	2000
	ΣΟΥΓΙΑ	Αλιείς που κατοικούν στην κοινότητα ανεξάρτητα από το μέρος που αλιεύουν
Πόσοι από τους ανωτέρω είναι ερασιτέχνες		0
Πόσα αλιευτικά σκάφη χρησιμοποιούνται από όλους τους αλιείς		0
Πόσα από τα ανωτέρω σκάφη χρησιμοποιούνται από ερασιτέχνες		0
Ποσότητες αλιευμάτων καθ' όλο το έτος (κιλά)		0
Μηχανοκίνητα επαγγελματικά σκάφη		5
Ποσότητες αλιευμάτων καθ' όλο το έτος (κιλά)		4000

Πηγή: Δημοσίευτα στοιχεία

3.14 ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΔΟΤΗΣΕΩΝ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥΣ ΣΤΟ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟ ΤΩΝ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΩΝ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ

Η πολιτική των επιδοτήσεων από την Ε.Ε., είχε διττά αποτελέσματα στην περιοχή μελέτης.

Από τη μια μεριά βοηθήθηκε η ανάπτυξη των καλλιεργειών υπό κάλυψη μέσω των παρακάτω ενισχύσεων: Οι μονάδες των θερμοκηπίων από το 1985 έως το 1991 έχουν γίνει με επιδοτήσεις μέχρι 55% του συνολικού κόστους επένδυσης. Η πολιτική αυτή προσδιορίστηκε από τον κανονισμό 797/85 της 12ης Μαρτίου 1985, ο οποίος στη συνέχεια αντικαταστάθηκε από τον κανονισμό 2328/91 της 15ης Ιουλίου 1991 «Για τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας των γεωργικών διαρθρώσεων». Ο νέος κανονισμός θεωρήθηκε απαραίτητος για να διευκρινίσει ασάφειες που υπήρχαν. Μερικές μονάδες το 1991 - 1992 εντάχθηκαν στα Μ.Ο.Π. (LEADER) και πήραν επιδότηση 70%. Σήμερα μια νέα εκμετάλλευση επιδοτείται με περίπου 40% του κόστους της.

Από την άλλη μεριά επηρέασε σε σημαντικό βαθμό τη μορφή των εκτατικών, παραδοσιακών παραγωγικών συστημάτων στην ενδοχώρα. Οι επιδοτήσεις επικεντρώθηκαν σε δύο δραστηριότητες, στις οποίες στηριζόταν ιστορικά ο πρωτογενής τομέας στην περιοχή μελέτης. Την αιγοπροβατοτροφία και την καλλιέργεια ελιάς ελαιοποιήσεως. Από την ένταξη της χώρας όμως επίσημα στην Ε.Ε. και την εφαρμογή των πολιτικών αυτών, οι δραστηριότητες που αναφέρθηκαν παρουσίασαν ανάπτυξη συχνά ανταγωνιζόμενες η μία την άλλη. Ο ανταγωνισμός οφείλεται στη στενότητα γεωργικής γης, η οποία οδηγεί πολλές φορές στην επέκταση των ελαιοκαλλιεργειών σε εκτάσεις που χρησιμοποιούνταν για κτηνοτροφία. Για το λόγο αυτό στις ορεινές κοινότητες ή στις κοινότητες με απότομο ανάγλυφο υπάρχει επικράτηση της κτηνοτροφίας, ενώ σε εκείνες με πιο ομαλό ανάγλυφο, υπάρχει επικράτηση της ελαιοκαλλιέργειας. Χαρακτηριστικό είναι ότι στις περιοχές του ανατολικού Σελίνου, τις οποίες έπληξε η μεγάλη πυρκαγιά της 17-18 / 8 / 1994, οι μόνες καλλιέργειες που σίγουρα θα αποκατασταθούν είναι οι ελαιοκαλλιέργειες (πηγή: συνέντευξη με κάτοικο της κοινότητας Καμπανού).

Παράλληλα, οι επιδοτήσεις με τη μορφή των ενισχύσεων των τιμών των προϊόντων βαρύνουν σημαντικά στο εισόδημα της περιοχής. Από στοιχεία του 1992 (βλ. και πίνακα 11), το ποσοστό συμμετοχής των επιδοτήσεων στο ακαθάριστο εισόδημα του πρωτογενή τομέα, ανέρχεται για το σύνολο της περιοχής μελέτης στο 18,13 %. Είναι σαφές, ότι στις κοινότητες με εξειδίκευση στις δενδρώδεις καλλιέργειες και την κτηνοτροφία το ποσοστό συμμετοχής

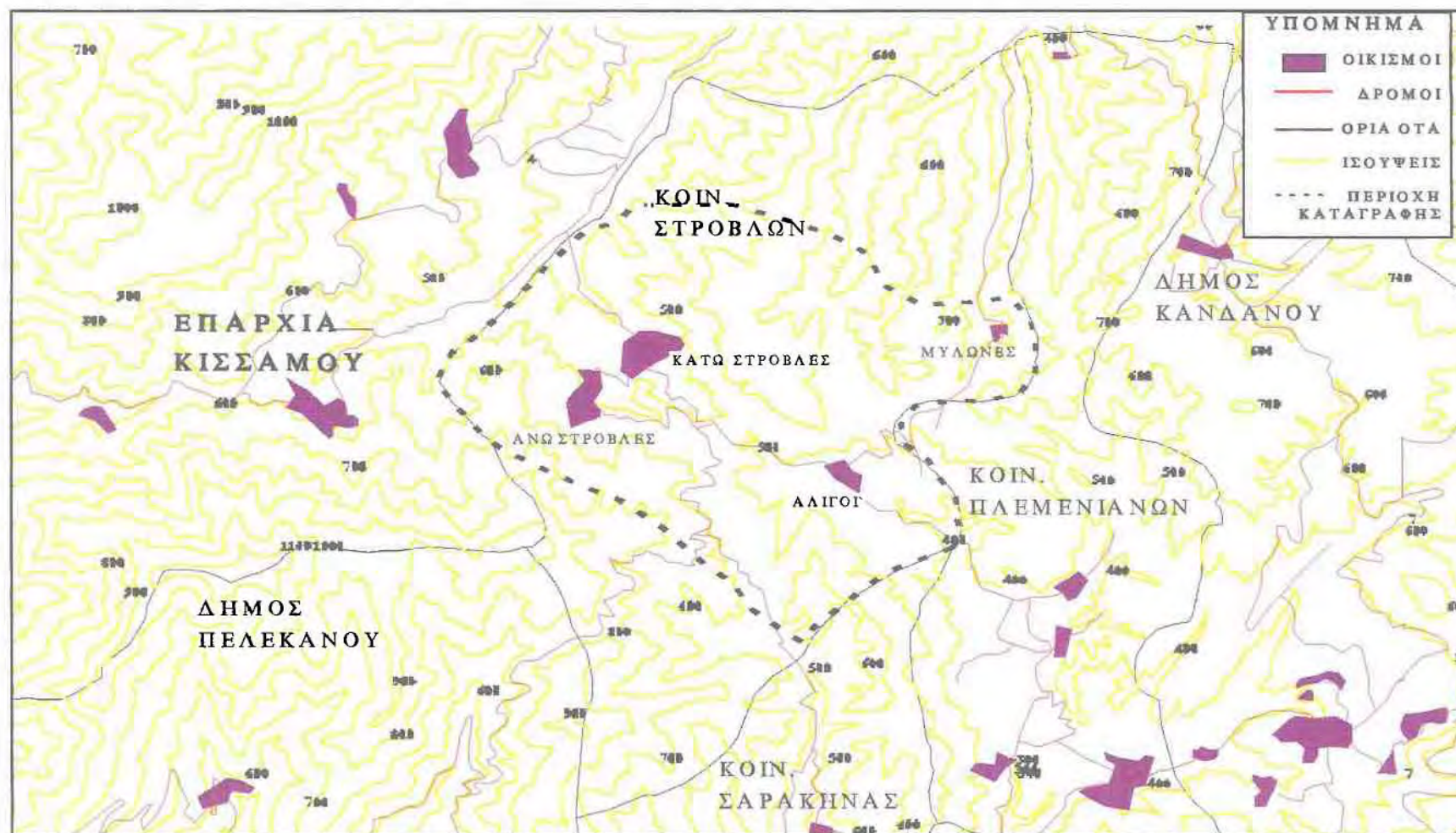
των επιδοτήσεων στο εισόδημα των κατοίκων είναι πολύ σημαντικότερο και φτάνει πολλές φορές το 40%. Το ρόλο των επιδοτήσεων σε μια τέτοια κοινότητα επιχειρήσαμε να εντοπίσουμε σε επιτόπια έρευνα.

Σε επιτόπια έρευνα, στην κοινότητα Στροβλών (η οποία ας σημειωθεί ότι ανήκει στις κοινότητες με σχετικά ομαλό ανάγλυφο), καταγράφηκε ο τρόπος διαμόρφωσης των χρήσεων γης. Πρέπει να σημειωθεί ότι η αποτύπωση δεν είναι χαρτογραφική. Αποκαλύπτει όμως την ανάπτυξη της καλλιέργειας της ελιάς, η οποία σε πολλές περιπτώσεις επεκτάθηκε από το ομαλό ανάγλυφο προς τα χέρσα αγροτεμάχια που χρησιμοποιούνταν στην κτηνοτροφία. Επίσης δίνει με σαφήνεια το είδος των παραγωγικών συστημάτων, όπου αφενός εξακολουθούν δραστηριότητες που απευθύνονται στην ιδιοκατανάλωση (π.χ. κήποι) και αφετέρου αναπτύσσονται επιδοτούμενες δραστηριότητες με προορισμό την αγορά.

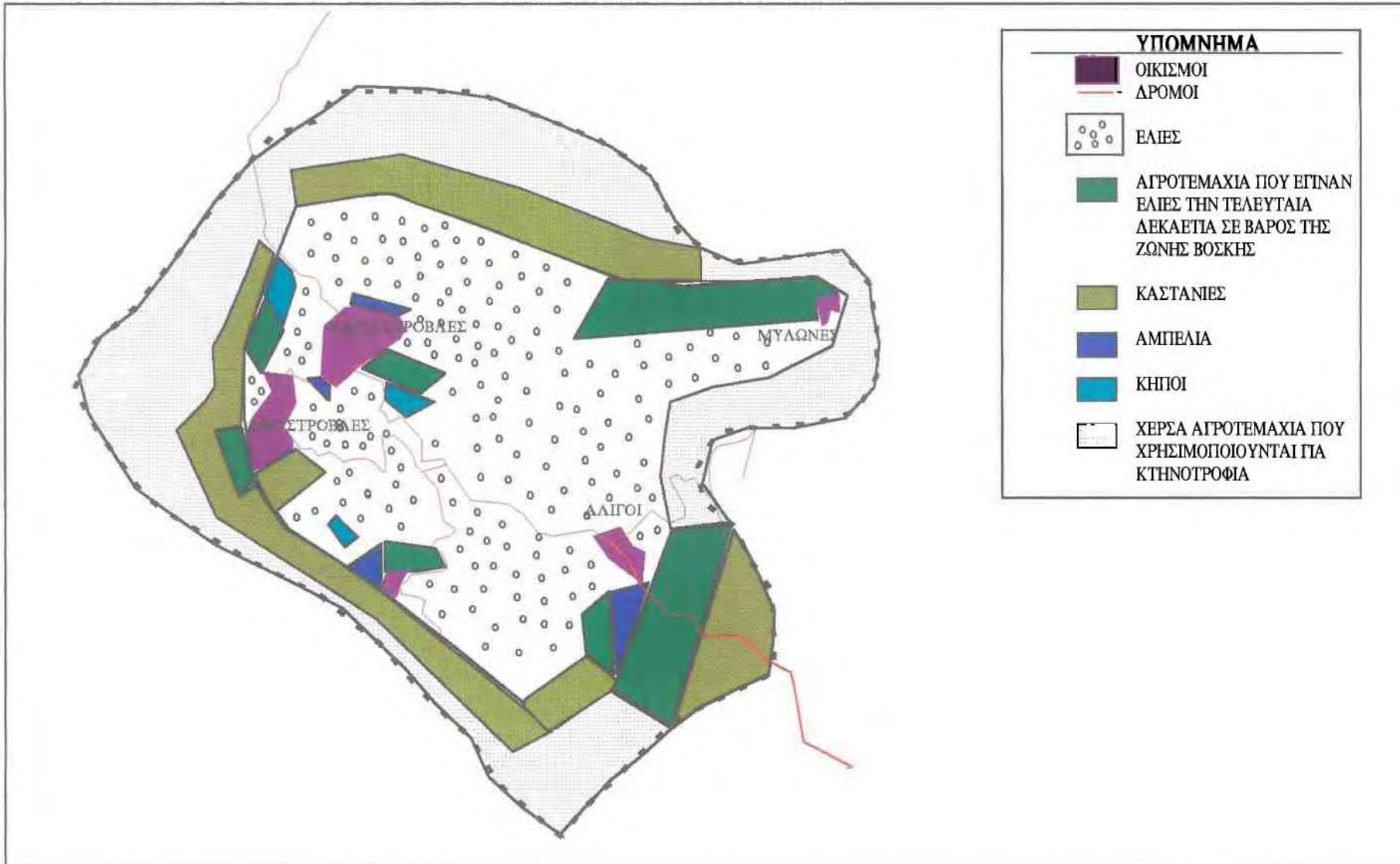
Άσχετα όμως από τις αναδιαρθρώσεις, εξελίξεις και αλλαγές στη χρήση γης, στα εσωτερικά όρια των ορεινών οικισμών, το σημαντικό έγκειται στο γεγονός ότι οι επιδοτήσεις συμβάλλουν στη διατήρηση ενός σημαντικού αριθμού εκμεταλλεύσεων των οποίων τα συστήματα πολυπαραγωγής, βασισμένα στην δενδροκαλλιέργεια - κτηνοτροφία, είναι απαραίτητα για τη διαχείριση του χώρου. Το γεγονός της ύπαρξης - παραμονής σημαντικού αριθμού εκμεταλλεύσεων με τις αντίστοιχες δραστηριότητες αποκτά ιδιαίτερη σημασία λαμβάνοντας υπόψη τις νέες πολιτικές της Ε.Ε., οι οποίες στοχεύουν στην ενίσχυση των δραστηριοτήτων που συνδέονται με την προστασία περιβάλλοντος.

Στο σκαρίφημα που ακολουθεί, μπορούμε να δούμε τη μορφή της κοινότητας όπως καταγράφεται από τους χάρτες της ΓΥΣ και την καταγραφή των χρήσεων από την επιτόπια έρευνα.

ΧΑΡΤΗΣ 9: ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΣΤΡΟΒΛΩΝ

ΧΑΡΤΗΣ 10: ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΑΠΟ ΕΠΙΤΟΠΙΑ ΕΡΕΥΝΑ ΤΩΝ ΧΡΗΣΕΩΝ ΓΗΣ

3.1.5 ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΔΙΑΡΘΡΩΣΗΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΓΕΝΗ ΤΟΜΕΑ

3.1.5.α) Γεωργικός εξοπλισμός

Όπως φαίνεται και από τους παρακάτω πίνακες, η περιοχή μελέτης δεν διαθέτει ιδιαίτερο μηχανολογικό εξοπλισμό. Οι ιδιαιτερότητες των παραγωγικών δομών (πολυτεμαχισμός, οικογενειακές και κοινωνικές σχέσεις κ.α.) δεν απαιτούν την κατοχή του εξοπλισμού αυτού από το σύνολο των παραγωγών. Ειδικότερα, μεγάλη έλλειψη παρατηρείται στην ύπαρξη διαξονικών ελκυστήρων, πράγμα όμως που εξηγείται από τους λόγους που αναφέραμε παραπάνω αφενός και αφετέρου από τη δυσκολία πρόσβασης τους στα απότομα πρανή των ορεινών όγκων.

Αντίθετα, υπάρχει ικανοποιητικός εξοπλισμός στον τομέα της άρδευσης (αντλίες αρδεύσεων, συγκροτήματα τεχνητής βροχής και άρδευσης με σταγόνες), τόσο σε κοινότητες που έχουν μεγάλο ποσοστό άρδευσης όσο και σε κοινότητες με μικρό ποσοστό. Επίσης, ικανοποιητικός είναι και ο αριθμός των μονοαξονικών ελκυστήρων, σε αντιδιαστολή με τους διαξονικούς. Η έλλειψη των διαξονικών ελκυστήρων επαληθεύεται και από τον παρακάτω Δείκτη 1.

Ο χαρακτήρας του υπάρχοντος γεωργικού εξοπλισμού στην περιοχή μελέτης («ελαφρύς» εξοπλισμός), ενδεικνύεται για τη διαχείριση των εκτατικών παραγωγικών συστημάτων σε ορεινούς χώρους με απότομο ανάγλυφο.

Πίνακας 6: Καταγραφή Γεωργικού εξοπλισμού

Ο.Τ.Α.	ΕΙΔΟΣ ΜΗΧΑΝΗΜΑΤΟΣ	1992	1993	1994
ΔΗΜΟΣ ΚΑΝΔΑΝΟΥ	Διαξονικοί ελκυστήρες (Τρακτέρ)	16	16	16
	Μονοαξονικοί ελκυστήρες	50	50	50
	Θεριζοαλωνιστικές μηχανές	2	2	2
	Αλωνιστικές μηχανές κάθε τύπου	1	1	1
	Απλές χορτοσυλλεκτικές μηχανές	5	5	5
	Κλαδευτικά μηχανήματα (Βενζινοπρίονα)	300	300	350
	Κορυφολόγοι (γάλακτος)	4	4	5
	Αντλίες αρδεύσεων	25	25	32
	Συγκροτήματα τεχνητής βροχής	35	35	35
	Συγκροτήματα άρδευσης με σταγόνες	45	45	60
	Εκκολαπτικές μηχανές	10	10	12
Μηχανοκίνητοι ψεκαστήρες επινώτιοι	120	130	140	
ΔΗΜΟΣ ΠΕΛΕΚΑΝΟΥ	Διαξονικοί ελκυστήρες (Τρακτέρ)	5	5	5

	Μονοαξονικοί ελκυστήρες	115	115	115
	Κλαδευτικά μηχανήματα (Βενζινοπρίονα)	320	320	320
	Αντλίες αρδεύσεων	20	20	20
ΚΟΙΝ. ΕΠΑΝΩΧΩΡΙΟΥ	Διαξονικοί ελκυστήρες (Τρακτέρ)	1	1	1
	Μονοαξονικοί ελκυστήρες	20	20	20
	Αντλίες αρδεύσεων	5	5	5
	Συγκροτήματα άρδευσης με σταγόνες	2	2	2
	Μηχανοκίνητοι ψεκαστήρες υψηλής πίεσης	4	4	4
	Μηχανοκίνητοι ψεκαστήρες επινώτιοι	5	4	4
ΚΟΙΝ. ΚΑΜΠΑΝΟΥ	Διαξονικοί ελκυστήρες (Τρακτέρ)		2	1
	Μονοαξονικοί ελκυστήρες	8		2
	Απλές χορτοσυλλεκτικές μηχανές	5	5	5
	Αντλίες αρδεύσεων	1		
ΚΟΙΝ. ΚΑΚΟΔΙΚΙΟΥ	Διαξονικοί ελκυστήρες (Τρακτέρ)	1	1	1
	Μονοαξονικοί ελκυστήρες	16	16	16
	Κλαδευτικά μηχανήματα (Βενζινοπρίονα)	85	85	85
	Εκκοκιστές αραβοσίτου	1	1	1
	Αντλίες αρδεύσεων	17	17	17
ΚΟΙΝ. ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΑΣ	Διαξονικοί ελκυστήρες (Τρακτέρ)	2	2	2
	Μονοαξονικοί ελκυστήρες	60	60	60
	Κλαδευτικά μηχανήματα (Βενζινοπρίονα)	100	100	100
	Αντλίες αρδεύσεων	30	30	30
	Μηχανοκίνητοι ψεκαστήρες υψηλής πίεσης	8	8	8
ΚΟΙΝ. ΠΑΛΕΜΕΝΙΑΝΩΝ	Διαξονικοί ελκυστήρες (Τρακτέρ)	11	11	12
	Μονοαξονικοί ελκυστήρες	14	14	14
	Απλές θεριστικές μηχανές κάθε τύπου	1	1	1
	Αντλίες αρδεύσεων	32	32	32
	Συγκροτήματα τεχνητής βροχής	3	3	3
	Μηχανοκίνητοι ψεκαστήρες υψηλής πίεσης	16	16	16
ΚΟΙΝ. ΡΟΔΟΒΑΝΙΟΥ	Μονοαξονικοί ελκυστήρες	60	60	60
	Απλές χορτοσυλλεκτικές μηχανές	3	3	3
	Κλαδευτικά μηχανήματα (Βενζινοπρίονα)	120	120	150
	Μηχανοκίνητοι ψεκαστήρες υψηλής πίεσης	10	10	10
ΚΟΙΝ. ΣΑΡΑΚΗΝΑΣ	Μονοαξονικοί ελκυστήρες	24	25	25
	Κλαδευτικά μηχανήματα (Βενζινοπρίονα)	60	65	65
	Αντλίες αρδεύσεων	14	14	15
	Συγκροτήματα τεχνητής βροχής	5	5	5
	Συγκροτήματα άρδευσης με σταγόνες	5	5	5
	Μηχανοκίνητοι ψεκαστήρες υψηλής πίεσης	14	15	15
	Μηχανοκίνητοι θειωτήρες	2	2	2
ΚΟΙΝ. ΣΚΑΦΗΣ	Μονοαξονικοί ελκυστήρες		3	
ΚΟΙΝ. ΣΟΥΓΙΑΣ	Αντλίες αρδεύσεων	2		
ΚΟΙΝ. ΣΤΡΟΒΛΩΝ	Διαξονικοί ελκυστήρες (Τρακτέρ)	12	12	12
	Μονοαξονικοί ελκυστήρες	25	25	25
	Κλαδευτικά μηχανήματα	41	41	41

	(Βενζινοπρίονα)			
	Αντλίες αρδεύσεων	14	14	14
	Μηχανοκίνητοι ψεκαστήρες υψηλής πίεσης	7	7	7
ΚΟΙΝ. ΤΕΜΕΝΙΩΝ	Διαξονικοί ελκυστήρες (Τρακτέρ)			1
	Μονοαξονικοί ελκυστήρες	8	8	8
	Απλές θεριστικές μηχανές κάθε τύπου	6	6	6
	Κλαδευτικά μηχανήματα (Βενζινοπρίονα)	25	25	25
	Αντλίες αρδεύσεων	1	1	1

Πηγή: Αδημοσίευτα στοιχεία.

Πίνακας 7: Δείκτες σχετικοί με το γεωργικό εξοπλισμό

ΟΤΑ	ΔΕΙΚΤΗΣ 1: Στρέμματα καλλιεργούμενης γης ανά διαξονικό ελκυστήρα	ΔΕΙΚΤΗΣ 2: Στρέμματα καλλιεργούμενης γης ανά γεωργικό ελκυστήρα (διαξονικό και μονοαξονικό)
ΔΗΜΟΣ ΚΑΝΔΑΝΟΥ	470,4	114,0
ΔΗΜΟΣ ΠΕΛΕΚΑΝΟΥ	2002,6	83,4
ΚΟΙΝ. ΕΠΑΝΩΧΩΡΙΟΥ	2974,0	141,6
ΚΟΙΝ. ΚΑΜΠΑΝΟΥ	2662,0	887,3
ΚΟΙΝ. ΚΑΚΟΔΙΚΙΟΥ	7898,0	464,6
ΚΟΙΝ. ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΑΣ	3577,0	115,4
ΚΟΙΝ. ΠΛΕΜΕΝΙΑΝΩΝ	362,9	167,5
ΚΟΙΝ. ΡΟΔΟΒΑΝΙΟΥ	-	112,3
ΚΟΙΝ. ΣΑΡΑΚΗΝΑΣ	-	213,3
ΚΟΙΝ. ΣΚΑΦΗΣ	-	-
ΚΟΙΝ. ΣΟΥΓΙΑΣ	-	-
ΚΟΙΝ. ΣΤΡΟΒΛΩΝ	204,4	66,3
ΚΟΙΝ. ΤΕΜΕΝΙΩΝ	927,0	103,2

Πηγή: Αδημοσίευτα στοιχεία.

Ο πίνακας 6 και οι δείκτες 1 και 2 στον πίνακα 7 δίνουν μια γενική εικόνα του γεωργικού εξοπλισμού και της κατανομής του στην περιοχή μελέτης. Όπως προαναφέρθηκε, η εκμηχάνιση της γεωργίας στην περιοχή μελέτης δεν είναι ιδιαίτερα έντονη, λόγω κυρίως του απότομου ανάγλυφου στις περισσότερες περιοχές καθώς επίσης και του είδους των καλλιεργειών που αυτό συνεπάγεται (κυρίως δενδρώδεις καλλιέργειες). Συνεπώς τα μηχανήματα που υπερισχύουν σε αριθμό στην περιοχή (βλ. Πίνακα 6) είναι τα κλαδευτικά μηχανήματα (βενζινοπρίονα). Ακολουθούν οι μονοαξονικοί ελκυστήρες και πολύ λιγότερο οι διαξονικοί (τρακτέρ).

Σε γενικές γραμμές οι διαξονικοί ελκυστήρες είναι πολύ λιγότεροι από τους μονοαξονικούς. Την καλύτερη αναλογία στρεμμάτων καλλιεργούμενης γης ανά διαξονικό ελκυστήρα -δηλαδή τη μικρότερη- (δείκτης 1) και ανά ελκυστήρα συνολικά (δείκτης 2) φαίνεται ότι έχει η κοινότητα Στροβλών. Σε δεύτερη θέση (δείκτης 1) έρχεται η κοινότητα Πλεμενιανών και στην τρίτη ο Δήμος Κανδάνου. Σε δεύτερη θέση (στο δείκτη 2) έρχεται ο Δήμος Πελεκάνου, τρίτη η κοινότητα Τεμενίων και τέταρτη η κοινότητα Ροδοβανίου. Είναι αξιοπρόσεκτο, ότι ο γεωργικός εξοπλισμός στις περιοχές της ενδοχώρας, φαίνεται ικανοποιητικός σε σχέση με τον γεωργικά ανεπτυγμένο Δήμο Πελεκάνου.

3.1.5.β) Δείκτες σχετικοί με τη φυσιογνωμία του πρωτογενή τομέα

Συνεχίζοντας την ανάλυση του πρωτογενή τομέα στο σημείο αυτό θα αναφερθούμε σε ορισμένους δείκτες, οι οποίοι μπορούν να μας προσδιορίσουν, μέχρι ενός σημείου, τη φυσιογνωμία του. Η παρουσίαση των δεικτών αυτών έχει ξεκινήσει στο προηγούμενο κεφάλαιο, με την ανάλυση των δεικτών 1 και 2, που αφορούσαν το βαθμό εκμηχάνισης του πρωτογενή τομέα.

Πίνακας 8

ΟΤΑ	ΔΕΙΚΤΗΣ 3: Ποσοστό αρδευόμενης γης	ΔΕΙΚΤΗΣ 4: Ποσοστό αγραναπαύσεων
ΔΗΜΟΣ ΚΑΝΔΑΝΟΥ	70,0%	11,8%
ΔΗΜΟΣ ΠΕΛΕΚΑΝΟΥ	27,0%	6,2%
ΚΟΙΝ. ΕΠΑΝΩΧΩΡΙΟΥ	13,0%	0,0%
ΚΟΙΝ. ΚΑΜΠΑΝΟΥ	2,0%	17,2%
ΚΟΙΝ. ΚΑΚΟΔΙΚΙΟΥ	20,0%	4,8%
ΚΟΙΝ. ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΑΣ	15,0%	2,7%
ΚΟΙΝ. ΠΛΕΜΕΝΙΑΝΩΝ	11,5%	6,8%
ΚΟΙΝ. ΡΟΔΟΒΑΝΙΟΥ	3,0%	2,2%
ΚΟΙΝ. ΣΑΡΑΚΗΝΑΣ	11,5%	9,1%
ΚΟΙΝ. ΣΚΑΦΗΣ	16,0%	36,3%
ΚΟΙΝ. ΣΟΥΓΙΑΣ	3,0%	7,1%
ΚΟΙΝ. ΣΤΡΟΒΛΩΝ	30,0%	25,3%
ΚΟΙΝ. ΤΕΜΕΝΙΩΝ	6,0%	43,2%

Πηγή: Δημοσίευτα στοιχεία (1994)

Στο Δείκτη 3 (ποσοστό αρδευόμενης γης) δεν θα αναφερθούμε εκτενώς σ' αυτό το σημείο, γιατί έχουμε εξαντλήσει το θέμα σε προηγούμενο κεφάλαιο. Απλά τον παραθέτουμε εδώ, για να υπάρχει σύγκριση όλων των δεικτών μαζί.

Ο Δείκτης 4 (ποσοστό αγρανάπαυσεων) θεωρήθηκε σημαντικός, λόγω των νέων πολιτικών της Ε.Ε., σύμφωνα με τις οποίες επιδοτείται η αγρανάπαυση. Συνεπώς, μπορεί να αποτελέσει ένα επιπρόσθετο εισόδημα για τους γεωργούς που θα αποφασίσουν να αποσύρουν ορισμένες εκτάσεις, για ένα ορισμένο χρονικό διάστημα.

Στο Δείκτη αυτό σημαντική θέση κατέχουν οι κοινότητες Τεμενίων (43,2% της συνολικής γεωργικής γης), Σκάφης (36,3% του συνόλου) και Στροβλών (25,3% του συνόλου). Επίσης, αξιόλογα ποσοστά παρατηρούνται και στις κοινότητες Καμπανού (17,2% του συνόλου) και Κανδάνου (11,8% του συνόλου).

Για την ανάλυση της αγρανάπαυσης επιλέχθηκε το επί τοις εκατό ποσοστό των εκτάσεων αγρανάπαυσης στο σύνολο της γεωργικής γης για να εξαλειφθούν οι διαφοροποιήσεις, ανάμεσα στους μικρούς και τους μεγάλους Ο.Τ.Α., και να υπολογιστεί η σημαντικότητά τους εντός των ορίων του κάθε Ο.Τ.Α.. Αν εξετάσουμε την αγρανάπαυση σε απόλυτα νούμερα καταλήγουμε στον παρακάτω πίνακα:

Πίνακας 9

ΟΤΑ	Εκτάσεις αγρανάπαυσεων (στρ)
ΔΗΜΟΣ ΚΑΝΔΑΝΟΥ	1005
ΔΗΜΟΣ ΠΕΛΕΚΑΝΟΥ	660
ΚΟΙΝ. ΕΠΑΝΩΧΩΡΙΟΥ	0
ΚΟΙΝ. ΚΑΜΠΑΝΟΥ	554
ΚΟΙΝ. ΚΑΚΟΔΙΚΙΟΥ	396
ΚΟΙΝ. ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΑΣ	196
ΚΟΙΝ. ΠΛΕΜΕΝΙΑΝΩΝ	320
ΚΟΙΝ. ΡΟΔΟΒΑΝΙΟΥ	154
ΚΟΙΝ. ΣΑΡΑΚΗΝΑΣ	537
ΚΟΙΝ. ΣΚΑΦΗΣ	1163
ΚΟΙΝ. ΣΟΥΓΙΑΣ	202
ΚΟΙΝ. ΣΤΡΟΒΛΩΝ	832
ΚΟΙΝ. ΤΕΜΕΝΙΩΝ	706

Πηγή: Δημοσίευτα στοιχεία (1994)

Συγκρίνοντας τα ποσοστά αγρανάπαυσης με τα απόλυτα νούμερα, βλέπουμε ότι:

- ◆ Η κοινότητα Τεμενίων ενώ έχει την πρώτη θέση σε ποσοστό (43,2%), βρίσκεται στην τέταρτη σε απόλυτα νούμερα (706 στρέμματα). Αυτό οφείλεται προφανώς στη μικρή έκταση της κοινότητας.
- ◆ Η κοινότητα Σκάφης από τη δεύτερη θέση σε ποσοστό (36,3%) περνά στην πρώτη θέση σε απόλυτα νούμερα (1163 στρέμματα). Παρόλο που και αυτή η κοινότητα είναι μικρή σε μέγεθος (σχεδόν όσο η κοινότητα Τεμενίων), έχει σχεδόν διπλάσια καλλιεργούμενη έκταση από την κοινότητα Τεμενίων. Έτσι, ενώ έχει μικρότερο ποσοστό αγραναπαύσεων, υπάρχουν περισσότερες εκτάσεις σε απόλυτα νούμερα.
- ◆ Η κοινότητα Στροβλών κατέχει την τρίτη θέση τόσο σε ποσοστό (25,3%) όσο και σε απόλυτα νούμερα (832 στρέμματα).
- ◆ Ο Δήμος Κανδάνου από την πέμπτη θέση σε ποσοστό (11,8%), βρίσκεται στη δεύτερη θέση σε απόλυτα νούμερα (1005 στρέμματα).

Στους υπόλοιπους Ο.Τ.Α. υπάρχει, περίπου, μια αντιστοιχία ανάμεσα στα ποσοστά και τα απόλυτα νούμερα. Εξαιρεση αποτελεί ο Δήμος Πελεκάνου, λόγω του μεγέθους του. Κατά πάσα πιθανότητα, οι εκτάσεις αυτές βρίσκονται στα ορεινά του Δήμου. Επίσης, αξιοσημείωτο είναι ότι στην κοινότητα Παλαιόχωρας, παρόλο που έχει μεγάλη έκταση, δεν παρατηρούνται εκτάσεις αγρανάπαυσης ανάλογες του μεγέθους της και του ανάγλυφού της.

Στους δείκτες που ακολουθούν χρησιμοποιείται κυρίως η Ακαθάριστη Αξία Παραγωγής (ΑΑΠ). Έχει υπολογιστεί για το 1994 ανά κοινότητα και ανά κατηγορία εκμετάλλευσης (δενδρώδεις καλλιέργειες, κτηνοτροφία και κηπευτικά). Πρέπει να επισημανθεί ότι συμπεριλαμβάνει τις επιδοτήσεις που τυχόν έχουν πάρει οι παραγωγοί. Η χρησιμότητα του δείκτη αυτού επισημαίνεται στη βιβλιογραφία ως εξής:

«Η ακαθάριστη αξία παραγωγής (Α.Α.Π.), εκφράζει τον όγκο παραγωγής. Ο υπολογισμός της ανά εκμετάλλευση αποτελεί μια πρώτη αδρή ένδειξη της αποτελεσματικότητας της παραγωγικής δραστηριότητας. Και σε αυτή τη βάση μπορεί να γίνονται ορισμένες συγκρίσεις μεταξύ των κοινοτήτων.

Δεν πρέπει όμως να διαφεύγει την προσοχή ότι σε αυτές τις συγκρίσεις απουσιάζει το κόστος παραγωγής, του οποίου το ύψος και η σύνθεση (π.χ. οι

καταβαλλόμενες χρηματικές δαπάνες, η διάρθρωσή τους, η ποσοστιαία σχέση μισθωτής / οικογενειακής εργασίας κλπ) επηρεάζουν το τελικό αποτέλεσμα (καθαρό γεωργικό εισόδημα, πραγματοποιούμενα κέρδη ή ζημιές) και χαρακτηρίζουν την εν γένει οικονομική λειτουργία της γεωργικής εκμετάλλευσης.

Η ποσοστιαία σύνθεση της Α.Α.Π. κατά προϊόν ή ομάδα ομοειδών προϊόντων, τόσο σε ενδοκοινοτικό όσο και σε διακοινοτικό επίπεδο διευκολύνει την επισήμανση των παραγόντων εκείνων που έχουν επηρεάσει σε μια χρονική περίοδο τη διαδικασία προσαρμογής των γεωργικών εκμεταλλεύσεων στα δεδομένα της αγοράς. Με αυτό το πρίσμα η Α.Α.Π. αντανακλά τον τομέα της ζήτησης γεωργικών προϊόντων, όπως διαμορφώνεται από τη λειτουργία της ελεύθερης αγοράς και την παρεμβατική δραστηριότητα του κράτους (μηχανισμοί στήριξης ορισμένων προϊόντων). Η δε διαχρονική μεταβολή στη σύνθεση της Α.Α.Π. υποδηλώνει τη στροφή ή μη των γεωργικών εκμεταλλεύσεων σε εκείνα τα προϊόντα που η παραγωγή τους στηρίζεται στη χρήση προηγμένης τεχνολογίας.

Αναμφίβολα, η εισοδηματική ελαστικότητα των παραγόμενων προϊόντων επηρεάζει σημαντικά τις διαγραφόμενες προοπτικές. Ο προσανατολισμός της παραγωγής σε προϊόντα υψηλότερης εισοδηματικής ελαστικότητας διαμορφώνει οπωσδήποτε καλύτερες προϋποθέσεις για τη βιωσιμότητα των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και τη βελτίωση της εισοδηματικής κατάστασης των παραγωγών» (ΜΑΡΤΙΝΟΣ, Ν., 1990, σ. 61).

Πίνακας 10

ΣΥΝΘΕΣΗ ΤΟΥ ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟΥ ΓΕΩΡΓΟΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΚΟΥ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ (ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 1988 - 1992)		
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ	ΕΚΑΤ. ΔΡΧ.	% ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ
ΕΛΙΑ	1288,234	30,48
ΛΟΠΗ ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ	1272,658	30,11
ΖΩΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ	899,420	21,28
ΕΠΙΔΟΤΗΣΕΙΣ	766,080	18,13
ΣΥΝΟΛΟ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ	4226,392	100,00

Πηγή: ΟΑΔ ΥΚ

Από τον παραπάνω πίνακα φαίνεται ότι υπάρχει σχετική ισορροπία ανάμεσα στις κατηγορίες του πρωτογενή τομέα, όσον αφορά τη συμμετοχή τους στη σύσταση του συνόλου του ακαθάριστου γεωργοκτηνοτροφικού εισοδήματος της περιοχής μελέτης.

Αν συνδυάσουμε όμως τον πίνακα αυτό με τον επόμενο, θα δούμε ότι η, εκ πρώτης όψης, ισορροπία αυτή διαφοροποιείται χωρικά. Αν εξαιρέσουμε την ελαιοκαλλιέργεια, που εκτείνεται στο σύνολο σχεδόν της περιοχής μελέτης, η κτηνοτροφία συγκεντρώνεται σε μερικές κοινότητες, ενώ η αξία της «λοιπής γεωργικής παραγωγής» αφορά σχεδόν αποκλειστικά τις καλλιέργειες υπό κάλυψη στην περιοχή της Κουντούρας.

Πίνακας 11

ΑΑΠ 1994 (ΣΕ ΧΙΛΙΑΔΕΣ ΔΡΑΧΜΕΣ)				
ΟΤΑ	ΑΑΠ ΚΗΠΕΥΤΙΚΑ	ΑΑΠ ΔΕΝΔΡΩΔΕΙΣ	ΑΑΠ ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ	ΑΑΠ ΣΥΝΟΛΟ
ΔΗΜΟΣ ΚΑΝΔΑΝΟΥ	21685	64490	363704	450059
ΔΗΜΟΣ ΠΕΛΕΚΑΝΟΥ	1484207	140550	277660	1902417
ΚΟΙΝ. ΕΠΑΝΩΧΩΡΙΟΥ	9810	46800	253595	310205
ΚΟΙΝ. ΚΑΜΠΑΝΟΥ	2280	46670	22013	70963
ΚΟΙΝ. ΚΑΚΟΔΙΚΙΟΥ	13125	124900	95525	233550
ΚΟΙΝ. ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΑΣ	48500	200555	157575	406730
ΚΟΙΝ. ΠΛΕΜΕΝΙΑΝΩΝ	2580	192782	102490	297852
ΚΟΙΝ. ΡΟΔΟΒΑΝΙΟΥ	10847	162056	63163	236066
ΚΟΙΝ. ΣΑΡΑΚΗΝΑΣ	3280	92428	31910	127618
ΚΟΙΝ. ΣΚΑΦΗΣ	8830	21950	36485	67265
ΚΟΙΝ. ΣΟΥΓΙΑΣ	1780	72740	77008	151528
ΚΟΙΝ. ΣΤΡΟΒΛΩΝ	4445	64320	53925	122690
ΚΟΙΝ. ΤΕΜΕΝΙΩΝ	1883	42500	39082	83465
ΣΥΝΟΛΟ ΠΕΡΙΟΧΗΣ	1613252	1272741	1574135	4460408

Πηγή: ΟΑΔ ΥΚ

Στο σύνολο της Α.Α.Π ο Δήμος Πελεκάνου υπερέχει σαφώς έναντι των άλλων Ο.Τ.Α. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι ο Δήμος Πελεκάνου δεν βρίσκεται μόνο στην πρώτη θέση της περιοχής μελέτης, αλλά και στην πρώτη

θέση του πρωτογενή τομέα στο σύνολο των Ο.Τ.Α. του νομού Χανίων, με Α.Α.Π. που είναι σχεδόν δυο δις δραχμές (1.902.417.000 δρχ.).

Στη δεύτερη θέση του Α.Α.Π. στο σύνολο του νομού βρίσκεται η κοινότητα Πλατάνου (στην επαρχία Κισσάμου) με 1.652.775.000 δραχμές, στην τρίτη η κοινότητα Βαρυπέτρου (στην επαρχία Κυδωνίας) με 1.354.524.000 δραχμές και όλες οι άλλες κοινότητες του νομού βρίσκονται πολύ μακριά από αυτές τις τρεις. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι στην τέταρτη θέση βρίσκεται η κοινότητα Βουκολιών (στην επαρχία Κισσάμου) με 797.482.000 δραχμές.

Σ' αυτό το σημείο είναι προφανής η επίδραση των εντατικών καλλιεργειών υπό κάλυψη στην περιοχή της Κουντούρας, η ανάπτυξη της οποίας έχει ξεφύγει από τα όρια της επαρχίας και διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην οικονομία ολόκληρου του νομού. Εξάλλου, οι καλλιέργειες υπό κάλυψη αποτελούν τις πλέον δυναμικές καλλιέργειες και στο σύνολο του νομού. Αυτό ενισχύεται από την ύπαρξη της κοινότητας Πλατάνου στη δεύτερη θέση του νομού, όπου επίσης ο πρωτογενής τομέας στηρίζεται στις καλλιέργειες υπό κάλυψη.

Όσον αφορά τους υπόλοιπους Ο.Τ.Α. της περιοχής μελέτης υπάρχουν διαφοροποιήσεις τόσο στη σύνθεση των επιμέρους κατηγοριών όσο και στο σύνολο της Α.Α.Π. Για να υπάρχει συγκρισιμότητα, ως προς την αποδοτικότητα των καλλιεργειών, ακολουθεί ο Δείκτης 5, όπου παρουσιάζεται η Α.Α.Π. ανά στρέμμα καλλιεργούμενης γης.

Πίνακας 12

ΟΤΑ	ΔΕΙΚΤΗΣ 5: ΑΑΠ γεωργίας ανά στρέμμα καλλιεργούμενης γης (σε χιλ. δρχ.)
ΔΗΜΟΣ ΚΑΝΔΑΝΟΥ	11,5
ΔΗΜΟΣ ΠΕΛΕΚΑΝΟΥ	162,3
ΚΟΙΝ. ΕΠΑΝΩΧΩΡΙΟΥ	19,0
ΚΟΙΝ. ΚΑΜΠΑΝΟΥ	18,4
ΚΟΙΝ. ΚΑΚΟΔΙΚΙΟΥ	17,5
ΚΟΙΝ. ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΑΣ	34,8
ΚΟΙΝ. ΠΛΕΜΕΝΙΑΝΩΝ	44,9
ΚΟΙΝ. ΡΟΔΟΒΑΝΙΟΥ	25,7
ΚΟΙΝ. ΣΑΡΑΚΗΝΑΣ	18,0
ΚΟΙΝ. ΣΚΑΦΗΣ	15,1
ΚΟΙΝ. ΣΟΥΓΙΑΣ	28,4
ΚΟΙΝ. ΣΤΡΟΒΛΩΝ	28,0
ΚΟΙΝ. ΤΕΜΕΝΙΩΝ	47,8

Πηγή: ΟΑΔ ΥΚ και αδημοσίευτα στοιχεία (1994)

Από τον παραπάνω δείκτη πιστοποιείται, για άλλη μια φορά η πρώτη θέση του Δήμου Πελεκάνου (162,3 χιλιάδες δραχμές ανά στρέμμα), με πολύ μεγάλη διαφορά από το δεύτερο. Δεν πρέπει όμως να παραβλέπουμε το γεγονός ότι το γεγονός της υψηλής αυτής απόδοσης, δεν αφορά το σύνολο του Ο.Τ.Α., αλλά μόνο το κομμάτι του αναδασμού στην περιοχή Κουντούρας. Η υπόλοιπη περιοχή του δήμου ακολουθεί το παραδοσιακό μοντέλο του πρωτογενή τομέα (ελαιοκαλλιέργεια και κτηνοτροφία).

Έκπληξη αποτελεί η δεύτερη θέση που καταλαμβάνει η κοινότητα Τεμενίων (47,8 χιλιάδες δραχμές ανά στρέμμα). Η θέση αυτή είναι απόρροια της μικρής καλλιεργούμενης γης, σε συνδυασμό με το υψηλό ποσοστό αγρανάπαυσης (ποσοστό το οποίο μας οδηγεί στη σκέψη ότι οι καλλιεργήσιμες εκτάσεις που δεν είναι ιδιαίτερα αποδοτικές δεν χρησιμοποιούνται και οδηγούνται στην αγρανάπαυση, ενώ οι υπάρχουσες καλλιέργειες έχουν ένα βαθμό εντατικοποίησης).

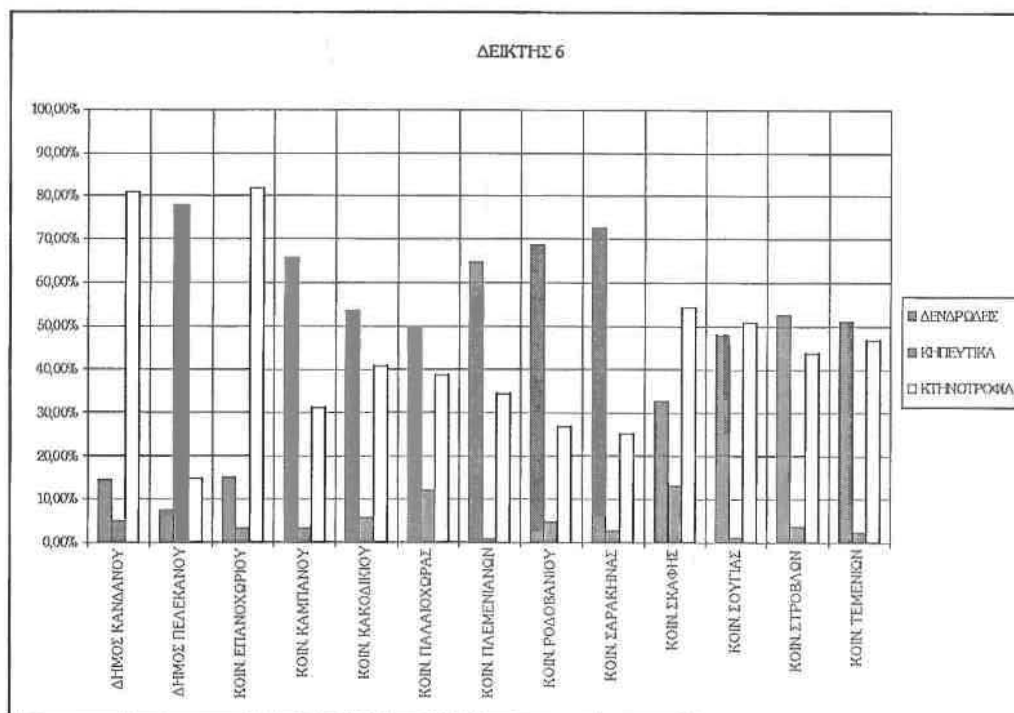
Στους παρακάτω δείκτες 6 και 7, επιχειρείται μια διαρθρωτική ανάλυση στην περιοχή σχετικά με τον πρωτογενή τομέα. Τόσο οι εξειδικεύσεις στο εσωτερικό των Ο.Τ.Α. (δείκτης 6), όσο και η συμμετοχή του Α.Α.Π. τους στο σύνολο της περιοχής μελέτης (δείκτης 7), μας επιτρέπουν να έχουμε μια σαφή εικόνα της χωρικής οργάνωσης του πρωτογενή τομέα.

Πίνακας 13

ΔΕΙΚΤΗΣ 6: Σύνθεση ΑΑΠ κατά δραστηριότητα στο εσωτερικό των ΟΤΑ			
ΟΤΑ	ΔΕΝΔΡΩΔΕΙΣ	ΚΗΠΕΥΤΙΚΑ	ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ
ΔΗΜΟΣ ΚΑΝΔΑΝΟΥ	14,4%	4,8%	80,8%
ΔΗΜΟΣ ΠΕΛΕΚΑΝΟΥ	7,4%	78,0%	14,6%
ΚΟΙΝ. ΕΠΑΝΩΧΩΡΙΟΥ	15,1%	3,2%	81,7%
ΚΟΙΝ. ΚΑΜΠΑΝΟΥ	65,8%	3,2%	31,0%
ΚΟΙΝ. ΚΑΚΟΔΙΚΙΟΥ	53,5%	5,6%	40,9%
ΚΟΙΝ. ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΑΣ	49,3%	11,9%	38,8%
ΚΟΙΝ. ΠΛΕΜΕΝΙΑΝΩΝ	64,7%	0,9%	34,4%
ΚΟΙΝ. ΡΟΔΟΒΑΝΙΟΥ	68,6%	4,6%	26,8%
ΚΟΙΝ. ΣΑΡΑΚΗΝΑΣ	72,4%	2,6%	25,0%
ΚΟΙΝ. ΣΚΑΦΗΣ	32,6%	13,1%	54,3%
ΚΟΙΝ. ΣΟΥΓΙΑΣ	48,0%	1,2%	50,8%
ΚΟΙΝ. ΣΤΡΟΒΛΩΝ	52,4%	3,6%	44,0%
ΚΟΙΝ. ΤΕΜΕΝΙΩΝ	50,9%	2,3%	46,8%

Πηγή: ΟΑΔ ΥΚ

Διάγραμμα 16

Ο δείκτης 6 δείχνει τη σημαντικότητα που έχουν οι δραστηριότητες του πρωτογενή τομέα (δενδρώδεις καλλιέργειες - κηπευτικά - κτηνοτροφία) στο εσωτερικό του κάθε ΟΤΑ, σύμφωνα με την ΑΑΠ (Ακαθάριστη Αξία Παραγωγής). Στο χάρτη 11 μπορούμε να διακρίνουμε τέσσερις κατηγορίες ΟΤΑ σε σχέση με την εξειδίκευσή τους στον πρωτογενή τομέα. Οι κατηγορίες αυτές είναι οι εξής:

⇒ Στην πρώτη κατηγορία ανήκει μόνο ο Δήμος Πελεκάνου, ο οποίος είναι ο μοναδικός ΟΤΑ του οποίου η ΑΑΠ οφείλεται σχεδόν αποκλειστικά στα κηπευτικά. Βέβαια, αυτό είναι κάτι αναμενόμενο, δεδομένης της ύπαρξης στην περιοχή των καλλιεργειών υπό κάλυψη.

⇒ Οι ΟΤΑ στους οποίους η ΑΑΠ προέρχεται σε μεγαλύτερο ποσοστό από τις δενδρώδεις καλλιέργειες (κυρίως ελαιοκαλλιέργειες). Εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι η συμμετοχή δεν διαφοροποιείται ιδιαίτερα ανάμεσα στους ΟΤΑ αυτής της κατηγορίας, με μόνη εξαίρεση την κοινότητα Παλαιόχωρας. Αυτή τη διακύμανση μπορούμε να τη δούμε στο διάγραμμα. Οι κοινότητες αυτής της κατηγορίας είναι οι

εξής: Καμπανού, Κακοδικίου, Παλαιόχωρας, Πλεμενιανών, Ροδοβανίου, Σαρακήνας.

⇒ Οι ΟΤΑ στους οποίους η ΑΑΠ προέρχεται τόσο από τις δενδρώδεις καλλιέργειες όσο και από την κτηνοτροφία. Σε γενικές γραμμές και οι δύο δραστηριότητες συμμετέχουν σε σημαντικό ποσοστό στη διαμόρφωση της ΑΑΠ των ΟΤΑ και αποτελούν μια πολύ συνεκτική κατηγορία. Οι κοινότητες αυτής της κατηγορίας είναι οι εξής: Σούγιας, Στροβλών και Τεμενίων.

⇒ Οι ΟΤΑ οι οποίοι εξειδικεύονται στην κτηνοτροφία. Αυτοί είναι ο Δήμος Κανδάνου και οι κοινότητες Επανωχωρίου και Σκάφης. Εδώ η κοινότητα Σκάφης διαφοροποιείται σε κάποιο βαθμό από τις άλλες δυο, τόσο στο ποσοστό της κτηνοτροφίας όσο και στα ποσοστά των άλλων καλλιεργειών.

Πίνακας 14

ΔΕΙΚΤΗΣ 7: Συμμετοχή των ΟΤΑ στη σύνθεση της ΑΑΠ της περιοχής μελέτης				
ΟΤΑ	ΔΕΝΔΡΩΔΕΙΣ	ΚΗΠΕΥΤΙΚΑ	ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ	ΣΥΝΟΛΟ ΑΑΠ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ
ΔΗΜΟΣ ΚΑΝΔΑΝΟΥ	5,1%	1,3%	23,1%	10,1%
ΔΗΜΟΣ ΠΕΛΕΚΑΝΟΥ	11,0%	92,0%	17,6%	42,5%
ΚΟΙΝ. ΕΠΑΝΩΧΩΡΙΟΥ	3,7%	0,6%	16,2%	7,0%
ΚΟΙΝ. ΚΑΜΠΑΝΟΥ	3,7%	0,1%	1,4%	1,6%
ΚΟΙΝ. ΚΑΚΟΔΙΚΙΟΥ	9,8%	0,8%	6,1%	5,2%
ΚΟΙΝ. ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΑΣ	15,8%	3,0%	10,0%	9,1%
ΚΟΙΝ. ΠΛΕΜΕΝΙΑΝΩΝ	15,1%	0,2%	6,5%	6,7%
ΚΟΙΝ. ΡΟΔΟΒΑΝΙΟΥ	12,7%	0,7%	4,0%	5,3%
ΚΟΙΝ. ΣΑΡΑΚΗΝΑΣ	7,3%	0,2%	2,0%	2,9%
ΚΟΙΝ. ΣΚΑΦΗΣ	1,7%	0,6%	2,3%	1,5%
ΚΟΙΝ. ΣΟΥΓΙΑΣ	5,7%	0,1%	4,9%	3,4%
ΚΟΙΝ. ΣΤΡΟΒΛΩΝ	5,1%	0,3%	3,4%	2,8%
ΚΟΙΝ. ΤΕΜΕΝΙΩΝ	3,3%	0,1%	2,5%	1,9%
ΣΥΝΟΛΟ	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Πηγή: ΟΑΔΥΚ

Ο δείκτης 7 (βλ πίνακα 14 και διάγραμμα 17) μας δείχνει με τι ποσοστό συμμετέχει ο κάθε ΟΤΑ στη σύνθεση της ΑΑΠ της κάθε δραστηριότητας της περιοχής μελέτης (δενδρώδεις καλλιέργειες - κηπευτικά - κτηνοτροφία), καθώς και στο σύνολο της ΑΑΠ.

Εδώ μπορούμε να επισημάνουμε την αποκλειστική σχεδόν συμμετοχή του Δήμου Πελεκάνου στην παραγωγή κηπευτικών (92% της αντίστοιχης κατηγορίας). Επίσης ο Δήμος Πελεκάνου φαίνεται ότι σαφώς υπερισχύει έναντι των άλλων ΟΤΑ στη συμμετοχή του στην ΑΑΠ της περιοχής μελέτης. Σε αυτή την κατάταξη, δεύτερος έρχεται ο Δήμος Κανδάνου, με μικρή διαφορά από την κοινότητα Παλαιόχωρας που έρχεται τρίτη.

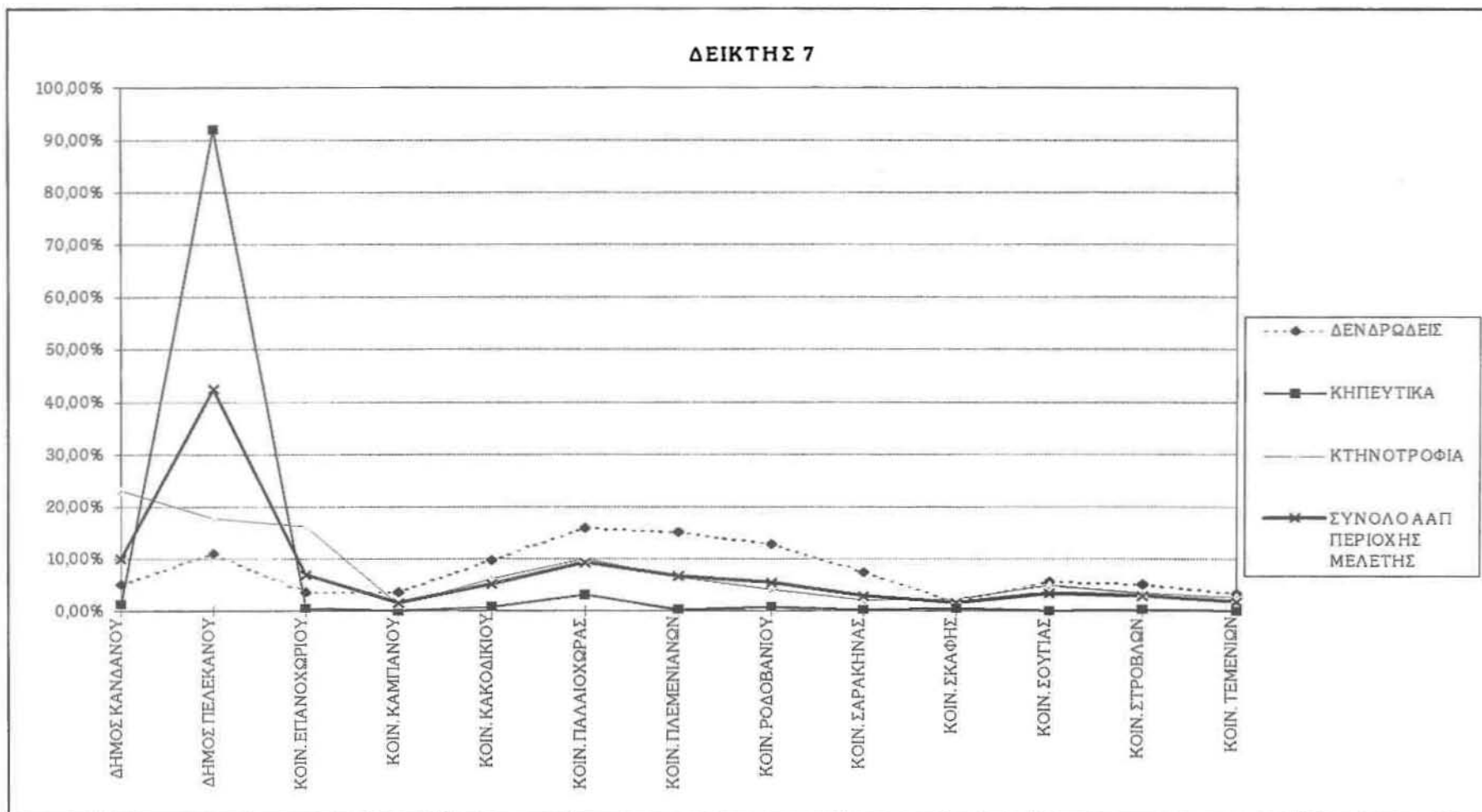
Επιβεβαιώνεται συνεπώς και μέσω αυτών των δεικτών η πολικότητα που υπάρχει στις οικονομικές δραστηριότητες, με πόλους έλξης το Δήμο Πελεκάνου, το Δήμο Κανδάνου και την κοινότητα Παλαιόχωρας. Παρόλο που η κοινότητα Παλαιόχωρας εξειδικεύεται κυρίως στον τουρισμό, συμμετέχει στην διαμόρφωση του εισοδήματος και στον πρωτογενή τομέα της περιοχής μελέτης.

Ο δείκτης αυτός είναι σε άμεση σχέση τόσο με τα απόλυτα νούμερα της Α.Α.Π. ανά Ο.Τ.Α., όσο και με το δείκτη 6 (σύνθεση της Α.Α.Π. στο εσωτερικό των Ο.Τ.Α.). Το ποσοστό συμμετοχής στο σύνολο της Α.Α.Π. της περιοχής μελέτης εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τα απόλυτα νούμερα, ενώ για τα ποσοστά συμμετοχής στις επιμέρους κατηγορίες (δενδρώδεις, κηπευτικά, κτηνοτροφία) ιδιαίτερη βαρύτητα έχει η εξειδίκευση των Ο.Τ.Α. στις αντίστοιχες κατηγορίες.

Στο δήμο Πελεκάνου παρατηρούμε ότι, εκτός από την αδιαμφισβήτητη κυριαρχία του στα κηπευτικά, συμμετέχει σε αξιόλογα ποσοστά και στις δυο άλλες κατηγορίες του πρωτογενή τομέα. Στις δενδρώδεις καλλιέργειες με 11% του συνόλου της κατηγορίας βρίσκεται στην τέταρτη θέση (πίσω από τις κοινότητες Παλαιόχωρας, Πλεμενιανών και Ροδοβανίου), ενώ στην κτηνοτροφία με 17,6% του συνόλου της κατηγορίας βρίσκεται στη δεύτερη θέση (πίσω από το δήμο Κανδάνου).

Τα ποσοστά αυτά εκφράζουν με σαφήνεια τη διχοτόμηση του χώρου στο εσωτερικό του δήμου, όπου στην περιοχή του αναδασμού υπάρχουν οι εντατικές καλλιέργειες υπό κάλυψη, ενώ στις υπόλοιπες περιοχές ακολουθούνται οι παραδοσιακού χαρακτήρα καλλιέργειες και η κτηνοτροφία.

Διάγραμμα 17

Τέλος, με το δείκτη 8 (Α.Α.Π. ανά απασχολούμενο στον πρωτογενή τομέα) επιχειρείται να δοθεί η τάξη μεγέθους του αγροτικού εισοδήματος αφενός και αφετέρου η χωρική κατανομή του.

Πίνακας 15

ΟΤΑ	ΔΕΙΚΤΗΣ8: Α.Α.Π. ανά απασχολούμενο στον πρωτογενή τομέα (σε χιλ. δρχ.)
ΔΗΜΟΣ ΚΑΝΔΑΝΟΥ	623,30
ΔΗΜΟΣ ΠΕΛΕΚΑΝΟΥ	1776,82
ΚΟΙΝ. ΕΠΑΝΩΧΩΡΙΟΥ	932,13
ΚΟΙΝ. ΚΑΜΠΑΝΟΥ	404,96
ΚΟΙΝ. ΚΑΚΟΔΙΚΙΟΥ	769,76
ΚΟΙΝ. ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΑΣ	311,48
ΚΟΙΝ. ΠΛΕΜΕΝΙΑΝΩΝ	695,18
ΚΟΙΝ. ΡΟΔΟΒΑΝΙΟΥ	695,45
ΚΟΙΝ. ΣΑΡΑΚΗΝΑΣ	870,46
ΚΟΙΝ. ΣΚΑΦΗΣ	340,40
ΚΟΙΝ. ΣΟΥΓΙΑΣ	724,24
ΚΟΙΝ. ΣΤΡΟΒΛΩΝ	702,53
ΚΟΙΝ. ΤΕΜΕΝΙΩΝ	820,70

Πηγή: ΟΑΔΥΚ

Ο δείκτης 8 μας δίνει τη σημαντική πληροφορία ότι οι εργαζόμενοι στον πρωτογενή τομέα στην περιοχή μελέτης είναι σχετικά λίγοι σε αριθμό. Το συμπέρασμα αυτό εξάγεται από τα υψηλά νούμερα που παρουσιάζει η ΑΑΠ ανά εργαζόμενο, κυρίως σε κοινότητες οι οποίες συμμετέχουν πολύ λίγο στο σύνολο της περιοχής όπως για παράδειγμα η κοινότητα Σαρακήνας (βλ. Δείκτη 7).

Και σ' αυτό το δείκτη την πρώτη θέση καταλαμβάνει ο δήμος Πελεκάνου. Στις επόμενες θέσεις όμως υπάρχουν σοβαρές ανακατατάξεις: Ο.Τ.Α. με λίγους κάτοικους (συνεπώς και με λίγους εργαζόμενους στον πρωτογενή τομέα, λόγω του γεωργοκτηνοτροφικού τους χαρακτήρα) όπως οι κοινότητες Επανωχωρίου, Σαρακήνας, Τεμενίων και Κακοδικίου βρίσκονται, αντίστοιχα, στις θέσεις από τη δεύτερη ως την πέμπτη.

Ο.Τ.Α. όπως ο δήμος Κανδάνου και η κοινότητα Παλαιόχωρας, οι οποίοι συμμετέχουν σε αξιόλογο ποσοστό στη σύνθεση της Α.Α.Π. της περιοχής μελέτης, βρίσκονται, αντίστοιχα, στην δέκατη και στην τελευταία (δέκατη τρίτη) θέση.

3.2 ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ

Σε γενικές γραμμές μπορούμε να πούμε ότι ο δευτερογενής τομέας δεν είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένος στην περιοχή μελέτης. Μεγάλες βιομηχανίες δεν υπάρχουν στην περιοχή. Οι μικρές βιοτεχνικές μονάδες σχετίζονται κυρίως με τη μεταποίηση των προϊόντων του πρωτογενή τομέα. Είναι καθοριστική η έλλειψη ενός αστικού κέντρου που θα μπορούσε να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην ενίσχυση της λειτουργίας επιχειρήσεων του δευτερογενή τομέα.

3.2.1 ΟΙ ΜΜΕ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ

Οι μονάδες της περιοχής ανήκουν συνεπώς στην κατηγορία των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων (ΜΜΕ), για τις οποίες υπάρχει αντίστοιχη πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

«Οι επιχειρήσεις μέσα στην ΕΕ σε όλους τους τομείς (συμπεριλαμβανομένων εκείνων της γεωργίας και των προσωπικών υπηρεσιών) είναι περίπου 13 εκατομμύρια. Η τεράστια πλειοψηφία (92%) του συνόλου των επιχειρήσεων αποτελείται από μικροεπιχειρήσεις που απασχολούν μέχρι 9 εργαζόμενους. Οι μικρές επιχειρήσεις που απασχολούν 10 με 99 άτομα αποτελούν λίγο περισσότερο από το 7% του συνόλου. Οι μεσαίες επιχειρήσεις, που απασχολούν 100 με 500 εργαζόμενους αποτελούν 0,5% και οι μεγάλες επιχειρήσεις με πάνω από 500 εργαζόμενους αποτελούν το 0,1% του συνόλου των επιχειρήσεων της ΕΕ.

Βέβαια εκτός από τα ποσοτικά κριτήρια χρησιμοποιούνται για το χαρακτηρισμό των ΜΜΕ και ποιοτικά κριτήρια, τα οποία στρέφονται κυρίως γύρω από την κυριότητα του κεφαλαίου, τη διαχείριση και τους τρόπους χρηματοδότησης τους. Μια ΜΜΕ είναι συνήθως μια οικογενειακή επιχείρηση, της οποίας η διεύθυνση ταυτίζεται με την κυριότητα. Η καθημερινή διαχείριση μιας ΜΜΕ εξασφαλίζεται συνήθως από τον επιχειρηματία, πράγμα που επιτρέπει σχετική ευλυγισία και ταχύτητα λήψης των αποφάσεων καθώς και προσωπικές σχέσεις με τους εργαζόμενους, τους προμηθευτές και τους πελάτες.

Τέλος, μια ΜΜΕ βασίζεται κυρίως στην αυτοχρηματοδότηση δεδομένης της δυσκολίας πρόσβασης στις χρηματαγορές και επομένως πάσχει συχνά από ανεπάρκεια χρηματοοικονομικών μέσων. Αυτά τα ποιοτικά κριτήρια προσδιορισμού είναι επίσης και τα κύρια χαρακτηριστικά των ΜΜΕ, χαρακτηριστικά τα οποία μπορεί σε ορισμένες περιπτώσεις να είναι

μειονεκτήματα και σε άλλες πλεονεκτήματα αυτών των επιχειρήσεων.»
(ΜΟΥΣΗΣ, Ν, (1994), σ. 358 - 359)

3.2.2 ΒΙΟΤΕΧΝΙΚΕΣ ΜΟΝΑΔΕΣ

Πίνακας 16: ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΣΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗ ΤΟΜΕΑ ΑΝΑ ΟΤΑ

ΟΤΑ	ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ	ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ
ΔΗΜΟΣ ΚΑΝΔΑΝΟΥ	21	34
ΔΗΜΟΣ ΠΕΛΕΚΑΝΟΥ	8	14
ΚΟΙΝ. ΕΠΑΝΩΧΩΡΙΟΥ	5	8
ΚΟΙΝ. ΚΑΜΠΑΝΟΥ	2	3
ΚΟΙΝ. ΚΑΚΟΔΙΚΙΟΥ	2	6
ΚΟΙΝ. ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΑΣ	13	34
ΚΟΙΝ. ΠΛΕΜΕΝΙΑΝΩΝ	1	1
ΚΟΙΝ. ΡΟΔΟΒΑΝΙΟΥ	6	9
ΚΟΙΝ. ΣΑΡΑΚΗΝΑΣ	2	3
ΚΟΙΝ. ΣΚΑΦΗΣ	2	2
ΚΟΙΝ. ΣΟΥΓΙΑΣ	1	2
ΚΟΙΝ. ΣΤΡΟΒΛΩΝ	5	5
ΚΟΙΝ. ΤΕΜΕΝΙΩΝ	1	4
ΣΥΝΟΛΟ Π.Μ.	69	125
ΣΥΝΟΛΟ ΝΟΜΟΥ ΧΑΝΙΩΝ	2036	4983
% ΤΗΣ Π.Μ. ΣΤΟ ΝΟΜΟ	3,4	2,5

Πηγή: Απογραφή καταστημάτων 1988, ΕΣΥΕ

Η βαρύτητα του δευτερογενή τομέα της περιοχής μελέτης στο Νομό Χανίων είναι ιδιαίτερα μικρή (πίνακας 16). Μόλις το 3,4% των καταστημάτων και το 2,5% των εργαζομένων του Νομού βρίσκονται στην περιοχή μελέτης. Ακόμη, το μέγεθος των καταστημάτων είναι μικρότερο από ότι στον υπόλοιπο νομό.

Όσον αφορά την κατανομή του, ο δευτερογενής τομέας είναι ο περισσότερο ομοιόμορφα κατανεμημένος στην περιοχή, από τους τρεις τομείς παραγωγής. Υπάρχει μεγάλη διασπορά των καταστημάτων του δευτερογενή τομέα στην περιοχή μελέτης σε σχέση με τον τριτογενή. Στην Κάνδανο και την Παλαιόχωρα ο αριθμός των καταστημάτων είναι μεγαλύτερος σε σχέση με τις υπόλοιπες περιοχές. Όμως όπως μπορούμε να δούμε, στην Κάνδανο έχουμε μικρότερου μεγέθους επιχειρήσεις (1,6 εργαζόμενους ανά επιχείρηση) από ότι στην Παλαιόχωρα (2,6 άτομα ανά επιχείρηση).

Πρέπει να αναφέρουμε ότι συλλογή στοιχείων έχει γίνει και από το Επιμελητήριο Χανίων. Όμως οι βιοτεχνικές μονάδες που είναι καταγεγραμμένες στους καταλόγους του δεν είναι όλες οι μονάδες που βρίσκονται στην περιοχή μελέτης. Συνεπώς η παρακάτω ανάλυση είναι περισσότερο ενδεικτική του είδους των μονάδων και του τρόπου χωροθέτησής τους, ενώ λιγότερο ανταποκρίνεται ποσοτικά στην πραγματικότητα.

Οι μονάδες που καταγράφονται από την περιοχή μελέτης στα αρχεία του Επιμελητηρίου Χανίων είναι οι εξής:

Πίνακας 17

ΕΙΔΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ
ΕΛΑΙΟΥΡΓΕΙΟ	12
ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΚΟΥΦΩΜΑΤΩΝ	8
ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ	6
ΡΑΠΤΙΚΗ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΑΝΔΡΙΚΩΝ ΕΝΔΥΜΑΤΩΝ	3
ΑΡΤΟΠΟΙΕΙΟ	3
ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΞΥΛΙΝΩΝ ΕΠΙΠΛΩΝ	2
ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΜΗ ΟΙΝΟΠΝΕΥΜΑΤΙΚΩΝ ΠΟΤΩΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑΛΛΙΚΩΝ ΥΔΑΤΩΝ	2
ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΕΙΔΩΝ ΕΚ ΔΕΡΜΑΤΟΣ	2
ΚΟΠΗ ΚΑΙ ΚΑΤΕΡΓΑΣΙΑ ΜΑΡΜΑΡΟΥ	2
ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΗΛΕΚΤΡΑΚΟΥΣΤΙΚΩΝ	2
ΖΑΧΑΡΟΠΛΑΣΤΙΚΗ	2
ΕΠΙΣΚΕΥΗ ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΩΝ	2
ΚΑΘΑΡΙΣΤΗΡΙΑ, ΒΑΦΕΙΑ, ΣΙΔΗΡΩΤΗΡΙΑ	2
ΥΦΑΝΤΗΡΙΟ	1
ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΨΕΥΔΟΚΟΣΜΗΜΑΤΩΝ	1
ΤΥΠΟΠΟΙΗΣΗ ΜΠΑΧΑΡΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΡΩΜΑΤΙΚΩΝ	1
ΠΡΑΤΗΡΙΟ ΥΓΡΩΝ ΚΑΥΣΙΜΩΝ	1
ΧΟΝΔΡΙΚΟ ΕΜΠΟΡΙΟ ΕΛΑΙΩΝ	1
ΠΩΛΗΣΗ ΗΛΕΚΤΡΙΚΩΝ ΣΥΣΚΕΥΩΝ	1
ΠΩΛΗΣΗ ΕΙΔΩΝ ΛΑΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ	1
ΦΩΤΟΓΡΑΦΕΙΟ	1
ΚΟΥΡΕΙΟ	1
ΤΥΡΟΚΟΜΕΙΟ	1
ΥΠΟΔΗΜΑΤΟΠΟΙΕΙΟ	1
ΣΥΝΟΛΟ	59

Πηγή: Επιμελητήριο Χανίων (1994)

Η διαμόρφωση της βιοτεχνίας στην περιοχή μελέτης ακολουθεί κλασσική εξειδίκευση πάνω στην τοπική οικονομία (ελιές) και τις τοπικές αγορές (οικοδομές, τρόφιμα, τουρισμός). Αναλυτικότερα, παρατηρούμε ένα μεγάλο ποσοστό από τα βιοτεχνικά καταστήματα που σημειώνονται από το Επιμελητήριο Χανίων στην περιοχή μελέτης είναι ελαιοτριβεία. Το γεγονός αυτό ενισχύει τη σημαντικότητα της καλλιέργειας της ελιάς στην περιοχή. Επίσης στην περιοχή υπάρχει σημαντικός αριθμός βιοτεχνιών στον τομέα της επιπλοποιίας.

Υπάρχει, βέβαια και ένας σημαντικός αριθμός καταγεγραμμένων βιοτεχνικών καταστημάτων, τα οποία μόνο στους τύπους μπορούν να χαρακτηριστούν βιοτεχνίες. Αυτά τα καταστήματα είναι: επισκευή αυτοκινήτων, πρατήρια υγρών καυσίμων, χονδρικό εμπόριο ελαιών, πώληση ηλεκτρικών συσκευών, φωτογραφείο και κουρείο. Αυτά τα καταστήματα, παρ' όλο που είναι λίγα σε αριθμό (μόλις 7), αποτελούν ένα αξιόλογο ποσοστό (περίπου 12%) στο σύνολο των καταστημάτων του δευτερογενή τομέα της περιοχής μελέτης.

Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε ότι ο δευτερογενής τομέας στην περιοχή μελέτης φαίνεται να έχει δύο χαρακτηριστικά τα οποία αλληλεξαρτώνται σε σημαντικό βαθμό. Αφενός μεν το μεγάλο ποσοστό ανεξάρτητων επαγγελματιών και αφετέρου η σπουδαιότητα της οικογένειας σαν παραγωγική μονάδα. Σε τέτοιες περιπτώσεις, η δυνατότητα εξεύρεσης εργατικού δυναμικού μέσα από την οικογένεια, ευνόησε τη δημιουργία μικρών ανεξάρτητων επιχειρήσεων.

Συνεπώς φτάνουμε σε ένα γνωστό για τα ελληνικά δεδομένα πρότυπο, των μικρών οικογενειακών αυτόνομων επιχειρησιακών μονάδων. Πρέπει να τονίσουμε εδώ το γεγονός της αυτονομίας τους με την έννοια ότι δεν αναπτύσσονται ιδιαίτερες παραγωγικές σχέσεις μεταξύ τους (σχέσεις υπεργολαβίας ή συνεργασίας σε κάποιο τομέα της παραγωγής π.χ. στο μάρκετινγκ).

Οι επιχειρήσεις αυτές ακολουθούν (βλ. Πίνακα 17) παραδοσιακές δραστηριότητες όπως τα ελαιοτριβεία, η επιπλοποιία, τα είδη ένδυσης και υπόδησης, τα εμφιαλωτήρια και η κοπή και κατεργασία μαρμάρων. Στους τομείς αυτούς η εφαρμογή οικονομικών κλίμακας είναι πολύ δύσκολη. Ο εξοπλισμός ανταποκρίνεται σε κοινές προδιαγραφές, έχει πολλαπλές χρήσεις και βρίσκεται εύκολα στην αγορά. Η αναλογία κεφαλαίου που αντιστοιχεί σε μια μονάδα παραγωγής είναι γενικά χαμηλή. Έτσι, σε περίπτωση αλλαγής

αντικειμένου παραγωγής η αναπροσαρμογή του εξοπλισμού δεν απαιτεί μακρόχρονη και δαπανηρή διαδικασία.

Συνέπεια της καταγωγής των επιχειρηματιών από την περιοχή είναι η τάση να επενδύουν τα κέρδη στην περιοχή και αυτό βοηθά στη δημιουργία νέων δραστηριοτήτων και θέσεων απασχόλησης. Η ανάπτυξη ή μη των επιχειρήσεων ακολουθεί παράλληλο ρυθμό με την ανάπτυξη ή μη των οργανωτικών δυνατοτήτων των επιχειρηματιών και της εμπορικής επιτυχίας ή αποτυχίας της παραγωγής τους.

Ωστόσο, ο οικογενειακός χαρακτήρας αυτών των επιχειρήσεων προσδιορίζει άμεσα τους τύπους απασχόλησης. Η στρατολόγηση εργατικού δυναμικού γίνεται μέσω οικογενειακών ή διαπροσωπικών σχέσεων γεγονός που επηρεάζει αρνητικά τις επαγγελματικές σχέσεις και κατά συνέπεια τις πολιτικές κατάρτισης. Οι τελευταίες θα πρέπει να λάβουν υπόψη ότι στην περίπτωση τέτοιου τύπου επιχειρήσεων, οι επαγγελματικές σχέσεις αναπτύσσονται εντός τους.

Ένα σημαντικό μέρος των οργανωτικών δυνατοτήτων συνδέεται επίσης με αυτό που ονομάζεται αξιολόγηση οργανωτικών πόρων τοπικού χώρου, ιδιαίτερα για την πρόσβαση σε αγορές μέσω ένταξης σε υπερτοπικά δίκτυα ανταλλαγών (π.χ. μετανάστες, κοινότητες μεταναστών). Η ανάπτυξη αυτών των τοπικών πόρων αναλαμβάνεται από την ίδια την επιχείρηση μέσω άτυπων σχέσεων και μορφών συνεργασίας, γεγονός που αυξάνει την ελαστικότητα και αποτελεσματικότητα της επιχείρησης αλλά χωρίς την υποστήριξη οποιουδήποτε περιφερειακού ή τοπικού μηχανισμού, λόγω ακριβώς αυτών των άτυπων μέσων αξιολόγησης των πόρων.

Ωστόσο, ο τομέας αυτός αποτελεί μια από τις βασικές προτεραιότητες, για την ενσωμάτωση αυτών των άτυπων μορφών σε στρατηγικές και εργαλεία ανάπτυξης που θα πρέπει να αναπτύξει η περιοχή μελέτης, ως χωρική οντότητα πλέον, ενδεχομένως μέσω της διοικητικής μορφής των Συμβουλίων Περιοχής, στο πλαίσιο μιας ολοκληρωμένης στρατηγικής τοπικής ανάπτυξης.

3.3. ΤΡΙΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ

3.3.1 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο τουρισμός αποτελεί βασικό κλάδο ανάπτυξης για την περιοχή μελέτης και είναι η κατεξοχήν δραστηριότητα η οποία συντέλεσε στη

συγκράτηση του πληθυσμού και στην εντυπωσιακή ανάκαμψη της ανατολικής πλευράς της παραθαλάσσιας περιοχής. Η ανάπτυξη του τουρισμού ξεκίνησε από την Παλαιόχωρα, κυρίως τη δεκαετία του 1970 και εμφανίζει μέχρι σήμερα θεαματική εξέλιξη.

3.3.1.α) Ξενοδοχειακό δυναμικό της περιοχής μελέτης και συσχέτιση του με το Νομό

Η σημαντικότητα της περιοχής στην τουριστική ροή αρχίζει τη δεκαετία του 1980. Η περιοχή μελέτης το 1981 είχε 3 ξενοδοχειακές μονάδες με 96 κλίνες (από τις οποίες οι δύο με 77 κλίνες ήταν στην Παλαιόχωρα). Επίσης και ο Νομός Χανίων δεν είχε σημαντικό ξενοδοχειακό δυναμικό. Στο σύνολο του νομού υπήρχαν 58 ξενοδοχειακές μονάδες με 3426 κλίνες. Η συμμετοχή της περιοχής μελέτης στο σύνολο του νομού ήταν μόλις 5,2 % για τις μονάδες και 2,8 % για τις κλίνες.

Στην περίοδο 1981 με 1988 είχαμε την πολύ γρήγορη αύξηση της τουριστικής υποδομής, τόσο στην περιοχή μελέτης όσο και σε ολόκληρο το νομό (βλ. και πίνακα 18, 19):

- ⇒ Στην επαρχία Σελίνου οι ξενοδοχειακές μονάδες αυξάνουν από 3 σε 12 ενώ οι κλίνες αυξάνουν από 96 σε 354. Όλες οι νέες μονάδες δημιουργούνται στην Παλαιόχωρα, οι μονάδες της οποίας αυξάνουν από 2 σε 11 και οι κλίνες από 77 γίνονται 335.
- ⇒ Στο Νομό Χανίων οι μονάδες αυξάνουν από 58 σε 166, ενώ οι κλίνες από 3426 σε 7287.
- ⇒ Τα ποσοστά αύξησης είναι σαφώς μεγαλύτερα για την περιοχή μελέτης από ότι για το νομό: +450% για τις μονάδες στην Παλαιόχωρα (+300% για ολόκληρη την επαρχία) και +335% για τις κλίνες στην Παλαιόχωρα (+269% για την επαρχία), ενώ για το νομό έχουμε +186% για τις μονάδες και +113% για τις κλίνες.

Ενδεχομένως σε αυτήν την περίοδο εμφανίζεται η επιρροή των αναπτυξιακών νόμων (κυρίως του 1262/82), οι οποίοι γενικότερα στην Περιφέρεια Κρήτης, είχαν αποτελέσματα κυρίως στον τομέα του τουρισμού.

Για την περίοδο 1988 - 1993 έχουμε μικρότερη αλλά εξίσου σημαντική αύξηση. Σε αυτή την περίοδο ο νομός Χανίων έχει μεγαλύτερα ποσοστά αύξησης από ότι η περιοχή μελέτης (βλ. και πίνακα 19):

⇒ Στο νομό έχουμε +65% στις μονάδες και +89% στις κλίνες.

⇒ Για την Παλαιόχωρα +36% στις μονάδες και +57% στις κλίνες και

⇒ στο σύνολο της επαρχίας Σελίνου +50% στις μονάδες και +73% στις κλίνες.

Στην περίοδο αυτή το ξενοδοχειακό δυναμικό στο σύνολο του νομού αυξάνεται ταχύτερα απ' ότι στην περιοχή μελέτης. Αυτό οφείλεται αφενός στο ότι η περιοχή μελέτης διατήρησε τη διαφορετικότητα της (σε σχέση με το βόρειο άξονα του νομού) στην τουριστική ανάπτυξη, χωρίς υπερβολική εντατικοποίηση της τουριστικής δραστηριότητας και πόλωσης του χώρου, και, αφετέρου, στην απόσταση της περιοχής από τις αστικές ζώνες και τα κέντρα αποφάσεων, κάτι το οποίο δεν επέτρεψε την απόλυτη εκμετάλλευση των δυνατοτήτων επιδοτήσεων των τουριστικών επιχειρήσεων.

Χαρακτηριστικό επίσης είναι ότι στην περίοδο 1988 - 1993 έχουμε μεγαλύτερο ποσοστό αύξησης των κλινών από ότι των μονάδων, σε αντίθεση με την περίοδο 1981 - 1988 όπου το ποσοστό αύξησης των μονάδων ήταν μεγαλύτερο από αυτό των κλινών. Αυτό σημαίνει ότι στη δεύτερη περίοδο οι μονάδες οι οποίες δημιουργούνται είναι μεγαλύτερες. Επίσης στην περίοδο αυτή υπάρχει η τάση (μικρή αλλά σημαντική για το μέλλον) για χωρική διασπορά των δημιουργούμενων μονάδων, σε αντίθεση με την προηγούμενη περίοδο όπου όλες οι νέες μονάδες χωροθετούνταν στην Παλαιόχωρα.

Σε απόλυτα νούμερα για την περίοδο 1988 - 1993 έχουμε (βλ. και πίνακα 18):

α) Αύξηση στην επαρχία Σελίνου των μονάδων από 12 σε 18 και των κλινών από 354 σε 614. Από αυτές στην Παλαιόχωρα ήταν 11 μονάδες το 1988 και 15 το 1993, ενώ οι κλίνες αυξάνουν από 335 σε 527.

β) Στο νομό Χανίων οι μονάδες αυξάνουν από 166 σε 274 και οι κλίνες από 7287 σε 13768.

Πίνακας 18: ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΟΥ ΔΥΝΑΜΙΚΟΥ ΠΑΛΛΙΟΧΩΡΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟ ΝΟΜΟ ΣΕ ΑΠΟΛΥΤΑ ΝΟΥΜΕΡΑ

	ΠΑΛΛΙΟΧΩΡΑ ΜΟΝΑΔΕΣ	ΠΑΛΛΙΟΧΩΡΑ ΚΛΙΝΕΣ	ΕΠΑΡΧΙΑ ΣΕΛΙΝΟΥ ΜΟΝΑΔΕΣ	ΕΠΑΡΧΙΑ ΣΕΛΙΝΟΥ ΚΛΙΝΕΣ	ΝΟΜΟΣ ΧΑΝΙΩΝ ΜΟΝΑΔΕΣ	ΝΟΜΟΣ ΧΑΝΙΩΝ ΚΛΙΝΕΣ
1981	2	77	3	96	58	3426
1982	3	114	4	133	66	3653
1983	4	111	5	130	81	4059
1984	7	179	8	198	101	4644
1985	8	223	9	242	115	5196
1986	8	218	9	237	126	5542
1987	9	231	10	250	140	6042
1988	11	335	12	354	166	7287
1989	11	335	11	335	199	8981
1990	13	467	15	533	229	10837
1993	15	527	18	614	274	13768

Πηγή: ΕΟΤ

Πίνακας 19: % ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΩΝ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ

	ΠΑΛΛΙΟΧΩΡΑ ΜΟΝΑΔΕΣ	ΠΑΛΛΙΟΧΩΡΑ ΚΛΙΝΕΣ	ΕΠΑΡΧΙΑ ΣΕΛΙΝΟΥ ΜΟΝΑΔΕΣ	ΕΠΑΡΧΙΑ ΣΕΛΙΝΟΥ ΚΛΙΝΕΣ	ΝΟΜΟΣ ΧΑΝΙΩΝ ΜΟΝΑΔΕΣ	ΝΟΜΟΣ ΧΑΝΙΩΝ ΚΛΙΝΕΣ
1981-1988	450%	335%	300%	269%	186%	113%
1988-1993	36%	57%	50%	73%	65%	89%
1981-1993	650%	584%	500%	540%	372%	302%

Πηγή: ΕΟΤ

Πίνακας 20: ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ ΑΝΑ Ο.Τ.Α.

ΠΕΡΙΟΧΗ	ΔΩΜΑΤΙΑ	ΚΛΙΝΕΣ	ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ	%ΔΩΜΑΤΙΑ	%ΚΛΙΝΕΣ
ΠΑΛΛΙΟΧΩΡΑ	268	527	15	84,81	85,83
ΣΟΥΓΙΑ	25	49	2	7,91	7,98
ΚΑΝΤΑΝΟΣ	23	38	1	7,28	6,19
ΣΥΝΟΛΟ	316	614	18	100,00	100,00

Πηγή: ΕΟΤ (ΣΤΟΙΧΕΙΑ 1993)

Από την άποψη των εξυπηρετήσεων που παρέχουν τα ξενοδοχειακά καταλύματα στην περιοχή μελέτης πρέπει να σημειωθεί ότι αυτά ανήκουν στη Β', Γ' και Ε' κατηγορία. Από τις 18 μονάδες της επαρχίας 8 ανήκουν στη Β' κατηγορία, 7 στη Γ' κατηγορία και 3 στην Ε' κατηγορία. Από τις 18 μονάδες, όπως προαναφέρθηκε, οι 15 βρίσκονται στην Παλαιόχωρα, ενώ οι υπόλοιπες βρίσκονται 2 στη Σούγια (1 Β' και 1 Γ' κατηγορίας) και μία στην Κάνδανο (Γ' κατηγορίας).

Πίνακας 21: ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ ΚΑΤΑ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ

	ΜΟΝΑΔΕΣ	ΔΩΜΑΤΙΑ	ΚΛΙΝΕΣ
Β' ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	8	131	264
Γ' ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	7	143	269
Ε' ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	3	42	81

Πηγή: ΕΟΤ (ΣΤΟΙΧΕΙΑ 1993)

Οι 8 μονάδες της Β' κατηγορίας έχουν 131 δωμάτια και 264 κλίνες, οι 7 μονάδες της Γ' κατηγορίας έχουν 143 δωμάτια και 269 κλίνες, ενώ οι 3 μονάδες της Ε' κατηγορίας έχουν 42 δωμάτια και 81 κλίνες. Έτσι η διάρθρωση στο σύνολο της επαρχίας είναι:

α) Στις μονάδες: Οι μονάδες Β' κατηγορίας αποτελούν το 44,4% του συνόλου, οι μονάδες Γ' κατηγορίας το 38,9% και οι μονάδες της Ε' κατηγορίας το 16,7%.

β) Στα δωμάτια: Τα δωμάτια σε μονάδες Β' κατηγορίας αποτελούν το 41,46% του συνόλου, τα δωμάτια σε μονάδες Γ' κατηγορίας το 45,25% και τα δωμάτια της Ε' κατηγορίας μονάδες το 13,29%.

γ) Στις κλίνες: Οι κλίνες σε μονάδες Β' κατηγορίας αποτελούν το 43% του συνόλου, οι κλίνες σε μονάδες Γ' κατηγορίας το 43,8% και οι κλίνες σε Ε' κατηγορίας μονάδες το 13,2%.

Από τα παραπάνω παρατηρούμε ότι:

1) Η τουριστική υποδομή των ξενοδοχειακών καταλυμάτων είναι σχεδόν ισομερώς κατανεμημένη στις κατηγορίες Β' και Γ', με μικρή συμμετοχή της Ε' κατηγορίας.

2) Ενώ στις μονάδες υπερτερεί η Β' κατηγορία έναντι της Γ', τόσο στο μερίδιο των δωματίων όσο και στο μερίδιο των κλινών έχουμε υπεροχή της Γ' κατηγορίας. Αυτό οφείλεται στην ύπαρξη μιας μεγάλης (για τα δεδομένα της περιοχής μελέτης) μονάδας Γ' κατηγορίας με 54 δωμάτια και 104 κλίνες. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο μέσος όρος (για το σύνολο των 18 μονάδων) είναι 17,5 δωμάτια ανά μονάδα και 34 κλίνες ανά μονάδα.

Στο σύνολο του νομού Χανίων η κατανομή των ξενοδοχειακών καταλυμάτων κατά κατηγορία είναι:

Α' κατηγορία: 17 μονάδες, 1194 δωμάτια, 2247 κλίνες

Β' κατηγορία: 82 μονάδες, 2180 δωμάτια, 4115 κλίνες

Γ' κατηγορία: 144 μονάδες, 3682 δωμάτια, 6652 κλίνες

Δ' κατηγορία: 13 μονάδες, 168 δωμάτια, 303 κλίνες

Ε' κατηγορία: 18 μονάδες, 226 δωμάτια, 451 κλίνες.

Το σύνολο του νομού όπως προαναφέρθηκε είναι 274 μονάδες, 7450 δωμάτια, 13768 κλίνες.

Η ποσοστιαία διάρθρωση κατά κατηγορία στο σύνολο του νομού Χανίων είναι (βλ. και πίνακα 22):

α) Μονάδες: η Α' κατηγορία συμμετέχει με 6,2% στο σύνολο, η Β' κατηγορία με 29,9%, η Γ' κατηγορία με 52,6%, η Δ' κατηγορία με 4,7% και η Ε' κατηγορία με 6,6%.

β) Δωμάτια: η Α' κατηγορία συμμετέχει με 16% στο σύνολο, η Β' κατηγορία με 29,3%, η Γ' κατηγορία με 49,4%, η Δ' κατηγορία με 2,3% και η Ε' κατηγορία με 3%.

γ) Κλίνες: η Α' κατηγορία συμμετέχει με 16,3% στο σύνολο, η Β' κατηγορία με 29,9%, η Γ' κατηγορία με 48,3%, η Δ' κατηγορία με 2,2% και η Ε' κατηγορία με 3,3%.

Σαφές είναι ότι για το νομό οι μονάδες της Α' κατηγορίας είναι οι μεγαλύτερες αφού με ποσοστό 6,2% στις μονάδες, έχουν μερίδιο 16% στα δωμάτια και 16,3% στις κλίνες. Αξιοσημείωτη είναι η σταθερότητα της Β' κατηγορίας που τα ποσοστά της κυμαίνονται συνεχώς γύρω στο 30%. Οι

υπόλοιπες κατηγορίες έχουν μικρότερο ποσοστό συμμετοχής στην κατανομή των δωματίων και των κλινών από αυτό των μονάδων.

Πίνακας 22: %ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΟΥ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΟΥ ΔΥΝΑΜΙΚΟΥ ΚΑΤΑ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΚΑΙ ΣΤΟ ΝΟΜΟ

	ΜΟΝΑΔΕΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ	ΔΩΜΑΤΙΑ ΕΠΑΡΧΙΑΣ	ΚΛΙΝΕΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ	ΜΟΝΑΔΕΣ ΝΟΜΟΥ	ΔΩΜΑΤΙΑ ΝΟΜΟΥ	ΚΛΙΝΕΣ ΝΟΜΟΥ
Α' ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	0,00%	0,00%	0,00%	6,20%	16,00%	16,30%
Β' ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	44,40%	41,46%	43,00%	29,90%	29,30%	29,90%
Γ' ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	38,90%	45,25%	43,80%	52,60%	49,40%	48,30%
Δ' ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	0,00%	0,00%	0,00%	4,70%	2,30%	2,20%
Ε' ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	16,70%	13,29%	13,20%	6,60%	3,00%	3,30%
ΣΥΝΟΛΟ	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Πηγή: ΕΟΤ (ΣΤΟΙΧΕΙΑ 1993)

Αν προσπαθήσουμε μια σύγκριση της περιοχής μελέτης με τον νομό Χανίων θα έχουμε την παρακάτω εικόνα όσον αφορά τη συμμετοχή της επαρχίας Σελίνου στο σύνολο του νομού:

⇒ Τα ξενοδοχειακά καταλύματα της περιοχής μελέτης αποτελούν το 6,7% του συνόλου του νομού, τα δωμάτια το 4,2% και οι κλίνες το 4,5%.

Κατά κατηγορία έχουμε:

⇒ Οι μονάδες Β' κατηγορίας της επαρχίας Σελίνου αποτελούν το 9,76% του συνόλου της αντίστοιχης κατηγορίας του νομού, τα δωμάτια της Β' κατηγορίας το 6% και οι κλίνες της Β' κατηγορίας το 6,4%.

⇒ Οι μονάδες Γ' κατηγορίας αποτελούν το 4,86% του νομού, τα δωμάτια της Γ' κατηγορίας το 3,88% και οι κλίνες της Γ' κατηγορίας το 4%.

⇒ Οι μονάδες Ε' κατηγορίας αποτελούν το 16,7% του νομού, τα δωμάτια της Ε' κατηγορίας το 18,6% και οι κλίνες της Ε' κατηγορίας το 17,96%.

⇒ Ξενοδοχειακά καταλύματα Α' και Δ' κατηγορίας δεν υπάρχουν στην περιοχή μελέτης.

Πίνακας 23: %ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΟΥ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΟΥ ΔΥΝΑΜΙΚΟΥ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΚΑΤΑ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ

	ΜΟΝΑΔΕΣ	ΔΩΜΑΤΙΑ	ΚΛΙΝΕΣ
Α' ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	0,00%	0,00%	0,00%
Β' ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	9,76%	6,00%	6,40%
Γ' ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	4,86%	3,88%	4,00%
Δ' ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	0,00%	0,00%	0,00%
Ε' ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	16,70%	18,60%	17,96%

Πηγή: ΕΟΤ (ΣΤΟΙΧΕΙΑ 1993)

Οι ξενοδοχειακές μονάδες της επαρχίας Σελίνου είναι μικρότερου μεγέθους από το μέσο όρο του νομού. Αυτό επαληθεύεται από το γεγονός ότι τα ποσοστά συμμετοχής στην κατανομή των δωματίων και των κλινών είναι μικρότερα από αυτό της συμμετοχής στις συνολικές μονάδες του νομού. Εξαιρεση αποτελεί η Ε' κατηγορία όπου οι μονάδες είναι μεγαλύτερες από το μέσο όρο του νομού. Η Ε' κατηγορία επίσης συμμετέχει κατά ένα σημαντικό ποσοστό στο σύνολο της αντίστοιχης κατηγορίας του νομού, αλλά αυτό εξηγείται από την ύπαρξη λίγων μονάδων της κατηγορίας αυτής συνολικά στο νομό.

3.3.1.β) Τουριστική κίνηση σε σχέση με το ξενοδοχειακό δυναμικό της περιοχής

Α. Δεκαετία 1970-1980

Σε όλη τη δεκαετία του 70 η ξενοδοχειακή τουριστική υποδομή δεν έχει σημαντικές μεταβολές. Η εξέλιξη όμως των αφίξεων και των διανυκτερεύσεων έχει πολύ μεγάλες αλλαγές¹:

¹ Τα υπάρχοντα στοιχεία αφορούν την Παλαιόχωρα, αλλά θεωρούμε ότι αντικατοπτρίζουν το σύνολο της περιοχής μελέτης, επειδή στην Παλαιόχωρα βρίσκεται η συντριπτική πλειοψηφία της τουριστικής υποδομής και κίνησης.

Οι αφίξεις από το 1970 έως το 1980 αυξήθηκαν κατά 887,8%, ενώ οι διανυκτερεύσεις στο ίδιο διάστημα αυξήθηκαν κατά 1446,8%. Τα ποσοστά αυτά είναι σαφώς πολύ μεγάλα και οφείλονται ως ένα βαθμό στο ότι ως το 1970 η περιοχή είχε πολύ μικρή τουριστική κίνηση (το 1970 είχε 205 αφίξεις και 359 διανυκτερεύσεις τουριστών).

Αν αναλύσουμε την τουριστική κίνηση σε ημεδαπούς και αλλοδαπούς βλέπουμε ότι:

α) Το 1970 οι αφίξεις ημεδαπών είναι 170 και των αλλοδαπών 35 (σχεδόν 5:1) ενώ το 1980 οι αφίξεις ημεδαπών (911) υποσκελίζονται από αυτές των αλλοδαπών (1114).

β) Το 1970 οι διανυκτερεύσεις ημεδαπών είναι 237 και των αλλοδαπών 122, ενώ το 1980 οι διανυκτερεύσεις ημεδαπών είναι 1356 και των αλλοδαπών 4197. Δηλαδή σε όλο αυτό το διάστημα ο μέσος όρος διαμονής των αλλοδαπών τουριστών στην περιοχή είναι υπερδιπλάσιος από αυτό των ημεδαπών (3,49 ημέρες έναντι 1,39 ημέρες το 1970 και 3,77 ημέρες έναντι 1,49 ημέρες το 1980).

γ) Στο διάστημα αυτό η πληρότητα των ξενοδοχειακών καταλυμάτων παρουσιάζει μια ραγδαία αύξηση από 4,7% το 1970 σε 22,8% το 1980. Τα επιμέρους ποσοστά είναι το 1970 3,1% για τους ημεδαπούς και 1,6% για τους αλλοδαπούς, ενώ το 1980 είναι 5,5% για τους ημεδαπούς και 17,3% για τους αλλοδαπούς.

Όσον αφορά την πληρότητα των ξενοδοχειακών καταλυμάτων το 1975 φαίνεται ότι είναι υπερδιπλάσια από το 1980 (38,4% για το 1975 έναντι 22,8% το 1980), παρόλο που το 1980 στην περιοχή προσήλθαν σχεδόν πενταπλάσιοι τουρίστες. Αυτό οφείλεται στον πολύ μεγάλο μέσο όρο παραμονής των τουριστών το 1975. Το 1975 ο μέσος όρος παραμονής ήταν 10,42 ημέρες (7,17 ημέρες για τους ημεδαπούς και 13,68 ημέρες για τους αλλοδαπούς), ενώ το 1980 2,63 ημέρες (1,49 ημέρες για τους ημεδαπούς και 3,77 ημέρες για τους αλλοδαπούς).

Β. Δεκαετία 1980 - 1990

Στη δεκαετία του 1980 οι αφίξεις και οι διανυκτερεύσεις αυξάνονται με μικρότερο ρυθμό, σε σχέση με την προηγούμενη δεκαετία, πράγμα το οποίο σημαίνει ότι η περιοχή είναι έτοιμη για να μπει σε περίοδο ωριμότητας. Οι αφίξεις από το 1980 έως το 1989 αυξήθηκαν κατά 46,81% ενώ οι διανυκτερεύσεις κατά 227,57%. Τα ποσοστά εξακολουθούν να είναι μεγάλα το οποίο σημαίνει

ότι στην περιοχή δεν έχει επέλθει κορεσμός της τουριστικής ανάπτυξης. Οι καταγεγραμμένες αφίξεις το 1989 ήταν 2973 έναντι 2025 το 1980, ενώ οι διανυκτερεύσεις ήταν 18190 το 1989 έναντι 5553 το 1980. Στην περίοδο αυτή έχουμε μια πολύ μεγάλη αύξηση του μέσου όρου παραμονής των τουριστών: από 2,63 ημέρες που ήταν το 1980 φτάνει τις 6,11 ημέρες το 1989. Αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία για την περιοχή γιατί σημαίνει ότι μπορεί όχι μόνο να προσελκύσει περισσότερους τουρίστες, αλλά και να τους κρατήσει περισσότερο καιρό.

Αν αναλύσουμε την τουριστική κίνηση σε ημεδαπούς και αλλοδαπούς βλέπουμε ότι:

α) Οι αφίξεις των ημεδαπών μειώθηκαν από 911 το 1980 σε 478 το 1989 (μείωση 47,53%), ενώ οι αφίξεις αλλοδαπών αυξήθηκαν από 1114 σε 2495 το ίδιο διάστημα (αύξηση της τάξης του 123,97%).

β) Παρόλη τη μείωση των αφίξεων των ημεδαπών ο αριθμός διανυκτερεύσεων αυξάνει τόσο στους ημεδαπούς (από 1356 το 1980 σε 2917 το 1989), όσο και στους αλλοδαπούς (από 4197 το 1980 σε 15273 το 1989). Τα ποσοστά αύξησης για την περίοδο αυτή είναι 115,12% για τους ημεδαπούς και 263,9% για τους αλλοδαπούς.

γ) Η αύξηση στις διανυκτερεύσεις είναι απόρροια της μεγέθυνσης του μέσου όρου παραμονής. Στο διάστημα 1980 - 1989 ο μέσος όρος παραμονής αυξήθηκε για τους ημεδαπούς από 1,49 ημέρες σε 6,1 ημέρες ενώ για τους αλλοδαπούς από 3,77 ημέρες σε 6,12 ημέρες. Δηλαδή στο διάστημα αυτό καλύφθηκε το χάσμα στο μέσο όρο παραμονής ανάμεσα στους ημεδαπούς και τους αλλοδαπούς, που το 1989 έμεναν στην περιοχή μελέτης περίπου το ίδιο χρονικό διάστημα.

δ) Η πληρότητα των ξενοδοχειακών καταλυμάτων από 22,8% που ήταν το 1980 φτάνει στο 37,4% το 1989. Τα επιμέρους ποσοστά από το 1980 είναι 5,5% για τους ημεδαπούς και 17,3% για τους αλλοδαπούς, ενώ για το 1989 είναι 6% για τους ημεδαπούς και 31,4% για τους αλλοδαπούς.

Γ. Συνολικά

Για το σύνολο της περιόδου 1970 - 1989 οι εξελίξεις της τουριστικής ροής στην περιοχή ήταν ραγδαίες:

α) Οι αφίξεις αυξήθηκαν από 205 σε 2973 (οι αφίξεις ημεδαπών από 170 σε 478 και οι αφίξεις αλλοδαπών από 35 σε 2495). Το ποσοστό αύξησης ήταν 1350,24% (181,18% για τους ημεδαπούς και 7028,57% για τους αλλοδαπούς).

β) Οι διανυκτερεύσεις αυξήθηκαν από 359 σε 18190 (οι διανυκτερεύσεις ημεδαπών από 237 σε 2917 και οι διανυκτερεύσεις αλλοδαπών από 122 σε 15273). Τα ποσοστά αύξησης ήταν: 4966,85% για το σύνολο, 1130,8% για τους ημεδαπούς και 12418,85% για τους αλλοδαπούς.

Πίνακας 24: ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΑΦΙΞΕΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΩΝ (ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΑ)

ΕΤΟΣ	ΑΦΙΞΕΙΣ ΗΜΕΔΑΠΩΝ	ΑΦΙΞΕΙΣ ΑΛΛΟΔΑ- ΠΩΝ	ΔΙΑΝΥΚΤΕ- ΡΕΥΣΕΙΣ ΗΜΕΔΑΠΩΝ	ΔΙΑΝΥΚΤΕ- ΡΕΥΣΕΙΣ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ	ΑΦΙΞΕΙΣ ΣΥΝΟΛΟ	ΔΙΑΝΥΚΤΕ- ΡΕΥΣΕΙΣ ΣΥΝΟΛΟ
1970	170	35	237	122	205	359
1975	184	216	1319	2955	400	4274
1980	911	1114	1356	4197	2025	5553
1985	634	2698	2221	6812	3332	9033
1988	206	2355	931	13551	2561	14482
1989	478	2495	2917	15273	2973	18190

Πηγή: ΕΟΤ

Πίνακας 25: % ΕΞΕΛΙΞΗ ΑΦΙΞΕΩΝ

	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	ΣΥΝΟΛΟ
1970-1980	435,88	3082,86	887,80
1980-1989	-47,53	123,97	46,81
1970-1989	181,18	7028,57	1350,24

Πηγή: ΕΟΤ

Πίνακας 26: % ΕΞΕΛΙΞΗ ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΩΝ

	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	ΣΥΝΟΛΟ
1970-1980	472,15	3340,16	1446,80
1980-1989	115,12	263,90	227,57
1970-1989	1130,80	12418,85	4966,85

Πηγή: ΕΟΤ

γ) Ο μέσος όρος παραμονής των τουριστών αυξήθηκε από 2,44 ημέρες το 1970 σε 6,11 ημέρες το 1989. Ο μέσος όρος παραμονής των ημεδαπών αυξήθηκε

στο ίδιο διάστημα από 1,39 ημέρες σε 6,1 ημέρες, ενώ των αλλοδαπών από 3,49 ημέρες σε 6,12 ημέρες. Μόνη περίοδος στην οποία υπήρχε μακρύτερη παραμονή των τουριστών από ότι το 1989 είναι το 1975 όπου: ο μέσος όρος παραμονής ήταν 10,42 ημέρες με μέσο όρο παραμονής των ημεδαπών 7,17 ημέρες και των αλλοδαπών 13,68 ημέρες.

Πίνακας 27: ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ ΠΑΡΑΜΟΝΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ

	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	ΣΥΝΟΛΟ
1970	1,39	3,49	2,44
1975	7,17	13,68	10,42
1980	1,49	3,77	2,63
1985	3,50	2,52	3,01
1988	4,52	5,75	5,14
1989	6,10	6,12	6,11

Πηγή: ΕΟΤ

δ) Η πληρότητα των ξενοδοχειακών καταλυμάτων αυξάνεται από 4,7% το 1970 σε 37,4% το 1989. Τα επιμέρους ποσοστά αυξάνουν για τους ημεδαπούς από 3,1% σε 6%, ενώ για τους αλλοδαπούς από 1,6% σε 31,4%. Όπως και πριν το 1975 η πληρότητα ήταν 38,4% (11,8% δηλαδή σχεδόν διπλάσια για τους ημεδαπούς αλλά μικρότερη - 26,6% - για τους αλλοδαπούς.

Πίνακας 28: ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΠΛΗΡΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΩΝ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΩΝ

	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	ΣΥΝΟΛΟ
1970	3,1	1,6	4,7
1975	11,8	26,6	38,4
1980	5,5	17,3	22,8
1985	4,7	14,3	19,0
1988	2,8	34,0	36,8
1989	6,0	31,4	37,4

Πηγή: ΕΟΤ

Όπως γίνεται σαφές από όλα τα παραπάνω οι μεταβολές στην τουριστική ζήτηση της περιοχής μελέτης, στην εικοσαετία αυτή, έχουν σαν απόρροια τεράστιες αλλαγές στους παραγωγικούς τομείς και στην οικονομική και κοινωνική διάρθρωση της περιοχής. Η περιοχή τη δεκαετία του 70, οπότε και τίθενται τα θεμέλια της τουριστικής ανάπτυξης, ουδεμία σχέση έχει με την

περιοχή σήμερα, μετά από όλη αυτή τη διαδρομή και την εκ βάθρων αλλαγή του οικονομικού προσανατολισμού.

3.3.1.γ) Το δυναμικό της περιοχής σε ενοικιαζόμενα δωμάτια.

Το δυναμικό της περιοχής μελέτης ανέρχεται το 1993, σύμφωνα με τον ΕΟΤ, σε 840 ενοικιαζόμενα δωμάτια, με 1755 κλίνες (από τα οποία 664 ενοικιαζόμενα δωμάτια με 1513 κλίνες βρίσκονται στην Παλαιόχωρα), 500 περίπου θέσεις στο μοναδικό οργανωμένο Camping (στην Παλαιόχωρα), ενώ εκτιμάται ότι υπάρχουν 500 ακόμη κλίνες σε αδήλωτα δωμάτια¹.

Σύμφωνα με στα στοιχεία του ΕΟΤ για το 1990 στην περιοχή μελέτης υπήρχαν 85 ενοικιαζόμενα δωμάτια με 210 κλίνες (από τα οποία 80 δωμάτια με 199 κλίνες στην Παλαιόχωρα). Η μεγάλη αυτή αύξηση του αριθμού των δηλωμένων ενοικιαζόμενων δωματίων μέσα σε 3 χρόνια, δημιουργεί κάποια ερωτηματικά. Είναι πολύ δύσκολο να δημιουργήθηκαν σε 3 χρόνια σχεδόν 750 ενοικιαζόμενα δωμάτια. Συνεπώς φτάνουμε στο συμπέρασμα ότι η αύξηση αυτή στο μεγαλύτερο μέρος της οφείλεται στην πολιτική που εφάρμοσε ο ΕΟΤ στο διάστημα αυτό με στόχο την καταγραφή τους. Η υπόθεση αυτή ενισχύεται και από τα στοιχεία του Εμπορικού Επιμελητηρίου: Από τις 141 επιχειρήσεις ενοικιαζόμενων δωματίων οι οποίες καταγράφονται στα στοιχεία του ΕΟΤ για το 1993, οι 29 είναι εγγεγραμμένες στο Επιμελητήριο. Από αυτές τις 29 οι 24 εγγράφηκαν το 1993.

Πίνακας 29: ΕΝΟΙΚΙΑΖΟΜΕΝΑ ΔΩΜΑΤΙΑ ΑΝΑ Ο.Τ.Α.

	ΔΩΜΑΤΙΑ	ΚΛΙΝΕΣ	ΕΠΙΧΕΙ- ΡΗΣΕΙΣ	% ΔΩΜΑΤΙΑ	% ΚΛΙΝΕΣ	ΚΛΙΝΕΣ ΑΝΑ ΔΩΜΑΤΙΟ	ΚΛΙΝΕΣ ΑΝΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ
ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΑ	664	1513	115	80,00	86,21	2,28	13,16
ΣΟΥΓΙΑ	154	216	23	18,55	12,31	1,40	9,39
ΤΕΜΕΝΙΑ	4	9	1	0,48	0,51	2,25	9,00
ΓΑΥΔΟΣ	8	17	2	0,96	0,97	2,13	8,50
ΣΥΝΟΛΟ	830	1755	141	100,00	100,00	2,11	12,45

Πηγή: ΕΟΤ

¹ Η εκτίμηση γίνεται από την Ειδική Χωροταξική Μελέτη Κουντούρα - Παλαιόχωρα, Α' φάση (Ιούνιος 1992).

Πίνακας 30: ΔΥΝΑΜΙΚΟ ΣΕ ΕΝΟΙΚΙΑΖΟΜΕΝΑ ΔΩΜΑΤΙΑ

	ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΑ ΔΩΜΑΤΙΑ	ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΑ ΚΛΙΝΕΣ	ΕΠΑΡΧΙΑ ΣΕΛΙΝΟΥ ΔΩΜΑΤΙΑ	ΕΠΑΡΧΙΑ ΣΕΛΙΝΟΥ ΚΛΙΝΕΣ	ΝΟΜΟΣ ΧΑΝΙΩΝ ΔΩΜΑΤΙΑ	ΝΟΜΟΣ ΧΑΝΙΩΝ ΚΛΙΝΕΣ
1990	80	199	85	210	4529	10278
1993	664	1513	840	1755	5361	12129

Πηγή: ΕΟΤ

**Πίνακας 31: ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΑΣ
ΣΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑ ΣΕΛΙΝΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΧΑΝΙΩΝ**

	ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΑ: %ΔΩΜΑΤΙΑ ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ	ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΑ: %ΚΛΙΝΕΣ ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ	ΕΠΑΡΧΙΑ ΣΕΛΙΝΟΥ: %ΔΩΜΑΤΙΑ ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ	ΕΠΑΡΧΙΑ ΣΕΛΙΝΟΥ: %ΚΛΙΝΕΣ ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ
1990	94,118	94,762	1,877	2,043
1993	79,048	86,211	15,669	14,469

Πηγή: ΕΟΤ

Είναι προφανές ότι η Παλαιόχωρα έχει την συντριπτική πλειοψηφία της τουριστικής υποδομής και κατ' επέκταση της τουριστικής ροής, όσον αφορά την περιοχή μελέτης. Το 1993 κατέχει μερίδιο 80% των δωματίων και 86% των κλινών της περιοχής μελέτης. Η μόνη περιοχή εκτός από την Παλαιόχωρα η οποία εμφανίζει κάποια ανάπτυξη στα ενοικιαζόμενα δωμάτια είναι η Σούγια με 164 δωμάτια και 216 κλίνες (μερίδιο 18,55% στα δωμάτια και 12,3% στις κλίνες). Ακόμη υπάρχει μία επιχείρηση στα Τεμένια με 4 δωμάτια και 9 κλίνες. Στην εξέλιξη μπαίνει τα τελευταία χρόνια και η περιοχή της Κουντούρας, επωφελούμενη από τη μικρή απόσταση της Παλαιόχωρας και ελπίζοντας ότι η φυσικοί πόροι έλξης που διαθέτει θα προσελκύσουν μέρος του τουριστικού ρεύματος. Υπολογίζεται ότι στην περιοχή Κουντούρας υπάρχουν 30-50 ενοικιαζόμενα δωμάτια, παρ' όλα αυτά όμως στον ΕΟΤ δεν υπάρχουν καταγεγραμμένα δωμάτια στην Κουντούρα.

Το 1993 η περιοχή μελέτης συμμετείχε στο σύνολο του νομού κατά 18,3% στο σύνολο των επιχειρήσεων, κατά 15,7% στα δωμάτια και 14,5% στις κλίνες. Οι επιχειρήσεις στην περιοχή μελέτης είναι μικρότερες από το μέσο όρο των επιχειρήσεων στο νομό. Το μέσο μέγεθος επιχείρησης στην περιοχή μελέτης είναι 5,95 δωμάτια ανά επιχείρηση και 12,45 κλίνες ανά επιχείρηση.

Αντίστοιχα το μέσο μέγεθος επιχείρησης στο νομό είναι 6,95 δωμάτια ανά επιχείρηση και 15,7 κλίνες ανά επιχείρηση.

Επίσης είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι η Παλαιόχωρα κατέχει την πρώτη θέση σε αριθμό επιχειρήσεων σε όλο το νομό Χανίων με 115 επιχειρήσεις. Στη δεύτερη και τρίτη θέση βρίσκονται τα Χανιά (με 109 επιχειρήσεις) και η Νέα Κυδωνία (με 99 επιχειρήσεις). Λόγω όμως του μικρότερου μεγέθους των επιχειρήσεων αυτών, βρίσκεται στην τρίτη θέση σε αριθμό δωματίων και κλινών (664 δωμάτια και 1513 κλίνες). Στην πρώτη και δεύτερη θέση στις κατηγορίες αυτές βρίσκονται η Νέα Κυδωνία (781 δωμάτια και 1847 κλίνες) και τα Χανιά (713 δωμάτια και 1565 κλίνες).

Στην περίοδο αιχμής εκτιμάται ότι η Παλαιόχωρα φιλοξενεί συνολικά 2.500 έως 3.000 άτομα, για την εξυπηρέτηση των οποίων απασχολούνται εκτός από τους μόνιμους κάτοικους της περιοχής και ξένοι (Έλληνες αλλά και αλλοδαποί).

Βασικά συγκριτικά πλεονεκτήματα που διαθέτει η περιοχή για την παραπέρα τουριστική ανάπτυξη είναι αφενός η μεγάλη τουριστική περίοδος (λόγω ήπιου κλίματος), και αφετέρου το διαθέσιμο ανθρώπινο δυναμικό που υπάρχει στην περιοχή (κάτοικοι οι οποίοι ασχολούνται εποχιακά με τον πρωτογενή τομέα και επιδιώκουν να συμπληρώσουν το εισόδημά τους με την προσφορά τουριστικών εξυπηρετήσεων).

Πέρα από τους φυσικούς πόρους έλξης υπάρχουν σημαντικά μνημεία και αρχαιολογικοί χώροι, βυζαντινές εκκλησίες, εξαιρετικά ενδιαφέρονται σπήλαια, γραφικοί οικισμοί, στοιχεία δηλαδή που αναμφισβήτητα συνηγορούν για την παραπέρα ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας.

3.3.1.δ) Συμπερασματικά

Όσον αφορά το είδος του τουριστικού προτύπου που ακολουθεί η περιοχή μελέτης ως προς τα γενικά του χαρακτηριστικά, μπορούμε να πούμε ότι η τουριστική υποδομή της περιοχής αποτελείται από μικρές μονάδες καταλυμάτων, όπου οι τουρίστες - πελάτες διαμένουν για σχετικά μεγάλο χρονικό διάστημα (σχετικά μεγάλος Μέσος Χρόνος Παραμονής -ΜΧΠ). Ο σχετικά μεγάλος χρόνος παραμονής και η σχετικά απομακρυσμένη και απομονωμένη θέση της περιοχής σε σχέση με τα μεγάλα τουριστικά κέντρα, μας επιτρέπει να θεωρήσουμε ότι το τουριστικό πρότυπο της περιοχής ακολουθεί τη θεωρία του Christaller:

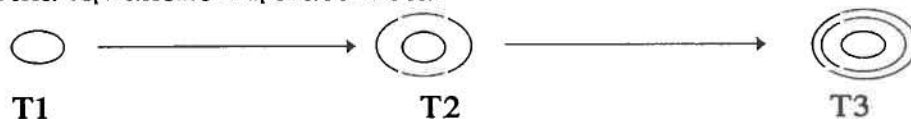
«Έχοντας αναπτύξει τη θεωρία των κεντρικών θέσεων, ο Christaller διατυπώνει την άποψη ότι ο τουρισμός είναι οικονομικός κλάδος, που αποφεύγει τις κεντρικές θέσεις και έλκεται στις ακραίες ζώνες των αστικών περιφερειών. Ενώ διατυπώνει τη θέση ότι οι τουρίστες που έλκονται στις πόλεις έχουν μόνο εμπορικά ή μορφωτικά κίνητρα, συγχρόνως δέχεται, μετά από εμπειρικές παρατηρήσεις, ότι η κατάσταση διαφοροποιείται στη Μεσογειακή περιφέρεια, αναφέροντας το παράδειγμα της Ιταλίας και ειδικότερα τη Σικελία. Η θέση του Christaller βασίζεται στην υπόθεση ότι ο πληθυσμός των έντονα αστικοποιημένων, πυκνοκατοικημένων και βιομηχανοποιημένων περιφερειών αναζητεί νέες εμπειρίες κατά τη διάρκεια του ελεύθερου χρόνου του σε απόμακρες - περιφερειακές ζώνες, για να ξεφύγει από τα καθημερινά προβλήματα της αστικής ζωής. Για τη στήριξη αυτής της θέσης, ο Christaller χρησιμοποιεί στοιχεία για να αποδείξει, ότι το μέγεθος και η πληθυσμιακή πυκνότητα των αστικών κέντρων είναι καθοριστικοί παράγοντες της ταξιδιωτικής έντασης, έννοια που αναφέρεται στο ποσοστό του πληθυσμού ενός αστικού κέντρου που συμμετέχει σε ταξίδια διακοπών. Εκτός από τη θέση αυτή - για την εξήγηση της οποίας αναφέρονται παραδείγματα από τη Δυτική Γερμανία και Γαλλία - ο Christaller διαγράφει τις ακόλουθες συμπληρωματικές θέσεις:

α) Ο Μέσος Χρόνος Παραμονής (ΜΧΠ) ανά τουρίστα αυξάνει προοδευτικά όσο κανείς απομακρύνεται από το κέντρο των αστικών περιφερειών.

β) Ο ξενοδοχειακός εξοπλισμός εγκαθίσταται και σε κεντρικές θέσεις και σε ακραίες ζώνες των αστικών περιφερειών.

γ) Η ανάπτυξη του τουρισμού στις Μεσογειακές ακτές δε μπορεί να εξηγηθεί με την αρχική και τις παραπάνω δύο παραδοχές. Η εικόνα δηλαδή εμφανίζεται αρκετά διαφοροποιημένη.

δ) Η τυπική μορφή εξέλιξης της ανάπτυξης ενός τόπου (T) ακολουθεί διαγραμματικά την ακόλουθη διαδικασία:

Ανακάλυψη του τόπου από συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες (π.χ. καλλιτέχνες)

Διαφήμιση και ένταξη του τόπου στα τουριστικά κυκλώματα από δημόσιους ή ιδιωτικούς φορείς (tour operators)

Ο τόπος έχει αποκτήσει φήμη, γίνεται της μόδας και προσελκύει αυξανόμενο επενδυτικό ενδιαφέρον

(ΚΟΜΙΛΗ, Π, 1986, σ.σ.23-24.)».

Σε μια τέταρτη φάση (Τ4), αν η προσφορά δεν είναι οργανωμένη με στόχο συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες, τότε παρατηρείται η τάση, με την υπέρμετρη αύξηση των τουριστών, εγκατάλειψης του τόπου από τις πρώτες ομάδες που συχνά είναι και οι περισσότερο εύπορες οικονομικά. Η μετακίνηση τους γίνεται προς άλλους τόπους, οι οποίοι δεν έχουν ακόμη κατακλυσθεί από «λαϊκά στρώματα». Στη συνέχεια αυτή η κίνηση αφορά ολόκληρη τη χώρα. Η πορεία που διαγράφει ο Christaller συνέβαινε στην Ελλάδα κατά την περίοδο 1960 έως 1980, ενώ από τα μέσα της δεκαετίας του '80 είχαμε την τέταρτη «φάση», όπου οι εύπορες οικονομικά ομάδες παραθερίζουν σε άλλες χώρες.

3.3.2 ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ

Στην περιοχή μελέτης, όπως ήταν αναμενόμενο, υπάρχει συγκέντρωση των υπηρεσιών στην Κάνδανο και την Παλαιόχωρα. Εξαιρέση αποτελούν ορισμένες, χαμηλότερου χωρικού επιπέδου, που συναντώνται και σε άλλους οικισμούς (κυρίως δημόσιες υπηρεσίες και συνεταιρισμοί).

Στην ανάλυση που ακολουθεί οι υπηρεσίες έχουν χωριστεί στις εξής κατηγορίες: α) Δημόσιες υπηρεσίες, β) Τράπεζες, γ) Συνεταιρισμοί, δ) Ιδιωτικές υπηρεσίες.

A. ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ

⇒ Παλαιόχωρα: Λιμενικός Σταθμός, Γραφείο Γεωργικής Ανάπτυξης,, Τελωνοσταθμαρχείο, Υπηρεσία Πολιτικής Αεροπορίας, Ραδιοβοήθημα.

⇒ Κάνδανος: Ειρηνοδικείο, Ν.Ε.Λ.Ε., Γραφείο Αγροτικής Ασφάλειας

⇒ Κάνδανος και Παλαιόχωρα: Ο.Τ.Ε.

⇒ Κάνδανος, Παλαιόχωρα και Ροδοβάνι: ΕΛ.ΤΑ.

⇒ Παλαιόχωρα, Κάνδανος, Βουτάς, Καμπανός και Σούγια: Αστυνομικοί Σταθμοί

B. ΤΡΑΠΕΖΕΣ

⇒ Εθνική Τράπεζα και Αγροτική Τράπεζα στην Παλαιόχωρα

⇒ Αγροτική Τράπεζα στην Κάνδανο

Γ. ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ

⇒ Αγροτικοί Συνεταιρισμοί στο Βουτά, στον Καμπανό, στην Παλαιόχωρα, στο Ροδοβάνι και στη Σαρακήνα

⇒ Ελαιουργικοί Συνεταιρισμοί στην Κάνδανο, στην Παλαιόχωρα, στο Ροδοβάνι και στο Κακοδίκι

Οι Αγροτικοί και Ελαιουργικοί Συνεταιρισμοί, λόγω του ότι απευθύνονται στον πρωτογενή τομέα παραγωγής, είναι διασκορπισμένοι στο σύνολο σχεδόν της περιοχής μελέτης.

Δ. ΙΔΙΩΤΙΚΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ

Οι ιδιωτικές υπηρεσίες έχουν χωριστεί σε υποκατηγορίες για την καλύτερη κατανόηση της σημαντικότητάς τους και της διασποράς τους στην περιοχή. Εδώ, αξίζει να υπογραμμιστεί ότι τα στοιχεία για τις υπηρεσίες έχουν παρθεί από το Επιμελητήριο Χανίων. Αυτό συνεπάγεται ότι δεν συμπεριλαμβάνουν το σύνολο των ιδιωτικών υπηρεσιών, αλλά παρόλα αυτά αντικατοπτρίζουν τις τάσεις συγκέντρωσης ή διασποράς τους.

Οι επιμέρους κατηγορίες είναι οι εξής:

⇒ Πρακτορεία τουρισμού, διαφημιστικά γραφεία, γραφεία πρακτόρων και μεσιτών ασφαλειών: Βρέθηκαν 12 καταστήματα, από τα οποία τα 8 ήταν στην Παλαιόχωρα, και από ένα υπήρχε στις Στροβλές, στα Πλεμενιανά, στο Ροδοβάνι και στον Αγριλέ.

⇒ Εστιατόρια, ουζερί, κέντρα διασκέδασης: Στην κατηγορία αυτή καταμετρήθηκαν 27 καταστήματα, από τα οποία τα 17 βρίσκονται στην Παλαιόχωρα, τα 7 στη Σούγια, ενώ από ένα έχουν η Κάνδανος, η Κουντούρα και το Ροδοβάνι.

⇒ Ενοικιάσεις μεταφορικών μέσων: Στην περιοχή μελέτης βρέθηκαν τέσσερα καταστήματα. Και τα τέσσερα ήταν στην Παλαιόχωρα.

⇒ Λοιπές υπηρεσίες (όπως φαρμακεία, φωτογραφεία, καθαριστήρια, φροντιστήρια κ.α.): Καταμετρήθηκαν 10 καταστήματα, από τα οποία τα 8 ήταν στην Παλαιόχωρα και τα δυο στην Κάνδανο.

Είναι εμφανής, από τα παραπάνω, η κυριαρχία της Παλαιόχωρας στην ύπαρξη καταστημάτων ιδιωτικών υπηρεσιών. Σε σύνολο 53 καταγεγραμμένων καταστημάτων, στην Παλαιόχωρα βρέθηκαν οι 36 (ποσοστό 68%). Αυτό βέβαια ήταν αναμενόμενο καθώς ένα μεγάλο μέρος των υπηρεσιών αυτών είναι σε άμεση σχέση με τον τουρισμό. Γι' αυτό το λόγο άλλωστε βρέθηκαν και τόσο πολλά, σε σχέση με τους άλλους οικισμούς, στην Σούγια. Επίσης, στις «λοιπές υπηρεσίες», επιβεβαιώνεται, εκτός της κυριαρχίας της Παλαιόχωρας, για άλλη μια φορά το δίπολο Παλαιόχωρας-Κανδάνου.

3.3.3. ΕΜΠΟΡΙΟ

Τα εμπορικά καταστήματα της περιοχής μελέτης κυρίως απευθύνονται στην τοπική κατανάλωση η οποία έχει διττό χαρακτήρα. Από τη μια μεριά έχουμε την τουριστική κατανάλωση της οποίας το κύρια χαρακτηριστικά είναι η εποχιακότητα και η αγορά κυρίως μη διαρκών προϊόντων, και από την άλλη έχουμε την κατανάλωση που γίνεται από τους μόνιμους κατοίκους της περιοχής της οποίας τα χαρακτηριστικά είναι ακριβώς τα αντίστροφα από εκείνα της τουριστικής, δηλαδή λαμβάνει χώρα σε όλη τη διάρκεια του έτους ενώ ταυτόχρονα γίνεται αγορά και διαρκών προϊόντων, κυρίως τέτοιων που έχουν σχέση με την κατοικία.

Εμπορικά καταστήματα με προϊόντα καθημερινής χρήσης (όπως παντοπωλεία, κρεοπωλεία κ.α.) υπάρχουν στα κέντρα των ΟΤΑ και συγκεντρώνονται σε μεγάλο αριθμό στην Παλαιόχωρα και την Κάνδανο.

Τα καταστήματα λιανικού εμπορίου (όπως ανθοπωλεία, καταστήματα πώλησης ηλεκτρικών συσκευών), βρίσκονται σχεδόν αποκλειστικά στην Παλαιόχωρα, ενώ κάποια υπάρχουν και στην Κάνδανο.

Το χονδρεμπόριο (το οποίο σε μεγάλο βαθμό αφορά γεωργικά προϊόντα) επίσης συγκεντρώνεται σχεδόν αποκλειστικά στην Παλαιόχωρα, ενώ υπάρχουν καταστήματα και στην Κάνδανο και Κουντούρα.

Τα καταστήματα που απευθύνονται στον τουρισμό (όπως είδη λαϊκής τέχνης), όπως είναι αναμενόμενο βρίσκονται στην Παλαιόχωρα.

Τα καταστήματα πώλησης γεωργικών μηχανημάτων βρίσκονται στην Κάνδανο και την Κουντούρα.

Συνοψίζοντας μπορούμε να πούμε ότι η κατανομή των εμπορικών καταστημάτων στο χώρο ακολουθεί σε βασικές γραμμές την κατανομή των

υπηρεσιών και κατ' επέκταση απαντά στη γενικότερη οικονομία της περιοχής μελέτης. Οι κάτοικοι για οποιαδήποτε αγορά (εκτός των εντελώς βασικών) πρέπει να μετακινούνται προς την Παλαιόχωρα ή την Κάνδανο.

Επίσης, η χωροθέτηση του μεγαλύτερου μέρους των καταστημάτων εμπορίου αποκλειστικά σχεδόν στην Παλαιόχωρα τονίζει τον αστικό χαρακτήρα που λαμβάνει ο οικισμός. Το είδος δε των καταστημάτων στην Κάνδανο και την Κουντούρα μαρτυρά την εξειδίκευση των περιοχών αυτών στον πρωτογενή τομέα. Πρέπει να σημειωθεί η έλλειψη εμπορικών καταστημάτων, εκτός αυτών με προϊόντα καθημερινής χρήσης, από το ανατολικό Σέλινο.

3.4 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τομεακά μπορούμε να πούμε ότι σε όλη την περιοχή μελέτης υπερισχύει ο πρωτογενής τομέας παραγωγής, όσον αφορά την απασχόληση του πληθυσμού (βλ. πίνακα 33). Ακόμα και στην κοινότητα Παλαιόχωρας, όπου έχουμε την ανάπτυξη του τουρισμού (και γενικότερα του τριτογενή τομέα), το ποσοστό απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα είναι πάνω από 60%.

Ο μέσος όρος απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα της περιοχής μελέτης είναι 77,53% (στο σύνολο του νομού είναι 44,89%), αλλά οι περισσότερες κοινότητες έχουν ποσοστά ακόμα μεγαλύτερα. Ποσοστά μικρότερα από το μέσο όρο της περιοχής έχουν μόνο οι κοινότητες Παλαιόχωρας (60,82%) και Σούγιας (76,92%), δηλαδή οι περιοχές όπου υπάρχει τουριστική δραστηριότητα.

Το γεγονός ότι μόνο αυτές οι δύο κοινότητες βρίσκονται κάτω από το μέσο όρο οφείλεται σε δύο λόγους: α) στην ανάπτυξη του τουρισμού, όπως προαναφέραμε και, β) στη μικρή συμμετοχή του δευτερογενή τομέα στην απασχόληση σε όλες σχεδόν τις κοινότητες της περιοχής μελέτης (μέσος όρος 4,15%).

Ενδεικτικό, για το δευτερογενή τομέα, είναι ότι ο μοναδικός Ο.Τ.Α. όπου παρατηρείται διψήφιο ποσοστό απασχόλησης στον τομέα αυτό είναι ο δήμος Κανδάνου (ποσοστό 11,6%). Το ποσοστό αυτό οδηγεί την Κάνδανο στο να είναι η μόνη (εκτός από Παλαιόχωρα και Σούγια) που έχει ποσοστό απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα κάτω από 80% (79%).

Όπως ήδη αναφέρθηκε, στην ανάλυση του δευτερογενούς τομέα, ο δήμος Κανδάνου και η κοινότητα Παλαιόχωρας ήταν στις πρώτες θέσεις σε

βιοτεχνικές μονάδες. Όπως είδαμε το ποσοστό στο δήμο Κανδάνου είναι αρκετά σημαντικό, αλλά στην κοινότητα Παλαιόχωρας το ποσοστό αυτό είναι αμελητέο (μόλις 1,62%). Το ποσοστό της κοινότητας Παλαιόχωρας είναι συνδυασμός του μεγάλου μεγέθους του πληθυσμού της κοινότητας, του μικρού αριθμού των βιοτεχνιών (στο σύνολο της περιοχής μελέτης) και του μικρού μεγέθους των βιοτεχνιών (κυρίως οικογενειακές επιχειρήσεις).

Στον τριτογενή τομέα παραγωγής ο μέσος όρος απασχόλησης, στο σύνολο της περιοχής μελέτης, είναι 18,32% (ενώ στο σύνολο του νομού είναι 39,18%). Η κοινότητα Παλαιόχωρας είναι στην πρώτη θέση, πλησιάζοντας το μέσο όρο του νομού, με 37,56%. Στη δεύτερη θέση βρίσκεται η κοινότητα Σούγιας με ποσοστό 21,08% και στην τρίτη ο δήμος Κανδάνου με ποσοστό 9,4%.

Βέβαια, στις τουριστικές περιοχές (κυρίως στην Παλαιόχωρα και λιγότερο στη Σούγια) υπάρχουν και εργαζόμενοι στον τριτογενή τομέα που δεν αναφέρονται στον πίνακα 33. Οι εργαζόμενοι αυτοί είναι οι εποχιακά απασχολούμενοι στον τουρισμό οι οποίοι έρχονται στην περιοχή μελέτης από άλλες περιοχές. Συνεπώς οι απασχολούμενοι στον τριτογενή τομέα είναι το άθροισμα των μόνιμων κατοίκων (που απασχολούνται στον τομέα αυτό) και οι εποχιακά «έκτακτοι» που έρχονται για να καλύψουν την έλλειψη εργατικού δυναμικού.

Ωστόσο, εποχιακά απασχολούμενοι από άλλες περιοχές (ακόμη και εκτός Κρήτης ή αλλοδαποί) δεν υπάρχουν μόνο στον τριτογενή τομέα, αλλά και στον πρωτογενή. Οι απασχολούμενοι αυτοί έρχονται τόσο για τη συγκομιδή των εντατικών καλλιεργειών υπό κάλυψη, όσο και για τη συγκομιδή των δενδρωδών καλλιεργειών (κυρίως της ελαιοκαλλιέργειας). Στον τομέα των δενδροκαλλιεργειών οι εποχιακά απασχολούμενοι προέρχονται, σχεδόν αποκλειστικά, από τις Βαλκανικές χώρες.

Πίνακας 32: ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Ο.Τ.Α.	ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ	ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ	ΤΡΙΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ
ΔΗΜΟΣ ΚΑΝΔΑΝΟΥ	79,00	11,60	9,40
ΔΗΜΟΣ ΠΕΛΕΚΑΝΟΥ	92,70	3,37	3,93
ΚΟΙΝ. ΕΠΑΝΩΧΩΡΙΟΥ	89,22	3,36	7,42
ΚΟΙΝ. ΚΑΚΟΔΙΚΙΟΥ	88,20	5,60	6,20
ΚΟΙΝ. ΚΑΜΠΑΝΟΥ	85,90	5,50	8,60
ΚΟΙΝ. ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΑΣ	60,82	1,62	37,56
ΚΟΙΝ. ΠΛΕΜΕΝΙΑΝΩΝ	95,00	2,67	2,33
ΚΟΙΝ. ΡΟΔΟΒΑΝΙΟΥ	89,80	6,20	4,00
ΚΟΙΝ. ΣΑΡΑΚΗΝΑΣ	90,50	5,27	4,23
ΚΟΙΝ. ΣΚΑΦΗΣ	99,30	0,70	0,00
ΚΟΙΝ. ΣΟΥΓΙΑΣ	76,92	2,00	21,08
ΚΟΙΝ. ΣΤΡΟΒΛΩΝ	94,40	0,70	4,90
ΚΟΙΝ. ΤΕΜΕΝΙΩΝ	90,00	10,00	0,00
ΣΥΝΟΛΟ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ	77,53	4,15	18,32
ΝΟΜΟΣ ΧΑΝΙΩΝ	44,89	15,94	39,18

Πηγή: ΟΑΔ ΥΚ

Η μη ύπαρξη ενός αστικού κέντρου στην περιοχή μελέτης, σε συνδυασμό με την ανεπάρκεια των κέντρων της Κανδάνου και της Παλαιόχωρας, στο ρόλο της παροχής υπηρεσιών και υποστήριξης αναπτυξιακών καινοτομικών πρωτοβουλιών αποτελεί ένα δύσκολο πρόβλημα.

Βεβαίως, ο ρόλος των δυο αυτών κέντρων μπορεί να θεωρηθεί συμπληρωματικός, γεγονός το οποίο ενισχύεται και από τη μικρή μεταξύ τους απόσταση (μόλις 17 χιλιόμετρα). Όμως, η διασπορά των υπηρεσιών ή η διχοτόμηση τους (κοινωνικές υποδομές, πολιτιστικές δραστηριότητες στην Παλαιόχωρα και διοικητικές-κρατικές υπηρεσίες στην Κάνδανο) περιέχουν ήδη το σπέρμα μιας αντιπαλότητας, που μόνο μια αναπτυξιακή και χωροταξική πολιτική, που θα ενισχύει την κοινωνική και χωρική συνοχή της περιοχής, θα μπορέσει να την υπερπηδήσει.

Οι πολιτικές αυτές θα πρέπει να στηρίζονται στη δυναμική της κάθε επιμέρους περιοχής και να αναδεικνύουν τις ιδιαιτερότητές της.

4. ΥΠΟΔΟΜΕΣ

4.1. ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ

Η περιοχή επικοινωνεί με τη βόρεια πλευρά του νησιού κυρίως μέσω της επαρχιακής οδού Ταυρωνίτη - Κανδάνου - Παλαιόχωρας και μέσω της εθνικής οδού (Καστέλι - Κολυμπάρι - Χανιά) με την πρωτεύουσα του νομού (πρωτεύων οδικό δίκτυο). Επίσης το ανατολικό Σέλινο επικοινωνεί με την επαρχιακή οδό Χανιά - Αλικιανός - Επανωχώρι - Σούγια.

Οι επαρχιακοί αυτοί οδοί, μέσω των οποίων συνδέεται η περιοχή με τα Χανιά με λεωφορειακές γραμμές, είναι ασφαλτοστρωμένοι, έχουν μία λωρίδα κυκλοφορίας ανά κατεύθυνση, και στο μεγαλύτερο τμήμα τους διέρχονται από ορεινά εδάφη, διασχίζοντας μια σειρά από οικισμούς. Η κατάσταση του οδοστρώματος είναι μέτρια, ενώ η χάραξη απαιτεί σημαντικές βελτιώσεις. Παράλληλα θα πρέπει να αντιμετωπιστούν τα ειδικά προβλήματα που έχουν παρατηρηθεί σε ορισμένα σημεία (π.χ. κατολισθήσεις).

Στο Δήμο Πελεκάνου η επικοινωνία των ορεινών οικισμών με την υπόλοιπη περιοχή είναι πολύ δύσκολη και γίνεται από την επαρχιακή οδό Μουστάκου - Βουτά και Βουτά - Κουντούρας. Και οι δύο δρόμοι καταλήγουν στην Παλαιόχωρα, μέσω της οποίας οι οικισμοί επικοινωνούν με την υπόλοιπη επαρχία Σελίνου και με το Νομό Χανίων. Οι ορεινοί οικισμοί του Δήμου Πελεκάνου εξυπηρετούνται ως προς τις μεταξύ τους επικοινωνίες με οδική σύνδεση, ασφαλτοστρωμένη μεν στο μεγαλύτερο μέρος της αλλά με δύσκολη ορεινή χάραξη. Υπάρχει επίσης μη ασφαλτοστρωμένη σύνδεση (όπου γίνεται βελτίωση της χάραξης) η οποία συνδέει την Κουντούρα με τη Σκλαβοπούλα μέσω Αγίων Θεοδώρων.

Δευτερεύουσες συνδέσεις ακόμα πιο δυσχερείς (λόγω χαρακτηριστικών χάραξης και κακής κατάστασης του οδοστρώματος) μπορούν να θεωρηθούν και οι δρόμοι από Κουντούρα προς Σκλαβοπούλα και από Βουτά προς Στροβλές, από όπου μπορεί κανείς να κατευθυνθεί προς Κάνδανο μέσω Πλεμενιανών, ή προς τη βασική επαρχιακή οδό που διασχίζει την επαρχία Κισσάμου (Καλουδιανά - Τοπόλια - Βάθη).

Το οδικό δίκτυο στον οικισμό της Κουντούρας έχει υπαγορευτεί από το σχέδιο του αναδασμού για την εξυπηρέτηση των καλλιεργειών. Αποτελείται από ένα δρόμο που έχει χαρακτηριστεί κοινοτικός, είναι ο μόνος ασφαλτοστρωμένος και κινείται περίπου παράλληλα προς την ακτή, ένα

περιφερειακό που περικλείει την περιοχή αναδασμού προς τα βόρεια και κάθετους δρόμους εξυπηρέτησης που ενώνουν τους δύο προηγούμενους. Ο βασικός άξονας της περιοχής (ο κοινοτικός δρόμος) χρειάζεται βελτίωση του οδοστρώματος γιατί από αυτόν διέρχονται και τα φορτηγά που διακινούν τα προϊόντα των θερμοκηπίων.

Στην κοινότητα Παλαιόχωρας, όλοι οι οικισμοί εκτός από την Παλαιόχωρα βρίσκονται στην ενδοχώρα, σε πλησιέστερη όμως απόσταση από την παραλία, και το βασικό οδικό δίκτυο προσπέλασης της περιοχής και κατά συνέπεια επικοινωνούν ευκολότερα με τα οικιστικά κέντρα εξυπηρέτησης.

Οι οδικές συνδέσεις των ορεινών οικισμών της κοινότητας με την Παλαιόχωρα και μεταξύ τους είναι εν μέρει ασφαλτοστρωμένοι, είναι όμως λιγότερο δύσβατοι από εκείνους που συνδέουν τους οικισμούς του Δήμου Πελεκάνου.

Η οδική σύνδεση Παλαιόχωρας - Κουντούρας δεν έχει προς το παρόν καμία συνέχεια προς τα δυτικά πράγμα που σημαίνει ότι δεν υπάρχει επικοινωνία της περιοχής με την Ελαφώνησο, Χρυσοσκαλίτισσα και όλα τα δυτικά παράλια του νομού. Η μελέτη για την κατασκευή 11 χιλιομέτρων του δρόμου αυτού (Κουντούρα - Ελαφονήσι) έχει ενταχθεί στο ΣΑΝΤ1 το 1985 και η κατασκευή του στο ΣΑΝΤ2 το 1989. Πρέπει όμως να εξεταστεί το ενδεχόμενο πιθανής διάβασης της νέας χάραξης από αρχαιολογικούς χώρους.

Σοβαρό πρόβλημα οδικής επικοινωνίας υπάρχει ανάμεσα στη δυτική και ανατολική πλευρά της περιοχής μελέτης. Οι δρόμοι που ενώνουν τις δύο περιοχές, λόγω κυρίως του απότομου ανάγλυφου έχουν δύσκολη χάραξη με πολλές στροφές. Παράλληλα, πολλοί από αυτούς είναι ιδιαίτερα στενοί (μόλις που χωράει να περάσει ένα ΙΧ αυτοκίνητο) και η κατάσταση του οδοστρώματος είναι προβληματική (σε κάποιες περιπτώσεις είναι χωματόδρομοι με σημάδια διάβρωσης από τις βροχές). Οι δρόμοι αυτοί ενώνουν και τις κεντρικές κοινότητες μεταξύ τους (Ροδοβάνι, Τεμένια) και συνεπώς και η επικοινωνία ανάμεσα στους οικισμούς των κοινοτήτων αυτών είναι δύσκολη.

Βελτίωση και ασφαλτόστρωση χρειάζονται όλοι οι δρόμοι που συνδέουν την Παλαιόχωρα και την Κάνδανο με το ανατολικό Σέλινο:

Τεμένια - Στράτοι - Αχλαδιακές - Αζογυρές - Παλαιόχωρα.

Μάζα - Πλατανές - Ασφενδιλές - Αζογυρές.

Μάζα - Προδρόμι - Άνυδροι - Παλαιόχωρα.

Ροδοβάνι - Τεμένια - Κάνδανος

Στο ανατολικό Σέλινο οι δρόμοι οι οποίοι συνδέουν τους οικισμούς μεταξύ τους, χρειάζονται όλοι αναβάθμιση, καθώς οι περισσότεροι έχουν τα προβλήματα που αναφέραμε και για τη σύνδεση ανατολικής και δυτικής πλευράς της περιοχής μελέτης.

Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε ότι παρά τις μικρές χιλιομετρικές αποστάσεις, οι χρονοαποστάσεις μεταξύ των περισσότερων οικισμών της περιοχής μελέτης είναι ιδιαίτερα μεγάλες (π.χ. ο μέσος χρόνος με ΙΧ για τη μετακίνηση από Παλαιόχωρα έως Σούγια μέσω του δρόμου Παλαιόχωρα - Αζογυρές - Στράτοι - Τεμένια - Ροδοβάνι - Σούγια είναι περίπου δύο ώρες, όσο περίπου χρόνο χρειάζεται κάποιος να μετακινηθεί από την Παλαιόχωρα στα Χανιά και από τη Σούγια στα Χανιά). Είναι συνεπώς προφανές ότι με την υφιστάμενη οδική σύνδεση, η απόσταση των οικισμών από τα κέντρα εξυπηρέτησης είναι μεγάλη.

Εκτός από την οδική σύνδεση, η Παλαιόχωρα συνδέεται ακτοπλοϊκώς με τη Γαύδο και κατά τη θερινή περίοδο με την Αγία Ρουμέλη.

Δρομολόγια Υπεραστικών Λεωφορείων

Τα δρομολόγια των υπεραστικών λεωφορείων που εξυπηρετούν τη σύνδεση με τα Χανιά είναι καθημερινά και για τη χειμερινή περίοδο (έως τέλος Μαρτίου) είναι:

Από Χανιά για Παλαιόχωρα: 8:30, 12:00, 15:30

Από Χανιά για Κουντούρα (μέσω Παλαιόχωρας): 12:00

Από Χανιά για Βουτά - Σκλαβοπούλα: 13:00

Από Χανιά για Σούγια: 13:30

Από Παλαιόχωρα για Χανιά: 7:30, 12:00, 15:30

Από Κουντούρα για Χανιά: 7:00, 14:15

Από Βουτά - Σκλαβοπούλα για Χανιά: 6:30

Από Σούγια για Χανιά: 7:00

Υπάρχουν επίσης υπεραστικές συγκοινωνίες με δρομολόγια ορεινής γραμμής:

Από Παλαιόχωρα για Αζογυρέ - Αχλαδιάκες - Τεμένια - Μάζα - Ροδοβάνι

Από Παλαιόχωρα για Ανυδρους - Προδρόμι - Πλατανέ - Ασφενδιλέ

Κατά την καλοκαιρινή περίοδο, τα δρομολόγια προς τις τουριστικές περιοχές (Παλαιόχωρα, Σούγια) πυκνώνουν για την εξυπηρέτηση της κίνησης.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΑ

Ο τρόπος που αντιμετωπίζεται το οδικό δίκτυο, δεν ανταποκρίνεται στις πραγματικές ανάγκες των μετακινήσεων στην περιοχή μελέτης. Υπάρχουν ζώνες με διαφορετικές ανάγκες σε ποιότητα οδικού δικτύου, οι οποίες διαφοροποιούνται χωρικά και εξαρτώνται από τον πληθυσμό των οικισμών, τη διατήρηση ή μη των εκτατικών παραγωγικών συστημάτων, την ανάπτυξη νέων οικονομικών δραστηριοτήτων και τη διαχείριση του χώρου. Τα παραπάνω ορίζουν χωρικά πλαίσια συχνότητας των μετακινήσεων του πληθυσμού οι οποίες κυμαίνονται από καθημερινές, σε εβδομαδιαίες και εποχιακές.

Οι μετακινήσεις γίνονται, σχετικά ανεξάρτητα από την κατάσταση των υποδομών, όμως το υπάρχον οδικό δίκτυο και η ποιότητά του έχουν επίδραση στη χρονοαπόσταση και λειτουργούν αρνητικά, αυξάνοντας το κόστος, στις μετακινήσεις για «οικονομικούς» λόγους (δηλ. για εμπόριο, συλλογή των καρπών κλπ).

Επίσης, οι περιοχές όπου η χρονοαπόσταση αυξάνει υπερβολικά λόγω της κακής ποιότητας των υποδομών είναι αποκομμένες από τα κέντρα εξυπηρέτησης τόσο της περιοχής μελέτης, όσο και του νομού.

4.2. ΥΔΡΕΥΣΗ, ΑΠΟΧΕΤΕΥΣΗ, ΑΡΔΕΥΣΗ.

4.2.1 ΑΠΟΧΕΤΕΥΣΗ

Στους οικισμούς της περιοχής μελέτης η αποχέτευση ακαθάρτων γίνεται με απορροφητικούς βόθρους.

Σε απορροφητικούς βόθρους επίσης γίνεται και η αποχέτευση τόσο στην Κουντούρα όσο και στον οικισμό της Παλαιόχωρας. Ένα μόνο τμήμα της Παλαιόχωρας αποχετεύεται με αγωγούς οι οποίοι εκβάλλουν στη θάλασσα (στην περιοχή Γαυδιώτικα), με αποτέλεσμα τη ρύπανση αφενός του θαλάσσιου υποδοχέα και αφετέρου τη συχνή και έντονη δυσσομία στις γύρω περιοχές.

Τα έργα αποχέτευσης του Δήμου Κανδάνου έχει ενταχθεί στο ΣΑΝΤ1 το 1992 και της Παλαιόχωρας στο ΣΑΝΤ2 με δύο έργα το 1987 και 1990 αντίστοιχα.

Δίκτυο όμβριων δεν υπάρχει, όμως για την Παλαιόχωρα η αποχέτευση όμβριων περιλαμβάνεται στα παραπάνω έργα, ενώ για το Δήμο Κανδάνου η μελέτη αποχέτευσης των βρόχινων νερών έχει ξεκινήσει το 1986.

4.2.2 ΥΔΡΕΥΣΗ

Στους οικισμούς του Δήμου Πελεκάνου η ύδρευση γίνεται από τοπικές πηγές. Ολοκληρωμένο δίκτυο ύδρευσης διαθέτει μόνο ο Βουτάς, ενώ στην Κουντούρα είναι υπό κατασκευή το δίκτυο και ο αγωγός από πηγή που βρίσκεται στα Βοθιανά. Στη Σκλαβοπούλα υπάρχει βασικό δίκτυο το οποίο βελτιώνεται με συμπληρωματικά έργα.

Από πηγές ή γεωτρήσεις γίνεται και η ύδρευση στους οικισμούς της κοινότητας Παλαιόχωρας. Στον οικισμό της Παλαιόχωρας η ύδρευση γίνεται από γεωτρήσεις κοντά στον Κακοδικιανό ποταμό. Κατά τους θερινούς μήνες παρατηρείται πολύ συχνά ανεπάρκεια νερού. Οι ανάγκες του οικισμού σε νερό έχουν αυξηθεί σημαντικά, τόσο λόγω της αύξησης του πληθυσμού, όσο κυρίως λόγω των τουριστικών δραστηριοτήτων.

4.2.3 ΑΡΔΕΥΣΗ

Το αρδευτικό έργο Κουντούρας καλύπτει έκταση 2.710 στρεμμάτων. Πηγή υδροδότησης αποτελεί ο παρακείμενος χειμάρρος Πελεκανιώτης με μέση ετήσια παροχή 153 lt/sec. Τα νερά του ποταμού Πελεκανιώτη αξιοποιούνται διαμέσου φράγματος που υπάρχει στην περιοχή για την άρδευση των υπαρχόντων στρεμμάτων θερμοκηπίων.

Λόγω της επέκτασης των καλλιεργειών και της μη ορθολογικής χρήσης του νερού άρδευσης παρουσιάζονται προβλήματα στην υδροδότηση του δικτύου. Οποιαδήποτε επέκταση του δικτύου εκτός της περιοχής αναδασμού θα πρέπει να συνοδεύεται από την εξασφάλιση συμπληρωματικών πηγών υδροδότησης.

Με την ολοκλήρωση των εργασιών κατασκευής του δικτύου, έχουν ολοκληρωθεί και τα αποχετευτικά αντιπλημμυρικά έργα στην περιοχή, που αφορούν συλλεκτήρια αυλάκια κατά μήκος του οδικού δικτύου.

Στην περιοχή Παλαιόχωρας υπάρχει υποτυπώδες παλαιό αρδευτικό δίκτυο έργο του ΤΟΕΒ Παλαιόχωρας σε έκταση 500 στρεμμάτων περίπου με υδροληψία από τον Κακοδικιανό ποταμό. Το έργο έχει κατασκευαστεί προπολεμικά. Το 1955 έγινε επέκταση της κεντρικής του διώρυγας και πρόσφατα για τη μεταφορά του νερού τοποθετήθηκε στην κεντρική διώρυγα πλαστικός αγωγός. Το δίκτυο αποτελείται από επενδυμένες και χωμάτινες διώρυγες που βρίσκονται σε μέτρια έως κακή κατάσταση, με αποτέλεσμα πολύ συχνά να παρατηρούνται σοβαρές απώλειες νερού.

Γενικά μπορούμε να ισχυριστούμε ότι με βάση τα παραγωγικά εκτατικά συστήματα και εκείνα που συνδέονται με τις εντατικές καλλιέργειες υπό κάλυψη, το υδάτινο δυναμικό της περιοχής επαρκεί. Ωστόσο από τώρα και στο εξής το πρόβλημα θα εμφανίζεται όλο και πιο έντονο στις σύγκρουση κατανάλωσης του νερού από τη γεωργία και τον τουρισμό. Η εξέλιξη αυτή αναπόφευκτα οδηγεί στην αναγκαιότητα για πιο ορθολογιστική κατανομή και χρήση του νερού μεταξύ των δύο αυτών καταναλωτών. Μια από τις ενδεδειγμένες λύσεις πρέπει να αναζητηθεί στις αντίστοιχες εμπειρίες της Κύπρου, νησιού με τις ίδιες σχεδόν κλιματολογικές συνθήκες, οι οποίοι έλυσαν το ίδιο πρόβλημα με την κατασκευή μικρών ομβροδεξαμενών (αποδέκτες μικρών ρυακιών και χειμάρρων).

4.3. ΤΗΛΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΕΣ

Ο δείκτης Τηλέφωνα/100 κατοίκους για την περιοχή μελέτης το Μάρτιο του 1994, υπολογίζεται ότι είναι 34. Αν θέλουμε να συγκρίνουμε αυτό το δείκτη με τον ίδιο της χώρας, θα δούμε ότι είναι αρκετά χαμηλότερος (ο ίδιος δείκτης για τη χώρα υπολογίζεται, για την ίδια περίοδο, ανάμεσα στο 45 και 47).

Αναλύοντας τους παρακάτω πίνακες μπορούμε να πούμε τα εξής:

Σε γενικές γραμμές την τριετία 1990-1992 βλέπουμε ότι γίνονται κάποια έργα τα οποία αυξάνουν τη χωρητικότητα του δικτύου για τηλεφωνικές συνδέσεις. Όμως μέχρι τον Μάρτιο του 1994 εμφανίζεται και πάλι κορεσμός στη σχέση κατειλημμένες συνδέσεις - χωρητικότητα. Βλέπουμε ότι και πάλι το Μάρτιο του 1994 οι κατειλημμένες συνδέσεις φτάνουν το 91% της χωρητικότητας του δικτύου.

Αν δούμε αναλυτικά τα κέντρα που υπάρχουν στην περιοχή, το φαινόμενο του κορεσμού προέρχεται κυρίως από την περιοχή της Κανδάνου (πίνακας) όπου δεν αυξήθηκε η χωρητικότητα από το 1989 έως το Μάρτιο του 1994, ενώ στο κέντρο της Παλαιόχωρας η χωρητικότητα αυξήθηκε δύο φορές (κατά 400 συνδέσεις την τριετία 1990 - 1992 και κατά 200 το Σεπτέμβριο του 1993). Το γεγονός αυτό μας επισημαίνει σε κάποιο βαθμό ότι η αύξηση της ζήτησης για τηλεφωνικές συνδέσεις στην περιοχή της Παλαιόχωρας ήταν μεγαλύτερη από την αντίστοιχη στην περιοχή Κανδάνου.

Μπορούμε να δούμε πως κατανέμονται οι νέες συνδέσεις ανάμεσα στα κέντρα της περιοχής μελέτης από το Δεκέμβριο του 1989 έως το Μάρτιο του 1994:

- ⇒ Στο κέντρο Παλαιόχωρας έχουμε συνολικά επιπλέον 600 συνδέσεις σε χωρητικότητα του δικτύου και 488 επιπλέον συνδρομές, ενώ το δίκτυο φαίνεται το Μάρτιο του '94 να έχει κάλυψη 88,58%.
- ⇒ Στο κέντρο Ροδοβανίου έχουμε επιπλέον 200 συνδέσεις σε χωρητικότητα δικτύου και 157 επιπλέον συνδρομές, ενώ το δίκτυο φαίνεται το Μάρτιο του '94 να έχει κάλυψη 91%.
- ⇒ Στο κέντρο Βουτά έχουμε επιπλέον 100 συνδέσεις σε χωρητικότητα δικτύου και 56 επιπλέον συνδρομές, ενώ το δίκτυο φαίνεται το Μάρτιο του '94 να έχει κάλυψη 82,67%.
- ⇒ Στο κέντρο Κανδάνου δεν έχουμε καμία επιπλέον σύνδεση σε χωρητικότητα δικτύου και 5 επιπλέον συνδρομές, ενώ το δίκτυο της φαίνεται το Μάρτιο του '94 να είναι πλήρως κατειλημμένο (99,17%)

Η εξέλιξη των παραπάνω συνδέσεων δεν είναι άμοιρη της οικονομικής και δημογραφικής εξέλιξης στην περιοχή μελέτης. Η μεγάλη διαφορά τόσο στην εγκατάσταση νέων συνδέσεων από τον ΟΤΕ, όσο και στην κάλυψη αυτών ανάμεσα στο κέντρο της Παλαιόχωρας και στα άλλα κέντρα ακολουθεί τη γενικότερη διχοτόμηση του χώρου της περιοχής μελέτης.

Κυρίως η τουριστική δραστηριότητα είναι εκείνη που έχει τη μεγαλύτερη ανάγκη για τηλεπικοινωνίες. Συνεπώς στην αναπτυγμένη οικονομικά περιοχή της Παλαιόχωρας διευρύνεται κατ αρχήν το τηλεπικοινωνιακό δίκτυο και σε πολύ μικρότερο βαθμό τα υπόλοιπα ενώ δε διευρύνεται καθόλου το δίκτυο της περιοχής Κανδάνου.

Πίνακας 33: Διαχρονική εξέλιξη των τηλεφωνικών συνδέσεων στην περιοχή μελέτης.

ΣΥΝΟΛΟ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΣΕΛΙΝΟΥ			
	ΧΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ	ΚΑΤΕΙΛΗΜΕΝΑ	%
Δεκ-88	1700	1580	92,94
Δεκ-89	1700	1653	97,24
Δεκ-92	2400	2097	87,38
Ιουν-93	2400	2153	89,71
Σεπτ-93	2600	2164	83,23
Δεκ-93	2600	2339	89,96
Μαρτ-94	2600	2361	90,81

Πηγή: Ο.Τ.Ε

Πίνακας 34: Διαχρονική εξέλιξη των τηλεφωνικών συνδέσεων στο κέντρο Παλαιόχωρας.

ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΑ			
	ΧΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ	ΚΑΤΕΙΛΗΜΕΝΑ	%
Δεκ-88	600	558	93,00
Δεκ-89	600	575	95,83
Δεκ-92	1000	797	79,70
Ιουν-93	1000	857	85,70
Σεπτ-93	1200	860	71,67
Δεκ-93	1200	1030	85,83
Απρ-94	1200	1073	89,42

Πηγή: Ο.Τ.Ε

Πίνακας 35: Διαχρονική εξέλιξη των τηλεφωνικών συνδέσεων στο κέντρο Βουτά.

ΒΟΥΤΑΣ			
	ΧΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ	ΚΑΤΕΙΛΗΜΕΝΑ	%
Δεκ-88	200	186	93,00
Δεκ-89	200	190	95,00
Δεκ-92	300	256	85,33
Ιουν-93	300	251	83,67
Δεκ-93	300	257	85,67
Απρ-94	300	246	82,00

Πηγή: Ο.Τ.Ε

Πίνακας 36: Διαχρονική εξέλιξη των τηλεφωνικών συνδέσεων στο κέντρο Κανδάνου.

ΚΑΝΔΑΝΟΣ			
	ΧΩΡΙΤΙΚΟΤΗΤΑ	ΚΑΤΕΙΛΗΜΕΝΑ	%
Δεκ-88	600	540	90,00
Δεκ-89	600	590	98,33
Δεκ-90	600	591	98,50
Δεκ-91	600	596	99,33
Δεκ-92	600	596	99,33
Ιουν-93	600	596	99,33
Δεκ-93	600	596	99,33
Μαρτ-94	600	595	99,17

Πηγή: Ο.Τ.Ε.

Πίνακας 37: Διαχρονική εξέλιξη των τηλεφωνικών συνδέσεων στο κέντρο Ροδοβανίου.

ΡΟΔΟΒΑΝΙ			
	ΧΩΡΙΤΙΚΟΤΗΤΑ	ΚΑΤΕΙΛΗΜΕΝΑ	%
Δεκ-88	300	296	98,67
Δεκ-89	300	298	99,33
Δεκ-90	300	298	99,33
Δεκ-91	500	421	84,20
Δεκ-92	500	448	89,60
Ιουν-93	500	449	89,80
Δεκ-93	500	456	91,20
Μαρτ-94	500	455	91,00

Πηγή: Ο.Τ.Ε.

4.4. ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ

4.4.1. ΥΓΕΙΑ

Στον τομέα της υγείας στην περιοχή μελέτης υπάρχουν οι τυπικές υποδομές κάθε επαρχίας η οποία δεν περιλαμβάνει αστικό κέντρο. Δηλαδή, υπάρχει το Κέντρο Υγείας το οποίο βρίσκεται στην έδρα της επαρχίας, στην Κάνδανο. Επίσης υπάρχει ο υγειονομικός σταθμός στην Παλαιόχωρα, καθώς και περιφερειακά κοινοτικά ιατρεία στο Βουτά, στον Καμπανό και στο Ροδοβάνι.

Επίσης υπάρχει Αγροτικό Κτηνιατρείο στην Κάνδανο.

4.4.2 ΠΑΙΔΕΙΑ

Η κατανομή των δημόσιων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων στην περιοχή μελέτης έχει ως εξής:

α) Παιδικοί Σταθμοί: Υπάρχουν από ένας στην Κάνδανο και στην Παλαιόχωρα.

β) Νηπιαγωγεία: Υπάρχουν από ένα στην Κάνδανο, στην Παλαιόχωρα και στην Κουντούρα.

γ) Δημοτικά: Υπάρχουν από ένα στην Κάνδανο, στην Παλαιόχωρα, στο Επανωχώρι, στο Ροδοβάνι και δύο στο Δήμο Πελεκάνου.

δ) Γυμνάσια - Λύκεια: Υπάρχουν από ένα στην Κάνδανο και στην Παλαιόχωρα.

Επίσης υπάρχει εκκλησιαστικό οικοτροφείο στην Παλαιόχωρα.

Η σημερινή οργάνωση και λειτουργία των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων έχει ως εξής:

Πίνακας 38

ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΑ			
		ΑΡΙΘΜΟΣ ΝΗΠΙΩΝ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ
1/Θ	ΚΑΝΔΑΝΟΣ	8	1
1/Θ	ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΑ	12	1
1/Θ	ΠΕΛΕΚΑΝΟΣ	20	2

Πηγή: Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Ν.Χανίων (Στοιχεία 1995)

Πίνακας 39

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ								
		ΜΑΘΗΤΕΣ ΑΝΑ ΤΑΞΗ						ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ
		Α'	Β'	Γ'	Δ'	Ε'	ΣΤ'	
4/Θ	ΚΑΝΔΑΝΟΣ	9	9	6	9	8	12	4
6/Θ	ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΑ	20	23	11	24	24	27	7
1/Θ	1ο ΠΕΛΕΚΑΝΟΥ	0	0	1	2	2	1	1
3/Θ	2ο ΠΕΛΕΚΑΝΟΥ	8	7	8	6	9	3	3
2/Θ	ΕΠΑΝΩΧΩΡΙ	4	2	1	3	1	5	2
3/Θ	ΡΟΔΟΒΑΝΙ	5	3	4	3	8	3	3

Πηγή: Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Ν.Χανίων (Στοιχεία 1995)

Πίνακας 40

ΓΥΜΝΑΣΙΑ		
	ΑΡΙΘΜΟΣ ΜΑΘΗΤΩΝ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ
ΚΑΝΔΑΝΟΣ	68	6
ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΑ	104	7

Πηγή: Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Ν.Χανίων (Στοιχεία 1995)

Πίνακας 41

ΛΥΚΕΙΑ		
	ΑΡΙΘΜΟΣ ΜΑΘΗΤΩΝ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ
ΚΑΝΔΑΝΟΣ	57	4
ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΑ	64	4

Πηγή: Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Ν.Χανίων (Στοιχεία 1995)

Πίνακας 42

ΔΕΙΚΤΗΣ: ΑΡΙΘ. ΜΑΘΗΤΩΝ / ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΓΙΑ ΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ	
	ΑΡΙΘΜΟΣ ΜΑΘΗΤΩΝ / ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ
ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΑ	10
ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ	13,6
ΓΥΜΝΑΣΙΑ	13,2
ΛΥΚΕΙΑ	15,1

Όπως ήταν αναμενόμενο, υπάρχει συγκέντρωση των δημόσιων υπηρεσιών παιδείας στην παραθαλάσσια περιοχή (Κοιν. Παλαιόχωρας, Δήμος Πελεκάνου) και στο διοικητικό κέντρο (Δήμος Κανδάνου). Για την εξυπηρέτηση των παιδιών στο ανατολικό Σέλινο υπάρχει ένα δημοτικό σχολείο στο Ροδοβάνι. Είναι προφανές ότι τα παιδιά της περιοχής για να συνεχίσουν στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, πρέπει να μετακινούνται ικανές αποστάσεις είτε προς την Κάνδανο, είτε προς την επαρχία Κυδωνίας, είτε ακόμη να μετακομίζουν στα Χανιά.

Η δομή της εκπαίδευσης σε μεγάλο βαθμό ακολουθεί την ύπαρξη ή μη νέων στην κάθε περιοχή, γεγονός που μας δίνει ακόμη μια ένδειξη για την έλλειψη νέων στο ανατολικό Σέλινο.

Όσον αφορά το δείκτη: μαθητές που αναλογούν σε κάθε εκπαιδευτικό (πίνακας 42), μπορούμε να πούμε ότι είναι ικανοποιητικός, γεγονός όμως που

περισσότερο ερμηνεύεται από την έλλειψη μαθητών παρά από τη μέριμνα της πολιτείας για ολιγομελή τμήματα.

5. ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ, ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΡΥΠΑΝΣΗΣ, ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

5.1 ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Μέχρι πολύ πρόσφατα, η ανάπτυξη πολλών αγροτικών περιοχών εξαρτιόταν κυρίως από την αποτελεσματική αξιοποίηση του εδάφους και των φυσικών πόρων. Παράλληλα, ο στόχος και τα συστήματα ποσοτικής παραγωγής σε συνδυασμό με την απουσία προστατευτικών, για το περιβάλλον, κανόνων και μέτρων σε επίπεδο εκμετάλλευσης, κοινότητας κλπ, οδήγησαν, ιδιαίτερα στις περισσότερο αξιοποιημένες περιοχές, σε άλογη, μη ορθολογιστική εκμετάλλευση των φυσικών πόρων και σε σημαντική ρύπανση του περιβάλλοντος. Από την άλλη πλευρά, η μείωση των πρωτογενών δραστηριοτήτων σε μειονεκτικές και ορεινές περιοχές, οδήγησε σε υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος.

«Ωστόσο, η αυξανόμενη σημασία της κρατικής πολιτικής στον τομέα του περιβάλλοντος, η υποχρεωτική ένταξη των περιβαλλοντικών παραμέτρων στις τομεακές οικονομικές πολιτικές προσδίδουν πάλι μια κυριαρχούσα θέση στο φυσικό περιβάλλον, στα πλαίσια της διαδικασίας της αγροτικής ανάπτυξης και οι περιοχές που διαθέτουν ένα περιβάλλον ποιότητας θα επωφελούνται από ένα συγκριτικό πλεονέκτημα.

Ένα ευχάριστο πλαίσιο ζωής είναι συχνά ένα αποφασιστικό κριτήριο στην επιλογή του αγροτικού πληθυσμού να παραμείνει στην περιοχή και, επιπλέον, το περιβάλλον δημιουργεί θέσεις απασχόλησης.» (LEADER magazine, (1994), τεύχος 6, σ. 6 και 11).

Όπως επισημάναμε στην αρχή της εργασίας αυτής, η περιοχή μελέτης έχει κύρια ορεινό χαρακτήρα. Στα ανατολικά της ξεκινάει ο ορεινός όγκος των Λευκών Ορέων, ενώ η υπόλοιπη περιοχή είναι διάσπαρτη από λόφους και χαμηλά βουνά. Βασικό χαρακτηριστικό της περιοχής είναι τα φαράγγια που τη διασχίζουν από βορρά προς νότο, καθώς και οι πολλές μικρές κοιλάδες και ρεματιές που βρίσκονται ενδιάμεσα των ορεινών όγκων. Το ανάγλυφο αυτό της περιοχής έχει βοηθήσει στη δημιουργία πολλών μικροβιοτόπων, μοναδικής βιοποικιλότητας και σημασίας.

Η περιοχή μελέτης διασχίζεται από αρκετούς χείμαρρους μεγάλης διατομής. Από την άποψη του υδάτινου δυναμικού μπορεί να θεωρηθεί ότι διαθέτει κυρίως επιφανειακά ύδατα και αυτά εποχιακά (2-3 μήνες). Αυτό συμβαίνει επειδή τα ασβεστολιθικά πετρώματα που επικρατούν στην περιοχή δεν επιτρέπουν τη συγκράτηση του επιφανειακού νερού και τη δημιουργία αποθεμάτων σε υπόγεια ύδατα.

Πηγές εμφανίζονται σε αρκετά σημεία, κυρίως στο κέντρο της επαρχίας με το κυματοειδές ανάγλυφο μετρίων κλίσεων. Χαρακτηριστικές είναι οι ιαματικές πηγές Τεμενίων, όπου υπάρχουν εμφιαλωτήρια νερού και αναψυκτικών.

Στα Δυτικά της περιοχής μελέτης, μπορούμε να πούμε ότι γενικά η βλάστηση μπορεί να χαρακτηριστεί φτωχή, με την έννοια ότι το μεγαλύτερο τμήμα της είναι γυμνό ή καλύπτεται από αραιή ή χαμηλή βλάστηση που αποτελείται από φυτά πολυετή, ποώδη ή θαμνώδη, φρύγανα και μακί, ή μεμονωμένα δένδρα αγριελιάς και χαρουπιάς. Παρόλα αυτά, η περιοχή θεωρείται ως τοποθεσία με σπάνια ή ενδημικά είδη φυτών και ζώων (κυρίως χαμόφυτα).

Η πιο πυκνή βλάστηση εντοπίζεται στις ρεματιές και στην παραλιακή ζώνη. Στη ρεματιά του Πελεκανιώτη ποταμού, του Κακοδικιανού και στο φαράγγι του Αζογυριανού, εμφανίζεται η πιο πλούσια βλάστηση. Εδώ η πλούσια παρόχθια βλάστηση (πλατάνια κλπ) αναμειγνύεται με τις αιωνόβιες ελιές που καλύπτουν τα πρηνή στις ρεματιές, και δίνουν την εικόνα του δάσους, σε βαθμό που είναι δύσκολο πολλές φορές να ξεχωρίσει κανείς τους ελαιώνες από την αυτοφυή βλάστηση. Τέλος κατά μήκος της παραλιακής ζώνης, παρατηρείται η τυπική παραθαλάσσια βλάστηση, ενώ απαντώνται επίσης συστάδες κέδρων, κυρίως στην περιοχή της Κουντούρας.

‘Από πλευράς αξιόλογων τοπίων και φυσικών οικοσυστημάτων επισημαίνουμε:

Τα πολύ ενδιαφέροντα τοπία στα παράλια με την εναλλαγή απόκρημνων ακτών με ποικίλες διαμορφώσεις βράχων και αμμουδιών ή βοτσαλωτών παραλιών που σχηματίζουν μικρούς κολπίσκους.

Την παραθαλάσσια χαμηλή βλάστηση (θαμνώδη και φρυγανώδη), με χαρακτηριστικό τις συστάδες κέδρων στο παραθαλάσσιο μέτωπο της

Κουντούρας και άλλες φυτοκοινωνίες ενδημικές της Κρήτης ή ειδικότερα της Νοτιοδυτικής Κρήτης αρκετά σπάνιες.

Την εμφάνιση κατά εποχές αποδημητικών πτηνών (χελιδόνια, πελαργούς κλπ) και σπάνιων ενδημικών πουλιών. Παραθέτουμε στο σημείο αυτό τις αναφορές από το «Πρόγραμμα αναγνώρισης του φυσικού περιβάλλοντος της Χώρας» του ΥΠΕΧΩΔΕ, για την περιοχή Κουντούρας - Κριού: «Παραλία σπάνιας ομορφιάς με χαρακτηριστικές τις συστάδες κέδρων. Η πανίδα είναι ίδια με της Ελαφονήσου. Είναι πέρασμα αποδημητικών πουλιών. Ακόμα η περιοχή είναι τόπος αναπαραγωγής θαλασσιών χελωνών και έχουν θεαθεί φώκιες. Οπωσδήποτε τα θερμοκήπια που υπάρχουν στην περιοχή της Κουντούρας δημιουργούν κάποιο πρόβλημα ρύπανσης μιας και γίνεται ευρεία χρήση φυτοφαρμάκων».

Στα Ανατολικά μπορούμε να σημειώσουμε ότι η περιοχή ανατολικού Σελίνου εντάσσεται σε περιοχές ιδιαίτερης οικολογικής αξίας ή αισθητικού κάλους. Αρκεί να σημειωθεί ότι στα ανατολικά η περιοχή συνορεύει με τον Εθνικό Δρυμό της Σαμαριάς, όπου βρίσκεται το φημισμένο φαράγγι και το μοναδικής σημασίας ενδημικό είδος της περιοχής, ο κρητικός αίγαγρος. Τα περισσότερα φυτικά ενδημικά είδη είναι χαμόφυτα ή είδη των ψηλών βουνών, που βρίσκονται σε πολύ απόκρημνους και απροσπέλαστους βράχους.

Το φαράγγι της Αγίας Ειρήνης είναι ένας αξιόλογος βιότοπος, έχει πλούσια βλάστηση από ποώδη, θαμνώδη και αρωματικά φυτά αντιπροσωπευτικά της χλωρίδας της Ανατολικής Μεσογείου. Επίσης η παραλία της Σούγιας είναι τοποθεσία ιδιαίτερης αισθητικής αξίας.

Τέλος, στο κέντρο της περιοχής μελέτης βρίσκονται ρεματιές με πλούσια βλάστηση (πλάτανος, τραχεία πεύκη, πουρνάρι, κυπαρίσσι) και άφθονο νερό, εξαιρετικής οικολογικής και αισθητικής σημασίας.

Ήδη, τόσο οι ακτές όσο και διαδρομές ανάμεσα στα φαράγγια αποτελούν τόπους επίσκεψης τουριστών και είναι ενταγμένες σε δρομολόγια πεζοπορίας περιηγητικών προγραμμάτων.

5.2. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

Τα σοβαρότερα προβλήματα υποβάθμισης της ποιότητας του περιβάλλοντος οφείλονται στις γεωργικές δραστηριότητες και κυρίως στα ειδικά προβλήματα κινδύνων υγείας που προκαλούνται από τα θερμοκήπια λόγω των χρησιμοποιούμενων λιπασμάτων, φυτοφαρμάκων και

απολυμαντικών. Η περιοχή Κουντούρας είναι ένας κλειστός κάμπος που έχει άνοιγμα μόνο προς τη θάλασσα. Η έκτασή του είναι περίπου 5 χιλ. στρέμματα και εκτείνεται σε μήκος 4,5 χιλιόμετρα και βάθος 700 έως 1500 μέτρα. Η μορφή του εδάφους είναι κυματοειδής, λόγω των πολλών χειμάρρων που τη διασχίζουν.

Το πρόβλημα στη θάλασσα, που είναι ο τελικός αποδέκτης, εντείνεται λόγω του μικρού βάθους του εδάφους και της έντονης απορροής που παρατηρείται τους χειμερινούς μήνες, σε συνδυασμό με τις εκπλύσεις που εφαρμόζονται στις υπό κάλυψη καλλιέργειες κατά τους θερινούς μήνες. Έτσι σημαντικό μέρος των νιτρικών και φωσφορικών λιπασμάτων, των εντομοκτόνων και των απολυμαντικών εδάφους, με την έκπλυση περνάει στο γύρω από το θερμοκήπιο χώρο και με τις χειμερινές απορροές, οδηγείται στη θάλασσα που βρίσκεται σε μικρή απόσταση. Στον πίνακα 43 βλέπουμε τις ποσότητες αγροχημικών που χρησιμοποιήθηκαν στην περιοχή μελέτης το 1993.

Πίνακας 43: ΑΓΡΟΧΗΜΙΚΑ ΠΟΥ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΘΗΚΑΝ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΛΕΤΗΣ (Π.Μ.) ΤΟ 1993

ΕΙΔΟΣ	ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΛΕΤΗΣ (ΤΟΝΝΟΙ)	ΝΟΜΟΣ ΧΑΝΙΩΝ (ΤΟΝΝΟΙ)	% ΤΗΣ Π.Μ. ΣΤΟ ΝΟΜΟ	Kgr / άτομο ΣΤΗΝ Π.Μ.	Kgr / άτομο ΣΤΟ ΝΟΜΟ
ΛΙΠΑΣΜΑΤΑ	2800	24100	11,61	406,86	180,15
ΜΥΚΗΤΟΚΤΟΝΑ	40	110	36,60	5,85	0,82
ΑΠΟΛΥΜΑΝΤΙΚΑ ΕΔΑΦΟΥΣ	37	60	61,40	5,36	0,45
ΘΕΙΑΦΙ	24	500	4,80	3,48	3,74
ΕΝΤΟΜΟΚΤΟΝΑ	25	110	22,48	3,59	0,82
ΖΙΖΑΝΙΟΚΤΟΝΑ	17	90	19,22	2,51	0,67
ΣΥΝΟΛΟ ΦΥΤΟΦΑΡΜΑΚΩΝ	143	870	16,45	20,79	6,50

Πηγή: ΟΑΔ ΥΚ

Αν πάρει κανείς υπόψη, ότι η ανάμειξη χρήσεων στην περιοχή της Κουντούρας είναι μεγάλη και ότι δεν έχει γίνει κανένας σχεδιασμός για τη χωροθέτηση τέτοιων ρυπαινοσών χρήσεων, μπορεί εύκολα να συμπεράνει ότι οι γύρω από τα θερμοκήπια εκτάσεις χρησιμοποιούνται για ποικίλες δραστηριότητες των κατοίκων της περιοχής, με τελικό αποτέλεσμα να τίθεται σε κίνδυνο η υγεία τους. Θετικό σημείο στο πρόβλημα της ρύπανσης που προκαλείται από τις εντατικές καλλιέργειες είναι ότι δεν προσβάλλεται κανένας υδροφόρος ορίζοντας.

Στη συνολική ρύπανση του περιβάλλοντος, κύρια οπτικά, συμβάλλουν επίσης και τα πλαστικά καλύμματα των θερμοκηπίων όταν πραγματοποιείται

η απαραίτητη αλλαγή τους (κάθε 2 ή 3 χρόνια). Η ποσότητα του απορριπτόμενου πλαστικού υπολογίζεται σε ένα τόννο ανά έτος.

Στην περιοχή της Παλαιόχωρας υπάρχουν ευνοϊκά, δυνατά θαλάσσια ρεύματα όλη τη διάρκεια του χρόνου, που παρασύρουν στα ανοικτά τους ρύπους της ακτής. Γι αυτό το λόγο δεν παρατηρούνται και πίσσες παρόλα τα πλοία που περνάνε στο πέλαγος.

Άλλη πηγή ρύπανσης είναι τα απόβλητα των ελαιοτριβείων, σφαγείων και τυροκομείων από τα οποία πολλά μικρά και παλαιάς τεχνολογίας, βρίσκονται διάσπαρτα στην ενδοχώρα. Ήδη ο Πελεκανιώτης ποταμός θεωρείται ότι έχει σημαντικό πρόβλημα ρύπανσης και εκπονείται μελέτη για την απορρύπανσή του.

Επιπλέον, προβλήματα υποβάθμισης του περιβάλλοντος έχουν την αιτία τους στην αποψίλωση μεγάλου μέρους των ορεινών όγκων, από τα δάση και από τη χαμηλή βλάστηση. Η εγκατάλειψη των παραδοσιακών μεθόδων καλλιέργειας (αναβαθμίδες), η υπερβόσκηση και η μη - διαχείριση του χώρου αυτού έχουν οδηγήσει σε προβλήματα όπως η μεγάλη πυρκαγιά στο φαράγγι της Αγίας Ειρήνης (17-18 / 8 / 94). Με τη σειρά τους οι πυρκαγιές και η υπερβόσκηση σε συνδυασμό οδηγούν στην αποψίλωση από τη βλάστηση και αυτή με τη σειρά της οδηγεί στη διάβρωση, την έκπλυση των πετρωμάτων και την ερημοποίηση.

5.3 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Στην περιοχή μελέτης είναι έντονα τα σημάδια των διαφόρων πολιτισμικών επιδράσεων τόσο από τους διάφορους κατακτητές, όσο και από τον αρχαίο πολιτισμό (περίοδος αρχαϊκή, κλασσική, ελληνιστική και ρωμαϊκή). Αναφέρουμε ότι στην περιοχή εγγράφονται οκτώ αρχαίες πόλεις

⇒ Υρτακίνα στα Τεμένια, Κάντανος στην Κάνδανο, Έλυρος κοντά στο Ροδοβάνι, Βιέννος (ερείπια αρχαίας πόλης και λιμένος) στην περιοχή ακρωτηρίου Κριού στο Δήμο Πελεκάνου, Πέλκιν στην περιοχή Αγία Τριάδα (κοιν. Παλαιόχωρας), Καλαμύδη στα βορειοανατολικά της Παλαιόχωρας Λισσός στην περιοχή Άγιος Κύρικος, κοντά στη Σούγια και Συΐα στη Σούγια, με σημαντικότερη και καλύτερα διατηρημένη τη Λισσό.

⇒ Παράλληλα, ερείπια αρχαίων οικισμών έχουν εντοπιστεί στις περιοχές: ένας στο Κοντοκυνήγι και δύο στις όχθες του

Πελεκανιώτη ποταμού στο Δήμο Πελεκάνου. Επίσης δύο αρχαιολογικοί χώροι έχουν εντοπιστεί στην περιοχή Παναγία Κουντούρας.

Το πολύ σημαντικό ενετικό κάστρο στην Παλαιόχωρα, καθώς και τα ενετοτουρκικά κτήρια που βρίσκονται μέσα σε αυτό, αναγνωρίστηκαν ως τέτοια με το βασιλικό διάταγμα 92 / 1940 και αποτελούν ουσιαστικό αξιοθέατο της περιοχής.

Τέλος, πολλοί οικισμοί έχουν χαρακτηριστεί ως ενδιαφέροντες και η έγκριση άδειας οικοδόμησης περνά από Επιτροπή Πολεοδομικού και Αρχιτεκτονικού Ελέγχου στην Πολεοδομία της Νομαρχίας. Τέτοιοι οικισμοί είναι το Αρχοντικό και ο Μουστάκος στο Δήμο Πελεκάνου, οι Ανυδροι, οι Αχλαδιάκες και ο Αζογυρές στην κοινότητα Παλαιόχωρας και πολλοί άλλοι.

Οι πολιτισμικές ιδιαιτερότητες μιας περιοχής έχουν πολύ μεγάλη σημασία για την συνολική και ολοκληρωμένη ανάπτυξή της. Τα ήθη, τα έθιμα και οι ιδιαίτερες ηθικές αξίες που μπορεί να έχει μια περιοχή είναι πιθανό να αποτελούν εφελθτήριο οικονομικής ανάπτυξης αλλά και / ή ανασταλτικό παράγοντα κατά περίπτωση. Η περιοχή μελέτης εντάσσεται στο ευρύτερο πολιτιστικό περιβάλλον της Κρήτης, το οποίο ως γνωστό, έχει τις ιδιαιτερότητες του (τοπικοί παραδοσιακοί χοροί, έθιμα τα οποία διατηρούνται μέχρι τις ημέρες μας όπως οι παραδοσιακοί γάμοι, ιδιαίτερες γιορτές κλπ), ενώ σε ευρύτερο επίπεδο εντάσσεται στο γενικότερο πολιτισμικό περιβάλλον της νησιωτικής Μεσογείου.

Παράλληλα, το ζήτημα του πολιτισμού, του τοπικού πολιτισμού και ειδικότερα του αγροτικού θα πρέπει να τοποθετηθεί στα πλαίσια της διεθνοποίησης. Σήμερα όλες οι μορφές πολιτισμού, δέχονται την επίδραση των μηνυμάτων της πληροφόρησης που χαρακτηρίζεται από την αμεσότητα όσο και από την ευρεία διάδοση από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Η κατανόηση του φαινομένου αυτού δεν παρουσιάζει δυσκολίες αν έχουμε υπόψη μας ότι πολιτισμός δεν είναι μόνο οι τέχνες και τα γράμματα, αλλά επίσης ο τρόπος ζωής και οι αξίες.

Το φαινόμενο αυτό εντείνεται στην περιοχή μελέτης μέσω του τουρισμού, ο οποίος γίνεται φορέας πολιτισμικών προτύπων ξένων προς αυτή. Αυτό το τελευταίο, σε συνάρτηση με το σύγχρονο καπιταλιστικό πρότυπο ζωής συμβάλλει στη χρόνια αποχώρηση των νέων από τις ορεινές και απομονωμένες ζώνες της περιοχής προς τα κοντινά αστικά και ημιαστικά κέντρα. Ο αριθμός

των αγροτών μειώθηκε στο ελάχιστο μέσα σε λίγες δεκαετίες και δεν έχει απομείνει παρά μια μικρή μειοψηφία αγροτών στην κοινωνία των χωριών της ενδοχώρας.

«Όμως, η αντίσταση πρέπει να είναι ενσυνείδητη. Δε θα πρέπει να καταδικαστεί μια περιοχή στη στείρα απομόνωση ή την περιθωριοποίηση εξαιτίας της προσκόλλησης στο παρελθόν, την οποία ονειρεύονται οι ρομαντικοί των πόλεων αλλά απορρίπτουν οι κάτοικοι της υπαίθρου. Και στην περίπτωση αυτή επίσης, μόνο ένας ισχυρός και συνειδητός πολιτισμός μπορεί να επιτρέψει την αξιολόγηση των πλεονεκτημάτων και μειονεκτημάτων, να εκτιμήσει τη σκοπιμότητα του άμεσου κέρδους σε αντιδιαστολή με μια σχετικά σταθερή διάρκεια και ένα λιγότερο εξωστρεφή τρόπο ζωής. Πρόκειται για δύσκολη επιλογή εφόσον καμιά συνταγή ή γνώμη ειδικού δε θα μπορούσε να παίξει αποφασιστικό ρόλο υποκαθιστώντας την κρίση των ενδιαφερομένων. Ωστόσο, για να είναι οι τελευταίοι ικανοί να κρίνουν και να δράσουν σύμφωνα με την κρίση τους, απαιτείται μια ζωντανή πολιτιστική ταυτότητα» (VELHELST, 1994).

ΜΕΡΟΣ Γ: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΚΡΙΤΙΚΗ

Στο κεφάλαιο αυτό κατ' αρχήν θα γίνει μια συνοπτική κριτική των προτάσεων παλαιότερων χωροταξικών μελετών. Στη συνέχεια θα αναφερθούμε στις προοπτικές των τομέων παραγωγής σε σχετικά θεωρητικό επίπεδο, ενώ συγκεκριμένες προτάσεις θα γίνουν για την περιοχή μελέτης χωρικά πλέον, λαμβάνοντας υπόψη τις διαφοροποιήσεις που επισημάνθηκαν στη διαδικασία της ανάλυσης.

1. ΠΡΟΫΠΑΡΧΟΥΣΕΣ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ

Στο κεφάλαιο αυτό θα αναφερθούν και θα σχολιαστούν οι προτάσεις του χωροταξικού του νομού που εκπονήθηκε από το Υ.Χ.Ο.Π. το 1984 και η Ειδική Χωροταξική Μελέτη Παλαιόχωρας-Κουντούρας, που εκπονήθηκε για λογαριασμό της Νομαρχίας Χανίων (Α' φάση Ιούνιος 1992, Β' φάση Φεβρουάριος 1993).

1.1 Η ΑΠΟΨΗ ΤΟΥ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΥ (1984) ΓΙΑ ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΙΣ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ

Οι προτάσεις του χωροταξικού του νομού (οι οποίες αφορούν την περιοχή μελέτης) που εκπονήθηκε από το Υ.Χ.Ο.Π. το 1984 παρουσιάζονται παρακάτω:

«Οι Στόχοι των Προτάσεων Χωροταξικής Οργάνωσης εξειδικεύονται με τις παρακάτω επισημάνσεις:

Η περιοχή είναι κατάλληλη για κηπευτικά, εσπεριδοειδή και άνθη, μάλιστα στο νότιο τμήμα (Κουντούρα, Παλαιόχωρα) υπάρχει ενδιαφέρον για την ανθοκομία, είδος που θα εξάγεται και θα συμβάλλει σημαντικά στην αύξηση του γεωργικού εισοδήματος.

Στην περιοχή της Κανδάνου προτείνεται Βιοτεχνικό Πάρκο (ΒΙΟ. ΠΑ.), για τη δημιουργία μονάδων συγκέντρωσης, συσκευασίας και μεταποίησης που έχουν σχέση με τη γεωργία και την κτηνοτροφία.

⇒ Η διαδρομή Χανιά - Παλαιόχωρα εντάσσεται στις βασικές ροές του τουριστικού ρεύματος από τη βόρεια πλευρά των Χανίων στη νότια

γι αυτό και προτείνεται η περιοχή Παλαιόχωρας - Κανδάνου - Σούγιας ως ζώνη ελεγχόμενης ανάπτυξης.

⇒ Τα προβλήματα καθυστέρησης της ανάπτυξης εντοπίζονται στη δύσκολη πρόσβαση αφού οι οδικές επικοινωνίες είναι υποβαθμισμένες καθώς και οποιαδήποτε άλλη υποδομή. Για το λόγο αυτό προτείνουμε βελτίωση - διάνοιξη - συντήρηση των κεντρικών κάθετων αρτηριών που ενώνουν το βόρειο με το νότιο τμήμα του νομού. Μεταξύ των αρτηριών αναφέρονται οι εξής:

Ταυρωνίτης - Παλαιόχωρα

Καστέλι - Στροβλές - Παλαιόχωρα

Επίσης προβλέπεται κατά προτεραιότητα διάνοιξη νέου άξονα σύνδεσης της Παλαιόχωρας με τη Χρυσοσκαλίτισσα.

⇒ Στην Παλαιόχωρα προτείνεται επίσης κοινοτικό Camping μικρής κλίμακας και μαρίνα για σκάφη αναψυχής σε συνδυασμό με το αλιευτικό καταφύγιο.

⇒ Ως προς την οικιστική δομή, όλη η επαρχία Σελίνου θεωρείται ως μια οικιστική ενότητα, της Κανδάνου, για την οποία αναφέρονται τα εξής:

Η Κάνδανος αναβαθμίζεται σε κέντρο τρίτου επιπέδου για την εξυπηρέτηση της ενότητας, ενώ η Παλαιόχωρα ισχυρός αγροτικός και τουριστικός οικισμός προτείνεται ως κέντρο τέταρτου επιπέδου για την εξυπηρέτηση του νότιου τμήματος της ενότητας.

⇒ Οι κάτοικοι ασχολούνται με τον πρωτογενή τομέα και στην περιοχή της Κουντούρας γίνεται εντατική καλλιέργεια σε θερμοκήπια μεγάλης αποδοτικότητας και κλίμακας. Ακόμη, η Παλαιόχωρα συγκεντρώνει τουριστικές δραστηριότητες που τείνουν να επεκταθούν λόγω της φυσικής ομορφιάς του τοπίου. Προτείνεται περαιτέρω εντατικοποίηση των καλλιεργειών και ανάπτυξη του τουρισμού και ο πληθυσμός το 2000 να φτάσει τους 8.000 κατοίκους για το σύνολο της ενότητας.

⇒ Τέλος για την περιοχή Παλαιόχωρας - Κουντούρας, επειδή γενικά παρουσιάζει σύγκρουση χρήσεων γης (τουρισμός - δυναμικές καλλιέργειες) προτείνεται να συνταχθεί Ειδικό χωροταξικό και ΖΟΕ αρχαιολογικού χώρου και τοπίου.»

Μετά από δέκα χρόνια περίπου, είναι δυνατόν να αξιολογηθούν οι παραπάνω προτάσεις, στο μέτρο που κάποιες από αυτές εφαρμόστηκαν, και στην εφικτότητα τους, δεδομένου ότι υπεβλήθησαν στα πλαίσια μελέτης η οποία αφορούσε ολόκληρο το νομό και συνεπώς η εξειδίκευσή τους σε κάποιες περιπτώσεις δεν ήταν η καλύτερη δυνατή.

Ξεκινώντας από την αρχή, και με τη σειρά που είναι γραμμένες, σχολιάζουμε:

- * Η δημιουργία Βιοτεχνικού Πάρκου (ΒΙΟ.ΠΑ.) προς το παρόν δε φαίνεται να έχει υπόσταση στην περιοχή μελέτης. Υπάρχουν μόλις 69 καταγεγραμμένα καταστήματα στο δευτερογενή τομέα με 125 εργαζόμενους. Για τη δημιουργία ΒΙΟ. ΠΑ. χρειάζεται μια κρίσιμη αριθμητική ποσότητα βιοτεχνιών.

Αλλά κι αν θεωρήσουμε ότι η δημιουργία του θα μπορούσε να λειτουργήσει ως μοχλός ανάπτυξης της βιοτεχνίας στην περιοχή, έχουμε να επισημάνουμε τα εξής: εκτός από πιθανές οικονομίες κλίμακας που δημιουργούνται από την κοινή υποδομή, το είδος και το μικρό μέγεθος των επιχειρήσεων, η μη συμπληρωματικότητα μεταξύ τους, κάνει τη δημιουργία άλλων οικονομιών κλίμακας εκτός αυτών που οφείλονται στην υποδομή, να φαίνονται σχεδόν απίθανες.

Δεν πρέπει επίσης να ξεχνάμε ότι η κύρια βιοτεχνική δραστηριότητα στην περιοχή είναι τα ελαιοτριβεία, τα οποία έχουν ένα χαρακτήρα διασποράς στο χώρο, ώστε να εξυπηρετούν ένα κύκλο πελατών το καθένα.

- * Η διαδρομή Χανιά - Παλαιόχωρα είναι σαφές ότι αποτελεί την αρτηρία της τουριστικής ροής στην περιοχή μελέτης. Όμως η ζώνη Κάνδανος - Παλαιόχωρα - Σούγια, από άποψη τουριστικής ανάπτυξης δεν υφίσταται. Η Κάνδανος δεν ανήκει στην τουριστική ζώνη, ενώ στη Σούγια μόλις τα τελευταία χρόνια εμφανίζεται δειλά

η τουριστική δραστηριότητα. Η περιοχή που κατεξοχήν απευθύνεται η τουριστική ροή είναι η Παλαιόχωρα.

Για το λόγο αυτό, από την άποψη της τουριστικής δραστηριότητας, ο ορισμός ζώνης ανάπτυξης Κανδάνου - Παλαιόχωρας - Σούγιας δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Ίσως η ζώνη Παλαιόχωρα - Σούγια να έχει νόημα, αλλά κι αυτό στο μέλλον, δεδομένου ότι μόλις τώρα αναπτύσσει η Σούγια στην τουριστική δραστηριότητα.

- * Οι προτάσεις υποδομών (κυρίως οδικών), ανταποκρίνονται στις ανάγκες της περιοχής.
- * Επίσης, τα έργα στην Παλαιόχωρα έχουν μεγάλη σημασία για την τουριστική της ανάπτυξη και σήμερα κάποια από αυτά έχουν ήδη κατασκευαστεί ή βρίσκονται στη διαδικασία κατασκευής. Υπάρχει Camping 500 θέσεων, ενώ το αλιευτικό καταφύγιο είναι υπό κατασκευή.

Βέβαια, όταν αναφερόμαστε σε μαρίνα, θεωρούμε μια κατασκευή που μπορεί να φιλοξενήσει 200 και πλέον σκάφη. Μια κατασκευή δαπανηρή και ογκώδη, η οποία απαιτεί εκτός των άλλων προστατευμένο φυσικό περιβάλλον. Το μεγάλο μέγεθος με το κόστος που αυτό συνεπάγεται, σε συνδυασμό με την έλλειψη προστατευμένων κολπίσκων στην Παλαιόχωρα, καθιστούν την κατασκευή μαρίνας ως μη εφαρμόσιμη στην περιοχή.

- * Στην πρόταση οργάνωσης της οικιστικής δομής στηρίχθηκαν και τα επιχειρήματα της πρότασης για το Συμβούλιο Περιοχής στα πλαίσια της διοικητικής οργάνωσης της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης. Από οικονομική και πληθυσμιακή άποψη, η Παλαιόχωρα υπερτερεί σαφώς συγκριτικά με οποιοδήποτε οικισμό στην περιοχή μελέτης. Όσον αφορά την Κάνδανο, είναι θεμιτή η διατήρηση του διοικητικού της ρόλου, στο βαθμό που ο ρόλος αυτός συντελεί στη διατήρηση τόσο του πληθυσμού και των δραστηριοτήτων της, όσο και μιας ισορροπίας μεταξύ παραθαλάσσιας περιοχής και ενδοχώρας.

Ουσιαστικό ζήτημα είναι η πρόσβαση του πληθυσμού των ορεινών κοινοτήτων στο διοικητικό κέντρο και όχι της Παλαιόχωρας και της Κουντούρας προς αυτό. Και από αυτή τη σκοπιά προτιμείται η

Κάνδανος ως διοικητικό κέντρο, κυρίως λόγω της θέσης της στο κέντρο της επαρχίας.

- * Στην πρόταση εντατικοποίησης των δραστηριοτήτων και στην πρόβλεψη του πληθυσμού για το 2000 έχουμε να αναφέρουμε ότι ενώ ορθά τονίζεται η σημασία των δραστηριοτήτων του τουρισμού και των εντατικών υπό κάλυψη καλλιεργειών, ωστόσο δε γίνεται καμία αναφορά στη φθίνουσα πληθυσμιακά ενδοχώρα. Αυτό σε κάποιο βαθμό είναι αναμενόμενο, δεδομένου ότι τέτοιες περιοχές (ορεινές και μειονεκτικές) θεωρούνταν από τους μελετητές -και το επίσημο κράτος με όλες του τις μορφές- φυσικό να εγκαταλείπονται από τους κατοίκους τους. Για δεκαετίες αυτή η θεώρηση του χώρου ήταν ο βασικός άξονας στον οποίο στηρίχθηκαν οι οποιεσδήποτε χωροταξικές κρατικές πολιτικές.

Υπολογίζεται ότι ο πληθυσμός το 2000 θα ανέρθει στους 8000 κατοίκους για το σύνολο της επαρχίας Σελίνου. Για να συμβεί αυτό πρέπει να υπάρξει αύξηση του πληθυσμού κατά 16,18% μέχρι το 2000. Όμως την τελευταία εικοσαετία τόσο η περιοχή μελέτης όσο και η επαρχία Σελίνου φθίνουν σε πληθυσμό. Το 1991 η περιοχή μελέτης έχει 6882 κατοίκους και η επαρχία Σελίνου 6997. Είναι σχεδόν απίθανο να έχουμε αύξηση κατά 1000 σχεδόν άτομα στην επαρχία Σελίνου σε μια δεκαετία (1991 - 2000).

Μπορεί η Παλαιόχωρα, και ως κοινότητα και ως οικισμός, να έχει εντυπωσιακή πληθυσμιακή αύξηση, όμως όλες οι υπόλοιποι ΟΤΑ φθίνουν, με συνέπεια να φθίνει και το σύνολο της περιοχής. Συνεπώς η ανάπτυξη της Παλαιόχωρας, δεν εξασφαλίζει την πληθυσμιακή αυτή αύξηση που θα οδηγούσε την επαρχία Σελίνου στο να αριθμεί 8000 κατοίκους το 2000.

- * Τέλος η πρόταση σύνταξης Ειδικής Χωροταξικής μελέτης υλοποιείται και φαίνεται ότι υπάρχει πρόβλημα συγκρούσεων χρήσεων γης, όπως αναφέρεται και στην παρούσα εργασία.

1.2 Η ΑΠΟΨΗ ΤΗΣ ΕΙΔΙΚΗΣ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΑΣ-ΚΟΥΝΤΟΥΡΑΣ ΓΙΑ ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΙΣ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ

Η Ειδική Χωροταξική Μελέτη Παλαιόχωρας-Κουντούρας έως αυτή τη στιγμή δεν έχει ολοκληρωθεί. Έχουν ολοκληρωθεί οι δυο πρώτες φάσεις. Η Α' φάση παραδόθηκε τον Ιούνιο 1992, ενώ η Β' φάση το Φεβρουάριο 1993.

Η Α' φάση περιλαμβάνει αναγνώριση της περιοχής, εναλλακτικές προτάσεις και χωροθέτηση Ζ.Ο.Ε. Στην ανάλυση που γίνεται στη ζώνη Κουντούρας-Παλαιόχωρας δεν θα αναφερθούμε. Εξάλλου κάποια σημαντικά στοιχεία έχουν αναφερθεί στην ανάλυση της παρούσας μελέτης.

Θα εστιαστούμε σε δυο προβλέψεις (για την επόμενη δεκαπενταετία), τις οποίες θεωρούμε εκτός πραγματικότητας:

α) προβλέπεται ότι το πληθυσμιακό μέγεθος για την περιοχή παρέμβασης (Παλαιόχωρα-Κουντούρα) πρέπει να υπολογίζεται γύρω στις 5000 κατοίκους (διπλάσιο του σημερινού). Οι επιμέρους πληθυσμοί ανέρχονται σε 3000-3500 για την Παλαιόχωρα και 1200-1500 για την Κουντούρα.

Αυτά τα νούμερα είναι βέβαια εξωπραγματικά, ειδικά αν αναλογιστούμε ότι ο συνολικός πληθυσμός της επαρχίας το 1991 ήταν 6997 κάτοικοι (και μάλιστα με τάσεις μείωσης). Για να πραγματοποιηθεί το προβλεπόμενο μέγεθος των 5000 πρέπει η περιοχή Παλαιόχωρας-Κουντούρας να έχει ζώνη πληθυσμιακής έλξης πολύ μεγαλύτερη από τα όρια της επαρχίας. Κάτι τέτοιο όχι μόνο δε συμβαίνει, αλλά η ζώνη πληθυσμιακής έλξης είναι, σχεδόν αποκλειστικά, τα όρια των Ο.Τ.Α. (ούτε καν της επαρχίας).

β) προβλέπεται ότι το αναγκαίο απόθεμα των τουριστικών κλινών, για την επόμενη δεκαπενταετία, θα πρέπει να υπολογιστεί σε 6000-7000. Δεδομένου ότι σήμερα το αντίστοιχο τουριστικό δυναμικό ανέρχεται σε 2500 κλίνες, αυτό συνεπάγεται σχεδόν τριπλασιασμό τους.

Η δημιουργία 6000-7000 κλινών στην περιοχή Παλαιόχωρας-Κουντούρας είναι μάλλον ανέφικτη. Η περιοχή μελέτης (γενικότερα) δεν προσφέρεται για την ανάπτυξη μαζικού τουρισμού, όπως ο βόρειος άξονας του νομού Χανίων. Εξάλλου, όπως φάνηκε και από την ανάλυση σε προηγούμενο κεφάλαιο, έχει ήδη ξεκινήσει (με αργούς ρυθμούς ως τώρα) η διάχυση του τουριστικού ρεύματος προς άλλες ζώνες της περιοχής μελέτης.

Επίσης, στην Α' φάση προτείνεται Ζ.Ο.Ε. Όμως, κατά τη διάρκεια σύνταξης της, παρουσιάστηκαν πολλά προβλήματα, τα οποία αφορούσαν την αποδοχή από την τοπική κοινωνία των λύσεων που πρότεινε. Ορισμένες χαρακτηριστικές περιπτώσεις είναι η διαφωνία για τη θέση χωροθέτησης της οικιστικής ζώνης (και για την υπέρμετρη αύξηση των τιμών γης που αυτό συνεπάγεται).

Αυτά τα προβλήματα μπορούμε να τα αναφέρουμε, αναλυτικότερα, από τη Β' φάση, όπου περιέχεται όλη η αλληλογραφία μεταξύ των ενδιαφερόμενων μερών (γραφείο σύνταξης της Ε.Χ.Μ., Νομαρχία Χανίων, Πρωτοβάθμια Τοπική Αυτοδιοίκηση). Τα σημαντικότερα σημεία είναι τα εξής:

- ◇ Η επιλογή από τη Νομαρχία σαν ζώνη οικιστικής καταλληλότητας (για τη χωροθέτηση του οικισμού της Κουντούρας) του κέντρου της έκτασης του αναδασμού (που είναι και η πιο πυκνοδομημένη). Αυτή ήταν η τρίτη εναλλακτική πρόταση από τους μελετητές. Οι άλλες δυο ήταν: α) δεν υπάρχει λόγος χωροθέτησης του οικισμού σε νέα θέση (το εγκεκριμένο Γ.Π.Σ. της Παλαιόχωρας μπορεί να καλύψει τις ανάγκες του πληθυσμού της Κουντούρας), β) η χωροθέτηση του οικισμού στη θέση Γιαλός (στο ανατολικό άκρο του δήμου Πελεκάνου).
- ◇ Η έντονη αντίδραση των κατοίκων της περιοχής και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης εκφράζεται μέσα από την απόφαση του δημοτικού συμβουλίου και την αποστολή υπομνήματος από τους κατοίκους. Αποσπάσματα από αυτά αναφέρονται παρακάτω:

α) Από τη συνεδρίαση του δημοτικού συμβουλίου:

»Έχοντας υπόψη τη μετατόπιση των θερμοκηπίων και κατοικιών, διαπιστώνουμε την κίνηση τεράστιων κεφαλαίων, που είναι ιδιαίτερα δύσκολη η απόσβεσή τους, αν λάβουμε υπόψη το γεγονός ότι στην ευρύτερη περιοχή της Κουντούρας υπάρχουν: α) πλήρες δίκτυο ηλεκτροδότησης, β) πλήρες δίκτυο άρδευσης, γ) πλήρες δίκτυο δρόμων, δ) υπό κατασκευή (ολοκληρώνεται σύντομα) πλήρες δίκτυο ύδρευσης μήκους 22 χλμ., ε) υπό κατασκευή πλήρες δίκτυο τηλεπικοινωνιών κ.α. τα οποία σε περίπτωση εφαρμογής των προτάσεων ουσιαστικά θα παραμείνουν σε αδράνεια.»

»Προτείνει για το οικιστικό: Να παραμείνει το καθεστώς δόμησης στην ευρύτερη περιοχή του αναδασμού Κουντούρας, με βασικό στόχο τη μείωση της αρτιότητας δόμησης από τα τέσσερα στρέμματα σήμερα στα δύο στρέμματα τουλάχιστον. Πρέπει παράλληλα να δοθεί περισσότερο ενδιαφέρον για ανάπτυξη τουριστικού - οικιστικού άξονα, ανεξάρτητα αν οι εκτάσεις αυτές είναι εντός ή εκτός αναδασμού. Προκειμένου να παραμείνουν οι τιμές των ακινήτων σε προσιτά επίπεδα, προτείνουμε τη δημιουργία οικισμού αποκλειστικά για την Κουντούρα εντός των ορίων αυτής και εκτός αναδασμού με την παράλληλη απόκτηση της σχετικής έκτασης από οικοδομικό συνεταιρισμό, από άλλο πρόγραμμα κοινωνικής κατοικίας ή φορέα.»

β) Από το υπόμνημα των κατοίκων προκύπτει η άρνησή τους για χαρακτηρισμό του ακρωτηρίου Γραμμένο ως «τόπου ιδιαίτερου φυσικού κάλλους». Για τη στήριξη της άρνησής τους αναφέρουν ότι

«το μόνο σημείο της περιοχής αυτής που εμφανίζει ιδιαίτερο φυσικό κάλλος είναι το κεδροδάσος και όπου οι ιδιοκτήτες του ουδέποτε σκέφτηκαν οιαδήποτε επέμβαση αλλά τουναντίον καταβάλλουν κάθε δυνατή προσπάθεια για την προστασία του δάσους αυτού από τους ασυδότης περιφερόμενους τουρίστες.»

Επίσης αναφέρουν ότι στην περιοχή έχουν ήδη εγκριθεί (από το ΥΠΕΧΩΔΕ) τουριστικά κτίσματα και η δημιουργία camping.

Στην προτεινόμενη χωροθέτηση του οικισμού η άποψη των κατοίκων είναι ίδια με αυτή του δημοτικού συμβουλίου, που προαναφέρθηκε.

Η αντίδραση των κατοίκων και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης είναι δικαιολογημένες, γιατί η σύνταξη της Ε.Χ.Μ. έγινε στα γραφεία των μελετητών και της Νομαρχίας. Αυτοί σαν άμεσα ενδιαφερόμενοι δεν συμμετείχαν ούτε στο ελάχιστο στις προτάσεις. Οι μελετητές δεν μπόρεσαν καν στον κόπο να ρωτήσουν τους κάτοικους που θα ήθελαν να χτίσουν τα σπίτια τους (ερώτηση η οποία έτσι κι αλλιώς δεν αποτελεί δέσμευση για το μελετητή).

Έτσι φτάσαμε σε υπομνήματα που αναφέρουν ότι

«η παρουσιασθείσα μελέτη εξέπληξε όχι μόνο το δήμαρχο, αλλά και όλα τα μέλη του δημοτικού συμβουλίου και το σύνολο, άνευ ουδεμίας εξαιρέσεως, των ιδιοκτητών στην περιοχή Κουντούρας»,

«το δημοτικό συμβούλιο πιστεύει ότι η συνεργασία των μελετητών και η επιτόπου παρουσία τους για ανταλλαγή γνώμων με τους τοπικούς φορείς ήταν ανεπαρκής, παρά την πληρότητα των στατιστικών στοιχείων, και οι οποίοι οφείλουν στην προσεχή τροποποίηση των χαρτών-προτάσεων, να βρίσκονται στην περιοχή επέμβασης περισσότερο χρόνο από τον μέχρι τώρα.»

ή ακόμη πιο έντονα:

«ούτε οι τέως κοινότητες που απαρτίζουν το δήμο μας, κατά το παρελθόν, αλλά ούτε ο δήμος Πελεκάνου είχε ζητήσει την εκπόνηση μελέτης του είδους, για την περιοχή Κουντούρας».

Συμπερασματικά, μπορούμε να τονίσουμε -άσχετα με τους οποιουσδήποτε μελετητές- τις πρακτικές που ακολουθούνται στο χωροταξικό σχεδιασμό με συνέπεια σήμερα να μην πρωδοτεείται ο συμμετοχικός σχεδιασμός από τη δημόσια διοίκηση και να υπάρχουν εγγενή γραφειοκρατικά προβλήματα. Η μοναδική διέξοδος που δίνεται για συμμετοχή των πολιτών είναι οι τυχόν ενστάσεις που μπορούν να υποβάλλουν. Συμμετοχή στο σχεδιασμό όμως πρέπει να γίνεται σε προηγούμενο στάδιο των μελετών, με ενεργή συμβολή των τοπικών ενδιαφερομένων στη δημιουργία των προτάσεων. Εξάλλου, οι τελευταίοι όχι μόνο γνωρίζουν καλύτερα τα προβλήματα της περιοχής τους, αλλά και θα είναι οι άμεσοι αποδέκτες των οποιονδήποτε ενεργειών προταθούν και υλοποιηθούν από τις μελέτες.

2. ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ - ΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

2.1. Τάσεις - Προοπτικές του Πρωτογενή Τομέα

Στο κεφάλαιο αυτό μπορούμε γενικά να δούμε τη διαμόρφωση των τάσεων του πρωτογενή τομέα, εγγραφόμενων σε ένα γενικότερο πλαίσιο εξελίξεων που οφείλονται σε κρατικές αλλά κυρίως σε διεθνείς συνθήκες (Ε.Ε., GATT, Μεσογειακά προγράμματα) και αποφάσεις.

«Η δυνατότητα που είχαν ως τώρα οι παραγωγοί να αντισταθμίζουν την απώλεια εισοδήματος, λόγω μείωσης των εγγυημένων τιμών, με αύξηση της παραγωγής, δε θα αποτελεί πλέον συμφέρουσα διέξοδος στις περιπτώσεις των πλεονασματικών προϊόντων. Οπωσδήποτε όμως η Ελλάδα ούτε μπορεί,

ούτε προκύπτει ότι χρειάζεται να αποκλίνει από την παραγωγή μεσογειακών προϊόντων, έστω και αν απαιτηθεί ποσοστιαία διαφοροποίηση εντός αυτής της ευρείας κατηγορίας προϊόντων. Άλλωστε ως εύλογη μπορεί να θεωρηθεί η προσδοκία διεύρυνσης των εμπορικών σχέσεων της ΕΕ με τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και κατά συνέπεια η επέκταση της ζήτησης προϊόντων της Μεσογειακής Ζώνης, πάντοτε όμως με όρους ανταγωνιστικότητας» (ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, Κ., 1993, σ. 224 - 226)

Ειδικότερα, με την αναμόρφωση της ΚΑΠ επιδιώκεται η μείωση των πόρων που διατίθενται για τη στήριξη τιμών και εισοδημάτων και η μεταφορά πόρων με στόχο τη χρηματοδότηση της αναδιάρθρωσης των γεωργικών δραστηριοτήτων, τη βελτίωση των υποδομών και την αύξηση της ανταγωνιστικότητας των αγροτικών προϊόντων της Ε.Ε. Η πολιτική αυτή σε μεγάλο βαθμό επιβάλλεται υπό την πίεση παραγόντων όπως:

- ⇒ τα πλεονάσματα αγροτικών προϊόντων που δημιουργούνται στην Ε.Ε., και το φαινόμενο των αποσύρσεων
- ⇒ οι διαπραγματεύσεις στα πλαίσια της GATT και η διεθνής πίεση που υφίσταται η ευρωπαϊκή ένωση για το άνοιγμα της Ευρωπαϊκής αγοράς και τη δημιουργία συνθηκών ελεύθερου ανταγωνισμού.

Η πολιτική αυτή συνεπάγεται μείωση της Κοινοτικής παραγωγής και συνδέεται με μέτρα προστασίας του περιβάλλοντος. Οι κανονισμοί της Ε.Ε., μεταξύ αυτών και ο κανονισμός που αφορά τις «μεθόδους παραγωγής που συμμορφώνονται με τις ανάγκες προστασίας του περιβάλλοντος και διατήρησης του φυσικού χώρου και τοπίου» (κανονισμός 2078/92), θέτουν σημαντικές προϋποθέσεις για την επιδότηση των παραγωγών όπως:

- ⇒ Τη μείωση των λιπασμάτων και των φυτοφαρμάκων.
- ⇒ Τη στροφή σε εκτατική φυτική παραγωγή (έτσι δίνει στους παραγωγούς τη δυνατότητα να μην καλλιεργούν το 20% των εκτάσεων που διαθέτουν).
- ⇒ Τη στροφή επίσης σε εκτατικές μορφές κτηνοτροφίας.

Με αυτές τις προϋποθέσεις επιδοτούνται φυσικά ή νομικά πρόσωπα που αναλαμβάνουν την πρωτοβουλία έργων και ενεργειών όπως:

- ⇒ Η αντιδιαβρωτική προστασία (καλλιέργεια σε εκτάσεις οι οποίες διαμορφώνονται με αναβαθμίδες, συντήρηση εγκαταλειμμένων γεωργικών και δασικών γαιών, αναδάσώσεις σε καμένες περιοχές κλπ).
- ⇒ Οι βιολογικές καλλιέργειες.
- ⇒ Το όργανο παράλληλα με τις ισοΰψεις του εδάφους, έτσι ώστε να επιτυγχάνεται η μείωση της επιφανειακής απορροής.
- ⇒ Η διατήρηση του τοπίου (κατασκευή φραχτών δένδρων, ξερολιθιών, παλαιών ελαιοτριβείων, αγροικιών, καλαμιώνων κλπ).
- ⇒ Η παύση καλλιέργειας γαιών για δημιουργία βιοτόπων.
- ⇒ Η διατήρηση σύνθετων τοπίων (ρεματιές με αυτοφυή βλάστηση και καλλιέργειες).
- ⇒ Η εκπαίδευση των παραγωγών για διάστημα 1 έως 2 μηνών, με επιδότηση 600 χιλ. δρχ. το άτομο από τα οποία το 50% αφορά την οργάνωση των σεμιναρίων εκπαίδευσης και το υπόλοιπο 50% τον ίδιο τον εκπαιδευόμενο.

Σε όλες τις παραπάνω επιδοτήσεις η συμμετοχή της Ευρωπαϊκής Ένωσης ανέρχεται στο 75%.

Στην περιοχή μελέτης η, ως τώρα, διατήρηση των καλλιεργειών στην ενδοχώρα ήταν σε άμεση σχέση με τις επιδοτήσεις των γεωργικών προϊόντων. Η τάση κατάργησής τους από την Ε.Ε. αποτελεί ένα επιπλέον πρόβλημα για τη μελλοντική ανάπτυξη της ενδοχώρας. Αυτό, σε συνδυασμό με τις ενδεχόμενες ποσοτώσεις που ίσως επιβληθούν στα γεωργικά προϊόντα, επιβάλλουν την άμεση εξέταση εναλλακτικών σεναρίων διάρθρωσης του παραγωγικού συστήματος της περιοχής. Ωστόσο, οι νέες προοπτικές που δίνονται από τις παραπάνω πολιτικές μπορούν να οδηγήσουν σε θετικά αποτελέσματα για τη ζωή των κατοίκων αν κατανοηθούν και εφαρμοστούν υπό το πρίσμα της ορθής και προς όφελος της περιοχής εκμετάλλευσής τους.

Εξάλλου, αν εξαιρέσουμε τις καλλιέργειες υπό κάλυψη, τα παραγόμενα γεωργικά προϊόντα, στο σύνολο της περιοχής μελέτης, δεν μπορούν να χαρακτηριστούν ανταγωνιστικά στην ελεύθερη αγορά. Βέβαια,

αυτά τα προϊόντα περιορίζονται στο ελαιόλαδο και τα κτηνοτροφικά προϊόντα, γιατί τα υπόλοιπα δεν απευθύνονται σε εξωτερικές, προς την περιοχή, αγορές και έτσι δεν υπόκεινται στον ανταγωνισμό της απελευθερωμένης αγοράς. Είναι καιρός συνεπώς να στραφεί το ενδιαφέρον των παραγωγών σε συμπληρωματικές ή πρωτότυπες δραστηριότητες, βασισμένες σε συγκριτικά πλεονεκτήματα της περιοχής και ανταγωνιστικές σε υπερτοπικές αγορές.

«Τα θέματα διεύρυνσης της ποικιλίας των παραγόμενων ειδών αποτελούν μια πρόκληση για την Ελλάδα με τη μεγάλη ποικιλία μικροκλιμάτων και φυσικών συνθηκών. Ειδικότερα οι περιπτώσεις υποτροπικών καλλιεργειών φαίνεται να προσφέρουν κάποιες προοπτικές, αν και δεν έχουν διερευνηθεί πλήρως οι δυνατότητες.

Γενικότερα στο στοιχείο του «διαφορετικού» για την ελληνική παραγωγή πρέπει να δοθεί μεγαλύτερη σημασία, αφού λείπουν οι προϋποθέσεις ανταγωνισμού στα ίδια προϊόντα που παράγονται σε μεγάλες ποσότητες σε άλλες χώρες και κάτω από ευνοϊκότερες διαρθρωτικές συνθήκες.

Στο χώρο του «διαφορετικού» εντάσσονται και οι «οργανικές» καλλιέργειες, δηλαδή η παραγωγή προϊόντων χωρίς τη χρησιμοποίηση χημικών (λιπασμάτων και φυτοφαρμάκων). Για τα προϊόντα αυτά φαίνεται να διαμορφώνεται με την πάροδο του χρόνου μια ξεχωριστή αγορά για απαιτητικούς καταναλωτές, που ενδιαφερόμενοι για την υγιεινή διατροφή τους είναι διατεθειμένοι να καταβάλλουν υψηλότερες τιμές. Στις περιπτώσεις αυτών των προϊόντων η διασφάλιση της παραγωγής βάσει προδιαγραφών αποτελεί ουσιώδη στοιχείο, όπως και η διασύνδεση με τις ειδικές αγορές διάθεσης.

Γενικότερα οι αναζητήσεις νέων κατευθύνσεων για την ελληνική γεωργική παραγωγή είναι χρήσιμο να στραφούν σε προϊόντα σημαντικής αξίας από μικρή εδαφική επιφάνεια, αφού οι περιοριστικοί παράγοντες είναι το έδαφος και το αρδευτικό νερό, που αξιοποιούν τα χαρακτηριστικά του μεσογειακού κλίματος. Είναι ευνόητο ότι οι οποιεσδήποτε νέες κατευθύνσεις δε θα τεθούν στην υπηρεσία του μεγαλύτερου αριθμού των παραγωγών, οι οποίοι υπόκεινται στους περιορισμούς των μικρών εκμεταλλεύσεων και της περιορισμένης απασχόλησης και εποχικότητας που χαρακτηρίζει τη φυτική παραγωγή.

Η αναζήτηση συμπληρωματικών και εποχικά συνδυαζόμενων απασχολήσεων θα αποτελέσει αναγκαία διέξοδο για σημαντικό αριθμό παραγωγών, ως τρόπος συμπλήρωσης του εισοδήματός τους. Μεταξύ των διεξόδων που ενισχύονται από κοινοτικά προγράμματα είναι και ο συνδυασμός της γεωργικής δραστηριότητας με αγροτουρισμό, βιοτεχνία και προστασία και συντήρηση του φυσικού περιβάλλοντος, που για την ελληνική πραγματικότητα αποτελούν εφικτές κατευθύνσεις σε πολλές περιπτώσεις.» (ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, Κ., 1993, σ.226 - 227)

Η *ελαιοκαλλιέργεια και η κτηνοτροφία*, που είναι οι δύο κατεξοχήν τομείς στήριξης της οικονομίας της ενδοχώρας, δεν αναμένεται να σημειώσουν σημαντικές εξελίξεις. Η πολιτική της Ε.Ε. δεν ευνοεί την περαιτέρω επέκταση της ελιάς. Από την άλλη μεριά, η τεχνολογικές βελτιώσεις που εφαρμόζονται στην περιοχή αφορούν κύρια τον τρόπο συλλογής του καρπού, με βασικό θετικό αποτέλεσμα τη μείωση της απαιτούμενης εργασίας σε περιόδους αιχμής. Η άσκηση της κτηνοτροφικής δραστηριότητας (αιγοπροβατοτροφία) με παραδοσιακούς τρόπους και τεχνικές, εξασφαλίζει υψηλές τιμές των προϊόντων αυτών στην αγορά, αλλά προς το παρόν λειτουργεί ανασταλτικά στην παραπέρα ανάπτυξή της.

Ωστόσο, λαμβάνοντας υπόψη και τις νέες πολιτικές της Ε.Ε., πρέπει να επισημανθεί η σημαντική συμβολή τόσο της ελαιοκαλλιέργειας, όσο και της αιγοπροβατοτροφίας (ως παραγωγικά συστήματα) στη διαχείριση του χώρου. Εδώ θα πρέπει να εντοπιστεί ένα πρόβλημα αναφορικά με την ιδιότητα της οικογένεια ως παραγωγική μονάδα, η στήριξη της οποίας είναι ζωτικής σημασίας για τις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές, δεδομένου ότι ο προσανατολισμός της Ε.Ε. είναι να επιδοτήσει τους κατά κύριο επάγγελμα αγρότες με αποτέλεσμα τον κίνδυνο περαιτέρω εγκατάλειψης του χώρου οποιού η διαχείριση σήμερα γίνεται συχνά από καλλιεργητές που δεν είναι κατά κύριο επάγγελμα αγρότες. Οι καλλιεργητές αυτοί είναι πολλές φορές μετανάστες με καταγωγή την περιοχή μελέτης, οι οποίοι με το κίνητρο των επιδοτήσεων διατηρούν τις καλλιέργειές τους. Ο προσανατολισμός αυτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν έχει λάβει υπόψη τις ιδιαιτερότητες του κάθε κράτους μέλους, και είναι στο Ελληνικό κράτος να τονίσει τις συνθήκες εκείνες που καθιστούν αναγκαία μια διαφορετική αντιμετώπιση του ζητήματος αυτού για τον αγροτικό χώρο.

Όσον αφορά τις *καλλιέργειες υπό κάλυψη*, οι εκτάσεις μέσα στην περιοχή αναδασμού που αρδεύονται είναι περίπου 1400 στρέμματα, ενώ το

σύνολο της έκτασης φτάνει τα 2.700 στρέμματα και επιπλέον υπάρχει σημαντική διαθέσιμη έκταση (Δυτικά και Βόρεια), η δυνατότητα επέκτασης των υπό κάλυψη καλλιεργειών θα μπορούσε θεωρητικά να διπλασιαστεί. Εξάλλου και η αγορά των πρώτων οπωροκηπευτικών φαίνεται ότι επιτρέπει την περαιτέρω επέκτασή τους. Ανασταλτικοί παράγοντες για την επέκταση αυτή είναι η ποσότητα διαθέσιμου νερού για άρδευση. Παρ' όλες τις μελέτες και έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί στον ποταμό Πελεκανιώτη για αύξηση της παροχής που υδρομαστεύεται σήμερα κάτι τέτοιο δεν έχει γίνει κατορθωτό. Υπάρχουν όμως, όπως προαναφέρθηκε, και άλλες λύσεις για εξασφάλιση νερού για άρδευση, παραδείγματος χάριν η κατασκευή υδατοδεξαμενών σε σημεία που καταλήγουν εποχιακά ρέματα. Εξάλλου, στην κατεύθυνση εύρεσης νέων αποθεμάτων νερού για άρδευση, στην περιοχή του αναδασμού, κινείται και το έργο της λιμνοδεξαμενής Κουντούρας, έργο το οποίο θα γίνει από τον Ο.Α.Δ.Υ.Κ. και είναι ενταγμένο στο Π.Ε.Π. 1994-1999 με προϋπολογισμό 0,8 δις δραχμές.

Επίσης, υπάρχουν δυνατότητες εκσυγχρονισμού των καλλιεργειών υπό κάλυψη, με νέες σύγχρονες μεθόδους όπως είναι η υδροπονική μέθοδος, η οποία εξασφαλίζει τόσο οικονομία νερού όσο και μεγαλύτερη αποδοτικότητα απ' ό,τι οι σημερινές μέθοδοι. Οι μέθοδοι που χρησιμοποιούνται σήμερα είναι πλέον «παραδοσιακές» στα πλαίσια των νέων τεχνολογιών και των δυνατοτήτων που αυτές προσφέρουν.

Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να αναφερθούν και οι περαιτέρω δεσμεύσεις που υπάρχουν για την ανάπτυξη του πρωτογενή τομέα. Αυτές αφορούν την προστασία και τη διαχείριση του περιβάλλοντος. Οι νέες πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά και της Ελλάδας προσανατολίζονται προς αυτόν τον τομέα. Προτείνονται, για την ανάπτυξη της γεωργίας η χρησιμοποίηση πρακτικών οι οποίες να είναι λιγότερο ρυπαντικές ή να κάνουν χρήση λιγότερων συντελεστών παραγωγής και ενθαρρύνεται η βιολογική γεωργία.

Επίσης, προωθούνται οι εναλλακτικές παραγωγές, η διαχείριση των δασών, η αξιοποίηση των τοπικών ενεργειακών πόρων καθώς και η αύξηση των εσόδων από πόρους εκτός της παραγωγικής δραστηριότητας του πρωτογενή τομέα, με διάφορες μορφές «πράσινου» τουρισμού.

«Η «διαρκής» ανάπτυξη συνεπάγεται ένταξη των περιβαλλοντικών θεμάτων στις στρατηγικές της οικονομικής ανάπτυξης. Ένας σημαντικός στόχος για τις λιγότερο ευνοημένες περιοχές. Τρεις ουσιώδεις στρατηγικές

έχουν ήδη δοκιμαστεί με επιτυχία στον τομέα της οικονομικής ανάπτυξης, με σεβασμό στο περιβάλλον:

- ◇ **η ανάπτυξη κατά περιοχή**, έννοια που βρίσκεται στη βάση της κοινοτικής πρωτοβουλίας LEADER. Διαπιστώνεται ότι για να συμβιβαστεί το περιβάλλον με τους οικονομικούς στόχους, επιβάλλεται η «αποδέσμευση από την περιφέρεια» και η προσαρμογή της στρατηγικής στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των διαφόρων περιοχών. Με βάση αυτές τις ιδιομορφίες πρέπει να αναληφθεί ευθύνη. Αυτό συνεπάγεται, μεταξύ άλλων, μια καλή γνώση των θετικών και των αρνητικών σημείων της περιοχής, μια δυνατότητα καινοτομίας και την ύπαρξη μιας δομής που έχει τη δυνατότητα να ενθαρρύνει και να παρακολουθεί τις πρωτοβουλίες. Οι περιφερειακοί και τοπικοί φορείς διαδραματίζουν έναν κεντρικό ρόλο σε αυτό
- ◇ **η προώθηση των οικονομικών δραστηριοτήτων με σεβασμό στο περιβάλλον**: η ζήτηση για «φυσικά» προϊόντα και «καθαρές» τεχνολογίες πρόκειται να αυξηθεί σημαντικά κατά τα προσεχή έτη, ενώ περιβαλλοντικοί κανόνες που θα είναι όλο και περισσότερο αυστηροί πρόκειται να επιβληθούν τόσο στις μονάδες γεωργικής εκμετάλλευσης, όσο και τις βιομηχανικές επιχειρήσεις. Η έννοια του περιβάλλοντος, φαινομενικά περιοριστική, μπορεί να ανοίξει νέες προοπτικές, δηλαδή η χρησιμοποίηση των καθαρών τεχνολογιών παρέχει μακροπρόθεσμα συγκριτικά αποτελέσματα και τα φυσικά προϊόντα εξασφαλίζουν όλο και μεγαλύτερα μερίδια της αγοράς.
- ◇ **η διάδοση της τεχνογνωσίας**: καμιά διαρκής ανάπτυξη δεν μπορεί να γίνει χωρίς εξειδικευμένη τεχνογνωσία. Ως εκ τούτου, είναι απαραίτητο να εφαρμοστούν συστήματα μεταφοράς γνώσεων και εμπειρίας που παρέχουν τη δυνατότητα ενσωμάτωσης της νέας τεχνογνωσίας στην ορθολογική διαχείριση του περιβάλλοντος και των πόρων. Σε τοπικό επίπεδο είναι απαραίτητη η διάθεση συγκεκριμένων πληροφοριών σχετικά με την κατάσταση του περιβάλλοντος και των πόρων και η διαβίβασή τους στον τοπικό πληθυσμό και τους καταναλωτές έτσι ώστε να κατανοούν την υφιστάμενη αλληλεξάρτηση μεταξύ του περιβάλλοντος, των

οικονομικών δραστηριοτήτων και της τοπικής κοινότητας» (Hummelbrunner, 1994).

2.2. Τάσεις - Προοπτικές του Δευτερογενή Τομέα

Οι τάσεις - προοπτικές του δευτερογενή τομέα στην περιοχή μελέτης δε μπορούν παρά να ταυτίζονται με τις τάσεις - προοπτικές των μικρομεσαίων επιχειρήσεων γενικότερα (ΜΜΕ), και μάλιστα των μικροεπιχειρήσεων, δεδομένου ότι σε όλες τις επιχειρήσεις στην περιοχή δεν μπορεί κανείς να βρει κάποια που να απασχολεί πάνω από 10 εργαζόμενους. Οι γενικές εξελίξεις στο χώρο των ΜΜΕ έχουν ως εξής:

«Η οικονομική θεωρία στις δεκαετίες του '50 και του '60 τόνιζε τα πλεονεκτήματα των μεγάλων επιχειρήσεων, λόγω της εκμετάλλευσης των οικονομιών κλίμακας. Περίμενε κανείς τότε ότι οι πολυεθνικές επιχειρήσεις θα κυριαρχούσαν πάνω στην ευρωπαϊκή αγορά χάρη στις διαρθρώσεις τους που επέτρεπαν κεντρική διαχείριση και σχεδιασμό της παραγωγής και της διανομής σε ευρωπαϊκή κλίμακα. Υποτιμούνταν έτσι οι δυνατότητες προσαρμογής και καινοτομίας των ΜΜΕ.

Μόνο μετά την πετρελαϊκή κρίση του 1973 και κατά την περίοδο της οικονομικής ύφεσης που την ακολούθησε ανακαλύφθηκε πόσο σημαντική ήταν η ενθάρρυνση της πρωτοβουλίας και της επιχειρηματικότητας για την προώθηση της καινοτομίας της οικονομίας. Συγχρόνως εκτιμήθηκε περισσότερο ο ρόλος των ΜΜΕ στη ζωτικότητα της οικονομίας και επανεξετάστηκαν τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα των διαστάσεών τους.

Οι εργασιακές σχέσεις είναι καλύτερες στις μικρές παρά στις μεγάλες επιχειρήσεις, πράγμα που μπορεί να έχει σημαντικό αντίκτυπο στο κόστος παραγωγής. Τέλος, και κυρίως λόγω της απλότητας της διαχείρισής τους, οι ΜΜΕ είναι πιο ευέλικτες από τις μεγάλες επιχειρήσεις και αυτό είναι σημαντικό πλεονέκτημα, όταν γνωρίζουμε ότι όλο και μικραίνει ο κύκλος των προϊόντων.

Για να επωφεληθούν από τα πλεονεκτήματα της ενιαίας αγοράς, οι ΜΜΕ πρέπει να προσαρμοστούν στις νέες συνθήκες. Για τις μεσαίες ιδίως επιχειρήσεις αυτή η προσαρμογή μπορεί να είναι ζήτημα ζωτικό. Πράγματι, οι μεσαίου μεγέθους επιχειρήσεις αισθάνονται τις επιδράσεις του διεθνούς ανταγωνισμού πολύ πιο έντονα από τις μικρές επιχειρήσεις. Αυτές οι τελευταίες είναι περιχαρακωμένες στις τοπικές αγορές ή και προσαρμόζονται

πιο εύκολα στα γούστα μιας ορισμένης πελατείας, η οποία δεν ενδιαφέρει τις μεγάλες επιχειρήσεις. Οι μεγάλες επιχειρήσεις στοχεύουν κυρίως στα προϊόντα μεγάλης κατανάλωσης, τα οποία παράγονται από μεσαίες επιχειρήσεις για τις εθνικές αγορές.

Οι ΜΜΕ ενδιαφέρονται ιδιαίτερα για τις δυνατότητες χρηματοδότησης στα πλαίσια της κοινοτικής διαρθρωτικής πολιτικής ο κανονισμός σχετικά με το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης προβλέπει τη χρηματοδοτική ενίσχυση παραγωγικών επενδύσεων που επιτρέπουν τη δημιουργία ή τη διατήρηση μόνιμων απασχολήσεων. Ειδικότερα προβλέπει μια σειρά μέτρων που προορίζονται να ενισχύσουν τις τοπικές πρωτοβουλίες ανάπτυξης και τις δραστηριότητες των ΜΜΕ, την ενίσχυση των υπηρεσιών για τις επιχειρήσεις, τη μεταβίβαση τεχνολογιών, συμπεριλαμβανομένων εκείνων της πληροφορικής και τη βελτίωση της πρόσβασης των ΜΜΕ στις χρηματαγορές.

Τα Ευρωπαϊκά Κέντρα Επιχειρήσεων και Καινοτομιών, ένα άλλο δίκτυο που έχει δημιουργήσει η Επιτροπή, με δημόσιους και ιδιωτικούς εταίρους αποβλέπουν στη δημιουργία και στην επέκταση επιχειρήσεων παρέχοντας πλήρη προγράμματα υπηρεσιών (εκπαίδευση, χρηματοδότηση, μάρκετινγκ, μεταβίβαση τεχνολογιών κλπ) στις ΜΜΕ θέλουν να πραγματοποιήσουν σχέδια που βασίζονται σε τεχνολογικές καινοτομίες. (Ένα τέτοιο Κέντρο βρίσκεται στην πόλη των Χανίων).

Μετά από την αναγνώριση από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Εδιμβούργου του Δεκεμβρίου του 1992 της σημασίας των ΜΜΕ για την αναθέρμανση της ανάπτυξης και τη δημιουργία απασχολήσεων, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κοπεγχάγης του Ιουνίου 1993 αποφάσισε να ελαφρύνει το βάρος των ΜΜΕ από τα υψηλά επιτόκια. Ο κοινοτικός προϋπολογισμός χρηματοδοτεί επιδοτήσεις επιτοκίων μέχρι 3% για πέντε χρόνια, για σχέδια των ΜΜΕ που δημιουργούν απασχολήσεις.» (ΜΟΥΣΗΣ, Ν., (1994), σ.359-360, 368 - 369)

Οι παραπάνω πολιτικές και δράσεις στα πλαίσια της Ε.Ε. έχουν αποβεί ιδιαίτερα θετικές για τις επιχειρήσεις του δευτερογενή τομέα, οι οποίες τις εκμεταλλεύτηκαν.

Στην περιοχή μελέτης, οι μικρές βιοτεχνικές μονάδες συνδέονται σε μεγάλο βαθμό με τη γενικότερη φυσιογνωμία της οικονομίας στην περιοχή. Έχουν μεγάλη σύνδεση με τον πρωτογενή τομέα (ελαιοτριβεία και

τυροκομεία), με την κατοικία και τα τουριστικά καταλύματα (επιχειρήσεις που απευθύνονται στην οικοδομή και τα έπιπλα). Γενικότερα μπορούμε να πούμε ότι υπάρχει μια εσωστρέφεια στην αγορά στην οποία απευθύνονται. Με εξαίρεση μια επιχείρηση εμφιάλωσης αναψυκτικών και νερού που υπάρχει στα Τεμένια, όλες οι άλλες απευθύνονται στην τοπική αγορά.

Μόνο μέσα από την εκμετάλλευση των δυνατοτήτων που δίνονται από την Ευρωπαϊκή Ένωση είναι δυνατόν να διευρυνθούν οι δραστηριότητες των βιοτεχνικών μονάδων της περιοχής. Η πρωτοβουλία LEADER, την οποία αναλύσαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο, δίνει δυνατότητες εφαρμογής καινοτομιών αφενός και αφετέρου εκμετάλλευσης των τοπικών πόρων. Ουσιώδες είναι να τεθούν τα τοπικά προϊόντα υπό προδιαγραφών (ποιότητας και τυποποίησης) τέτοιων ώστε να καταφέρουν να ξεφύγουν από τα στενά όρια της τοπικής αγοράς. Η δυνατότητα αυτή δίνεται μέσα από τα Ευρωπαϊκά προγράμματα με την επιδότηση εκσυγχρονιστικών ενεργειών και συσκευαστηρίων.

2.3. Τάσεις - Προοπτικές του Τριτογενή Τομέα - Τουρισμού

Στην περιοχή μελέτης, οι δυνατότητες ανάπτυξης του τουρισμού είναι ιδιαίτερα ενθαρρυντικές. Η συνεχής ανοδική πορεία δεν φαίνεται ότι θα ανακοπεί στο άμεσο μέλλον. Αυτή η ανοδική πορεία οφείλεται στην πολυμορφία και την ομορφιά του τοπίου. Επίσης, η περιοχή δεν έχει ακόμη κορεστεί όπως ο βόρειος άξονας του νομού Χανίων, πράγμα που αποτελεί ένα επιπλέον θετικό παράγοντα στο νέο διαμορφούμενο πρότυπο τουρισμού. Επιπλέον, η πρόσφατα διαφαινόμενη τάση για διασπορά του τουρισμού, πέρα από την περιοχή της Παλαιόχωρας, μάλλον θα συνεχιστεί, επικουρούμενη και από τις επιδοτήσεις για τη δημιουργία αγροτουριστικών καταλυμάτων και εξυπηρετήσεων.

Στα συγκριτικά πλεονεκτήματα για την τουριστική ανάπτυξη της περιοχής πρέπει να συνυπολογιστούν και οι προοπτικές που διαγράφονται με τις δραστηριότητες που έχει αναλάβει η Εταιρεία Ανάπτυξης Σελίνου (τουριστική αξιοποίηση έκτασης 444 στρεμμάτων την οποία έχει αγοράσει δίπλα στις εκβολές του Πελεκανιώτη, δρομολόγηση πλοίου από Παλαιόχωρα προς τη Σούγια, Ελαφόνησο, Αγία Ρουμέλη και Γαύδο), καθώς επίσης και έργα τουριστικής υποδομής που έχουν σχέση με τη βελτίωση της προσπελασιμότητας της περιοχής και με το υπό κατασκευή καταφύγιο τουριστικών σκαφών.

Το ζητούμενο όμως δεν είναι η αυτόνομη ανάπτυξη του τουρισμού, αλλά η διαδικασία ανάπτυξής του, σε σχέση με τις αντίστοιχες διαδικασίες των άλλων δραστηριοτήτων και τη δημογραφία της περιοχής. Η ανάπτυξη του τουρισμού, ως δραστηριότητα ενταγμένης σε ένα σύστημα πολυδραστηριότητας και πολυαπασχόλησης, εμφανίζεται ως απαραίτητη πλέον επιλογή για μια στρατηγική τοπικής ανάπτυξης που αποσκοπεί στη συνολική και ολοκληρωμένη ανάπτυξη, παράλληλα με την κοινωνική και χωρική συνοχή της περιοχής.

Παράλληλα, κρίσιμο ζήτημα είναι να διατηρήσει η περιοχή την ιδιαίτερη φυσιογνωμία της (καθαρή και ήσυχη θάλασσα, ευχάριστο τοπίο, ορεινός όγκος με παραδοσιακό ιστό, φαράγγια και διαδρομές περιπάτου κατάλληλες για φυσιολάτρες κλπ) και να οργανωθεί έτσι ώστε να προσφέρει υψηλής ποιότητας υπηρεσίες. Μόνο τότε, ακόμη και μέσα από τα διεθνή τουριστικά κυκλώματα, θα μπορέσει να διεκδικήσει σταθερή και ανερχόμενη δική της πελατεία.

Στο διεθνή τουρισμό επικρατούν ήδη ολιγοπωλειακές συνθήκες (επιχειρήσεις με διεθνή εμβέλεια και με δικές τους αεροπορικές εξυπηρετήσεις νοικιάζουν σε ετήσια βάση ολόκληρες περιοχές και εξασφαλίζουν πακέτα τουρισμού και αναψυχής). Οι περιοχές που ακολουθούν συμβατικό τρόπο τουριστικής ανάπτυξης κινδυνεύουν να χάσουν την ιδιαιτερότητα και αυτοτέλειά τους (τη δική τους πελατεία επομένως) και να υποκύψουν στην πλήρη κυριαρχία των διεθνών ομίλων.

Τότε όμως είναι εύκολα υποκαταστάσιμες και το μόνο που τους απομένει είναι το χαμηλό κόστος. Αλλά το κόστος που συνδέεται με τις αμοιβές (ανθρώπων - γης και δεσμευμένου κεφαλαίου) δε μπορεί να μειωθεί στα επίπεδα των ανταγωνιστών (χώρες πραγματικά χαμηλού κόστους που αρχίζουν να παρουσιάζουν ζωνρό τουριστικό ενδιαφέρον). Έτσι η συμπίεση του κόστους οδηγεί στην υποβάθμιση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών. Αυτός ο φαύλος κύκλος κλείνει με το σχετικά γρήγορο κορεσμό της περιοχής.

Συνεπώς είναι απαραίτητο να διατηρηθεί ο χαρακτήρας του τουρισμού στην περιοχή μελέτης, και ενδεχομένως να αναβαθμιστεί σε κάποιους τομείς, παρέχοντας υψηλών προδιαγραφών τουριστικές υπηρεσίες, ώστε να μπορέσει να αντεπεξέλθει στο διεθνή ανταγωνισμό.

2.4. Εντοπισμός προβλημάτων στην παραθαλάσσια ζώνη

2.4.1. Τιμές γης

Ο δυναμισμός της τοπικής οικονομίας της παραθαλάσσιας ζώνης δημιουργεί έντονες πιέσεις. Η εντατικοποίηση των χρήσεων γης (εντατική καλλιέργεια, τουρισμός) έχει δημιουργήσει σπανιότητα ανεκμετάλλευτης γης η οποία εκφράζεται με υψηλές τιμές. Από το 1980 και μετά παρατηρείται μια θεαματική τάση ανόδου των τιμών αστικής γης στην περιοχή Παλαιόχωρας, ενώ επίσης εντυπωσιακή είναι και η άνοδος των τιμών αγροτικής γης στην περιοχή Κουντούρας.

Όμως, η ανάπτυξη των θερμοκηπίων έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση του ρόλου της γης ως συντελεστή παραγωγής σε σχέση με τους άλλους δύο που αντίθετα ενισχύονται (κεφάλαιο, εργασία). Έτσι, παρόλη την αξιοποίηση της περιοχής Κουντούρας (αναδασμός, άρδευση) με την ανάπτυξη των θερμοκηπίων, η αξία γης δεν μπορεί να ακολουθήσει αυτή της τουριστικής χρήσης, εκτός αν η ζήτηση για γεωργική χρήση είναι πολύ μεγάλη.

Ανάλογη σημασία έχει η ζωνή ζήτηση στέγης. Πολλές από τις δημόσιες υπηρεσίες είναι υπό έξωση για ιδιοχρηση ενώ για 132 ιδιοκτησίες στον οικοδομικό συνεταιρισμό που δημιουργήθηκε υποβλήθηκαν 250 τουλάχιστον αιτήσεις. Ενδεικτικά αναφέρουμε τις εξής τιμές γης¹:

- ⇒ Κουντούρα: εντός αναδασμού, 1,5 έως 3 εκατ. το στρέμμα (με τάση ανόδου 10% το χρόνο).
- ⇒ Κουντούρα: εντός αναδασμού και παραλιακά, τουλάχιστον 3 εκατ. το στρέμμα.
- ⇒ Κουντούρα: εκτός αναδασμού, 500 χιλ. - 1 εκατ. το στρέμμα ανάλογα με τη θέση.
- ⇒ Παλαιόχωρα: οι τιμές ανεβαίνουν αν είναι εντός ορίων ΓΠΣ και παραλιακά και κυμαίνονται από 8 - 20 εκατ. δρχ. το στρέμμα.

¹ Όλα τα στοιχεία προέρχονται από την Ειδική Χωροταξική Μελέτη Κουντούρα - Παλαιόχωρα, Α' φάση (Ιούνιος 1992) και αφορούν τιμές 1992.

Να σημειωθεί ότι η Εταιρεία Ανάπτυξης Σελίνου αγόρασε 440 στρέμματα παραλιακά, ανάμεσα στην Κουντούρα και την Παλαιόχωρα, έναντι 112 εκατ. δρχ., περίπου 4 εκατ. το στρέμμα.

Οι τιμές γης, τόσο στην περιοχή Παλαιόχωρας όσο και στην περιοχή Κουντούρας, επηρεάζονται από τη θέση της ιδιοκτησίας ως προς τη θάλασσα, από τη θέα, από το αν βρίσκονται εντός ή εκτός ΓΠΣ, εντός ή εκτός αναδασμού, σε αρδευόμενη ή μη περιοχή κλπ. Ας σημειωθεί όμως ότι η χωρητικότητα της Παλαιόχωρας στην έκταση των 93 ha, με μέση μικτή πυκνότητα μόνιμου και εποχιακού πληθυσμού τη σημερινή, δηλαδή 150 άτομα ανά ha, φτάνει τα 14.000 άτομα, αριθμό που δεν προβλέπεται να ξεπεραστεί στο άμεσο μέλλον.

2.4.2 Οικιστικά προβλήματα στην περιοχή Κουντούρας

Οριοθετημένος οικισμός στην περιοχή Κουντούρας δεν υπάρχει. Εμφανίζεται απογραφικά το 1951 ως Γιαλός (18 κάτοικοι), που η εξέλιξή του τα απογραφικά έτη 1961 - 1971 - 1981 είναι αντίστοιχα 8, 26, 188 κάτοικοι. Παράλληλα εμφανίζονται το 1981 η Κουντούρα (67 κάτοικοι) και η Αγία Κυριακή (38 κάτοικοι). Το 1991 οι οικισμοί αυτοί καταγράφονται σαν Κουντούρα με 559 κάτοικους.

Ουσιαστικά παίρνει υπόσταση ως πληθυσμιακή συγκέντρωση μετά το 1974 που έγινε ο αναδασμός. Οι κατοικίες (215 κτίσματα) απαντώνται διάσπαρτες σε όλη την έκταση του αναδασμού, δίπλα στα θερμοκήπια και συνδυάζονται σε αρκετές περιπτώσεις, κυρίως στο παραλιακό τμήμα, με ενοικιαζόμενα δωμάτια στο δεύτερο όροφο.

Δεδομένου ότι ούτε απαγόρευση αλλαγής χρήσης ή δόμησης υπάρχει στην περιοχή του αναδασμού (που χαρακτηρίζεται αυτομάτως και ως γη υψηλής παραγωγικότητας) και παράλληλα δεν υπήρξε πρόβλεψη για οικιστική εγκατάσταση, ο καθένας κτίζει στο αγροτεμάχιό του με τη νομοθεσία της εκτός σχεδίου δόμησης με αρτιότητα τα 4 στρέμματα. Κατά μήκος μάλιστα του κεντρικού δρόμου, που είναι χαρακτηρισμένος ως κοινοτικός, η αρτιότητα περιορίζεται στα 2 στρέμματα.

Έτσι, η εικόνα που παρουσιάζει η περιοχή της Κουντούρας είναι ένα συνονθύλευμα θερμοκηπίων, κατοικιών και τουριστικών καταλυμάτων. Συγκροτημένο τμήμα οικισμού δεν υπάρχει. Η μεγαλύτερη πυκνότητα εμφανίζεται κατά μήκος της κοινοτικής οδού σε δύο βασικά σημεία: α) στο μέσο περίπου της έκτασης του αναδασμού που βρίσκεται και το Δημαρχείο, ο ΤΟΕΒ, ένα βενζινάδικο και δύο καταστήματα, β) προς το ανατολικό όριο του Δήμου

στην περιοχή Γιαλός που συγκεντρώνει τα περισσότερα τουριστικά - παραθεριστικά κτίσματα.

Μεταξύ των δύο αυτών τμημάτων, περιτριγυρισμένο από θερμοκήπια, έχει κτιστεί πρόσφατα σχολείο, όπου λειτουργεί διθέσιο δημοτικό με 50 παιδιά και νηπιαγωγείο. Άλλος εξοπλισμός δεν υπάρχει και για οποιαδήποτε άλλη εξυπηρέτηση οι κάτοικοι της Κουντούρας απευθύνονται στην Παλαιόχωρα.

Αναμφίβολα η Κουντούρα ως οικισμός - αν μπορεί να χαρακτηριστεί ως τέτοιος - είναι πολύ υποβαθμισμένος.

2.4.3. Έρευνα μεταφοράς τεχνολογίας

Με βάση την ανάλυση, τα κύρια προβλήματα για την εισαγωγή νέων τεχνολογιών στην περιοχή των καλλιεργειών υπό κάλυψη, είναι η χρηματοδότηση και η τυποποίηση των προϊόντων. Η ενημέρωση για τα νέα προϊόντα θεωρείται ότι γίνεται σχετικά ικανοποιητικά μέσω των δημόσιων και ιδιωτικών φορέων (Γεωπόνος), ενώ η διάλυση συνεταιρισμού των παραγωγών για τυποποίηση των προϊόντων πιθανόν να αναδεικνύει την ανάγκη ενός φορέα συντονισμού για τη διαχείριση των παραγόμενων προϊόντων στην περιοχή.

3. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ - ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΑ ΣΕΝΑΡΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ

Εδώ θα επιχειρήσουμε να συνοψίσουμε τον τρόπο που αντιδρά ο πληθυσμός της «ενδοχώρας», του εσωτερικού τμήματος της περιοχής μελέτης στις αλλαγές των παραγωγικών συστημάτων (Μετανάστευση προς την παραθαλάσσια περιοχή, πολυδραστηριότητα) καθώς επίσης και τις ζώνες που δημιουργούνται μέσω των διαφοροποιήσεων των δραστηριοτήτων και των μετακινήσεων του πληθυσμού.

Ο πληθυσμός των οικισμών που βρίσκονται κοντά στην παραθαλάσσια περιοχή (Δήμος Πελεκάνου και Κοιν. Παλαιόχωρας) φαίνεται ότι μετά το 1970 μετακομίζει στην παραθαλάσσια περιοχή. Η παραθαλάσσια περιοχή υποδέχεται επιπλέον νέους μόνιμους κατοίκους από γειτονικές περιοχές. Η αναδιάταξη του πληθυσμού στο χώρο και η υπερβάλλουσα ελκυστικότητα της παραθαλάσσιας περιοχής προσδιορίστηκε από τις εξελίξεις που συντελέστηκαν στις βασικές δραστηριότητες στις οποίες κυρίως στηρίζεται η οικονομία: θερμοκήπια και τουρισμός.

Η οικονομία της παραθαλάσσιας περιοχής, όπως έχει αναλυθεί παραπάνω, έχει αναπτυχθεί εντυπωσιακά και χαρακτηρίζεται από πλήρη απασχόληση του ενεργού πληθυσμού της περιοχής και από ικανοποιητικό οικογενειακό εισόδημα. Σημασία έχει το γεγονός ότι ενδείξεις πραγματικής ανεργίας δεν παρατηρούνται. Αντίθετα η μόνιμη παρουσία ξένων εργαζομένων (Ελλήνων και αλλοδαπών) και η εμπειρική παρατήρηση δεν αφήνουν περιθώρια αμφιβολίας ως προς την πλήρη απασχόληση του ενεργού πληθυσμού.

Επιπλέον, τα οικογενειακά εισοδήματα πρέπει να είναι σαφώς ικανοποιητικά. Ο μέσος κλήρος στην ενδοχώρα εκτιμάται ότι αποδίδει τρεις τόνους λάδι ή 3.000.000¹ δρχ. το χρόνο. Η ετήσια στρεμματική απόδοση των θερμοκηπίων φτάνει μέχρι και τα 4.000.000 δρχ. ακαθάριστο εισόδημα. Ως προς τον τουρισμό ένα ενοικιαζόμενο δωμάτιο αποδίδει 300 - 350 χιλ. δρχ. το χρόνο, ενώ ο ετήσιος τζίρος της παραθαλάσσιας περιοχής εκτιμάται σε 2,5 δις δρχ. περίπου. Παρά τις όποιες ετήσιες διακυμάνσεις η ποικιλία των δυνατών συνδυασμών φαίνεται ότι εξασφαλίζει ικανοποιητικό οικογενειακό εισόδημα για τη μέση οικογένεια.

Σύμφωνα με όλες τις ενδείξεις οι ίδιες βασικές οικονομικές δραστηριότητες και η εξέλιξή τους θα προσδιορίσουν τα πληθυσμιακά μεγέθη και τη διάταξή τους στο ορατό μέλλον. Η αξία της γης (για τουριστικές ή θερμοκηπιακές χρήσεις), οι εισοδηματικές απολαβές και προσδοκίες, τα κοινωνικά πρότυπα εργασίας και διαβίωσης αποτελούν καθοριστικούς παράγοντες για τη μελλοντική εξέλιξη της περιοχής.

Η εσωτερική μετακίνηση του πληθυσμού προς την παραθαλάσσια περιοχή δε σημαίνει οριστική εγκατάλειψη της ενδοχώρας. Επίσης, δε φαίνεται να έχουμε ακόμη φαινόμενα οριστικής εγκατάλειψης των δραστηριοτήτων του χώρου στην ορεινή ενδοχώρα λόγω κυρίως της επίδρασης των επιδοτήσεων, αλλά και των δεσμών που διατηρεί πρώτη και η δεύτερη γενιά των μεταναστών με την περιοχή.

¹ Όλα τα στοιχεία προέρχονται από την Ειδική Χωροταξική Μελέτη Κουντούρα - Παλαιόχωρα, Α' φάση (Ιούνιος 1992) και αφορούν τιμές 1992.

Επιπλέον, το φαινόμενο της πολλαπλής απασχόλησης, στα πλαίσια της ευρύτερης οικογένειας, φαίνεται να είναι αρκετά διαδεδομένο. Η ενασχόληση της τυπικής οικογένειας με παραπάνω από μία δραστηριότητες (π.χ. ελιά και τουρισμός στην κοινότητα Παλαιόχωρας, ελιά και θερμοκήπια στο Δήμο Πελεκάνου, θερμοκήπια και τουρισμός στην παραθαλάσσια περιοχή, ελιά και κτηνοτροφία στο Δήμο Κανδάνου) αποτελεί το γενικό κανόνα. Στην ακραία αλλά όχι σπάνια περίπτωση η ίδια οικογένεια απασχολείται με την ελιά στην ενδοχώρα, με θερμοκήπια στην Κουντούρα και με τον τουρισμό στην Παλαιόχωρα. Το φαινόμενο της συνδυασμένης απασχόλησης διευρύνεται σταθερά και η τυπική διάκριση, κυρίως ανάμεσα στον πρωτογενή και τριτογενή τομέα, χάνει τη σημασία της στη μικροκλίμακα της περιοχής.

Λόγω της πολυμορφίας και των ιδιαιτεροτήτων των διάφορων περιοχών της περιοχής μελέτης κρίνεται απαραίτητο οι προτάσεις να μην εξεταστούν μόνο για το σύνολο της περιοχής μελέτης, αλλά και κατά μικροπεριοχές. Με τον τρόπο αυτό, μπορούμε να προσδιορίσουμε τόσο προτάσεις γενικής στρατηγικής για το σύνολο της περιοχής μελέτης, όσο και προτάσεις που απαντούν στις ιδιαίτερες ανάγκες κάθε υποπεριοχής.

Στην περιοχή μελέτης μπορούμε να διακρίνουμε τρεις ομοιογενείς μικροπεριοχές, με μεγάλες διαφοροποιήσεις μεταξύ τους κυρίως ως προς τη μορφή των οικονομικών δραστηριοτήτων και της δημογραφικής δομής. Αυτές οι μικροπεριοχές είναι:

α) Η παραθαλάσσια ζώνη. Στη ζώνη αυτή παρατηρείται έντονη τουριστική ροή και ανάπτυξη γεωργικών δραστηριοτήτων εντατικής μορφής (καλλιέργειες υπό κάλυψη). Αυτά έχουν σαν άμεσο αποτέλεσμα την πληθυσμιακή ανάπτυξη και την προσέλκυση, από την υπόλοιπη περιοχή, ανθρώπινου δυναμικού (κυρίως νέων σε ηλικία). Στη ζώνη αυτή ανήκουν ο δήμος Πελεκάνου και η κοινότητα Παλαιόχωρας.

β) Την κεντρική ζώνη. Στη ζώνη αυτή χωροθετείται το παραδοσιακό διοικητικό κέντρο της περιοχής. Η μορφή της οικονομίας της ζώνης αυτής είναι σύνθετη, η σημασία της κτηνοτροφίας και των δενδρωδών καλλιεργειών σημαντική, ενώ οι περισσότερες δημόσιες υπηρεσίες και αρκετές από τις βιοτεχνίες της περιοχής είναι χωροθετημένες στην Κάνδανο. Στη ζώνη αυτή παρατηρείται διατήρηση του πληθυσμού και η μεταναστευτική έξοδος είναι κάπως περιορισμένη σε σχέση με την ανατολική ζώνη. Η κεντρική ζώνη αποτελείται από το δήμο Κανδάνου, την κοινότητα Πλεμενιανών, την

κοινότητα Στροβλών, την κοινότητα Σαρακήνας και την κοινότητα Κακοδικίου.

γ) Την ανατολική ζώνη. Στην περιοχή αυτή έχουμε έντονη διαφοροποίηση της παραγωγικής δομής. Εκτός από τη μικρή τουριστική ανάπτυξη στην παραθαλάσσια περιοχή της Σούγιας, η υπόλοιπη περιοχή εξαρτάται, κυρίως, από την κτηνοτροφική δραστηριότητα (οικόσιτη και κοπαδιάρικη) και στις παραδοσιακές δενδρώδεις καλλιέργειες (παρόλο που δεν αναπτύσσονται στο βαθμό που αναπτύσσονται σε άλλες περιοχές). Στο ιδιαίτερο αυτό παραγωγικό σύστημα (το οποίο δε συμβαδίζει με το σημερινό πρότυπο ζωής των νέων), αλλά και στο απότομο ανάγλυφο, θα πρέπει να αναζητηθούν οι λόγοι της πληθυσμιακής κατάρρευσης και της δημογραφικής γήρανσης της περιοχής. Στην ανατολική ζώνη ανήκουν οι κοινότητες: Σούγιας, Επανωχωρίου, Καμπανού, Ροδοβανίου, Σκάφης και Τεμενίων.

3.1. ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ

Με βάση τα στοιχεία της ανάλυσης, και με κατευθυντήριο άξονα όσα προαναφέρθηκαν, στη φάση αυτή συνοψίζουμε τα σημεία στα οποία πρέπει να στοχεύουν οι προτάσεις της παρούσας μελέτης.

Κύριος σκοπός των προτάσεων είναι η διατήρηση - αν όχι ενίσχυση - της **χωρικής συνοχής** της περιοχής μελέτης, δεδομένων των ανισοτήτων που διακρίνονται και εντείνονται τα τελευταία χρόνια.

Ο σκοπός αυτός εξειδικεύεται σε δύο στόχους:

Αφενός μεν στο στόχο **ορθολογικής διαχείρισης του χώρου** (στόχος που προκύπτει κυρίως από την ανάγκη προστασίας του περιβάλλοντος) και αφετέρου στον **αναπτυξιακό στόχο**.

Η εξειδίκευση των παραπάνω στόχων σε προτάσεις συγκεκριμένες, έχει δύο διαστάσεις. Αφενός την υπόδειξη μηχανισμών οι οποίοι μπορούν να βοηθήσουν την υλοποίηση των στόχων, και αφετέρου την υπόδειξη συγκεκριμένων ενεργειών, αναφερόμενων στις υποπεριοχές που προσδιορίστηκαν. Οι μηχανισμοί και ενέργειες αφορούν συγκεκριμένους τομείς όπως οι υποδομές, η αποτελεσματικότητα της οικονομίας, τις παραγωγικές δραστηριότητες, κλπ.

3.2. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Στο κεφάλαιο αυτό θα αναφερθούμε στις προτάσεις που αφορούν το σύνολο της περιοχής μελέτης, και στα επόμενα κεφάλαια θα εξειδικευτούμε στις προτάσεις που αφορούν αποκλειστικά τις τρεις χωρικές ζώνες, στις οποίες έχουμε χωρίσει την περιοχή.

Όσον αφορά τους ορεινούς οικισμούς, πρέπει να αντιμετωπιστούν με ενιαία μέτρα. Η συγκράτηση του πληθυσμού για να επιτευχθεί κρίνεται αναγκαία η βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών, των υποδομών και μερική διαφοροποίηση των συστημάτων παραγωγής. Στα πλαίσια της χωροταξικής οργάνωσης της οικιστικής ενότητας η βελτίωση των έργων υποδομής, σε συνδυασμό με την εκμετάλλευση των νέων (και επιδοτούμενων από τα κοινοτικά προγράμματα) μορφών τουρισμού (αγροτουρισμός), θα οδηγούσε οπωσδήποτε στην επιβράδυνση της διαρροής προς τα παράλια και στη βαθμιαία σταθεροποίηση του πληθυσμού των ορεινών οικισμών.

Αυτές οι ενέργειες βέβαια απαιτούν την ύπαρξη ενός κρίσιμου αριθμού κατοίκων, και μάλιστα ενεργού πληθυσμού δεκτικού στις αλλαγές των οικονομικών δραστηριοτήτων. Οικισμοί οι οποίοι δεν πληρούν αυτές τις προϋποθέσεις δεν μπορούν να ενταχθούν σε προγράμματα δημογραφικής ή οικονομικής ανασυγκρότησης, γιατί έχουν μηδαμινές πιθανότητες επιβίωσης.

Το ζήτημα των πραγματικών αναγκών σε φυσικές **υποδομές** για την περιοχή μελέτης είναι πολυδιάστατο. Κατ' αρχήν πρέπει να σημειωθεί ότι θεωρούμε επαρκείς και ικανοποιητικές τις οδικές χαράξεις που υφίστανται. Δεδομένου ότι η σύνδεση Κουντούρας - Χρυσοσκαλίτισσας είναι υπό υλοποίηση από τα νομαρχιακά προγράμματα, το υπόλοιπο οδικό δίκτυο προσεγγίζει όλους τους οικισμούς της περιοχής μελέτης. Το ερώτημα είναι πως θα έπρεπε να αντιμετωπιστεί το δίκτυο αυτό με βάση τις ανάγκες διαχείρισης του χώρου και λαμβάνοντας υπόψη τις αλλαγές στις παραγωγικές δραστηριότητες.

Αν επιστήσουμε την προσοχή μας στο οικιστικό δίκτυο θα παρατηρήσουμε ότι υπάρχουν οικισμοί που εγκαταλείπονται από τον πληθυσμό τους σε σημείο που να μην υφίστανται πλέον. Θεωρώντας ότι οι οικισμοί με λιγότερους από 20 κατοίκους βρίσκονται στο όριο της εγκατάλειψης, θα διαπιστώσουμε ότι στην πλειοψηφία τους βρίσκονται στη δυτική και νότια πλευρά της περιοχής μελέτης (βλ. πίνακα 44)

Πίνακας 44

ΟΤΑ	ΟΙΚΙΣΜΟΣ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ 1991
ΚΟΙΝ. ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΑΣ	ΑΓΙΑ ΤΡΙΑΔΑ	20
	ΑΣΦΕΝΔΙΑΕΣ	15
	ΠΛΑΤΑΝΕΣ	6
ΚΟΙΝ. ΚΑΚΟΔΙΚΙΟΥ	ΜΑΡΟΥΔΙΑΝΑ	17
ΚΟΙΝ. ΤΕΜΕΝΙΩΝ	ΠΑΠΠΑΔΙΑΝΑ	12
	ΣΤΡΑΤΟΙ	20
ΔΗΜΟΣ ΠΕΛΕΚΑΝΟΥ	ΑΓΙΟΣ ΠΑΥΛΟΣ	4
	ΤΣΙΣΚΙΑΝΑ	16
	ΛΙΒΑΔΙ	11
ΔΗΜΟΣ ΚΑΝΛΑΝΟΥ	ΒΑΜΒΑΚΑΔΕΣ	15
ΚΟΙΝ. ΠΛΕΜΕΝΙΑΝΩΝ	ΚΟΝΤΟΥΔΙΑΝΑ	15
	ΜΟΤΖΙΑΝΑ	17
	ΨΑΡΙΑΝΑ	19

Πηγή: Απογραφή Πληθυσμού, 1991, ΕΣΥΕ

Το φαινόμενο αυτό έχει την εξήγηση του στην πληθυσμιακή έλξη που άσκησε η Κουντούρα και η Παλαιόχωρα στους γύρω από αυτές οικισμούς. Πρώτα εγκαταλείφθηκαν σχετικά ορεινοί οικισμοί, με δύσκολη πρόσβαση στους οδικούς άξονες, που όμως βρίσκονται κοντά στους πόλους έλξης.

Το ερώτημα που τίθεται εδώ είναι ο τρόπος που θα πρέπει να αντιμετωπιστούν οι υποδομές σε τέτοιες περιοχές. Τα φαινόμενα «εγκατάλειψης» αφήνουν πίσω τους την ανάγκη διαχείρισης του φυσικού περιβάλλοντος. Η ολοένα αυξανόμενες πυρκαγιές, οι αποπλύσεις εδαφών, οι κατολισθήσεις κλπ, δεν αφήνουν καμιά αμφιβολία για την οικονομική πλέον αξία που λαμβάνουν δραστηριότητες όπως η διατήρηση των αναβαθμίδων, ο καθαρισμός του φυτικού υποστρώματος και άλλες που άπτονται της ασφάλειας των οικοσυστημάτων.

Με βάση τα παραπάνω φαίνεται αναγκαία η διατήρηση υποδομών «προσπελασιμότητας» σε ζώνες που εγκαταλείπονται από τον πληθυσμό. Με την έννοια «προσπελασιμότητα», απλά εννοούμε ότι αρκούν οι επαρχιακοί δρόμοι που ήδη υπάρχουν, με μια βασική συντήρηση που θα επιτρέπει τις εποχιακές μετακινήσεις που θα γίνονται με στόχο τη διαχείριση του φυσικού περιβάλλοντος.

Από την άλλη μεριά, ορίζεται μια ζώνη στην οποία εγγράφονται σημαντικές παραγωγικές δραστηριότητες. Σε αυτή τη ζώνη διακρίνονται πολυπαραγωγικές και πολυδραστήριες εκμεταλλεύσεις, στα πλαίσια της οικογενειακής κινητικότητας, με αποτέλεσμα καθημερινές και εποχιακές μετακινήσεις. Στη ζώνη αυτή θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερο βάρος στις υποδομές.

Η ζώνη αυτή περιλαμβάνει τόσο τις περιοχές που «δεν εγκαταλείπονται» όσο και τις δυναμικές περιοχές στην παραθαλάσσια περιοχή.

Κατά τη γνώμη μας, ωστόσο, εκτός από τους οδικούς άξονες Νότου - Βορρά που ενώνουν την περιοχή μελέτης με το Βόρειο τμήμα του νομού, μεγάλη βαρύτητα θα πρέπει να δοθεί στην επικοινωνία ανατολικού και δυτικού Σελίνου. Οι οριζόντιοι οδικοί άξονες είναι οι πλέον υποβαθμισμένοι, γεγονός, που αν μη τι άλλο, εντείνει τη χωρική διαφοροποίηση στην περιοχή μελέτης.

Σε μια προσπάθεια για μεγαλύτερη **αποτελεσματικότητα στην οικονομία της περιοχής**, προτείνεται ένα δίκτυο συνεργασίας των παραγωγών και των εμπόρων με σκοπό την ανάπτυξη και οργάνωση της τοπικής αγοράς. Εκτός από τους καλλιεργητές των θερμοκηπίων, οι οποίοι απευθύνονται σε υπερτοπικές αγορές κυρίως, οι υπόλοιποι παραγωγοί βασίζουν την πώληση των προϊόντων τους σε τρεις διαδικασίες: α) μέσω των συνεταιρισμών, β) μέσω των εμπόρων και γ) μέσω διαπροσωπικών και οικογενειακών σχέσεων.

Οι μέθοδοι αυτοί, τους εξασφαλίζουν αγορά για τα προϊόντα τους. Όμως, θα μπορούσε να αυξηθεί η τιμή πώλησης τους αν απευθύνονταν στους τοπικούς καταναλωτές. Ως τοπικοί καταναλωτές ορίζονται - οξύμωρο σχήμα - εκτός από τους μόνιμους κάτοικους της περιοχής και οι επισκέπτες τουρίστες, οι οποίοι για μεγάλο διάστημα (δύο μηνών περίπου), υπερδιπλασιάζουν τον πληθυσμό της Παλαιόχωρας.

Κυρίως, βέβαια αναφερόμαστε στις τουριστικές επιχειρήσεις (ξενοδοχεία, εστιατόρια), οι οποίες θα μπορούσαν να προμηθεύονται προϊόντα από τους παραγωγούς της ενδοχώρας. Η καλύτερη ποιότητα τους (παραδοσιακές μέθοδοι παραγωγής) θα τους εξασφάλιζε υψηλότερες τιμές πώλησης, ενώ ταυτόχρονα θα ενισχύονταν οι παραγωγοί. Ασφαλώς, κάποιες τέτοιες σχέσεις υπάρχουν. Ωστόσο, εμείς αναφερόμαστε σε οργανωμένο σύστημα διάθεσης των προϊόντων, μέσω κάποιου συντονιστικού γραφείου και ίσως και αποθήκης (το οποίο θα μπορούσε να ανήκει στην κοινότητα).

Με την ενίσχυση της συνεργασίας του πρωτογενή με τον τριτογενή τομέα παραγωγής, όπως αναφέραμε παραπάνω, ωφελείται όλη η τοπική κοινωνία. Οι παραγωγοί μπορούν να εξασφαλίζουν καλύτερες τιμές πώλησης στη ντόπια αγορά, αφού παρακάμπτουν τους μεσάζοντες. Με την παράκαμψη των μεσαζόντων και οι επιχειρήσεις του τριτογενή τομέα μπορούν να

εξασφαλίζουν καλύτερες τιμές αγοράς, συνεπώς το όφελος είναι διπλό. Αυτή η κίνηση δημιουργεί πολλαπλασιαστικά οφέλη για την περιοχή: Αφενός, οι επιχειρήσεις του τριτογενή τομέα (τουρισμός, εμπόριο) γίνονται περισσότερο ανταγωνιστικές και, αφετέρου όλη η προστιθέμενη αξία των προϊόντων του πρωτογενή τομέα (και κατ' επέκταση οι αντίστοιχες εισροές από τον τουρισμό) όχι μόνο παραμένει στην περιοχή αλλά και διαχέεται σ' αυτή.

Η υλοποίηση μιας τέτοιας συνεργασίας βέβαια είναι πολύ δύσκολη, γιατί απαιτεί την απαγκίστρωση των υφιστάμενων οργανισμών και φορέων από τις κάθετες και τομεακές δομές τους και την οριζόντια πλέον συνεργασία τους, αλλά παρόλα αυτά δεν είναι ανέφικτη. Παράδειγμα τέτοιας μορφής οργάνωσης έχουμε στην περιοχή του Μετσόβου όπου τα τοπικά προϊόντα - κυρίως τυροκομικά προϊόντα και κρασί - παρέχονται και προβάλλονται από τα εμπορικά καταστήματα της περιοχής.

Όσον αφορά τις **παραγωγικές δραστηριότητες** οι νέες πολιτικές είναι προς όφελος της περιοχής. Χωρίς αλλαγή των δραστηριοτήτων, η προστασία του περιβάλλοντος και η διευθέτηση του χώρου αποτελούν πρόσθετες πηγές εισοδήματος. Η μείωση των λιπασμάτων και φυτοφαρμάκων, η επιδότηση της αγρανάπαυσης, η διατήρηση και προστασία του τοπίου και οι βιολογικές καλλιέργειες είναι επιδοτούμενες ενέργειες που θα πρέπει να τις εκμεταλλευτεί η περιοχή. Αυτές οι ενέργειες μπορούν να χωριστούν σε δυο ομάδες: α) αυτές που αφορούν αποκλειστικά τους γεωργούς και, β) αυτές που μπορούν να τις εκμεταλλευτούν συλλογικά όργανα.

Οι επιδοτήσεις της πρώτης ομάδας θα κινηθούν στον άξονα που κινούνταν όλες οι επιδοτήσεις κατά τα προηγούμενα χρόνια. Η καινοτομία βρίσκεται στη δεύτερη ομάδα: δίνεται πλέον η δυνατότητα σε φυσικά ή νομικά πρόσωπα να εισπράττουν επιδοτήσεις με αντάλλαγμα τη διαχείριση του χώρου. Αυτά τα πρόσωπα μπορεί να είναι (εκτός από τους καλλιεργητές) επιχειρήσεις ή ακόμα και η Τοπική Αυτοδιοίκηση. Με τον τρόπο αυτό μπορεί να γίνει εκμετάλλευση της κοινωνικής και πολιτιστικής οντότητας της κοινότητας ως χωρική και κοινωνικο - οικονομική μονάδα. Για παράδειγμα, στην περίπτωση των ιδιωτών, αυτοί θα πρέπει να εντάσσονται σε ένα ολοκληρωμένο γεωργο - δασο - κτηνοτροφικό πρόγραμμα ανάπτυξης και διαχείρισης που θα εκπονείται από την κοινότητα.

Είναι μια εξέλιξη η οποία (σε κάποιο βαθμό) ανεξαρτητοποιεί το χώρο από τον ανθρώπινο παράγοντα: γιατί στις περιοχές όπου είναι ικανοποιητική η διαχείριση του χώρου μπορεί να μην υπάρχει πρόβλημα, αλλά στις

εγκαταλειμμένες από τον πληθυσμό τους περιοχές δίνεται η ευχέρεια στην Τοπική Αυτοδιοίκηση (ή απευθείας σε ιδιώτες) να εισπράξει κάποιο ποσό το οποίο θα δαπανήσει για τις ενέργειες αυτές. Τέτοιου τύπου διαχείριση του χώρου είναι πολύ πιθανή μελλοντικά στους οικισμούς που τείνουν να εξαφανιστούν (κάτω των 20 κατοίκων, οι οποίοι έχουν αναφερθεί παραπάνω).

Οι παραπάνω προτάσεις διαχείρισης του χώρου, δεν έχουν εφαρμοστεί σε μεγάλη έκταση, αλλά προς τα εκεί προσανατολίζονται τα μελλοντικά σενάρια. Εξάλλου, έχουμε το παράδειγμα της Βουργουνδίας (βλ. Ομάδα Βαζοίς στο παράρτημα Δ'), όπου η συντήρηση του περιβάλλοντος δημιούργησε νέες θέσεις εργασίας.

Σχετικά με τις προσπάθειες διαφοροποίησης της γεωργικής παραγωγής, έχουν εντοπιστεί δύο περιοχές στις κοινότητες Παλαιόχωρας και Σούγιας, στις οποίες είναι δυνατή η καλλιέργεια υποτροπικών φυτών (μάνγκο). Στα πλαίσια του προγράμματος LEADER II (βλ. Παράρτημα Ε') επιδοτείται η πιλοτική εγκατάσταση φυτειών μάνγκο από παραγωγούς της περιοχής. Τα φυτά αυτά είναι υποστηριζόμενα από την ΕΕ λόγω της ανεπάρκειας και της αυξανόμενης ζήτησής τους. Αν η εφαρμογή των πρωτοποριακών αυτών φυτειών, είναι επιτυχής, δύναται να αυξήσει σημαντικά το εισόδημα των παραγωγών του πρωτογενή τομέα, και κυρίως εκείνων στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές.

Στα πλαίσια της προσπάθειας εξεύρεσης συμπληρωματικών δραστηριοτήτων προς ενίσχυση του αγροτικού εισοδήματος, βαδίζει και η υποστήριξη της δραστηριότητας του αγροτουρισμού. Σε ολόκληρη την περιοχή μελέτης υπάρχουν δυνατότητες ανάπτυξης του αγροτουρισμού λόγω της φυσικής ομορφιάς. Η χρηματοδότηση των καταλυμάτων έχει ξεκινήσει μέσω των προγραμμάτων LEADER, χωρίς όμως να υπάρχουν ακόμη απτά δείγματα επιτυχίας ή αποτυχίας. Βέβαια, λόγω της ιδιαιτερότητας των αγροτουριστικών καταλυμάτων, δεν αρκεί η δημιουργία τους για την επιτυχία της προσπάθειας αυτής. Απαραίτητοι παράγοντες θεωρούνται η κινητοποίηση του τοπικού πληθυσμού, η ένταξη των καταλυμάτων αυτών σε δίκτυα και η δημιουργία υποδομών και υπηρεσιών οι οποίες θα υποστηρίζουν την υποδοχή τουριστών και θα αναβαθμίζουν το επίπεδο διαβίωσης των κατοίκων. Στα πλαίσια της προσπάθειας αυτής, εκτός από τις επιδοτήσεις αγροτουριστικών καταλυμάτων, μέσω του LEADER προβλέπεται και η καταγραφή των αγροτουριστικών πόρων, η ταξινόμησή τους για τη δημιουργία προγραμμάτων ανάπτυξης και αξιοποίησης των πόρων αυτών, καθώς και η ένωση των

προσώπων που ασκούν αγροτουριστική δραστηριότητα, η δημιουργία μηχανισμού συνεργασίας και η υλοποίηση κοινών ενεργειών (διαφήμισης, προβολής, προώθησης κρατήσεων δωματίων κ.α.).

Στην προσπάθεια ανάπτυξης του αγροτουρισμού στην περιοχή μελέτης θετικά συμβάλλει η ύπαρξη παραδοσιακών οικισμών ιδιαίτερης αρχιτεκτονικής αξίας - κυρίως σε ορεινές περιοχές - γεγονός που μπορεί να αποτελέσει κίνητρο αξιοποίησης τους σαν χώρους υποδοχής τουριστών.

Όσον αφορά τη **διαφοροποίηση των μεθόδων παραγωγής**, οι γενικές προτάσεις στο σύνολο της περιοχής μελέτης επικεντρώνονται στον εκσυγχρονισμό των βιοτεχνικών μονάδων που συνδέονται με τη μεταποίηση προϊόντων του πρωτογενή τομέα (ελαιουργείων, τυροκομείων κλπ) και στην κτηνοτροφία. Οποσδήποτε η επέκταση της καλλιέργειας των ζωοτροφών, ο εμπλουτισμός των βοσκοτόπων, ώστε να αυξηθεί η βοσκοϊκανότητα μεγάλων εκτάσεων που υπάρχουν στην περιοχή, σε συνδυασμό με μονάδες συγκέντρωσης και επεξεργασίας των γαλακτοκομικών προϊόντων θα βοηθούσε πολύ στην ανάπτυξη της κτηνοτροφίας.

Ο εκσυγχρονισμός των ελαιουργείων, κρίνεται αναγκαία για τη λύση ενός σοβαρού περιβαλλοντικού προβλήματος, όπως είναι αυτό των λυμάτων των ελαιουργείων. Ήδη, προβλέπεται από την κοινοτική παρέμβαση Leader II η πιλοτική εφαρμογή προγράμματος κατασκευής εξατμισοδεξαμενών σε ελαιουργεία του ορεινού όγκου (βλ. Παράρτημα Ε'). Αν η προσπάθεια στεφτεί με επιτυχία τότε θα έχει γίνει ένα σοβαρό βήμα προς την επίλυση του προβλήματος, αν η λύση αυτή γενικευτεί και εφαρμοστεί στο σύνολο των ελαιουργείων. Εξάλλου, παραδείγματα διαχείρισης των αποβλήτων των ελαιουργείων έχουμε στην Ισπανία και στη Λευκάδα (βλ. Ομάδες Sierra de Bejar-Francia, Λευκάδα στο Παράρτημα Δ').

Οι βιοτεχνικές μονάδες που ασχολούνται με τη μεταποίηση των προϊόντων της γεωργίας είναι αναγκαίο να εκσυγχρονιστούν, με στόχο τη συμμετοχή τους στην αγορά. Σήμερα βρισκόμαστε στην τρίτη περίοδο μεταποίησης των γεωργικών προϊόντων. Η πρώτη περίοδος αφορούσε την κυριαρχία των μεγάλων βιομηχανιών στην αγορά (περίοδος πρώιμης αστικοποίησης όπου κάθε προϊόν κατασκευασμένο με παραδοσιακές μεθόδους θεωρούνταν ποιοτικά κατώτερο), η δεύτερη αφορούσε την ανάκαμψη της εμπιστοσύνης στα παραδοσιακά προϊόντα (περίοδος αμφισβήτησης των βιομηχανικών προϊόντων, η οποία κράτησε μέχρι πρόσφατα), ενώ η τρίτη, στην οποία βρισκόμαστε, αφορά την αντεπίθεση των μεγάλων βιομηχανικών

μονάδων με την παραγωγή προϊόντων με «παραδοσιακές μεθόδους». Αυτό σημαίνει ότι οι μικρές βιοτεχνίες μεταποίησης, για να ανταποκριθούν στον ανταγωνισμό, θα πρέπει να εκσυγχρονίσουν τομείς όπως ο υγειονομικός έλεγχος και ο έλεγχος ποιότητας, τομείς όπου οι μεγάλες βιομηχανίες υπερέχουν και μάλιστα εκεί εστιάζεται και η διαφήμιση τους (προϊόν κατασκευασμένο με παραδοσιακές μεθόδους αλλά παράλληλα έχει την εγγύηση ελέγχου με τα πλέον σύγχρονα μέσα).

Στην κατεύθυνση αυτή συμβάλλουν έργα, με τη συγχρηματοδότηση της ΕΕ, τα οποία αφορούν εκσυγχρονισμό τυροκομείων, έλεγχο μελισσοκομικών προϊόντων και συσκευασία προϊόντων με ονομασία προέλευσης (βλ. Παράρτημα Ε'). Επίσης, προβλέπεται η δημιουργία οργάνου διαχείρισης και εμπορίας παραδοσιακών τυροκομικών προϊόντων καθώς και γραφείο προώθησης των κρητικών προϊόντων (βλ. Παράρτημα Ε').

Κρίσιμο είναι το ζήτημα επίσης της πληροφόρησης των αγροτών σε θέματα αγροτικής ανάπτυξης, τεχνικής στήριξης και εφαρμογής νέων τεχνολογιών στην αγροτική οικονομία. Λύσεις για τα θέματα αυτά προτείνονται από το LEADER II (βλ. Παράρτημα Ε'), μέσω ενεργειών όπως η ίδρυση διαγνωστικού κέντρου αγροτικής παραγωγής επαρχίας Σελίνου και της καταπολέμησης των ασθενειών ελιάς και εσπεριδοειδών με χρήση βιολογικών μέσων.

Όσον αφορά τον **ενεργειακό τομέα**¹, η περιοχή μελέτης (όπως και ολόκληρη η Κρήτη) είναι ελλειμματική σε αποθέματα ηλεκτρικής ενέργειας. Σήμερα, η συνολική εγκατάσταση ηλεκτρικής ισχύος της ΔΕΗ στην Κρήτη δεν ξεπερνά τα 350 MW. Με μέση αύξηση κατανάλωσης 8%, ενώ σε όλη την Ελλάδα ο μέσος όρος είναι μικρότερος από 4%, η Κρήτη αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα ηλεκτροδότησης, παρά τις συστηματικές προσπάθειες της ΔΕΗ να αυξήσει την εγκατεστημένη ισχύ της στο νησί (μόνο τα δυο τελευταία χρόνια έχουν προστεθεί 80 MW περίπου).

Η ψήφιση πέρυσι του νόμου 2244/1994, για την προώθηση της χρήσης των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας, έχει ήδη αρχίσει να έχει θετικό αντίκτυπο στην προσέλκυση επενδύσεων στο χώρο της ηλεκτροπαραγωγής, κυρίως μέσω της αιολικής ενέργειας, των μικρών υδροηλεκτρικών μονάδων

¹ Τα στοιχεία της ενότητας έχουν παρθεί από το «Αφιέρωμα: Αιολική Ενέργεια», περιοδικό ΕΝΕΡΓΕΙΑ, τεύχος 12, Αύγουστος-Σεπτέμβριος 1995, σ. 29-45.

και της εκμετάλλευσης της βιομάζας. Μέχρι σήμερα έχουν υποβληθεί στο ΥΒΕΤ 25 αιτήσεις για έκδοση άδειας εγκατάστασης αιολικών πάρκων συνολικής ισχύος 191 MW, εκ των οποίων 154 MW αναφέρονται στην Κρήτη. Βέβαια, δεδομένου του τεχνικού περιορισμού της διείσδυσης αυτών των συστημάτων στα μη διασυνδεδεμένα νησιά τα 154 MW αιολικών πάρκων στην Κρήτη υπερκαλύπτουν το μέγιστο όριο του 30% του φορτίου αιχμής της νήσου, όπως προβλέπεται από τη σχετική Υπουργική Απόφαση. Έτσι, σήμερα το σύστημα παραγωγής της ΔΕΗ στην Κρήτη μπορεί να δεχτεί μόνο τα 85 MW, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν πρέπει να συνεχιστεί η εκδήλωση ενδιαφέροντος τη στιγμή που το φορτίο στην Κρήτη αυξάνει με ετήσιο ρυθμό 8% και επομένως το σημερινό όριο των 85 MW θα αυξάνει κατά 5 MW σε ετήσια βάση.

Πρέπει να σημειωθεί ότι το έντονο ενδιαφέρον που παρουσιάζεται στην Κρήτη οφείλεται στο ότι το αιολικό δυναμικό του νησιού είναι χαρτογραφημένο. Από τις παραπάνω αιτήσεις έχουν εκδοθεί 2 άδειες εγκατάστασης (μια στο νομό Ηρακλείου και μια στο νομό Λασιθίου) ισχύος 5 και 10 MW, αντίστοιχα, ενώ για τις υπόλοιπες έχουν δρομολογηθεί οι σχετικές διαδικασίες. Τα δυο αυτά αιολικά πάρκα αποτελούν τις μεγαλύτερες ιδιωτικές επενδύσεις στον τομέα αυτό στη χώρα: είναι συνολικού προϋπολογισμού 6,42 δις δραχμών. Σημειώνεται ιδιαίτερα ότι οι ανεμογεννήτριες που θα εγκατασταθούν (τύπου V-39 VESTAS) και ονομαστικής ισχύος 500 KW, είναι οι μεγαλύτερες στον κόσμο και εγκαθίστανται για πρώτη φορά στην Ελλάδα. Από τις δυο αυτές επενδύσεις μειώνεται το λειτουργικό κόστος της ΔΕΗ κατά 1110 εκατομμύρια δραχμές το χρόνο, δεδομένου ότι το μέσο κόστος παραγωγής της ΔΕΗ στη μέση τάση είναι 30 δραχμές/kwh (για την Κρήτη), ενώ η αγορά θα της στοιχίσει 21 δραχμές/kwh.

Με το νέο νόμο δίνεται η δυνατότητα στους ιδιώτες και στην Τοπική Αυτοδιοίκηση να εκμεταλλευτούν τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας. Η περιοχή μελέτης έχει μεγάλες δυνατότητες στον τομέα αυτό, λόγω των ανεμολογικών συνθηκών της περιοχής. Τα προγράμματα αυτά χρηματοδοτούνται από την ΕΕ αλλά και από το κράτος. Με την αναδιάρθρωση του Β' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης προβλέπονται κίνητρα για τέτοιου είδους επενδύσεις ύψους 49,5 δις δραχμών για την περίοδο 1995-1999. Τέλος, οι συγκεκριμένες επενδύσεις πέραν της συνεισφοράς στο ενεργειακό ισοζύγιο θα συνεισφέρουν ουσιαστικά προς την κατεύθυνση της τοπικής ανάπτυξης και της προστασίας του περιβάλλοντος.

Παράλληλα, η εκμετάλλευση της ηλιακής ενέργειας μπορεί να λειτουργήσει συμπληρωματικά για την ενίσχυση του ενεργειακού δυναμικού της περιοχής. Σημειώνεται ότι ήδη λειτουργούν πιλοτικά προγράμματα (RECITE) στο νομό, στην κατεύθυνση αυτή, με τη συγχρηματοδότηση της ΕΕ. Οι κλιματολογικές συνθήκες είναι ευνοϊκές για τέτοιες παρεμβάσεις και αν προκύψουν θετικά στοιχεία από την πιλοτική εφαρμογή θα πρέπει αυτά να εφαρμοστούν στην πράξη.

3.3. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΑΡΑΘΑΛΑΣΣΙΑΣ ΖΩΝΗΣ

Με δεδομένη την οικονομική ανάπτυξη αλλά και τη δημογραφική διεύρυνση, πολλές προτάσεις για τη ζώνη αυτή πρέπει να κατευθύνονται προς τη διαχείριση του ανθρωπογενούς χώρου. Στη ζώνη αυτή έχουμε τις αρνητικές επιδράσεις, στο περιβάλλον, των εντατικών καλλιεργειών, του τουρισμού και της πληθυσμιακής συγκέντρωσης (μόνιμων κατοίκων αλλά και τουριστών κατά τη θερινή περίοδο).

Όσον αφορά την Κουντούρα είναι αναγκαία η αναβάθμιση της ποιότητας ζωής των κατοίκων και των απασχολούμενων. Αυτό συνεπάγεται σε επίπεδο σχεδιασμού:

α) το διαχωρισμό των θερμοκηπίων από την κατοικία,

β) τη λήψη μέτρων που θα βοηθούσαν στην καλύτερη λειτουργία των υπό κάλυψη καλλιεργειών και των κατοικιών που ήδη υφίστανται μέσα στη ζώνη του αναδιασμού.

Κοινά προβλήματα, που ζητούν όσο το δυνατόν γρηγορότερη επίλυση, για την περιοχή Παλαιόχωρας-Κουντούρας αποτελούν τα παρακάτω:

α) **Περιβαλλοντική εξυγίανση - διαχωρισμός περιοχών τουριστικής ανάπτυξης και εντατικών καλλιεργειών.** Αυτό επιβάλλει τον καθορισμό των πλέον κατάλληλων παραθαλάσσιων περιοχών για τουριστική ανάπτυξη και των ζωνών με χρήση για καλλιέργειες. Είναι επίσης αναγκαία η λήψη μέτρων για την πρόληψη της πιθανής ρύπανσης ακτών και θάλασσας, τόσο από τα χρησιμοποιούμενα φυτοφάρμακα των εντατικών καλλιεργειών όσο και από τα αστικά λύματα των οικισμών και των τουριστικών δραστηριοτήτων. Είναι σκόπιμο να δημιουργηθεί χώρος απόρριψης και ταφής των υπολειμμάτων της γεωργικής δραστηριότητας όσο και των πλαστικών υπολειμμάτων ή να διερευνηθεί η δυνατότητα

ανακύκλωσής τους ή τέλος η χρησιμοποίηση ειδικών πλαστικών που διασπώνται εύκολα.

β) **Προστασία του φυσικού πλούτου** της περιοχής που αποτελούν και τους φυσικούς πόρους έλξης της τουριστικής ανάπτυξης. Επιβάλλεται δηλαδή η διατήρηση στη φυσική τους κατάσταση και η ανάδειξη των περιοχών με ιδιαίτερη σημασία.

γ) Στην περιοχή υπάρχουν προϋποθέσεις για τη δημιουργία **ολοκληρωμένου συστήματος τουρισμού**. Αυτό μπορεί να ξεκινάει με κέντρο την Παλαιόχωρα, που είναι ο αποδέκτης της μεγάλης τουριστικής ροής, και να επεκτείνεται σε κάθε σημείο της περιοχής μελέτης. Υπάρχουν οι δυνατότητες για την ανάπτυξη διάφορων μορφών τουρισμού, λόγω της ποικιλότητας του τοπίου. Η Παλαιόχωρα έχει δυνατότητες περαιτέρω ανάπτυξης και εδραίωσής της σαν τοπικό τουριστικό κέντρο. Στη σφαίρα επιρροής της Παλαιόχωρας περιλαμβάνεται και η περιοχή της Κουντούρας, που μπορεί να αναπτυχθεί τουριστικά λόγω της γειτνίασής της με την Παλαιόχωρα. Από ότι φαίνεται κάτι τέτοιο έχει ήδη ξεκινήσει να δρομολογείται αλλά βρίσκεται ακόμα σε πρώιμο στάδιο. Η ολοκλήρωση των έργων στο λιμάνι της Παλαιόχωρας πρέπει να γίνει χωρίς την περιβαλλοντική υποβάθμιση του τοπίου και με ταυτόχρονο εκσυγχρονισμό του ώστε να μπορεί να προσφέρει σύγχρονες υπηρεσίες κυρίως στον τουριστικό τομέα. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η περιοχή διαθέτει δυνατότητες ανάπτυξης θαλάσσιου τουρισμού, χωρίς να τις έχει αξιοποιήσει κατάλληλα ακόμη. Δυνατότητες τόσο μηχανοκίνητου θαλάσσιου τουρισμού όσο και ιστιοπλοΐας λόγω των ανέμων που πνέουν στην περιοχή.

δ) **Διαφύλαξη της ιδιαιτερότητας της περιοχής** και της **ισόρροπης ανάπτυξης των δραστηριοτήτων**. Αυτό προϋποθέτει τη διατήρηση του χαρακτήρα που διακρίνει σήμερα τον τουρισμό στην περιοχή μελέτης σε αντίθεση με το πρότυπο της τουριστικής ανάπτυξης των (κορεσμένων πια) βόρειων ακτών, πρότυπο για το οποίο έτσι κι αλλιώς δεν προσφέρεται η περιοχή. Προϋποθέτει επίσης τη διατήρηση της οικογενειακής πολυδραστηριότητας που κατανέμεται εποχιακά στην ελαιοκαλλιέργεια και κτηνοτροφία στα ορεινά και στα κηπευτικά και τον τουρισμό στην παραθαλάσσια ζώνη, με περιορισμό της υπέρμετρης ανάπτυξης μιας από τις παραπάνω δραστηριότητες σε βάρος των υπολοίπων.

ε) Δεν πρέπει να παραληφθεί η σύγχρονη τάση για δημιουργία **δεύτερης κατοικίας** τόσο από τους κατοίκους των μεγάλων αστικών κέντρων, όσο και από αλλοδαπούς, όπως επίσης και η τάση επιστροφής των μεταναστών μετά τη συνταξιοδότησή τους. Η μεγάλη απόσταση από τα αστικά κέντρα (Χανιά) και τις υπηρεσίες υγείας οι οποίες είναι απαραίτητες σε αυτές τις ηλικίες, ίσως κάνει δυσχερή την επανεγκατάσταση στην περιοχή των μεταναστών. Όμως οι δύο πρώτες περιπτώσεις (δεύτερη κατοικία από Έλληνες και αλλοδαπούς κατοίκους μεγάλων αστικών χώρων) πρέπει να ληφθούν σοβαρά υπόψη για τη ρύθμιση των χρήσεων γης κυρίως για τον σχεδιασμό εκτός των ορίων του οικισμού της Παλαιόχωρας.

Στην περίπτωση που η ζήτηση αυξηθεί σημαντικά, τόσο στα θερμοκήπια, όσο και στον τουρισμό, οι ανάγκες σε νέο εργατικό δυναμικό δεν προκύπτουν αθροιστικά λόγω των διαφορετικών περιόδων αιχμής. Όμως, με δεδομένη την πολύ σημαντική ήδη πληθυσμιακή ερήμωση των χωριών της ενδοχώρας και τις προοπτικές που διαγράφονται για τη συγκράτηση του πληθυσμού, αναμένεται επιβράδυνση της διαρροής και σταθεροποίηση του πληθυσμού. Επομένως η εσωτερική μετανάστευση μόνο οριακά θα μπορέσει να συνεισφέρει στις νέες ανάγκες εργασίας που πιθανόν θα προκύψουν στην παραλιακή ζώνη. Συνεπώς η κάλυψη εργατικού δυναμικού θα γίνεται από άλλες περιοχές, γεγονός που θα αλλάξει σε μεγάλο βαθμό το χαρακτήρα των επαγγελματικών σχέσεων - οι οποίες έως τώρα βασιζόνταν στις οικογενειακές σχέσεις - σε περισσότερο «αυστηρές», γεγονός που μπορεί να έχει διττά αποτελέσματα.

Στις παραπάνω κατευθύνσεις κινείται, σε γενικές γραμμές, η Ειδική Χωροταξική Μελέτη Παλαιόχωρας-Κουντούρας (τις προτάσεις με την κριτική της καταλληλότητας και εφικτότητας τους τις έχουμε αναφέρει σε προηγούμενο κεφάλαιο).

3.4. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΖΩΝΗΣ

Το κύριο χαρακτηριστικό της κεντρικής ζώνης είναι ότι σε αυτή χωροθετείται και την προσδιορίζει το διοικητικό κέντρο της περιοχής μελέτης. Συνεπώς οι κοντινές σε αυτό κοινότητες έχουν σχετικό συγκριτικό πλεονέκτημα στην πρόσβαση του κρατικού μηχανισμού. Ο ρόλος της Κανδάνου ως διοικητικό κέντρο, όπως προαναφέρθηκε, ενισχύεται με τον ορισμό της ως έδρα του Συμβουλίου Περιοχής στα πλαίσια της Δευτεροβάθμιας Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Η αξιοποίηση του ρόλου αυτού δεν είναι άμοιρη θετικών οικονομικών αποτελεσμάτων στην ζώνη αυτή.

Ο ρόλος της Κανδάνου, ως κέντρου της περιοχής μελέτης, θα μπορούσε να ενισχυθεί με τη δημιουργία ενός **κέντρου τεχνικής υποστήριξης** των βιοτεχνιών του δευτερογενή τομέα το οποίο θα ενισχύει κάθε προσπάθεια για αύξηση της προστιθέμενης αξίας των προϊόντων της περιοχής. Αυτό αποτελεί εναλλακτικό προσανατολισμό, σε σχέση με το Βιοτεχνικό Πάρκο που προτεινόταν από το Χωροταξικό του νομού Χανίων (ΥΧΟΠ, 1984). Στις σημερινές συγκυρίες και πολιτικές της ΕΕ για τις ΜΜΕ (τις οποίες έχουμε αναφέρει σε προηγούμενο κεφάλαιο), επιβάλλεται η ύπαρξη ενός τέτοιου κέντρου (μικρού και ευέλικτου), που θα ενημερώνει τους δικαιούχους και θα επιτρέπει την, όσο είναι δυνατόν, ευκολότερη πρόσβαση στις κοινοτικές χρηματοδοτήσεις. Κατά την άποψή μας, χρήσιμο θα είναι το κέντρο αυτό να συνδυαστεί με τα κέντρα πληροφόρησης, διάγνωσης και καταπολέμησης ασθενειών των φυτών για τους αγρότες που προτείνονται από το LEADER II, ώστε να υπάρξει μια σχετική συγκέντρωση των υπηρεσιών πληροφόρησης. Επίσης θα πρέπει να λειτουργεί σε μια κλίμακα οργάνωσης, ως ενδιάμεσος φορέας / οργανισμός ανάμεσα στην τοπική κοινωνία, τη Νομαρχία και την Περιφέρεια.

Σε διεθνές επίπεδο έχουμε τα παραδείγματα της Ισπανίας και της Γαλλίας (βλ. Ομάδες Valle del Jerte, Lot et Garonne, Alpujarra στο παράρτημα Δ') με τη δημιουργία κέντρων υποστήριξης του δευτερογενή τομέα. Βέβαια, η περιοχή μελέτης δεν διαθέτει τον κρίσιμο αριθμό βιοτεχνιών για τη δημιουργία ενός μεγάλου κέντρου, όπως στα παραδείγματα του εξωτερικού. Ένα τέτοιο κέντρο θα μπορούσε να δημιουργηθεί, ενδεχομένως, στα Χανιά, με τοπικά γραφεία στα κατά τόπους κέντρα των νέων συμβουλίων περιοχών. Η ενίσχυση των παραπάνω κέντρων (τόσο του κεντρικού όσο και των περιφερειακών) θα μπορούσε να γίνει σε συνδυασμό με την αξιοποίηση του παραδείγματος της «τοπικής γραμματείας» (βλ. Ομάδα Danish islands στο παράρτημα Δ') και με το (υπό δημιουργία) δίκτυο τηλεματικής του Ο.Α.Δ.Υ.Κ. (το οποίο προβλέπει τη σύνδεση με το κεντρικό δίκτυο του οργανισμού πλήθους Ο.Τ.Α.).

Επίσης, η στήριξη των βιοτεχνιών αλλά και ο εκσυγχρονισμός τους δεν πρέπει να στηρίζεται αποκλειστικά στις κοινοτικές επιδοτήσεις και στην αυτοχρηματοδότηση (εκ μέρους των επιχειρηματιών). Αναγκαία είναι η διαφοροποίηση της **τοπικής αποταμίευσης** και η διοχέτευσή της σε επενδύσεις σε τοπικά προγράμματα. Στο επίπεδο της περιοχής μελέτης αυτό είναι πολύ δύσκολο αλλά με τη δημιουργία της Τράπεζας Χανίων αυτό γίνεται περισσότερο εφικτό. Εξάλλου, η δημιουργία ενός τοπικού χρηματοπιστωτικού

ιδρύματος οφείλει να συμβάλει σε τέτοιου είδους δραστηριότητες. Παραδείγματα από τέτοιες παρεμβάσεις βρίσκουμε στην Πορτογαλία και τη Γαλλία (βλ. Ομάδες Dao Montego, Centre Quest Bretagne στο παράρτημα Δ').

Όσον αφορά τον πρωτογενή τομέα, η κτηνοτροφία και οι δενδρώδεις καλλιέργειες υπερισχύουν στις δραστηριότητες. Οι δυνατότητες ανάπτυξης των δραστηριοτήτων αυτών είναι σημαντικές, στο βαθμό όμως που υποστηρίζονται από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Η επέκταση της **ζήτησης των παραδοσιακών προϊόντων** της περιοχής είναι πολύ πιθανή στο άμεσο μέλλον. Για να μπορέσει όμως η περιοχή να αποσπάσει ένα μέρος της αγοράς, είναι αναγκαίος ο εκσυγχρονισμός των μεθόδων τυποποίησης τους. Δηλαδή, θα πρέπει να δοθεί περισσότερη έμφαση στις μονάδες που αφορούν τη μεταποίηση προϊόντων του πρωτογενή τομέα.

Η επέκταση της ζήτησης των γεωργικών προϊόντων δεν σημαίνει ότι θα υπάρξει περαιτέρω εντατικοποίηση των καλλιεργειών, αφού η ζήτηση αυτή επικεντρώνεται σε προϊόντα τα οποία παράγονται με διαδικασίες «φιλικές» προς το περιβάλλον και είναι καλλιέργειες εκτατικής μορφής. Εδώ είναι σημαντικό να αναφερθούμε και στον τρόπο παραγωγής που ακολουθείται, ιδιαίτερα, στην κεντρική ζώνη: είναι περιοχή όπου παρατηρούνται υψηλά ποσοστά άρδευσης (και ειδικά στο δήμο Κανδάνου, όπου το ποσοστό είναι 70%). Αυτό, εμπειρικά, σημαίνει τεράστια κατασπατάληση υδάτινων αποθεμάτων, κυρίως λόγω της ανυπαρξίας πολιτικών εξοικονόμησης νερού. Η κατάτμηση των οργανισμών **διαχείρισης των υδάτων** και η πολλή μικρή τιμή του νερού σαν παραγωγικού συντελεστή έχουν σαν αποτέλεσμα την ασύδοτη, σχεδόν, άρδευση στις περιοχές όπου υπάρχει επάρκεια και την έλλειψη στις υπόλοιπες.

Ξεκινώντας από την κεντρική ζώνη (όπου υπάρχουν και τα περισσότερα αποθέματα νερού) αν τα αποθέματα διαχειριστούν ενιαία (στο σύνολο της περιοχής μελέτης) θα μπορούμε να έχουμε αξιοποίηση μεγαλύτερων εκτάσεων. Για να αποφευχθεί η κατασπατάληση είναι αναγκαίο η άρδευση να προσμετράται στο κόστος παραγωγής. Αυτό σημαίνει αύξηση της τιμής του νερού, με ταυτόχρονη όμως προστασία του παραγωγού ώστε να μην εμφανιστούν αρνητικά φαινόμενα από την αύξηση αυτή. Η προστασία του παραγωγού θα συνίσταται σε ένα κλιμακωτό τιμολόγιο, όπου ο παραγωγός που θα κάνει ορθολογική χρήση των αποθεμάτων θα επιδοτείται με χαμηλή τιμή νερού, ενώ ο παραγωγός ο οποίος θα κατασπαταλά αυτά τα αποθέματα θα πληρώνει τη σπατάλη του αυτή (κάτι αντίστοιχο με τα σημερινά τιμολόγια ύδρευσης).

3.5. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΖΩΝΗΣ

Πρέπει να σημειωθεί ότι στην ζώνη αυτή ανήκουν και οι περισσότερες κοινότητες της περιοχής μελέτης. Η χωρική της έκταση είναι δυσανάλογα σημαντική σε σχέση με τον πληθυσμό της. Είναι σαφές ότι αποτελεί την περισσότερο υποβαθμισμένη ζώνη της περιοχής, τη ζώνη εκείνη η οποία θα πρέπει να τύχει ιδιαίτερης προσοχής.

Λύση για την περιοχή αυτή φαίνεται να είναι η αναζήτηση των σχετικών **συγκριτικών πλεονεκτημάτων** της περιοχής. Ως τέτοια μπορούμε να εντοπίσουμε το σημαντικό - πλην όμως επηρεασμένο από την πυρκαγιά - **φυσικό περιβάλλον**, με τα ιδιαίτερα ενδημικά φυτά, τις ιαματικές πηγές, τα φαράγγια, τα μονοπάτια, τις όμορφες ακτές κλπ. Επίσης μπορούμε να αναφέρουμε τις πλούσιες **αρχαιότητες**.

Στην περιοχή του ανατολικού Σελίνου υπήρχαν τρεις αρχαίες πόλεις, η Συία (Σούγια), η Λισσός, η οποία τοποθετείται δυτικά της Σούγιας και η Έλυρος (κοντά στο Ροδοβάνι). Μέχρι τις ημέρες μας διατηρείται πολύ καλά η Λισσός. Η πρόσβαση ως εκεί όμως είναι προβληματική, γίνεται από ένα στενό κι επικίνδυνο παραθαλάσσιο μονοπάτι. Δε φαίνεται να είναι δυνατό να δημιουργηθεί παραθαλάσσιος δρόμος από την Παλαιόχωρα ως τη Σούγια ο οποίος θα διέρχονταν από τη Λισσό, λόγω των απότομων βράχων που παρεμβάλλονται. Το γεγονός αυτό δεν είναι κατ' ανάγκη πρόβλημα, αφού αυτή η δυσκολία θα μπορούσε να προσθέσει μια γοητεία στην περιοχή, αν αυτή αξιοποιηθεί κατάλληλα.

Ο συνδυασμός του πλούσιου φυσικού περιβάλλοντος με την μεγάλης έκτασης αρχαιολογική κληρονομιά είναι ιδιαίτερα σημαντικός για την περιοχή. Η ενοποίηση του πολιτιστικού με το φυσικό περιβάλλον μπορεί να καταστήσει την περιοχή πόλο έλξης επισκεπτών. Σε πρώτη φάση η ανάδειξη των αρχαιολογικών χώρων και του φυσικού περιβάλλοντος έχει ήδη ξεκινήσει, με τη συγχρηματοδότηση της Ε.Ε. μέσω του προγράμματος LEADER (βλ. Παράρτημα Ε'). Στη συνέχεια είναι αναγκαίο να υπάρξει **ενιαίος φορέας** διαχείρισης και εκμετάλλευσης του υπό διαμόρφωση **«πολιτιστικού και φυσικού πάρκου»**, με συμμετοχή των άμεσα ενδιαφερόμενων τοπικών αρχών καθώς και ιδιωτών, έτσι ώστε τα αποτελέσματα από τη λειτουργία του να είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με την τοπική κοινωνία. Ο ενιαίος φορέας είναι απαραίτητος λόγω της μεγάλης έκτασης που καταλαμβάνει η προτεινόμενη παρέμβαση.

Η παραπάνω παρέμβαση μπορεί να συμβάλλει στην αξιοποίηση της περιοχής, έτσι ώστε να δέχεται επισκέπτες καθ' όλη τη διάρκεια του έτους. Η ύπαρξη ενός αναπτυσσόμενου τουριστικού κέντρου (Σούγια), σε συνδυασμό με το «πολιτιστικό και φυσικό πάρκο», αλλά και τις άλλες παρεμβάσεις στις γειτονικές περιοχές συντελούν στο στόχο αυτό. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι το φυσικό περιβάλλον αποτελεί συνέχεια του Εθνικού Δρυμού Σαμαριάς, καθώς και τις παρεμβάσεις που είναι σε εξέλιξη στον Ομαλό, όπου κατασκευάζονται έργα υποδομής για τη μελλοντική δημιουργία χιονοδρομικού και πολιτιστικού κέντρου (βλ. Παράρτημα Ε'). Εξάλλου, εκτός από τα έργα ανάδειξης των αρχαίων και βυζαντινών μνημείων καθώς και του φυσικού περιβάλλοντος, προβλέπεται και η δημιουργία τουριστικής διαδρομής από τη Σούγια ως τον Ομαλό και η σύνδεσή της με το διεθνές μονοπάτι E4, το οποίο διέρχεται από την περιοχή.

Ο συνδυασμός των παραπάνω ενεργειών βοηθά στην ανάπτυξη και άλλων μορφών τουρισμού, εκτός του συμβατικού πρότυπου. Ο φυσιολατρικός, ο περιηγητικός και ο επιστημονικός (επιστήμονες και ερευνητές του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος της περιοχής) είναι μερικά παραδείγματα. Επίσης, πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη η ολοένα αυξανόμενη ανάγκη των αστικοποιημένων (δεύτερης και τρίτης γενιάς) παιδιών, για επαφή με το φυσικό περιβάλλον και την κατανόησή του. Αυτό σημαίνει ότι στο μέλλον θα υπάρχει έντονη η παραπάνω ανάγκη. Η δημιουργία ενός **κέντρου «τύπου κατασκήνωσης»** όπου θα δέχεται τα παιδιά από τις αστικές περιοχές για ένα ορισμένο χρονικό διάστημα, με σκοπό την γνωριμία με το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον είναι μια λύση. Στο κέντρο αυτό μπορούν να συμμετέχουν τόσο ειδικοί (νηπιαγωγοί, δάσκαλοι, ιστορικοί κλπ) όσο και κάτοικοι της περιοχής (για την βίωση του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος από τα παιδιά).

Παραδείγματα παρέμβασης σε χώρο παρόμοιο με αυτόν του ανατολικού Σελίνου είναι της ομάδας Maiella Verde (Ιταλία) όπου η προσπάθεια ανάπτυξης της περιοχής έγινε μέσω καινοτομιών σε ότι αφορά την αναβάθμιση της γεωργίας και την ανάπτυξη νέων δραστηριοτήτων (βλ. Παράρτημα Δ').

ΑΝΤΙ.ΕΠΙΛΟΓΟΥ

Οι χωρικές, κοινωνικές και οικονομικές εξελίξεις που παρατηρούνται στην περιοχή μελέτης εντάσσονται στις ευρύτερες που οδηγούν, σε Ευρωπαϊκή και Μεσογειακή κλίμακα, σε τάσεις εγκατάλειψης της ενδοχώρας και αξιοποίησης (μέσω εποικισμού) των παραθαλάσσιων ζωνών. Στην Ελλάδα, όπως και στην Κρήτη, λόγω των φυσικών δυσκολιών που εμφανίζει η ενδοχώρα (ανάγλυφο, κλίμα, έλλειψη πολιτικής ανάπτυξης των ορεινών περιοχών μέχρι το 1980 κλπ), η τάση αυτή παρουσιάζεται πιο έντονη.

Ωστόσο, οι χωροταξικές και αναπτυξιακές πολιτικές που θα επινοηθούν, καταρτισθούν και εφαρμοστούν, οφείλουν να λάβουν υπόψη τις χωρικές πραγματικότητες της περιοχής μελέτης στο πλαίσιο αυτής της τάσης και εξέλιξης. Επίσης πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι η περιοχή εντάσσεται σε μια γεωγραφική περιοχή (Κρήτη), η εξέλιξη της οποίας χαρακτηρίζεται και προσδιορίζεται από το ίδιο φαινόμενο, δηλαδή της εγκατάλειψης της ορεινής ενδοχώρας και της αξιοποίησης - κατοίκησης των παραθαλάσσιων ζωνών.

Προτάσεις μεμονωμένες και αποσπασματικές είναι εύκολο να διατυπωθούν. Το ζήτημα είναι να προσδιοριστεί μια στρατηγική χωροταξικής και αναπτυξιακής πολιτικής, στα πλαίσια της οποίας θα μπορούσαν να λειτουργήσουν συστήματα παραγωγής και διαχείρισης που να συμβάλλουν στην κοινωνική και χωρική συνοχή της επαρχίας.

Τέτοιες στρατηγικές βασίζονται στην ικανότητα πρωτοβουλιών, συνεργασίας και προσαρμοστικότητας των τοπικών δρώντων, φορέων καθώς και των διοικητικών αρχών. Ως τοπικοί δρώντες προσδιορίζονται η γεωργική εκμετάλλευση και η αγροτική πολυδραστήρια εκμετάλλευση. Ως τοπικοί φορείς, οι συνεταιρισμοί και διάφοροι άλλοι οργανισμοί (σύλλογοι, Ο.Α.Δ.Υ.Κ., κλπ), ενώ σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν και υπερτοπικοί φορείς, όπως οι κοινότητες των μεταναστών. Τέλος, οι διοικητικοί φορείς, δήμοι και κοινότητες καθώς και οι νέοι που προκύπτουν από τη νέα διοικητική μεταρρύθμιση (Β' βαθμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης).

Δεν είναι δυνατόν να επιτευχθεί σχεδόν τίποτα από ότι διατυπώθηκε στις προτάσεις αν οι παραπάνω φορείς δεν αναπτύξουν μια μορφή οριζόντιας συνεργασίας μεταξύ τους. Έως σήμερα, η τομεακές πολιτικές έχουν οδηγήσει σε κάθετη ανάπτυξη των φορέων (Τοπική Αυτοδιοίκηση, Οργανισμοί, Επιμελητήρια, Συνεταιρισμοί κ.α.) και στον αυστηρό διαχωρισμό των τομέων

παραγωγής σε Πρωτογενή, Δευτερογενή και Τριτογενή. Πλέον, ο διαχωρισμός αυτός δεν έχει αντίκρουσμα (ειδικότερα στα όρια τέτοιων μικροπεριοχών), γιατί υπάρχουν αλληλεπιδράσεις ανάμεσα στους τομείς αυτούς, κάτι που καθιστά αναγκαιότητα την συνολική εξέταση τους και όχι την τομεακή. Αναγκαιότητα αποτελεί η συνεργασία, όπως προείπαμε, των φορέων με σκοπό τη δημιουργία οριζόντιων σχέσεων. Πάνω στις οριζόντιες αυτές σχέσεις μπορούν να βασιστούν ολοκληρωμένες προτάσεις οι οποίες θα ενισχύουν κοινωνικο-οικονομικές και χωρικές πρακτικές, αλλά και πρωτοβουλίες στην περιοχή μελέτης, σε επίπεδο σχεδιασμού, διαχείρισης αλλά και ανάπτυξης των παραγωγικών δραστηριοτήτων. Η συνεργασία αυτή είναι αναπόφευκτη πλέον και κατά κάποιο τρόπο «αναγκαστική», ιδιαίτερα λόγω των πρόσφατων και μελλοντικών πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Παράλληλα, η έννοια της οικογένειας ως παραγωγική μονάδα εμφανίζεται ιδιαίτερα σημαντική για την περιοχή μελέτης. Χωρίς να τοποθετηθούμε στο αν το γεγονός αυτό είναι θετικό ή αρνητικό, δεν είναι άμοιρο συνεπειών για την οργάνωση των παραγωγικών δραστηριοτήτων. Συνεπώς, θα πρέπει η πραγματικότητα αυτή να ενσωματωθεί σε μηχανισμούς τέτοιους ώστε να εξασφαλίζεται η βιωσιμότητά της. Ως τέτοιοι μηχανισμοί προσδιορίζονται όλοι οι φορείς που μπορούν να συμβάλλουν μέσω των ενεργειών τους (π.χ. προγράμματα κατάρτισης, μηχανισμοί διάθεσης προϊόντων και στήριξης πρωτοβουλιών) στην υποστήριξη των οικογενειακών παραγωγικών μονάδων και, μέσω της πολυδραστηριότητας και πολυκινητικότητας αυτών, στη χωρική συνοχή της περιοχής μελέτης.

Τελειώνοντας θα πρέπει να τονίσουμε ότι το επίκεντρο των χωροταξικών πολιτικών σε χώρους τέτοιας κλίμακας, τύπου και φαινομένων διαφοροποίησης, θα πρέπει να είναι οι οικονομικές και κοινωνικές δραστηριότητες, δεδομένου ότι η τομεακή εξέταση δε φαίνεται να είναι ιδιαίτερα αποτελεσματική. Οι έννοιες της πολυδραστηριότητας και της κινητικότητας του πληθυσμού δε διαφαίνονται σαφώς μέσω της τομεακής ανάλυσης, ενώ ταυτόχρονα αποτελούν έννοιες κλειδιά για τον Ελληνικό χώρο. Πρέπει ακόμη να τονιστεί ότι η διευθέτηση τέτοιων χώρων αποτελεί πρόκληση, τόσο για τους μελετητές, όσο και για τους πολιτικούς υπεύθυνους, δεδομένου ότι η αντιμετώπιση των προβλημάτων τους γίνεται έως σήμερα σημειακά και αποσπασματικά.

Συντομογραφίες

Α.Α.Π.	Ακαθάριστη Αξία Παραγωγής
Γ.Π.Σ.	Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο
Ε.Ε.	Ευρωπαϊκή Ένωση
Ε.Κ.Κ.Ε	Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών
Ε.Ο.Τ.	Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού
Ε.Σ.Υ.Ε.	Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος
Ε.Χ.Μ.	Ειδική Χωροταξική Μελέτη
Ζ.Ο.Ε.	Ζώνη Οικιστικού Ελέγχου
Κ.Α.Π.	Κοινή Αγροτική Πολιτική
ΚΟΙΝ.	Κοινότητα
ΜΜΕ	Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις
Ο.Α.ΔΥ.Κ.	Οργανισμός Ανάπτυξης Δυτικής Κρήτης
Ο.Τ.Α.	Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης
Τ.Ο.Ε.Β.	Τεχνικός Οργανισμός Εγγύων Βελτιώσεων
Υ.Π.Ε.ΧΩ.Δ.Ε.	Υπουργείο Περιβάλλοντος Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων
Υ.Χ.Ο.Π.	Υπουργείο Χωροταξίας Οικισμού και Περιβάλλοντος
GATT	General Agreement of Trade and Taxes
LEADER	Liaisons Entre Actions de Developpement de l' Economie Rurale

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ⇒ ΓΕΝΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (1920, 1928, 1940), «ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΚΑΤΑ ΝΟΜΟΥΣ, ΕΠΑΡΧΙΕΣ, ΔΗΜΟΥΣ, ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ, ΠΟΛΕΙΣ ΚΑΙ ΧΩΡΙΑ», ΑΘΗΝΑ, ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
- ⇒ ΓΛΥΤΣΟΣ, Ν. (1988), «ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ: Δημογραφικά και οικονομικά χαρακτηριστικά», ΑΘΗΝΑ, ΚΕΠΕ, ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ 27
- ⇒ ΔΕΤΟΡΑΚΗΣ, Θ. (1990), «ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ», ΗΡΑΚΛΕΙΟ, ΤΥΠΟΚΡΕΤΑ
- ⇒ ΕΘΝΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΕΛΛΑΔΟΣ (1951, 1961, 1971, 1981, 1991), «ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΚΑΤΑ ΝΟΜΟΥΣ, ΕΠΑΡΧΙΕΣ, ΔΗΜΟΥΣ, ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΟΙΚΙΣΜΟΥΣ», ΑΘΗΝΑ
- ⇒ ΕΙΔΙΚΗ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΚΟΥΝΤΟΥΡΑ - ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΑ (ΙΟΥΝΙΟΣ 1992), Α' ΦΑΣΗ
- ⇒ ΕΙΔΙΚΗ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΚΟΥΝΤΟΥΡΑ - ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΑ (ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1993), Β' ΦΑΣΗ
- ⇒ ΕΝΕΡΓΕΙΑ περιοδικό, (1995), «Αφιέρωμα: Αιολική Ενέργεια», τεύχος 12, σ. 29 - 45
- ⇒ ΚΟΜΙΛΗ, Π. (1986), «ΧΩΡΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ», ΑΘΗΝΑ, ΚΕΠΕ, ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ 20
- ⇒ ΜΑΡΤΙΝΟΣ, Ν. Σε συνεργασία με τον ΛΕΩΝ ΛΟΥΛΟΥΔΗ (1990), «ΟΔΗΓΟΣ ΔΙΑΓΝΩΣΗΣ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΣΕ ΤΟΠΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ», ΑΘΗΝΑ, ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
- ⇒ ΜΠΕΡΙΑΤΟΣ, Η. (1994), «Η Διοικητική Αναδιάρθρωση σε Τοπικό Επίπεδο: η πολιτική της αναकुττάρωσης των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης (1984-1994)», ΤΟΠΟΣ Επιθεώρηση αστικών και περιφερειακών μελετών, τευχ. 8, 1994, σ. 41-70

- ⇒ ΜΟΥΣΗΣ, Ν (1994), «ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ ΘΕΣΜΟΙ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ», ΑΘΗΝΑ, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ
- ⇒ ΝΟΜΑΡΧΙΑ ΧΑΝΙΩΝ (1985 - 1995), «ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ ΝΟΜΟΥ ΧΑΝΙΩΝ ΣΑΝΤ», ΧΑΝΙΑ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
- ⇒ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΚΡΗΤΗΣ, (ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 1994), «ΤΟΠΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ LEADER II ΔΥΤΙΚΗΣ ΚΡΗΤΗΣ», ΧΑΝΙΑ
- ⇒ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, Κ. (1993), «ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ», στο ΜΑΡΑΒΕΓΙΑΣ Ν, ΤΣΙΝΙΣΙΖΕΛΗΣ Μ (επιμέλεια), «ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ, ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ», ΑΘΗΝΑ, ΘΕΜΕΛΙΟ, σ. 211 - 233
- ⇒ Υ.Χ.Ο.Π. (1984), «ΝΟΜΟΣ ΧΑΝΙΩΝ, ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΗΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ», ΑΘΗΝΑ
- ⇒ ΧΟΥΛΙΑΡΑΚΗΣ, Μ. (1988), «ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΩΝ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ, 1920-1981», ΑΘΗΝΑ, ΕΚΚΕ
- ⇒ HUMMELBRUNNER, R. (1994), «ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ», LEADER magazine, τευχ. 6, 1994, σ. 6-10
- ⇒ LEADER magazine, (1994), τεύχη 5, 6, 7, 8, Α.Ε.Ι.Δ.Λ./Γραφείο Οργάνωσης του LEADER
- ⇒ PASHLEY, R. (1994), «ΤΑΞΙΔΙΑ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ» ΤΟΜΟΣ Β', ΗΡΑΚΛΕΙΟ, ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ Τ.Ε.Δ.Κ. ΚΡΗΤΗΣ
- ⇒ VELHELST, T. (1994), «ΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ», LEADER magazine, τευχ. 8, 1994, σ. 10-11

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α΄

Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΛΕΤΗΣ ΤΟΝ ΠΕΡΑΣΜΕΝΟ ΑΙΩΝΑ

Σημείωση: Το παράρτημα αυτό αποτελείται από αποσπάσματα από το Β΄ τόμο του βιβλίου «ΤΑΞΙΔΙΑ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ» του ROBERT PASHLEY (Ηράκλειο 1994, έκδοση του Συνδέσμου Τ.Ε.Δ.Κ. Κρήτης)

ROBERT PASHLEY: «ΤΑΞΙΔΙΑ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ»

«Ο Καμποσελόραχος και η Κουνονή είναι τα μεγαλύτερα χωριά στην περιοχή που ονομάζεται Εννέα-χωριά. Η ομοιότητα δε ανάμεσα στο Ιναχώριον και στα Εννέα-χωριά μου φέρνει στο νου την αρχαία παράκτια πόλη της περιοχής. Τείνω μάλιστα να πιστέψω ότι το όνομα της περιοχής είναι παραφθορά του ονόματος της αρχαίας πόλης, μολονότι αρχαία κατάλοιπα δεν είναι γνωστά εδώ. Ωστόσο, δεν έχω σκοπό να ακολουθήσω τον παραλιακό δρόμο ως το Σέλινο-Καστέλι γιατί θα χρειαζόμουν πιθανότατα τρεις μέρες.» (Σελ.64)

«Το όνομα Σκλαβοπούλα μου θυμίζει ότι υπάρχει το Σκλαβεροχώρι στην επαρχία Πεδιάδος και οι Σκλάβοι στην Σητεία. Επίσης, συχνά συναντάται το όνομα Σκλαβοχώρι που έχει την ίδια ακριβώς σημασία με το αρχαίο ελληνικό Δουλόπολη. Εξ άλλου αρκετοί συγγραφείς υποστηρίζουν ότι υπήρχε μια κρητική Δουλόπολη, αλλά δυστυχώς κανείς από αυτούς δεν παρέχει κάποια πληροφορία σχετικά με τη θέση της. Λέγεται ότι είχε χίλιους άρρενες κατοίκους.» (Σελ.66-67)

«Σιγά-σιγά κατεβαίνουμε από τη Σκλαβοπούλα στον Πελεκάνα όπου φτάσαμε στις τρεις και είκοσι. Εδώ μπαίνουμε στην κοιλάδα που οδηγεί στην Αφρικανική Θάλασσα. Λίγο μετά τις τέσσερις, προσπερνάμε μερικά σπίτια που λέγονται Τζαλιανά, και τα οποία κατοικούνται από Σφακιανούς που ξεχειμωνιάζουν με τα κοπάδια τους και δεν έχουν επιστρέψει ακόμα στα Σφακιά. Μαθαίνω από αυτούς ότι υπάρχουν αρχαία κατάλοιπα στην κορυφή του λόφου νοτιοδυτικά από τα Τζαλιανά και ότι στο Σπανιακό υπάρχουν πολλά μνήματα. Εκεί μάλιστα, τον καιρό της επανάστασης οι Έλληνες έσκαβαν δέκα μέρες και βρήκαν τρία χρυσά ενώτια και μερικά ασημένια νομίσματα. Μέχρι τις πέντε παρά είκοσι ακολουθήσαμε την κοιλάδα. Κατόπιν περάσαμε την κορυφή των λόφων αριστερά μας και κατεβήκαμε σε μια άλλη κοιλάδα. Στις όχθες του ποταμού βλέπουμε πλατάνια, όπως συχνά συμβαίνει στην Κρήτη. Ακολουθούμε για λίγο την κοιλάδα, τη διασχίζουμε, ανεβαίνουμε το λόφο μπροστά μας και λίγο πριν τη δύση βλέπουμε το Σέλινο-Καστέλι προς το οποίο κατευθυνόμαστε αμέσως. Είχα υποθέσει ότι το ενετικό φρούριο θα είχε καταληφθεί τώρα από τους Τούρκους και ότι θα περιβάλλεται από ένα μικρό χωριό όπως στο Καστέλι Κίσαμου. Ωστόσο, το βρήκα ερειπωμένο και ακατοίκητο. Υπάρχει όμως εκεί κοντά ένα σπίτι που μερικές φορές χρησιμοποιείται ως σιταποθήκη.» (Σελ.68)

«Αφού φύγαμε κατά τις εννέα και τέταρτο από το Σέλινο-Καστέλι, διασχίσαμε το ποτάμι που βρίσκεται μισό μίλι ανατολικά. ... προς τα ανατολικά, διασχίζουμε ένα δεύτερο ποτάμι που βγαίνει από μια άλλη χαράδρα του βουνού. Η παραθαλάσσια πεδιάδα είναι στενή. Ορίζεται στα βόρεια από τα σελινώτικα βουνά, από τις χαράδρες των οποίων ρέουν τα ποτάμια. Πίσω από το Σέλινο-Καστέλι η πεδιάδα έχει πλάτος τρία τέταρτα του μιλίου, ενώ εδώ στο δεύτερο ποτάμι δεν ξεπερνάει ούτε τις διακόσιες γυάρδες. Αφού διασχίσαμε το ποτάμι υποστήκαμε μια ανάβαση δεκαοκτώ λεπτών, τόσο απότομη που αναγκαστήκαμε να ξεπεζέψουμε. Μετά από λίγο φτάσαμε στη χειμερινή κατοικία ενός άλλου ορεσίβιου Σφακιανού. ... Συζήτησα με το Σφακιανό πάνω από μισή ώρα και μετά συνέχισα το δρόμο μου. Προσπέρασα ένα μιτάτο, επίσης σφακιανό, και ακολούθησα ένα δρόμο, ο οποίος σαν πολλούς άλλους στο νησί είναι τόσο κακός που είναι σχεδόν αδιαπέραστος. Έφτασα στις δώδεκα και μισή σε μια πηγή, και πριν τη μία στο μικρό χωριό Προδρόμι.» (Σελ.69-70)

«Στο Προδρόμι μας υποδέχεται ο μωαμεθανός Μεχμέτ αγάς ... Μετά το γεύμα και μια ώρα συζήτηση με τον οικοδεσπότη και τα παιδιά του, Μεχμέτ και Ιμπραήμ, βρήκα κάποιον να μας οδηγήσει στον Άγιο Κύρκο όπου φτάσαμε στις τρεις. Ο δρόμος ήταν φοβερός: δεν ήμασταν μόνο αναγκασμένοι να πάμε πεζή, αλλά είχα απελπιστεί ότι τα άλογά μας δεν θα απέφευγαν κάποιο σοβαρό τραυματισμό καθώς γλιστρούσαν και σκόνταφταν συνεχώς στα άγρια βράχη που έπρεπε να περάσουμε όταν αρχίσαμε την κατάβαση προς τη θάλασσα. Όταν πλέον φτάσαμε στο χειρότερο σημείο της διαδρομής, είδαμε μπροστά μας την εκκλησία του Αγίου Κύρκου και τη θέση της αρχαίας πόλης σε μια παραθαλάσσια πεδιάδα που περιβάλλεται από βραχώδεις λόφους και μοιάζει πολύ με ελληνικό θέατρο. Κοντά στη θάλασσα, εκεί όπου το πλάτος της πεδιάδας μειώνεται σε εκατόν πενήντα σχεδόν βήματα, βρίσκεται η εκκλησία της Παναγίας που μοιάζει να έχει χτιστεί στη θέση ενός αρχαίου ναού. Στο ίδιο σημείο είδα τμήματα κιόνων από γρανίτη, ενώ στους τοίχους υπάρχουν κομμάτια λευκού μαρμάρου, μερικά από τα οποία πρέπει να ανήκαν σε αέτωμα και άλλα σε θριγκό. Ο αναγνώστης δεν μπορεί παρά να υποθέσει ότι πρόκειται για ναό της Δίκτυνας. Οι πρόποδες των λόφων στη νοτιοδυτική πλευρά της πεδιάδας είναι γεμάτοι τάφους, όχι λαξευμένους στο βράχο, αλλά ο καθένας τους είναι ένα μικρό κτίσμα. Το εσωτερικό τους έχει μήκος οκτώ ή εννέα πόδια και πλάτος έξι ή επτά, ενώ το ύψος της αψίδας του θόλου είναι έξι σχεδόν πόδια. Υπάρχουν ίσως πενήντα τέτοιοι τάφοι, των οποίων η είσοδος είναι τόσο μικρή που μόλις χωράει ένα άτομο. ... Μετά από μερική εξέταση των ερειπίων αισθάνθηκα πολύ άσχημα, και έτσι καταχάρηκα όταν έφτασα στην εκκλησία

του Αγίου Κύρκου. Απέχει ένα τέταρτο του μιλίου από την ακτή και φαίνεται ότι υπήρχε εδώ ακόμα ένας ναός και ένα θέατρο. ... Δεν μας απομένει λοιπόν παρά να δούμε ποια αρχαία πόλη βρισκόταν σε αυτήν εδώ τη θέση. ... Η θέση της Συίας είναι επίσης αδιαμφισβήτητα καθορισμένη τρία μίλια ανατολικά από αυτά τα κατάλοιπα, τα οποία από δω και πέρα ο καθένας θα συμπεράνει ότι ανήκουν στη Λισσό. Η πεποίθησή μου αυτή ενισχύθηκε με την εξακρίβωση ότι στα Β.-Β.Α. από το Σέλινο-Καστέλι βρίσκεται η Κάντανος. Απέχει από δω δεκατέσσερα ή δεκαπέντε μίλια, ενώ ο χάρτης του Reutinger βάζει δεκάξι μίλια μεταξύ Καντάνου και Λισσού. Αυτή η κρητική Λισσός ήταν η επισκοπική έδρα την εποχή του Ιεροκλή. Η σειρά μάλιστα με την οποία την αναφέρει μεταξύ των άλλων επισκοπών του δυτικού τμήματος του νησιού, συμφωνεί απόλυτα με την υπόθεσή μας. Από όλες τις πόλεις που υπήρχαν σε αυτό το τμήμα της ακτής, φαίνεται ότι μόνο η Λισσός έκοψε νομίσματα, γεγονός που συμφωνεί με την υπόθεση ότι ήταν σπουδαίο εμπορικό κέντρο.» (Σελ.70-73)

«Φτάνοντας στην εκκλησία του Αγίου Κυριακού ή Κύρκου, συναντήσαμε, σε ένα υπόστεγο εκεί κοντά, τον παπά ενός γειτονικού χωριού. Έχει γη σ' αυτή τη μικρή πεδιάδα και ήρθε να μείνει λίγες μέρες. ... έμαθα ότι η συντομότερη διαδρομή για τη Σούγια, τρία μίλια ανατολικά, είναι παραθαλάσσια αλλά αδιαπέραστη για τα άλογα. Ωστόσο, η συνολική απόσταση της βατής διαδρομής απ' όπου μπορούν να περάσουν τα άλογα λένε ότι είναι γύρω στα δώδεκα μίλια. Η επιλογή μου λοιπόν ήταν είτε να περπατήσω μια ώρα στους λόφους είτε να ακολουθήσω το χθεσινό κουραστικό μονοπάτι ιππεύοντας. Τελικά, αποφάσισα να περπατήσω και να στείλω τα άλογα να κάνουν το γύρο. Η ανάβαση στους λόφους δεν ξεπερνάει τα είκοσι λεπτά, αλλά ο δρόμος είναι σε τέτοια κατάσταση ώστε χάρηκα που δεν επιχείρησα να φέρω τα άλογα. Τα γαϊδούρια βέβαια τον περνάν χωρίς κίνδυνο παρά το ότι εδώ δεν είναι ποτέ πεταλωμένα. Όταν φτάσαμε στην κορυφή των λόφων που ορίζουν στα ανατολικά την πεδιάδα της Λισσού διακρίναμε, τέσσερα ή πέντε μίλια ανατολικά και βορειοανατολικά, τις χιονοσκεπαστες ακόμα κορυφές των βουνών. Αφού τρομάξαμε ένα κοπάδι πέρδικες, ενοχλήσαμε ένα σμήνος μεγάλων γυπών, ανοιχτού καστανού χρώματος και με φτερά σχεδόν μαύρα, που έτρωγε ένα κατσικάκι κάπου εκεί κοντά. ... Εξ άλλου είναι εντυπωσιακό το ότι στο γεωγραφικό πλάτος της Κρήτης ζει ο περιβόητος πετεινός των δασών της βόρειας Ευρώπης, ο γνωστός στη Σκωτία *carrecaillie*, που έχει εκλείψει μόνο τα πενήντα τελευταία χρόνια. Αφήνουμε τους γύπες και μετά από μια σύντομη κατάβαση φτάσαμε στη Σούγια, η οποία, σαν τον Άγιο Κύρκο, είναι τελείως ακατοίκητη. Μερικοί χωρικοί μας έδειξαν μια πηγή γλυφού νερού και με οδήγησαν σε μια ελλειπή επιγραφή, από την οποία όμως είναι αδύνατον να

μάθουμε το όνομα της πόλης. ... Έμαθα ότι μέχρι πριν από λίγα χρόνια υπήρχε εδώ μια μεγάλη μαρμάρινη επιγραφή. Ένα καϊκι όμως ήρθε και την πήρε. Την πεδιάδα διαπερνά ένας ξηροπόταμος, ανατολικά του οποίου βρίσκουμε τα κατάλοιπα της αρχαίας πόλης. Βλέπω διασκορπισμένη στο έδαφος σπασμένη κεραμική και τρεις κολόνες. Παρά το ότι η πεδιάδα είναι στενή κοντά στη θάλασσα και στενεύει ακόμα περισσότερο προς το εσωτερικό, η Σούγια δεν είναι τόσο περιορισμένη από τους γύρω βράχους, όσο ο Άγιος Κύρκος. Επιπλέον, παρατηρώ κατάλοιπα τειχών και δημοσίων κτισμάτων σε διάφορα μέρη. Τίποτα όμως δεν αξίζει ιδιαίτερης περιγραφής. Εξ άλλου κανένα από τα ορατά κατάλοιπα δεν μπορεί να είναι προγενέστερο της εποχής των ρωμαίων αυτοκρατόρων. Είναι κατασκευασμένα είτε από μεγάλες πέτρες είτε από πλίνθους. Ο ανάγλυφος σταυρός σε ορισμένα μάρμαρα υποδηλώνει την ύπαρξη της πόλης κατά τη χριστιανική εποχή. Στους λόφους της νοτιοανατολικής πλευράς της πόλης βλέπουμε μερικούς τάφους όμοιους με του Αγίου Κύρκου. Ο οδηγός με τα άλογα έφτασε στη Σούγια μόνο κατά τις εννιά. Χρειάστηκε λοιπόν τέσσερις ώρες για τη διαδρομή που για μας ήταν τρία μίλια, ενώ από τη θάλασσα δεν πρέπει να ξεπερνάει τα δύο.» (Σελ.77-81)

«Κατά τις δύο φτάσαμε στο Λιβαδά, ένα χωριό δύο μίλια Β-Β.Α. της Σούγιας. Το μέλι εδώ είναι πολύ νόστιμο. Μετά από μια σύντομη παραμονή, ανηφορίσαμε προς το Κρουστογέρακο που απέχει λιγότερο από ένα μίλι, αλλά λόγω της απότομης πλαγιάς χρειαστήκαμε σαράντα λεπτά για να φτάσουμε. Ωστόσο, σε αυτό το χωριό βρήκα μια αρχαία επιτύμβια επιγραφή. Οι χωρικοί, όταν εξιστορούν τα γεγονότα του πολέμου, αναφέρουν ως αξιοσημείωτο γεγονός της πρόσφατης ιστορίας του Κρουστογέρακου το ότι, μολονότι τα στρατεύματα του Χουσεΐν και του Μουσταφά μπέη έκαψαν το χωριό όταν εισέβαλαν στην επαρχία Σελίνου, κανένας από τους κατοίκους του δεν αιχμαλωτίστηκε στον πόλεμο.» (Σελ.81)

«Έμαθα ότι υπάρχει ένα παλαιόκαστρο κοντά στο Ροδοβάνι, λίγα χιλιόμετρα δυτικά του Κρουστογέρακου. Έτσι αποφάσισα να πάω εκεί την επόμενη το πρωί ελπίζοντας να βρω την Έλυρο. Φύγαμε από το Κρουστογέρακο στις επτά παρά είκοσι. Ξαναπερνάμε από το Λιβαδά και συνεχίζουμε την κατάβαση μέχρι τις επτά και εικοσιπέντε. Διασχίζουμε την κοιτή ενός ποταμού και σε ένα τέταρτο φτάνουμε στη Μονή όπου ένας μωαμεθανός, φίλος του Μανιά, επιμένει να μας προσφέρει πρωινό. Καθίσαμε λοιπόν μισή ώρα κάτω από τα ψηλά δέντρα που σκιάζουν την κατοικία του, ενώ μας περιποιήθηκαν δυο νέγροι δούλοι που ακόμα δεν έχουν μάθει τη γλώσσα του νησιού. Δεν υπάρχουν πολλοί νέγροι στα κρητικά χωριά, ενώ,

αντίθετα, στις κυριότερες πόλεις όλες οι αριστοκρατικές οικογένειες των μωαμεθανών έχουν δούλους. Εξ άλλου τα μεροκάματα είναι παντού πολύ υψηλά και καμιά φορά είναι αδύνατον να βρει κανείς εργάτες. Οι αγορές των Χανίων και του Μεγάλου Κάστρου εφοδιάζονται τόσο συχνά με ανθρώπινο δυναμικό όσο και με ευνούχους που προέρχονται σχεδόν όλοι από τη Βεγγάζη. Θα αναρωτηθεί λοιπόν κανείς γιατί οι μικροϊδιοκτήτες που απαρτίζουν τον αγροτικό πληθυσμό του νησιού δεν έχουν δούλους να τους βοηθούν στις καλλιέργειες.» (Σελ.82)

«Ο γραμματικός στο Ροδοβάνι αποδεικνύεται ένα ασυνήθιστα έξυπνο και συνάμα ιδιαίτερα εξυπηρετικό άτομο. Με χαρά λοιπόν δέχομαι την προσφορά του να μας συνοδεύσει στα αρχαία μαζί μ' έναν άλλο χωρικό. Ανάμεσα στα κατάλοιπα, πρώτα ξεχωρίζω ένα μεγάλο κτίσμα που αποτελείται από μια σειρά τόξων. Μετά είδα τα κατάλοιπα των τειχών, κυρίως στη βόρεια και βορειοανατολική πλευρά της αρχαίας πόλης. Εξ άλλου στη θέση όπου σίγουρα υπήρχε μια παλιά χριστιανική εκκλησία, βλέπουμε σήμερα ένα σύγχρονο εκκλησάκι. Σε μικρή απόσταση από την εκκλησία υπάρχουν σημαντικά κατάλοιπα πολύ παλαιότερης εποχής. Ωστόσο, μόνο μερικοί ογκώδεις λίθοι, καθώς και ορισμένα τμήματα θριγκού και κιόνων, απομένουν από τον αρχαίο ναό. Μαθαίνω άλλωστε από τον πολιτισμένο και ομιλητικότατο οδηγό μου, ότι πριν είκοσι χρόνια στέκονταν ακόμα στην είσοδο του ναού «δυο μεγάλες πέτρες». Η καθεμιά ήταν δέκα ή έντεκα πόδια στο ύψος, ενώ μερικά πόδια ακόμα ήταν θαμμένα στο έδαφος. Γι' αυτό η θέση λεγόταν *τζη ορθαίς πέτραις*. Τις κατέστρεψε όμως ένας μωαμεθανός και τις μετέτρεψε σε μυλόπετρες. Περαιτέρω έρευνα μας φέρνει στις δεξαμενές. Στη βόρεια και βορειοανατολική πλευρά της πόλης βλέπουμε τα υπολείμματα των τειχών που πρέπει να είχαν μήκος δυο σχεδόν μίλια. Στην κορυφή, την οποία δύσκολα μπορούμε να ονομάσουμε ακρόπολη γιατί δεν είναι και τόσο υπερυψωμένη, υπάρχουν κατάλοιπα τειχών, πιθανώς του φρουρίου. Η θέα από δω είναι εκτεταμένη και η ομορφιά της τέτοια ώστε της αξίζει ο χαρακτηρισμός που της έδωσε ο οδηγός μου (μια από τις εκφράσεις ήταν: εύμορφος τόπος!). Στα νότια βλέπουμε την κοιλάδα και τη μικρή πεδιάδα της Σούγιας που συνορεύει με την Αφρικανική Θάλασσα, στα δυτικά μια ψηλή οροσειρά, στα ανατολικά μια ακόμα ψηλότερη, που ακόμα και τούτη την προχωρημένη εποχή μερικές κορφές της είναι χιονισμένες. Στις σειρές των κυματιστών λόφων στα βόρεια, βλέπουμε πολλά χωριά περιτριγυρισμένα από ελιές, αμυγδαλιές και άλλα δέντρα στις χαμηλότερες πλαγιές τους. Ο εξαιρετος οδηγός μου, ο γραμματικός από το Ροδοβάνι, λέει, πράγμα που επιβεβαιώνει και ο άλλος χωρικός, ότι στο δρόμο από δω προς τη Σούγια

σώζονται τα κατάλοιπα ενός αρχαίου υδραγωγείου. Η πηγή του ήταν δυο μίλια βορειοδυτικά από δω σε κάτι ψηλούς λόφους κοντά στο Λιβαδά. Μαθαίνω επίσης ότι υπάρχουν σημαντικά ελληνικά ερείπια στη θέση Καστρί, τέσσερα μίλια δυτικά, σε ένα λόφο ψηλότερο απ' αυτό που βρισκόμαστε τώρα. Οι χωρικοί μου λένε άλλωστε πως ο Σπανιακός ανήκε κάποτε στην Ισπανία, και ότι πήρε το όνομά του από τους ισπανούς κατακτητές, οι οποίοι κατείχαν τότε το Σέλινο-Καστέλι και τη γύρω περιοχή. Όλοι οι μελετητές θα έχουν από καιρό επισημάνει ότι τα παραπάνω ερείπια ανήκουν στην αρχαία και σημαντική πόλη της Ελύρου.» (Σελ. 83-84)

«Μετά το πέρας της εξερεύνησης των αρχαίων, επιστρέψαμε στο Ροδοβάνι. Το εξαιρετικό μέλι που μας πρόσφερε ο γραμματικός, μου θύμισε τη μέλισσα που απεικονίζουν τα νομίσματα της Ελύρου. Ο σύντροφός μου σχεδιάζει το χωριό και τον αρχαιολογικό χώρο που βρίσκεται στο λόφο δεξιά μας. Από δω άλλωστε βλέπουμε και τη θάλασσα της Σούγιας. Υποθέτω ότι το χιονοσκέπαστο βουνό είναι το πιο ανατολικό της οροσειράς των Λευκών Ορέων. Βρίσκεται στην επαρχία Σελίνου και είναι το μόνο έξω απ' τα Σφακιά που έχει χιόνι. Ο έξυπνος γραμματικός είναι ο Κιαγιάς της επαρχίας και ως εκ τούτου η καλύτερη πηγή πληροφοριών σχετικά με την παραγωγή της. Η μέση ποσότητα της δεκάτης στο λάδι του Σελίνου ανέρχεται στα τρεις χιλιάδες μιστάτα, ενώ όλα τα υπόλοιπα προϊόντα με δυσκολία φτάνουν αυτήν την ποσότητα. Το Σέλινο είναι η φτωχότερη περιοχή της Κρήτης μετά τα Σφακιά.» (Σελ. 85)

«Φεύγουμε από το Ροδοβάνι στις πέντε και δέκα και διασχίζουμε αμέσως την κορυφή της κοιλάδας δυτικά του χωριού. Μετά από είκοσι λεπτά ανάβασης προσπερνάμε τον οικισμό Μάζο. Όλον τον υπόλοιπο δρόμο ανηφορίζουμε μέχρι τα Τεμένια όπου φτάνουμε λίγο μετά τις έξι. Εγκατασταθήκαμε σε κάποιον συγγενή του γραμματικού από το Ροδοβάνι. Το βράδυ ο οικοδεσπότης και η σύζυγός του, δέχτηκαν την επίσκεψη μιας ηλικιωμένης γυναίκας που συνοδευόταν από τη νέα και όμορφη κόρη της. Ωστόσο, το φόρεμα της νέας, χαρακτηριστικό των νησιών του αρχιπελάγους, μου έκανε εντύπωση γιατί διέφερε από αυτά που φορούν οι γυναίκες στο νησί. Έμαθα λοιπόν ότι κατάγεται από εδώ, αλλά ότι είχε διαφύγει με χιλιάδες άλλες γυναίκες εις τα νησιά για προστασία και ασφάλεια τον καιρό του πολέμου, και ότι παρά την επιστροφή της δεν είχε εγκαταλείψει ακόμα τη φορεσιά του καταφυγίου της.» (Σελ. 86)

«Φύγαμε από τα Τεμένια στις πεντέμισυ και σε μισή σχεδόν ώρα φτάσαμε στην κορυφή του νότιου λόφου, πάνω στην οποία, όπως μου είπαν χθες,

υπάρχουν ελληνικά κατάλοιπα: οι ελπίδες μου επαληθεύτηκαν. Η νότια άκρη του χώρου είναι στενή και απόκρημνη: η ανάβαση της ανατολικής πλευράς είναι και αυτή τόσο απότομη ώστε κανείς δεν περιμένει να βρει εκεί τείχη. Ωστόσο, στη νότια και νοτιοδυτική πλευρά υπάρχουν σημαντικά κατάλοιπα αρχαίων τειχών: το ύψος τους ποικίλει από δύο έως πέντε ή έξι πόδια. Ακολουθώντας τα τείχη της νοτιοδυτικής πλευράς συναντάμε, μετά από διακόσια σχεδόν βήματα, μια είσοδο. Αυτή δεν προστατεύεται μόνο από τις συνηθισμένες προβολές του εξωτερικού τείχους, αλλά και από δύο άλλα εσωτερικά τείχη που εκτείνονται σε αρκετή απόσταση παράλληλα με το εξωτερικό. Η απόσταση μεταξύ του εξωτερικού και του δεύτερου τείχους είναι περίπου δέκα βήματα, ενώ μεταξύ του δεύτερου και του τρίτου σχεδόν σαράντα. Εξ άλλου όλα τα τείχη μπορούμε να τα κατατάξουμε στο δεύτερο είδος της κυκλώπειας τοιχοδομίας. Στη νοτιοδυτική πλευρά της πόλης φαίνεται ότι υπήρχε ακόμα μια οχυρωμένη είσοδος σε ένα από τα εσωτερικά τείχη. Εξ άλλου από δω μέχρι την ακρόπολη διακρίνονται ακόμα τρία τείχη, παρότι το έδαφος είναι συνεχώς ανηφορικό και βραχώδες. Το συνολικό μήκος των τειχών στη νοτιοδυτική, δυτική και βορειοδυτική πλευρά της πόλης μόλις ξεπερνάει το μισό μίλι. Η μικρή ακρόπολη βρίσκεται σ' ένα ύψωμα εκατόν πενήντα βήματα από τη νότια άκρη της θέσης: γύρω από τη βάση της διακρίνονται υπολείμματα τειχών. Επιπλέον, στην κορυφή της συναντώ κάτι θεμέλια. Από εδώ έως τη νότια άκρη το έδαφος καλύπτεται από κεραμεική και άλλα θεμέλια, ενώ τοίχοι, πιθανότατα σπιτιών, είναι επίσης ορατοί. Νοτιοδυτικά της ακρόπολης σώζονται τα κατάλοιπα μιας εισόδου, με τη μια παραστράδα στη θέση της ακόμα, καθώς και ένα μικρό τμήμα τείχους από μεγάλες πέτρες, όμοιο με τα υπόλοιπα. Από την κορυφή της ακρόπολης έχουμε εκτεταμένη θέα προς όλες τις κατευθύνσεις: διακρίνουμε τη θάλασσα με την άκρη της χερσονήσου στο Σέλινο-Καστέλι, καθώς επίσης και τους λόφους που καταλήγουν στο Κριού Μέτωπο. Χαμηλά μπροστά μας βρίσκεται ο Πλατανιάς και το Προδρόμι, ενώ στα δυτικά και βορειοδυτικά διακρίνονται δυο άλλα χωριά μισοσκεπασμένα από τις ελιές που τα περιβάλλουν. Κατηφορίζοντας είδα δυο τάφους λαξευμένους στο βράχο. Πιστεύω λοιπόν πως βρισκόμαστε στη θέση της αρχαίας πόλης Υρτακός ή Υρτάκινα.» (Σελ. 87-88)

«Επιστρέψαμε στα Τεμένια στις εννέα και δέκα και στη συνέχεια ακολουθήσαμε το ποτάμι προς τα δυτικά... Σε λιγότερο από μια ώρα φτάσαμε σ' ένα μιτάτο στα βόρεια του Κάδρου όπου μάθαμε ότι τα αρχαία κατάλοιπα που ψάχνουμε βρίσκονται ένα μίλι νοτιότερα, στον κωνικό λόφο που είχαμε προσπεράσει καθώς κατηφορίζαμε προς την κοιλάδα της Καντάνου. Από την κορυφή έχουμε μια πολύ όμορφη θέα της κοιλάδας της Καντάνου: απέχουμε

τρια ή τέσσερα μίλια από τη νότια θάλασσα όπου καταλήγει η κοιλάδα. Τα μικρά χωριά που φέρνουν την ονομασία Κάντανος είναι κοντά στη βορειοανατολική της άκρη. Οι λόφοι δε και στις δυο πλευρές είναι σκεπασμένοι με ελαιόδεντρα μέχρι ένα αρκετά μεγάλο υψόμετρο. Ωστόσο, αν και έψαξα για ίχνη αρχαίων κτισμάτων κοντά στην εκκλησία της Αγίας Ειρήνης δεν βρήκα τίποτα. Ο λόφος έχει δυο κορυφές και η εκκλησία βρίσκεται στη νοτιότερη. Οι κορυφές χωρίζονται από μια χαράδρα πλάτους σαράντα ποδών, ύψους σαράντα με εξήντα και μήκους διακοσίων σχεδόν βημάτων. Μπορεί βεβαίως να δει κανείς καθαρά ότι πρόκειται για το αποτέλεσμα κάποιου σεισμού. Το ανάγλυφο στις επιφάνειες των δυο πλευρών αντιστοιχεί τόσο καλά, ώστε αν μπορούσαν να επανενωθούν θα άρμοζαν απόλυτα. Ο βράχος είναι ασβεστολιθικός και μικροί σταλαγμίτες έχουν σχηματιστεί σε ορισμένες από τις προεξοχές του. Τα υπολείμματα των τειχών, τα οποία άλλωστε εδώ όπως και αλλού είναι η μόνη σχεδόν απόδειξη ύπαρξης αρχαίας πόλης, βρίσκονται στην ανατολική και νοτιοανατολική πλευρά του λόφου της Αγίας Ειρήνης. Έχουν μήκος εκατόν πενήντα περίπου βήματα, ενώ η τοιχοποιία τους υποδηλώνει μια πολύ πρώιμη εποχή. Έτσι σε μια μέρα είχα την καλή τύχη να βρω τις θέσεις δυο προομηρικών πόλεων. Θα μπορούσα να προσθέσω ότι σε απόσταση δώδεκα περίπου βημάτων από αυτά τα κατάλοιπα υπάρχουν ελάχιστα ίχνη ενός τείχους. Εξ άλλου και άλλα υπολείμματα των τειχών διακρίνονται ανατολικά του λόφου στη βόρεια πλευρά της χαράδρας. Σώζονται μάλιστα καλύτερα από αυτά που περιέγραψα και τα σχεδίασα. Τα ερείπια σ' αυτήν την πλευρά του λόφου καλύπτουν μια έκταση τριακοσίων ή τετρακοσίων γυαρδών. Ωστόσο, στα ανατολικά τους η πλαγιά είναι πιο ομαλή από τις άλλες, όπου άλλωστε διακρίνουμε τα ίχνη τεσσάρων ακόμα τειχών που είχαν αναμφίβολα σκοπό να ενισχύσουν την πιο ευάλωτη πλευρά της πόλης. Παρατήρησα επίσης μερικούς τάφους λαξευμένους στο βράχο στην πλαγιά ανατολικά της αρχαίας πόλης. Επιπλέον, στην ίδια πλευρά πιο χαμηλά από τους τάφους υπάρχουν και άλλα τείχη. Το Κάδρος, που απέχει μισό μίλι προς τα βόρεια, είναι το πλησιέστερο χωριό στην Αγία Ειρήνη. Δε θα μας είναι δύσκολο να βρούμε ποια αρχαία πόλη βρισκόταν εδώ. Υπάρχει μια περιοχή που ονομάζεται από τους Κρήτες Κάντανος. Η ονομασία χρησιμοποιείται για να δηλώσει μια ομάδα χωριών. Η Κάντανος λοιπόν βρίσκεται στην εσωτερική άκρη της όμορφης κοιλάδας στην οποία βρισκόμαστε τώρα, λίγα μίλια βόρεια ή βορειοδυτικά από τα ερείπια. Η πόλη της Καντάνου αναφέρεται από τον Στέφανο Βυζάντιο, ενώ την βρίσκουμε ως Καντανία στον κατάλογο των κρητικών πόλεων του Ιεροκλή, ο οποίος την τοποθετεί ανάμεσα στην Κίσσαμο και την Έλυρο. Τη βυζαντινή εποχή ήταν επισκοπική έδρα και όταν οι Ενετοί

κατέλαβαν το νησί τοποθέτησαν ένα λατινό επίσκοπο, πράγμα που έκαναν άλλωστε σε όλες τις επισκοπές. Ο Σπανιακός, στον οποίο φτάνουμε κατά τις τρεις, απέχει ένα σχεδόν μίλι νοτιοδυτικά από τα ερείπια. Εξ άλλου βρισκόμαστε πολύ κοντά στο Σέλινο-Καστέλι που απέχει μόνο τρία μίλια προς νότον. Επιπλέον, συζητώντας με τους μωαμεθανούς του χωριού έμαθα ότι νοτιοανατολικά της Αγίας Ειρήνης σώζεται ένας θόλος ή θολωτό διαμέρισμα, ύψους έξι ή επτά ποδών, μήκους σχεδόν τριάντα και πλάτους δέκα ή δώδεκα. Υπάρχουν άλλωστε κατάλοιπα που μοιάζουν με πύργους, μισό μίλι νότια του Σπανιακού.» (Σελ. 89-91)

«Ένας οδηγός από το Σπανιακό μας συνοδεύει στα ερείπια που βρίσκονται δυο μίλια πιο πέρα, κοντά στο Βλιθιά. Πάνω σ' ένα βραχώδες ύψωμα βλέπουμε τμήμα αρχαίου τοίχου, που είναι μάλιστα εξαιρετο δείγμα αυτού που ονομάζεται συνήθως δεύτερος ρυθμός της κυκλώπειας τοιχοδομίας. Το μνημείο είναι κυκλικό, πολύ όμορφης και γερής κατασκευής. Η εσωτερική διάμετρος του τάφου είναι σχεδόν δεκατέσσερα πόδια και το πλάτος του τοίχου τέσσερα. Εξ άλλου στη δυτική πλευρά μπορεί κανείς να περπατήσει μόνο γύρω από το βράχο, σε απόσταση δεκαοκτώ ή είκοσι ποδών από την κορυφή (πάνω από αυτό το μονοπάτι παρατήρησα σκαλιά λαξευμένα στο βράχο), αλλά ακόμα και κάτω από αυτό το μονοπάτι η πλαγιά είναι απότομη και επικίνδυνη. Λίγο μετά τη δύση φτάνουμε στο Βλιθιά. Ο μόνος αρσενικός κάτοικος είναι ένας νεαρός μωαμεθανός στο σπίτι του οποίου εγκατασταθήκαμε. Όλες οι άλλες είναι χήρες. Εξ άλλου χήρες βρίσκουμε σε μεγάλο αριθμό και σε πολλά άλλα μέρη της Κρήτης. Αυτά είναι εντυπωσιακά παραδείγματα από την ερήμωση και την εξόντωση που επέφερε ο τελευταίος πόλεμος.» (Σελ. 92)

Φεύγοντας από το Βλιθιά στις έξι και μισή, ακολούθησα ένα δρόμο απότομο και εξαιρετικά κακό μέχρι το ποτάμι, το οποίο ακόμα και τώρα έχει νερό. Αφού το διέσχισα, άρχισα την ανάβαση προς τα νοτιοδυτικά προχωρώντας μέσα από τα βουνά, τα οποία σύντομα περνώ και κατεβαίνω στο Κοντοκυνήγι, που βρίσκεται σε μια κοιλάδα σχεδόν παράλληλη με της Καντάνου. Έφτασα στο Κοντοκυνήγι στις επτά και είκοσι: πρόκειται για ένα από τα πιο απομονωμένα και ήσυχα μέρη που μπορεί κανείς να φανταστεί. Περιβάλλεται από τους ψηλούς και βραχώδεις λόφους της κοιλάδας, και είναι μισοθαμμένο από τις ελιές, τις χαρουπιές και τις αμυγδαλιές, στη μέση των οποίων βρίσκεται. Πρόκειται άλλωστε για ένα από τα πολλά μέρη της Κρήτης που θα ήταν ευχάριστο καταφύγιο από το θόρυβο και τα άγχη του κόσμου, αν μπορούσε βεβαίως κανείς να έχει μερικές από τις βασικές ανέσεις της ευρωπαϊκής ζωής. Αφού λοιπόν διέσχισα τον ποταμό που ρέει στην κοιλάδα,

ανέβηκα στην κορυφή που την χωρίζει από τον Πελεκάνα. Σύντομα άλλωστε συναντώ το δρόμο τον οποίο είχαμε περάσει πηγαίνοντας από τον Πελεκάνα στο Σέλινο-Καστέλι: σε λίγα λεπτά φτάνω στην εκκλησία του Αγίου Αντωνίου, μετά από την οποία διακρίνω μερικούς τάφους λαξευμένους στο βράχο, σαφή δηλαδή ένδειξη ότι πλησιάζω κάποια αρχαία θέση. Εξ άλλου ένα μίλι μετά τον Άγιο Αντώνιο φτάνω σε έναν Άγιο Γεώργιο, καθώς και στην αρχαία θέση την οποία ψάχνω. Βρίσκεται στην κορυφή των λόφων ανάμεσα στις δυο κοιλάδες: στη δυτική και στη νοτιοδυτική πλευρά της πόλης τα τείχη σώζονται σε μήκος τριακοσίων ή τετρακοσίων βημάτων, ενώ στην ανατολική διακρίνονται σε μήκος μόνο εκατό βημάτων. Ωστόσο, στη νότια πλευρά το βουνό στενεύει και το τείχος προσαρμόζεται στην πλαγιά του λόφου κι έτσι το μήκος του δεν ξεπερνά τα δεκαπέντε ή είκοσι βήματα. Η συνολική περίμετρος των τειχών άλλωστε δεν ξεπερνά το μισό μίλι: βεβαίως η πόλη μπορεί να εκτείνεται και βορειότερα. Από τα τείχη που σώζονται βλέπουμε ότι η κατασκευή είναι μεν παλιά, αλλά όχι ογκώδης: η σμίλη δεν έχει χρησιμοποιηθεί σε κανέναν από τους λίθους: το μέγεθος των περισσότερων είναι λίγο πολύ το ίδιο, ενώ όλοι είναι πολυγωνικοί. Το πάχος του τείχους είναι τέσσερα πόδια. Υποθέτω ότι εδώ βρισκόταν η Καλαμύδη.» (Σελ. 94-95)

«Φύγαμε από το Βλιθιά το μεσημέρι. Ούτε ένα ελαφρό αεράκι δε φύσηξε χθες και σήμερα, και η ζέστη είναι φοβερή. Κατά τη μια, παίζοντας στο σκόρπιο χωριό Κακοτύχη εντυπωσιάστηκα με την εμφάνιση μιας όμορφης γυναίκας, σαν αυτές που όταν τις δει κανείς δεν πρόκειται ποτέ να τις ξεχάσει. Εξ άλλου δε χρειάστηκε πολύ ώρα για να πλησιάσουν και άλλα πιο ευτραφή άτομα, και μέσα σε λίγα λεπτά όλος ο γυναικείος πληθυσμός του χωριού είχε συγκεντρωθεί γύρω μας. Από την ομιλία τους κατάλαβα αμέσως πως είναι όλες Σφακιανές, και μαθαίνω ότι έρχονται το χειμώνα για να μαζέψουν ελιές, πράγμα το οποίο κάνουν τους τελευταίους πέντε ή έξι μήνες. Ωστόσο, θα επιστρέψουν στο ορεινό χωριό τους, τον Άγιο Γιάννη, για να γιορτάσουν την Κυριακή του Πάσχα, μια μέρα που για τους Έλληνες θα ήταν αμάρτημα να λείπουν από το σπίτι τους. Τους είπα ότι τα ελαιόδεντρα, που διαφέρουν σε μέγεθος από τόπο σε τόπο, φαίνονται πολύ καλά στο Σέλινο: μια ηλικιωμένη λοιπόν γυναίκα, η πιο ομιλητική και της οποίας η γλώσσα πάει ροδάνι όλη την ώρα, απάντησε σε μια διάλεκτο, που, όπως και των άλλων, φέρει τα χαρακτηριστικά του τόπου της: «Ναι, ναι! και το λάδι είναι καλό και έχει άφθονο στο Σέλινο, ενώ στα Σφακιά δεν έχει πολύ». Ακολουθώντας την κοιλάδα φτάσαμε, τρία τέταρτα αργότερα, στα Πλεμελιανά, ένα από τα μικρά χωριά της Καντάνου. Βρίσκεται δυτικά του ποταμού, οι δυο όχθες του οποίου καλύπτονται από ωραία πλατάνια: κλήματα ελίσσονται στους κορμούς τους,

όπως στα άλλα μέρη του νησιού, σε ύψος τριάντα ή σαράντα ποδών. Μένουμε εδώ ώσπου να πεταλωθούν τα άλογά μας. Εξ άλλου υπάρχουν λίγα χωριά όπου μπορεί κανείς να βρει σιδερά, και αν ένα άλογο ή μουλάρι χάσει το πέταλό του, ο ταξιδιώτης στην Κρήτη θα αναγκαστεί πιθανότατα να περπατήσει δυο ή τρεις μέρες πριν βρει τον τρόπο να το αντικαταστήσει.» (Σελ. 96-98)

«Προσπερνάμε και άλλα χωριά της Καντάνου και τελικά φτάνουμε στον Κουφαλάτο όπου ένας αλβανός μπουλούκμπασης επέμενε να δει το τεσκερέ από τον πασά. Εκεί μου έδειξαν κάτι που έμοιαζε με αρχαία δεξαμενή. Από τον Κουφαλάτο αρχίσαμε την ανάβαση προς τα ανατολικά, που διαρκεί τουλάχιστον τρία τέταρτα. Φτάνοντας στην κορυφή του βουνού έχουμε μια θέα που εκτείνεται στα βόρεια προς το ακρωτήριο Σπάθα με όλη την κοιλάδα της Κισσάμου, και στα νότια προς την Αφρικανική Θάλασσα με τα βουνά του Σελίνου μέχρι και αυτά του ακρωτηρίου της Γραμπούσας. Κατηφορίζουμε μέχρι τις έξι, οπότε αφήνουμε αριστερά τα Λουκιανά και αρχίζουμε μια μικρή ανάβαση. Περνάμε τη Σκάφη και στις έξι και είκοσι φτάνουμε στο Εργαστήρι. Διανυκτερεύσαμε στο σπίτι του γραμματικού. Το ίδιο απόγευμα η ασυνήθιστη εμφάνιση των ευρωπαϊών ταξιδιωτών συγκέντρωσε δέκα ή δώδεκα χωρικούς στο σπίτι του οικοδεσπότη μας. Μερικοί μάλιστα ήταν από άλλα χωριά. Σε λίγη ώρα όμως κατόρθωσα να καθησυχάσω τους φόβους τους, και άρχισα τις ερωτήσεις για τον αριθμό των σπιτιών σε αυτό αλλά και στα γειτονικά χωριά. Ένας απ' αυτούς, που όπως έμαθα αργότερα ήταν μωαμεθανός, ψιθύρισε αμέσως στον οικοδεσπότη μου: «μην του πεις, θα τον έχει στείλει ο πασάς για να μάθει πόσα σπίτια είναι και να τα φορολογήσει». Δεν αναφέρω το περιστατικό ως κάποια ιδιαίτερη περίπτωση, αλλά αντίθετα για να δείξω την έλλειψη εμπιστοσύνης που αντιμετώπιζα μόλις έφτανα σε κάποιο χωριό. Ήταν μάλιστα συχνό το πρόβλημα ώστε κάθε μέρα έπρεπε να συζητώ μισή έως μια ώρα με τους ανθρώπους πριν αρχίσω τις ερωτήσεις για το θέμα που με ενδιέφερε. Εάν, ωστόσο, άρχιζα τις ερωτήσεις πριν κερδίσω την εμπιστοσύνη τους, δεν θα έπαιρνα ποτέ απάντηση: κανείς δεν ήξερε τίποτα. Το βράδυ οι χωρικοί μου επιβεβαίωσαν όλα όσα είχα μάθει αναφορικά με τα χωριά και τον πληθυσμό του Σελίνου. Είδα δε, όπως το ήλπιζα, ότι σε κάθε περίπτωση αυτά που ήξερα ήταν σχεδόν απολύτως σωστά. Κατόπιν άκουσα μερικά τραγούδια όπου υμνούνται τα γεγονότα του πολέμου. Τελικά, οι χωρικοί άρχισαν να λένε τα προβλήματά τους: μου μίλησαν για τις ενέργειες της κυβέρνησης, για τις σκληρές αλλαγές στο φορολογικό σύστημα, για τους φόρους στα δέρματα των στιβανιών, για τη δεκάτη στα αμύγδαλα και στο μετάξι, για την πιάστρα που πλήρωναν σε κάθε μιστάτο του κρασιού τους και για διάφορους άλλους εκβιασμούς, υποστηρίζοντας ότι τα παραπάνω ωθούν όλους, χριστιανούς και

μωαμεθανούς, να αναζητούν τους Φράγκους, μια δηλαδή ευρωπαϊκή δύναμη που θα αντικαταστήσει τους Αιγυπτίους. Ένας απ' αυτούς είπε αστεειυόμενος: «Θα έπρεπε να προτιμώ τον Τούρκο γιατί έχω κάτι παλιά φράγκικα ελαιόδεντρα, και υποθέτω ότι αν επιστρέψουν οι Φράγκοι θα με βάλουν να τα πληρώσω». (Σελ. 98-99)

«Οι χριστιανοί εξωμότες δεν έχουν χτίσει πολλά τζαμιά έξω από τις πόλεις. Ωστόσο, υπάρχουν τρία στο Σέλινο, το οποίο δεν έχει ούτε ένα ελληνικό μοναστήρι. Σε αυτή την περιοχή το μικρό έντομο που λέγεται κάμπια τρώει την άνοιξη τους βλαστούς των αμπελιών. Εξ αιτίας της κάμπιας άλλωστε η παραγωγή του οικοδεσπότη μου πέρυσι ήταν μόνο έξι μιστάτα κρασί, σε αντίθεση με τα πενήντα που έπρεπε να έχει. Στην Κίσαμο ένα παρόμοιο σε μέγεθος αμπέλι, με δέκα μόνο μεροκάματα θα είχε δώσει διακόσια περίπου μιστάτα. Εξ άλλου η ίδια κάμπια κατέστρεφε τα αμπέλια των αρχαίων, όπως κάνει σήμερα στο Σέλινο. Στο Σέλινο όπου οι ελιές είναι καλές, δυο δέντρα παράγουν συνήθως ένα μιστάτο λάδι, μερικές φορές χρειάζονται τρία. Ένα χωριό λοιπόν που παράγει εκατό μιστάτα πρέπει να έχει κανονικά διακόσιες ρίζες ελιές. Μου λένε εδώ, αλλά και όπου αλλού ρώτησα, ότι κάθε κρητική οικογένεια καταναλώνει την εβδομάδα τουλάχιστον τέσσερις οκάδες λάδι. Η μητέρα σπάνια θα δώσει ψωμί στα παιδιά της χωρίς ένα πιάτο λάδι για να το βρέξουν πριν το φάνε, και να γίνει πιο νόστιμο. Λάδι άλλωστε βάζουν σε όλα τα χορταρικά, αλλά το χρησιμοποιούν και για να μαγειρέψουν το ψάρι και το κρέας. Εν ολίγοις το λάδι μπαίνει σε όλα τα κρητικά φαγητά, και παρά το ότι στην υπόλοιπη Ελλάδα το τρώνε πολύ, εδώ η κατανάλωση είναι πολύ μεγαλύτερη. Εξ άλλου όπως έχω ήδη πει «οι κρητικοί είναι μαθημένοι εις το λάδι», και είναι ίσως το μόνο πράγμα το οποίο κανείς δεν τσιγκουνεύεται.» (Σελ. 107-108)

«Φτάσαμε στο Επάνω-χωριό. Η Αγία Ειρήνη απέχει από δω ένα μίλι. Ωστόσο, και στα δυο χωριά μου είπαν ότι η κατάβαση από το οροπέδιο του Ομαλού στα Σφακιά είναι δύσβατη. Όλοι αμφισβητούν ότι ένα άλογο σαν το δικό μου θα μπορούσε με ασφάλεια να περάσει το Ξυλόσκαλο. Συμφωνούν μάλιστα ότι έχει μεγάλη πιθανότητα να παραπατήσει και να σκοτωθεί. Για τα μουλάρια όμως δεν υπάρχει φόβος: «Είναι μαθημένα εις το κακόβολον». Επειδή άλλωστε δεν ήθελα να πάθει κακό το άλογό μου, αποφάσισα να πάω στους Λάκκους, και αν δε μάθω τίποτα καινούργιο για το Ξυλόσκαλο, να διασχίσω το Ρίζωμα και τμήμα της πεδιάδας του Αποκόρωνα, και από κει πλέον να μπω στα Σφακιά, από το πέρασμα του Ασκύφου. Στις έντεκα και τέταρτο φτάνουμε στην

κορυφή της μεγάλης ανηφόρας, απ' όπου και πάλι βλέπουμε συγχρόνως το Κρητικό και το Αφρικανικό Πέλαγος» (Σελ. 108-109)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β΄

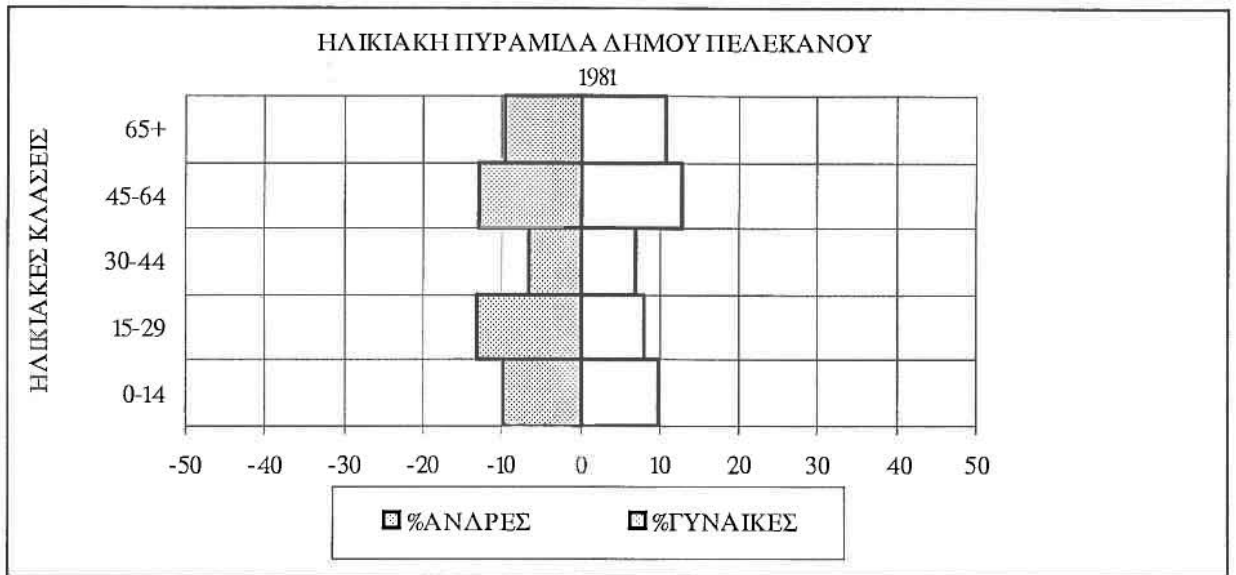
ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΩΝ ΜΕΤΑΒΟΛΩΝ

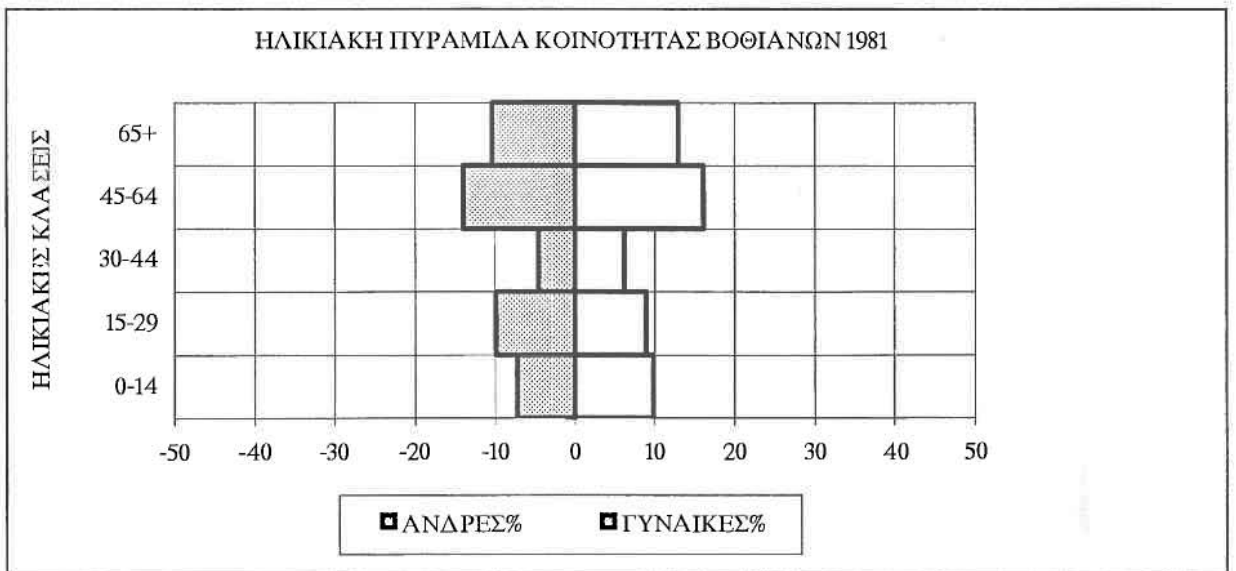
<i>ΟΤΑ-ΟΙΚΙΣΜΟΙ</i>	<i>1961</i>	<i>1971</i>	<i>1981</i>	<i>1991</i>	<i>% ΜΕΤΑΒΟΛΗ 1961-1971</i>	<i>% ΜΕΤΑΒΟΛΗ 1971-1981</i>	<i>% ΜΕΤΑΒΟΛΗ 1981-1991</i>
ΔΗΜΟΣ ΠΕΛΕΚΑΝΟΥ	1584	1223	1225	1155	-22,79	0,16	-5,71
ΒΟΥΤΑΣ	151	126	95	53	-16,56	-24,60	-44,21
ΑΓΙΟΙ ΘΕΟΔΩΡΟΙ	73	67	54	24	-8,22	-19,40	-55,56
ΑΓΙΟΣ ΠΑΥΛΟΣ	45	38	11	4	-15,56	-71,05	-63,64
ΑΖΟΓΥΡΕΣ	52	38	18	19	-26,92	-52,63	5,56
ΑΡΧΟΝΤΙΚΟ	70	72	14	9	2,86	-80,56	-35,71
ΚΑΛΑΜΙΟΣ	75	66	47	36	-12,00	-28,79	-23,40
ΤΣΙΣΚΙΑΝΑ	88	66	35	16	-25,00	-46,97	-54,29
ΚΙΤΥΡΟΣ	96	50	37	33	-47,92	-26,00	-10,81
ΚΟΝΤΟΚΥΝΗΓΙ	58	35	23	23	-39,66	-34,29	0,00
ΚΟΥΝΤΟΥΡΑ	8	26	255	557	225,00	880,77	118,43
ΛΑΓΚΑΔΑΣ	62	66	40	27	6,45	-39,39	-32,50
ΛΑΚΚΟΣ ΣΚΛΑΒΟΠΟΥΛΑΣ	0	0	48	56			16,67
ΛΙΒΑΔΙ	38	49	26	11	28,95	-46,94	-57,69
ΜΑΝΙΑΤΙΑΝΑ	129	85	74	35	-34,11	-12,94	-52,70
ΜΟΥΣΤΑΚΟΣ	188	173	127	66	-7,98	-26,59	-48,03
ΠΛΑΤΑΝΟΣ	104	63	40	21	-39,42	-36,51	-47,50
ΣΚΛΑΒΟΠΟΥΛΑ	143	102	106	74	-28,67	3,92	-30,19
ΦΑΡΑΓΓΙ	28	0	47	33	-100,00		-29,79
ΧΑΣΙ	126	101	90	58	-19,84	-10,89	-35,56
ΚΟΙΝ. ΕΠΑΝΩΧΩΡΙΟΥ	722	494	400	373	-31,58	-19,03	-6,75
ΕΠΑΝΩΧΩΡΙ	240	172	140	118	-28,33	-18,60	-15,71
ΑΓΙΑ ΕΙΡΗΝΗ	167	118	102	90	-29,34	-13,56	-11,76
ΠΡΙΝΕΣ	249	165	135	138	-33,73	-18,18	2,22
ΤΣΙΣΚΙΑΝΑ	66	39	23	27	-40,91	-41,03	17,39
ΚΟΙΝ. ΚΑΚΟΔΙΚΙΟΥ	726	580	445	344	-20,11	-23,28	-22,70
ΚΑΚΟΔΙΚΙ	57	50	36	26	-12,28	-28,00	-27,78
ΑΡΜΙΟ	33	35	28	27	6,06	-20,00	-3,57
ΚΑΔΡΟΣ	122	87	59	60	-28,69	-32,18	1,69
ΚΑΛΛΙΘΕΑ	71	66	54	50	-7,04	-18,18	-7,41
ΚΑΝΙΣΚΑΔΕΣ	36	24	27		-33,33	12,50	
ΜΑΡΟΥΔΙΑΝΑ	42	55	40	17	30,95	-27,27	-57,50
ΜΕΝΙΑΝΑ	46	34	27	31	-26,09	-20,59	14,81
ΠΑΛΛΗΚΑΡΙΑΝΑ	49	84	51	43	71,43	-39,29	-15,69
ΠΑΠΠΑΔΙΑΝΑ	66	63	43	30	-4,55	-31,75	-30,23
ΣΦΑΚΟΣ	61	82	80	60	34,43	-2,44	-25,00
ΚΟΙΝ. ΚΑΜΠΑΝΟΥ	450	380	279	204	-15,56	-26,58	-26,88
ΚΑΜΠΑΝΟΣ	386	304	234	172	-21,24	-23,03	-26,50
ΜΑΡΑΛΙΑ	64	76	45	32	18,75	-40,79	-28,89
ΔΗΜΟΣ ΚΑΝΤΑΝΟΥ	1273	993	928	914	-22,00	-6,55	-1,51
ΚΑΝΤΑΝΟΣ	337	403	375	421	19,58	-6,95	12,27
ΑΓΙΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ	105	61	62	52	-41,90	1,64	-16,13
ΑΝΙΣΑΡΑΚΙ	211	169	140	115	-19,91	-17,16	-17,86
ΒΑΜΒΑΚΑΔΕΣ	38	23	17	15	-39,47	-26,09	-11,76
ΚΑΒΑΛΛΑΡΙΑΝΑ	51	49	26	22	-3,92	-46,94	-15,38
ΛΟΦΟΣ	47	71	70	66	51,06	-1,41	-5,71
ΣΠΙΝΑ	87	29	21	21	-66,67	-27,59	0,00
ΦΛΩΡΙΑ	110	86	69	74	-21,82	-19,77	7,25
ΤΡΑΧΙΝΙΑΚΟΣ	92	122	98	81	32,61	-19,67	-17,35
ΧΡΥΣΟΠΗΓΗ	73	66	50	47	-9,59	-24,24	-6,00

ΚΟΙΝ. ΠΑΛΛΙΟΧΩΡΑΣ	1895	1492	1831	2147	-21,27	22,71	17,26
ΠΑΛΛΙΟΧΩΡΑ	998	891	1408	1826	-10,72	58,02	29,69
ΑΓΙΑ ΤΡΙΑΔΑ	71	48	35	20	-32,39	-27,08	-42,86
ΑΖΟΓΥΡΕΣ	187	60	63	52	-67,91	5,00	-17,46
ΑΝΥΔΡΟΙ	77	38	31	29	-50,65	-18,42	-6,45
ΑΣΦΕΝΔΙΔΕΣ	177	62	45	15	-64,97	-27,42	-66,67
ΑΧΛΑΔΙΑΚΕΣ	0	0	20	23			15,00
ΒΛΙΘΙΑΣ	101	58	39	39	-42,57	-32,76	0,00
ΚΑΛΑΜΟΣ	21	16	20	22	-23,81	25,00	10,00
ΠΛΑΤΑΝΕΣ	24	12	13	6	-50,00	8,33	-53,85
ΠΡΟΔΡΟΜΙΟ	138	79	55	53	-42,75	-30,38	-3,64
ΣΠΑΝΙΑΚΟΣ	187	136	102	62	-27,27	-25,00	-39,22
ΚΟΙΝ. ΠΛΕΜΕΝΙΑΝΩΝ	683	588	423	436	-13,91	-28,06	3,10
ΠΛΕΜΕΝΙΑΝΑ	180	151	145	148	-16,11	-3,97	2,07
ΓΡΗΓΟΡΙΑΝΑ	59	52	32	29	-11,86	-38,46	-9,38
ΔΕΣΠΟΤΙΚΟ	0	0	33	44			33,33
ΔΡΥΣ	134	142	76	93	5,97	-46,48	22,37
ΚΟΠΕΤΟΙ	85	98	57	62	15,29	-41,84	8,77
ΜΟΤΖΙΑΝΑ	38	0	16	17	-100,00		6,25
ΣΕΛΔΙΑ	0	0	16	24			50,00
ΨΑΡΙΑΝΑ	0	0	19	19			0,00
ΚΟΙΝ. ΡΟΔΟΒΑΝΙΟΥ	710	611	476	378	-13,94	-22,09	-20,59
ΡΟΔΟΒΑΝΙ	209	183	163	130	-12,44	-10,93	-20,25
ΑΡΓΙΔΕΣ	114	97	68	56	-14,91	-29,90	-17,65
ΚΑΜΑΡΙΑ	135	103	73	54	-23,70	-29,13	-26,03
ΛΙΒΑΔΑ	93	94	59	45	1,08	-37,23	-23,73
ΜΑΖΑ	110	134	113	93	21,82	-15,67	-17,70
ΚΟΙΝ. ΣΑΡΑΚΗΝΑΣ	199	260	250	162	30,65	-3,85	-35,20
ΣΑΡΑΚΗΝΑ	32	143	124	86	346,88	-13,29	-30,65
ΓΡΗΓΟΡΙΑΝΑ	62	42	57	26	-32,26	35,71	-54,39
ΣΤΑΥΡΟΣ	59	41	36	24	-30,51	-12,20	-33,33
ΧΟΝΔΡΟΣ	46	34	33	26	-26,09	-2,94	-21,21
ΚΟΙΝ. ΣΚΑΦΗΣ	443	340	233	199	-23,25	-31,47	-14,59
ΣΚΑΦΗ	167	142	109	95	-14,97	-23,24	-12,84
ΑΡΓΑΣΤΗΡΙ	116	77	45	36	-33,62	-41,56	-20,00
ΠΕΡΑ ΣΚΑΦΗ	114	121	79	68	6,14	-34,71	-13,92
ΚΟΙΝ. ΣΟΥΓΙΑΣ	414	306	369	272	-26,09	20,59	-26,29
ΣΟΥΓΙΑ	61	54	194	112	-11,48	259,26	-42,27
ΚΟΥΣΤΟΓΕΡΑΚΟ	174	115	75	80	-33,91	-34,78	6,67
ΛΙΒΑΔΑΣ	87	65	52	41	-25,29	-20,00	-21,15
ΜΟΝΗ	92	72	48	39	-21,74	-33,33	-18,75
ΚΟΙΝ. ΣΤΡΟΒΛΩΝ	253	241	225	185	-4,74	-6,64	-17,78
ΣΤΡΟΒΛΕΣ	168	159	136	108	-5,36	-14,47	-20,59
ΑΛΙΓΟΙ	46	82	89	77	78,26	8,54	-13,48
ΚΟΙΝ. ΤΕΜΕΝΙΩΝ	199	159	150	113	-20,10	-5,66	-24,67
ΤΕΜΕΝΙΑ	161	128	103	81	-20,50	-19,53	-21,36
ΠΑΠΠΑΔΙΑΝΑ	38	31	22	12	-18,42	-29,03	-45,45
ΣΤΡΑΤΟΙ	114	92	25	20	-19,30	-72,83	-20,00
ΣΥΝΟΛΟ ΕΠΑΡΧΙΑΣ	9853	7809	7313	6997	-20,74	-6,35	-4,32

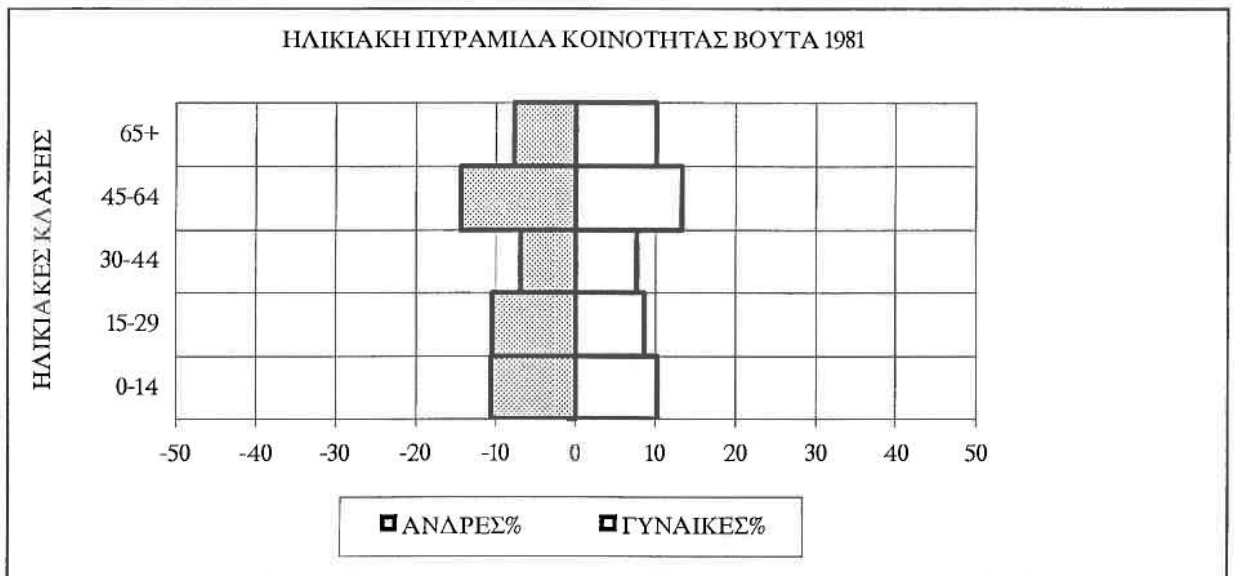
Πηγή: ΕΣΥΕ

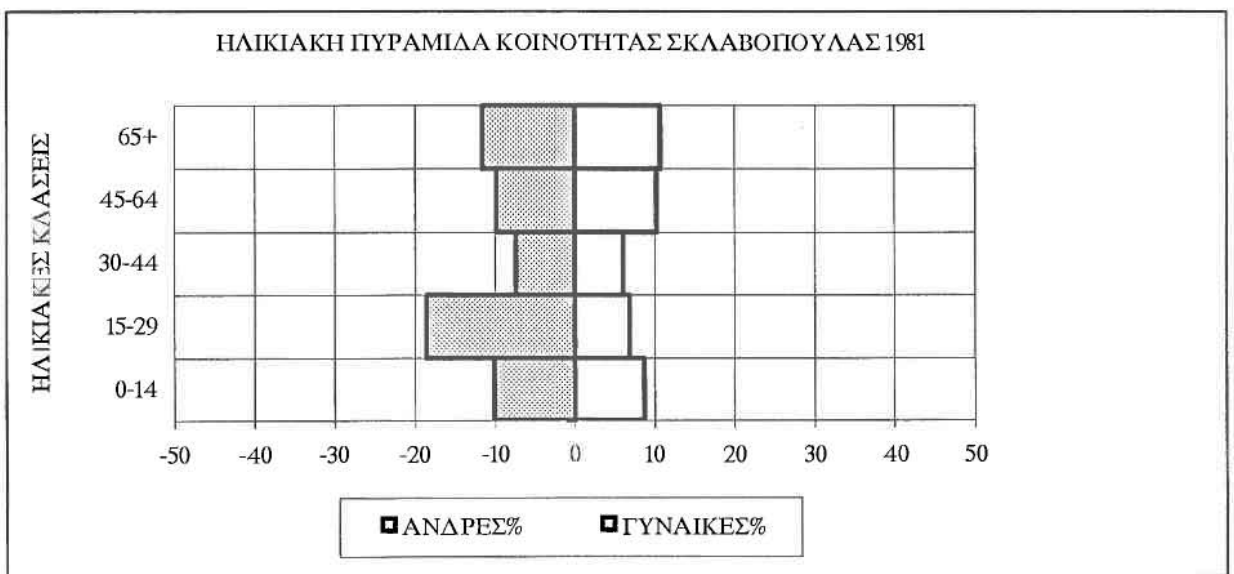
Πηγή: ΕΣΥΕ

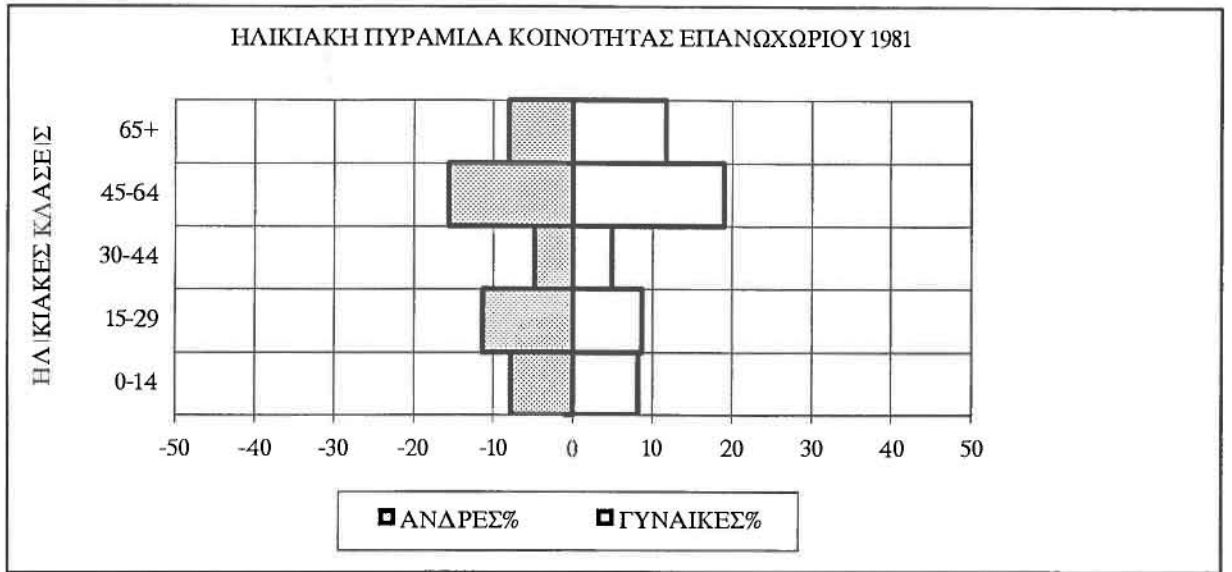
Πηγή: ΕΣΥΕ

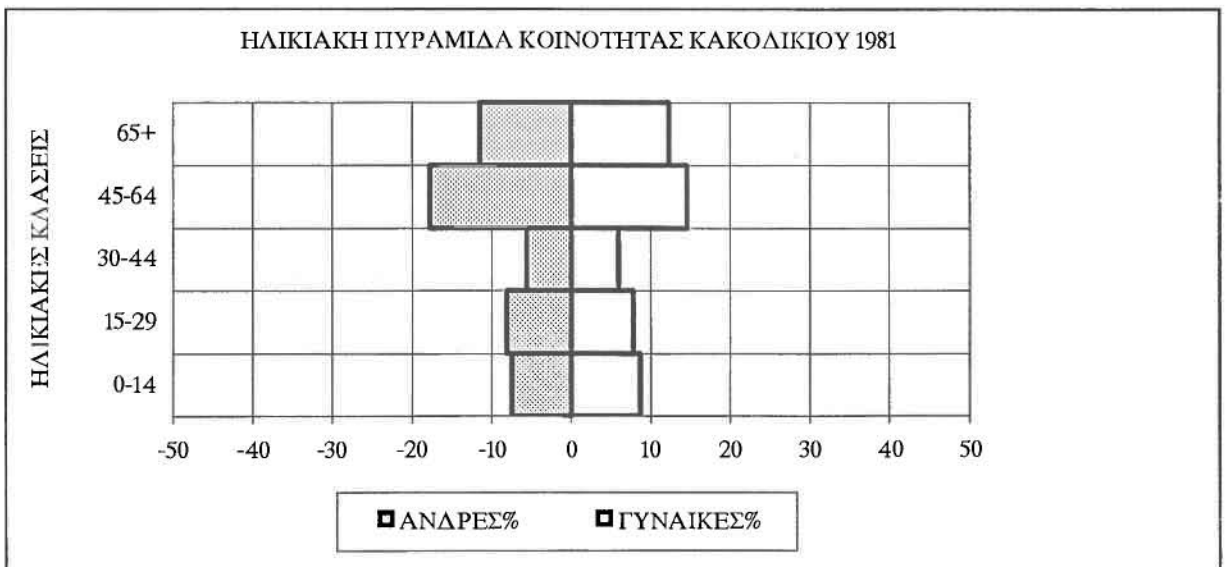
Πηγή: ΕΣΥΕ

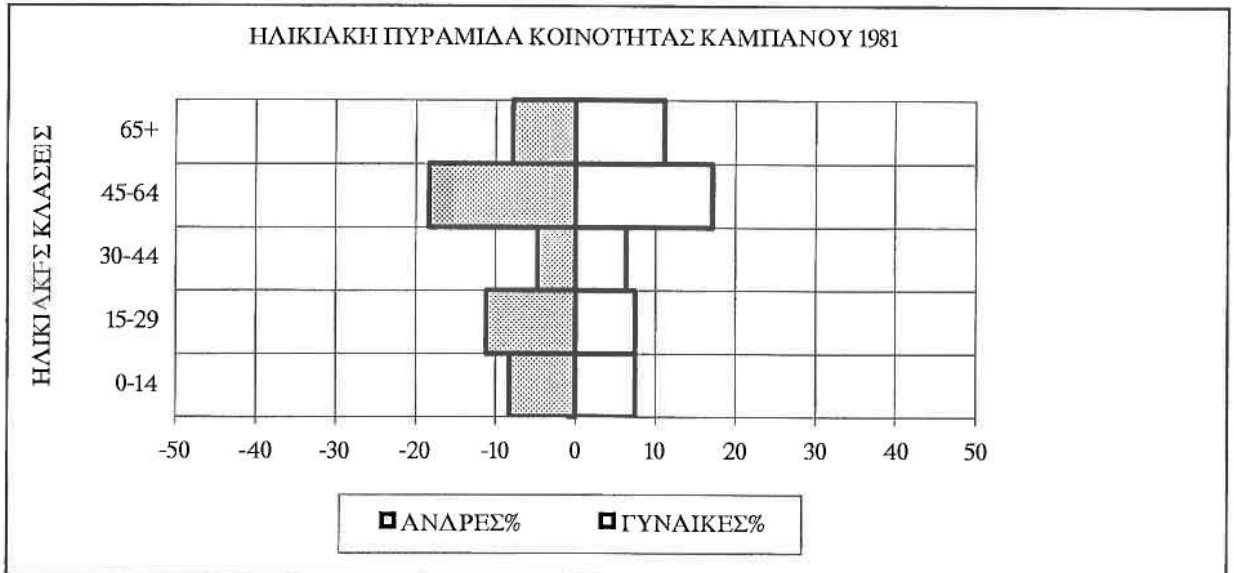
Πηγή: ΕΣΥΕ

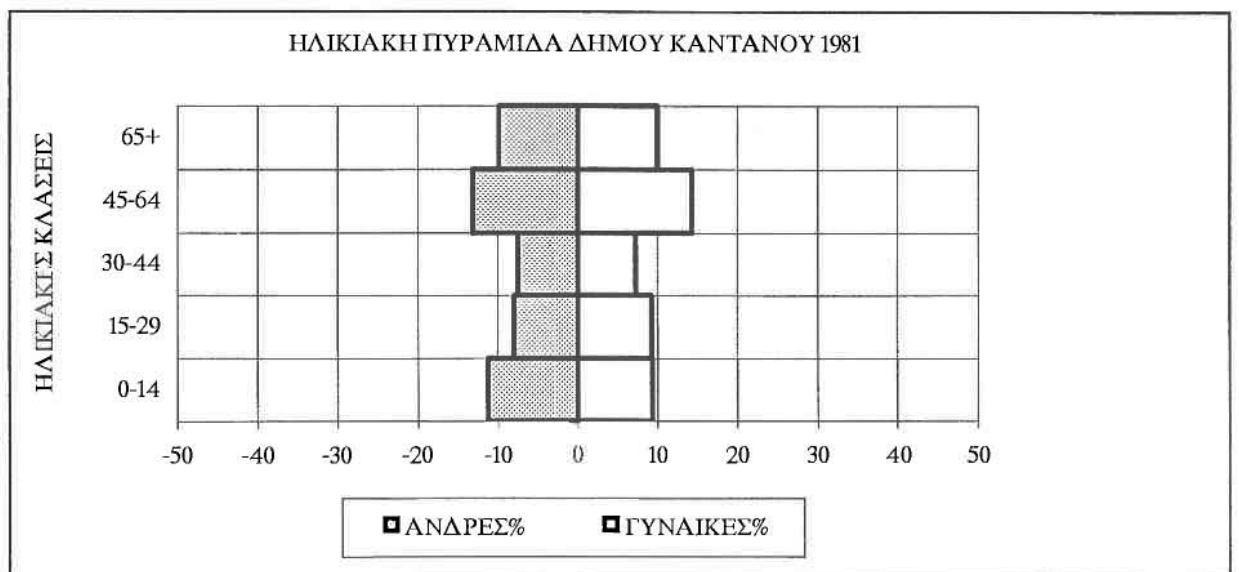
Πηγή: ΕΣΥΕ

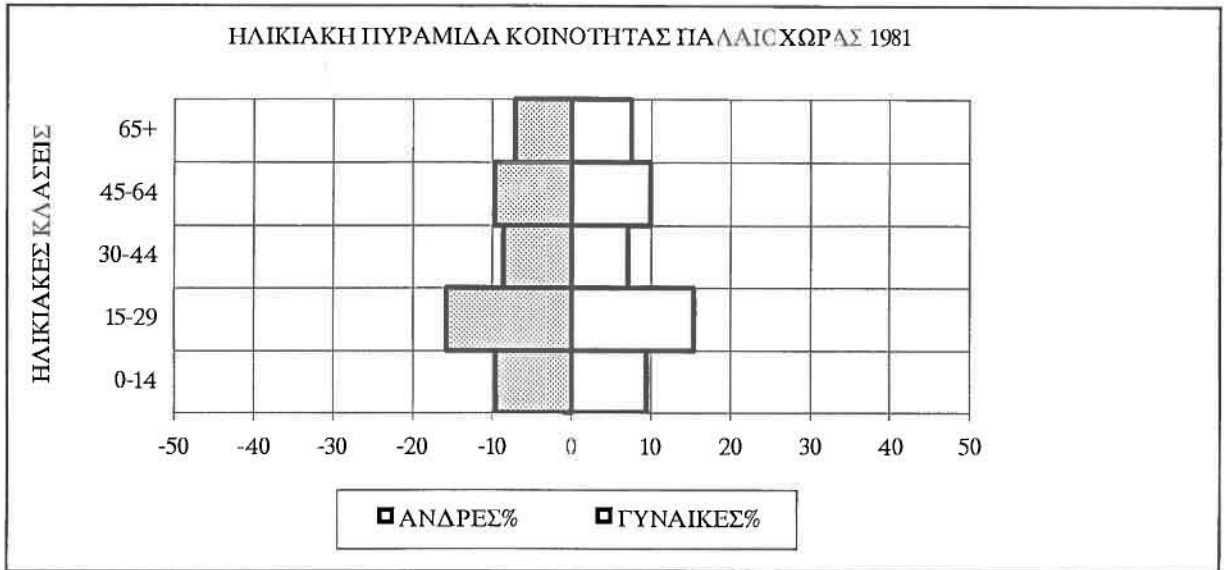
Πηγή: ΕΣΥΕ

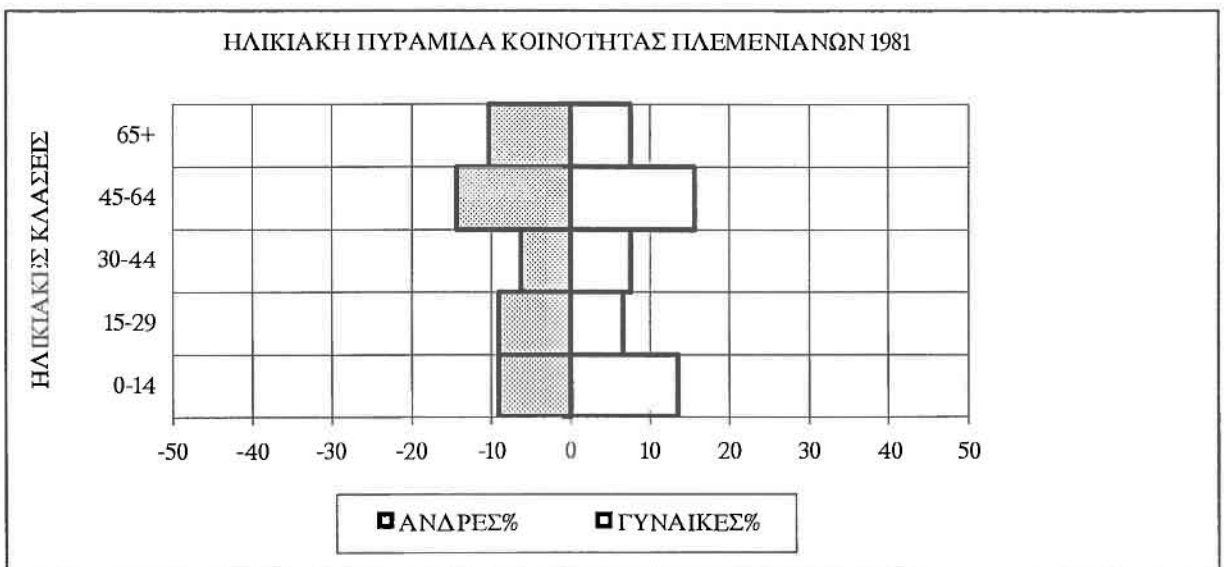
Πηγή: ΕΣΥΕ

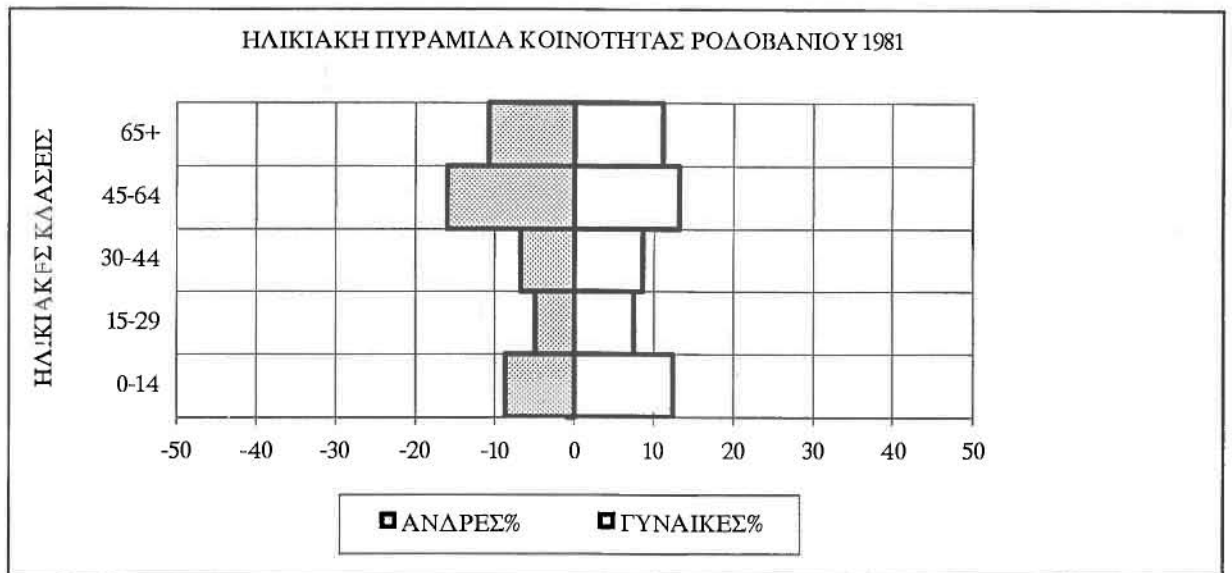
Πηγή: ΕΣΥΕ

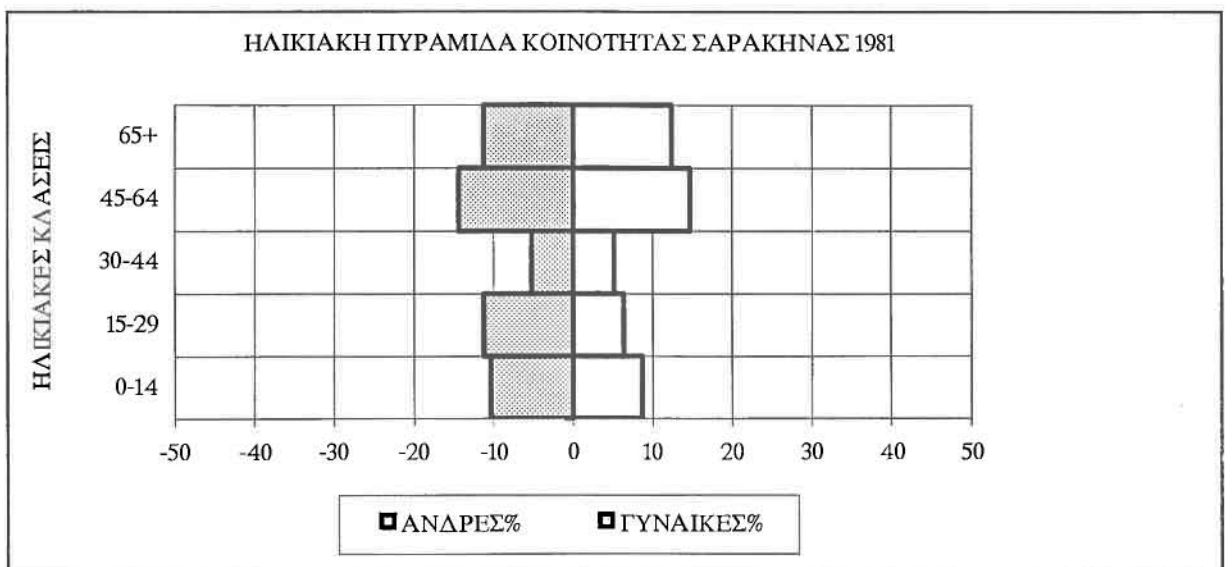
Πηγή: ΕΣΥΕ

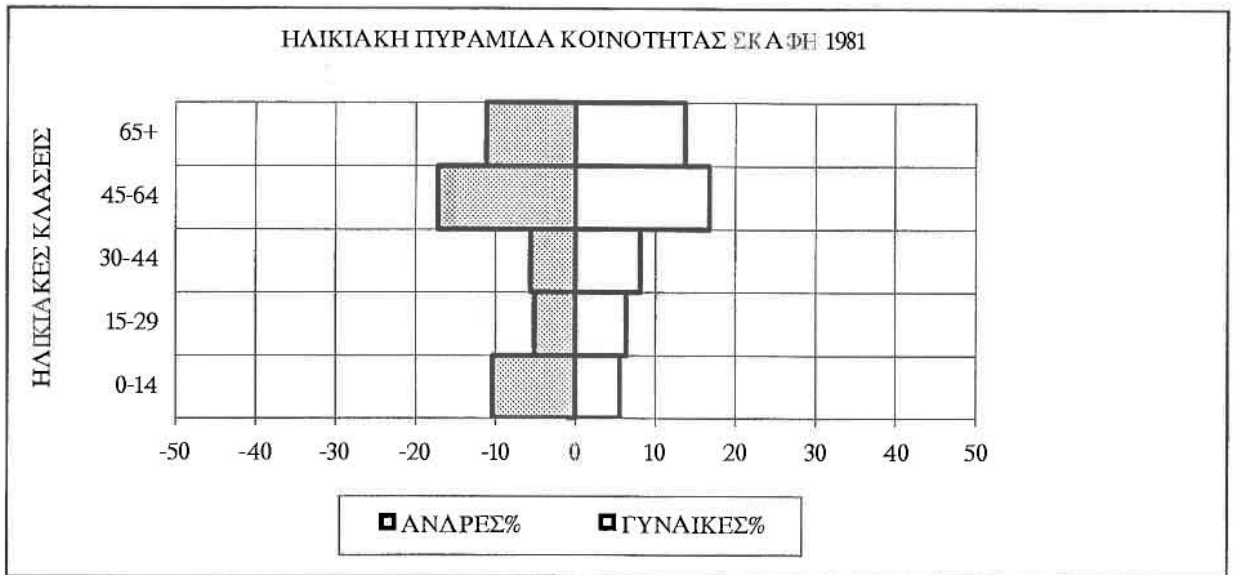
Πηγή: ΕΣΥΕ

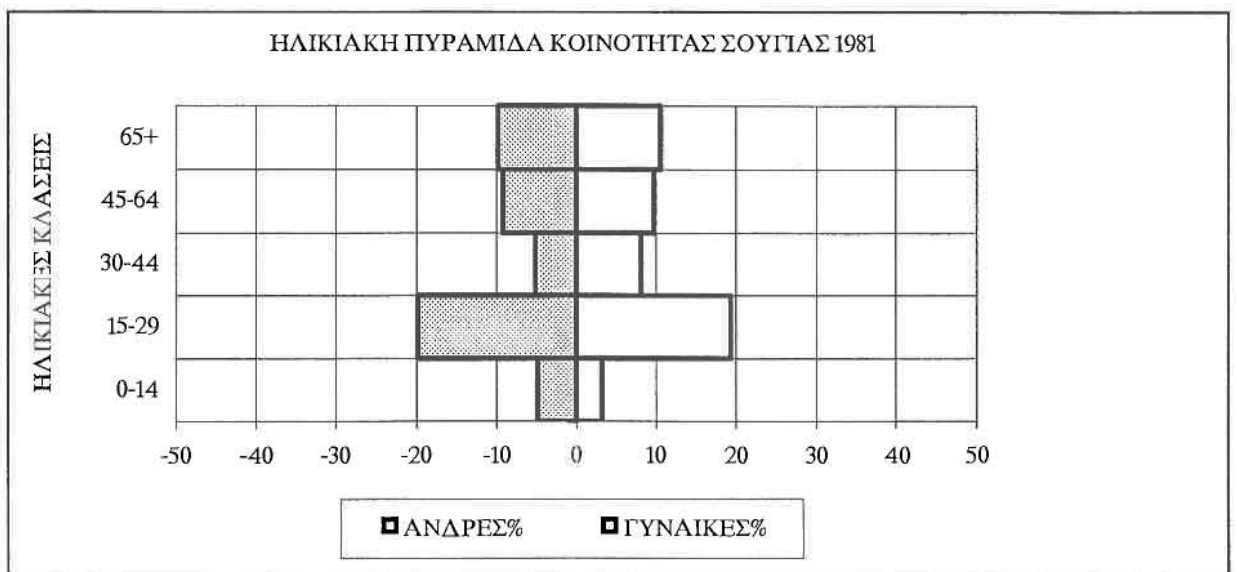
Πηγή: ΕΣΥΕ

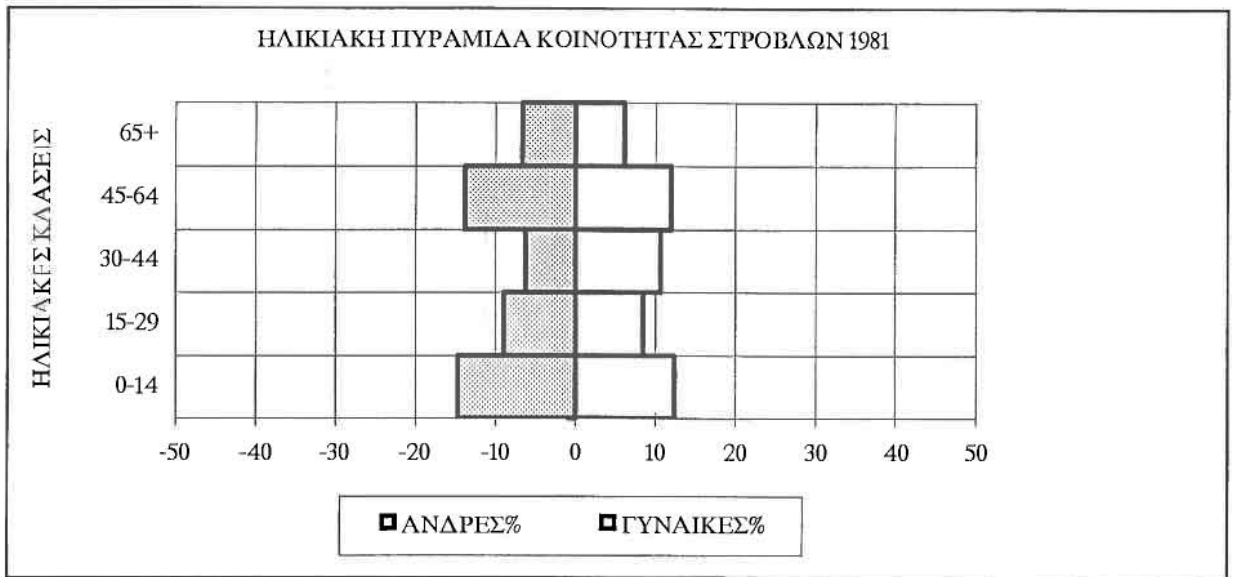
Πηγή: ΕΣΥΕ

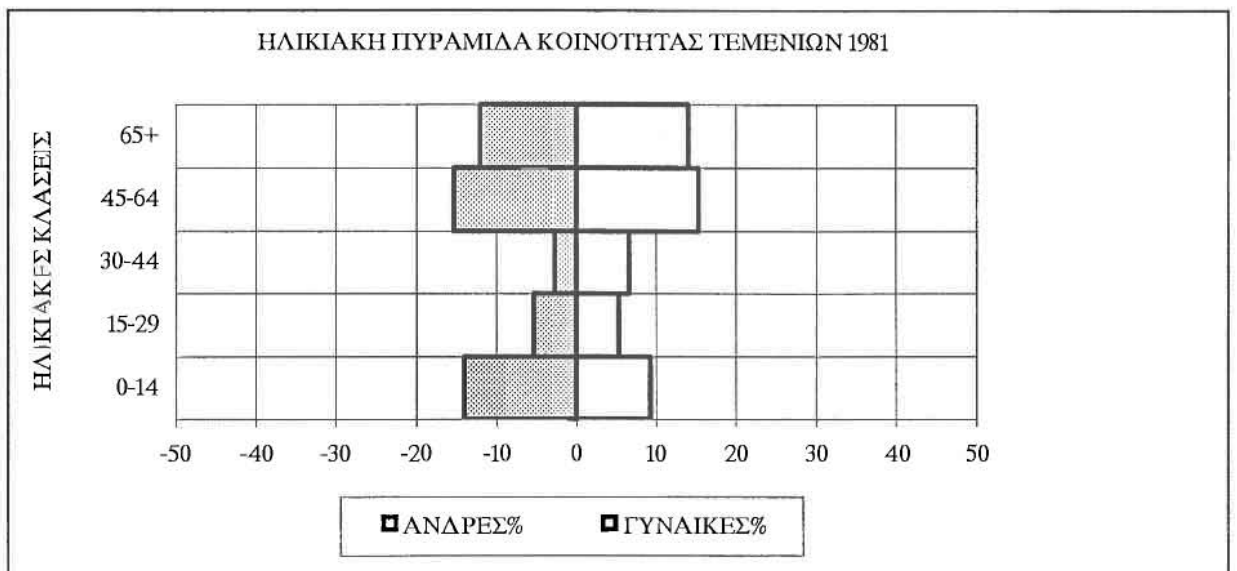
Πηγή: ΕΣΥΕ

Πηγή: ΕΣΥΕ

Πηγή: ΕΣΥΕ

Πηγή: ΕΣΥΕ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ΄

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΠΡΩΤΟΓΕΝΗ ΤΟΜΕΑ

Πίνακας Κτηνοτροφίας (Μ.Ο.1992-1994)

Ο.Τ.Α.	ΕΙΔΟΣ ΖΩΩΝ/ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΖΩΩΝΤΩΝ ΖΩΩΝ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΦΑΙΓΕΝΤΩΝ ΖΩΩΝ	ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΓΑΛΑΤΟΣ (Κιλιά)	ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΑΛΛΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ (Κιλιά)
ΚΑΝΔΑΝΟΣ	Βοοειδή	2	2	0	
	Χοίροι	554	420		
	Αιγοπρόβατα	13454	7383	714500	
	Κουνέλια	3760	2000		
	Όρνιθες	11533	5000		
	Μέλισσες (κυψέλες)	619			
	Τυρί				95333
	Μυζήθρα				25000
	Μέλι				3500
	Δέρματα (τεμάχια)				5053
Αυγά (τεμάχια)				843333	
ΠΕΛΕΚΑΝΟΣ	Βοοειδή	4	4	800	
	Χοίροι	23	55		
	Αιγοπρόβατα	10737	12529	695633	
	Κουνέλια	2500	4600		
	Όρνιθες	5833	7817		
	Μέλισσες (κυψέλες)	337			
	Τυρί				60000
	Μυζήθρα				14667
	Μέλι				3800
	Δέρματα (τεμάχια)				3105
Αυγά (τεμάχια)				546667	
ΕΠΑΝΩΧΩΡΙ	Χοίροι	0	50		
	Αιγοπρόβατα	12907	9733	622533	
	Κουνέλια	1484	1000		
	Όρνιθες	1350	600		
	Μέλισσες (κυψέλες)	271			
	Τυρί				0
	Μυζήθρα				4000
	Μέλι				2667
	Δέρματα (τεμάχια)				3593
	Αυγά (τεμάχια)				90000
ΚΑΜΠΑΝΟΣ	Χοίροι	10	10		
	Αιγοπρόβατα	702	953	47000	
	Κουνέλια	465	357		
	Όρνιθες	642	280		
	Μέλισσες (κυψέλες)	50			
	Τυρί				1800
	Μέλι				103
	Δέρματα (τεμάχια)				372
	Αυγά (τεμάχια)				48800
	ΚΑΚΟΔΙΚΙ	Χοίροι	30	53	
Αιγοπρόβατα		2520	3503	197033	
Κουνέλια		2100	2500		
Όρνιθες		2100	3667		
Μέλισσες (κυψέλες)		353			
Τυρί					14700
Μυζήθρα				11000	

	Μέλι				3000
	Δέρματα (τεμάχια)				1973
	Αυγά (τεμάχια)				243333
ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΑ	Χοίροι	83	108		
	Αιγοπρόβατα	7417	5117	478667	
	Κουνέλια	350	733		
	Όρνιθες	1667	1000		
	Μέλισσες (κυψέλες)	300			
	Τυρί				23000
	Μυζήθρα				20000
	Μέλι				2933
	Δέρματα (τεμάχια)				3806
	Αυγά (τεμάχια)				130000
ΠΑΕΜΕΝΙΑΝΑ	Βοοειδή	4	4	1333	
	Χοίροι	24	123		
	Αιγοπρόβατα	3118	4070	219500	
	Κουνέλια	600	900		
	Όρνιθες	2500	2800		
	Μέλισσες (κυψέλες)	217			
	Τυρί				20000
	Μυζήθρα				13000
	Μέλι				2000
	Δέρματα (τεμάχια)				637
	Αυγά (τεμάχια)				173333
ΡΟΔΟΒΑΝΙ	Χοίροι	77	70		
	Αιγοπρόβατα	2397	1855	167500	
	Κουνέλια	1700	867		
	Όρνιθες	2500	733		
	Μέλισσες (κυψέλες)	500			
	Τυρί				2000
	Μυζήθρα				800
	Μέλι				3000
	Δέρματα (τεμάχια)				1065
	Αυγά (τεμάχια)				162000
ΣΑΡΑΚΗΝΑ	Χοίροι	4	18		
	Αιγοπρόβατα	920	1100	58600	
	Κουνέλια	900	2333		
	Όρνιθες	1900	2100		
	Μέλισσες (κυψέλες)	140			
	Τυρί				1267
	Μυζήθρα				1200
	Μέλι				1400
	Δέρματα (τεμάχια)				441
	Αυγά (τεμάχια)				143333
ΣΚΑΦΗ	Χοίροι	9	61		
	Αιγοπρόβατα	800	730	67600	
	Κουνέλια	1420	3800		
	Όρνιθες	1300	3200		
	Μέλισσες (κυψέλες)	70			
	Τυρί				1000
	Μυζήθρα				5000
	Μέλι				567
	Δέρματα (τεμάχια)				733
	Αυγά (τεμάχια)				140000

ΣΟΥΓΙΑ	Αιγοπρόβατα	4173	3343	155000		
	Όρνιθες	500	733			
	Μέλισσες (κυψέλες)	833				
	Τυρί				2333	
	Μυζήθρα				0	
	Μέλι				3333	
	Δέρματα (τεμάχια)				1053	
	Αυγά (τεμάχια)				40000	
ΣΤΡΟΒΛΕΣ	Χοίροι	2	30			
	Αιγοπρόβατα	4143	2990	94600		
	Κουνέλια	367	750			
	Όρνιθες	817	1233			
	Μέλισσες (κυψέλες)	65				
	Τυρί				3500	
	Μυζήθρα				4667	
	Μέλι				433	
	Δέρματα (τεμάχια)				813	
	Αυγά (τεμάχια)				80000	
ΤΕΜΕΝΙΑ	Χοίροι	0	50			
	Αιγοπρόβατα	1000	1560	86367		
	Κουνέλια	200	800			
	Όρνιθες	350	1067			
	Μέλισσες (κυψέλες)	50				
	Τυρί				867	
	Μυζήθρα				1333	
	Μέλι				500	
		Δέρματα (τεμάχια)				630
		Αυγά (τεμάχια)				40000

Πηγή: Α δημοσίευτα στοιχεία

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Δ΄

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΩΝ

Θεωρούμε ότι είναι σκόπιμο να αναφέρουμε μια σειρά από παραδείγματα επιτυχών παρεμβάσεων στα πλαίσια του προγράμματος LEADER, σε διάφορες περιοχές της ΕΕ, οι οποίες έχουν κοινά χαρακτηριστικά με την περιοχή μελέτης ή θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν ως πυξίδα προς την κατεύθυνση της ολοκληρωμένης αναπτυξιακής διαδικασίας σε τοπικό επίπεδο. Εξάλλου, οι περισσότερες περιοχές (και όχι μόνο αυτές του ευρωπαϊκού νότου, δηλαδή του μεσογειακού τόξου) οι οποίες είναι ενταγμένες σε προγράμματα LEADER έχουν κάποια κοινά στοιχεία.

Χαρακτηριστική είναι η δήλωση του Liam Hyland (Υπουργός Αγροτικής Ανάπτυξης και Δασών της Ιρλανδίας), για τις ιδιομορφίες του ιρλανδικού αγροτικού κόσμου:

«Η θέση μας παρουσιάζει ομοιότητες με πολλές περιοχές της Ευρώπης. Οι Ιρλανδικές αγροτικές περιοχές χαρακτηρίζονται από τη σαφή εξάρτησή τους από μια γεωργία που αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα χαμηλών εσόδων και διαρθρωτικών αδυναμιών. Η έλλειψη προοπτικής θέσεων για απασχόληση εκτός της γεωργίας είναι δυστυχώς η αιτία μιας συνεχούς εξόδου και μετανάστευσης που προκάλεσαν δημογραφική παρακμή και την παραμονή στις αγροτικές περιοχές ενός αυξανόμενου αριθμού ατόμων προχωρημένης ηλικίας. Οι προσανατολισμοί στον τομέα της αγροτικής πολιτικής, κυρίως η μεταρρύθμιση της ΚΓΠ και οι προβλεπόμενες επιδράσεις των συμφωνιών της GATT, κινδυνεύουν να χειροτερεύσουν περισσότερο την κατάσταση αυτή.» (LEADER magazine, (1994), τεύχος 7, σ. 4).

Παραδείγματα επιτυχημένων παρεμβάσεων (σε ευρωπαϊκό επίπεδο), τα οποία μπορούν (άλλοτε εύκολα και άλλοτε δύσκολα) να αφομοιωθούν και να δώσουν μια νέα αναπτυξιακή θεώρηση στην περιοχή μελέτης είναι τα ακόλουθα:

⇒ Στη Γαλλία η ομάδα Bazois (Βουργουνδία) υποστηρίζει ένα κέντρο που παρέχει κατάρτιση στον τομέα της συντήρησης του χώρου που πρέπει να καταλήξει στη δημιουργία σταθερών θέσεων απασχόλησης (χωροταξία του αγροτικού χώρου, συντήρηση των ποταμών κλπ). Οι από μακρού χρόνου άνεργοι ξαναρχίζουν δουλειά σε εργοτάξια συντήρησης του περιβάλλοντος ή αξιοποίησης των τουριστικών πόρων. (LEADER magazine, (1994), τεύχος 6, σ. 14).

⇒ Στη Δανία, χάρη στην ομάδα Danish Islands, πέντε νησιά (με 30 έως 750 κατοίκους) διαθέτουν τώρα μια «τοπική γραμματεία» το καθένα,

διοχέτευση της προς επενδύσεις σε τοπικά προγράμματα. (LEADER magazine, (1994), τεύχος 5, σ. 15).

⇒ Η ομάδα Centre - Quest Bretagne (Γαλλία) δημιούργησε ένα ταμειυτήριο της περιοχής και παρέχει οικονομικά κίνητρα για τη δημιουργία επιχειρήσεων υπό τύπο πιστωτικών δανείων. (LEADER magazine, (1994), τεύχος 5, σ. 15).

⇒ Στην περιοχή Oberfranken (Βαυαρία) το LEADER συμμετέχει στην ανανέωση του χωριού Posseck, συγκεκριμένα με επίχριση των προσόψεων, αναστήλωση κατοικιών με τήρηση της περιφερειακής αρχιτεκτονικής, αξιοποίηση ακατοίκητων κτιρίων κλπ. (LEADER magazine, (1994), τεύχος 8, σ. 13).

⇒ Στην Ισπανία η ομάδα Murcia (Μουρκία) εφάρμοσε ένα σχέδιο αξιοποίησης της ιστορικής και καλλιτεχνικής κληρονομιάς της περιοχής. Το σχέδιο αυτό αφορά ένα σύνολο έξι επενδύσεων στους αρχαιολογικούς χώρους και τα μνημεία. Μια εξειδικευμένη κατάρτιση για διπλωματούχους της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και η έκδοση ενός τουριστικού οδηγού που παρουσιάζει την αρχαιολογία, την ιστορία, τα μνημεία και την εθνογραφία ολοκληρώνουν την ενέργεια. (LEADER magazine, (1994), τεύχος 8, σ. 13).

⇒ Στο Ηνωμένο Βασίλειο η ομάδα South Pembrokeshire (Ουαλία) έχει διαρρυθμίσει 240 χιλιόμετρα μονοπατιών μακρινών περιπάτων και ιστορικών χώρων κατά μήκος της διαχωριστικής γραμμής μεταξύ Ουαλίας και Αγγλίας. Η δράση αυτή αύξησε σημαντικά τον αριθμό των τουριστών και είχε ως αποτέλεσμα την πρόσφατη απονομή στην ΟΤΔ μιας σημαντικής εθνικής διάκρισης. (LEADER magazine, (1994), τεύχος 8, σ. 14).

⇒ Στην Ισπανία η ομάδα Sierra de Bejar - Francia (Καστίλη - Λεόν) χρηματοδότησε τη ρύθμιση μιας νέας διαδικασίας με το όνομα «Σύστημα καθολικού καθαρισμού των απορριμμάτων ελαιοτριβείων», η οποία επιτρέπει τη λύση, με χαμηλό κόστος ενός σοβαρού περιβαλλοντικού προβλήματος, κοινού στις περιοχές που παράγουν ελαιόλαδο, εξασφαλίζοντας, ταυτόχρονα, την οικολογική παραγωγή ενός ποιοτικού παρθένου λαδιού. Τα κατάλοιπα χρησιμοποιούνται ως καύσιμο ή λίπασμα. Η μέθοδος αυτή επιτρέπει,

η οποία λειτουργεί ως κέντρο κοινωνικών, διοικητικών, νομικών υπηρεσιών, συνδικάτο πρωτοβουλίας, καθώς και τηλεκέντρο. Αυτά τα επιτόπου όργανα ενισχύουν την παρουσία του δημόσιου τομέα σε τοπικό επίπεδο και ευνοούν δραστήριες συνεργασίες σε θέματα απασχόλησης, τουρισμού και χρησιμοποίησης της τηλεματικής. (LEADER magazine, (1994), τεύχος 7, σ. 9 - 10).

⇒ Στην Ισπανία η ομάδα Valle del Jerte (Εξτρεμαδούρα) θέτει σε λειτουργία ένα αποκεντρωμένο «φυτώριο» επιχειρήσεων: τρία «κέντρα των ΜΜΕ» που βρίσκονται σε όλη την περιοχή, συνδέονται με μια κεντρική δομή που τους παρέχει τεχνική βοήθεια, συμβουλές, λογιστική, τυπογραφείο κλπ. Πλεονεκτήματα: μια δομή προσαρμοσμένη στην τοπική πραγματικότητα, ελάττωση των δαπανών λειτουργίας, μια υπηρεσία που βρίσκεται κοντά στο χρήστη. (LEADER magazine, (1994), τεύχος 5, σ.15).

⇒ Στη Γαλλία η ομάδα Lot et Garonne (Aquitaine) βοήθησε στη δημιουργία ενός κέντρου τηλεδιαχείρισης για τις ΜΜΕ: το κέντρο τηλεδιαχείρισης του Castelmoron απευθύνεται στις βιοτεχνικές και εμπορικές επιχειρήσεις που απασχολούν λιγότερους από 10 υπαλλήλους. Με ποσό μικρότερο από 300 ECU το μήνα, μαζί με τα υλικά, ο βιοτέχνης ή έμπορος μπορεί, χωρίς να μετακινηθεί να συνδεθεί με τον κεντρικό υπολογιστή ελέγχου ο οποίος, με αίτηση του χρήστη, αναλαμβάνει καθήκοντα γραμματείας, διοικητικά, λογιστικά, ή ακόμη και τη μετάφραση εγγράφων. Σήμερα, το κέντρο απασχολεί 10 περίπου άτομα αλλά αναμένεται να δημιουργηθούν αργότερα κατά προσέγγιση 30 θέσεις απασχόλησης. (LEADER magazine, (1994), τεύχος 5, σ. 16).

⇒ Στην Ισπανία η ομάδα Alpujarra (Ανδαλουσία) χρηματοδοτεί μια εκστρατεία βελτίωσης της παρουσίας, συσκευασίας και σήμανσης των προϊόντων της περιοχής. Η εκστρατεία αυτή θα αποφέρει οφέλη στις επιχειρήσεις γεωργικών προϊόντων διατροφής που προέρχονται από τον τομέα της οινοποιίας, των τυριών, της μελισσοκομίας και της ζαχαροπλαστικής. (LEADER magazine, (1994), τεύχος 5, σ. 16).

⇒ Στην Πορτογαλία η ομάδα Dao - Mondego (κέντρο) ανέπτυξε ένα δίκτυο για διαφοροποίηση της τοπικής αποταμίευσης και

επίσης, τον καθαρισμό άλλων φυτικών απορριμμάτων. (LEADER magazine, (1994), τεύχος 6, σ. 12).

⇒ Στη Λευκάδα, η ομάδα Λευκάδα διεξάγει παρόμοια δράση με την προηγούμενη. Έτσι, τα κουκούτσια των ελιών χρησιμοποιούνται για την παραγωγή ενέργειας και τα λύματα χρησιμεύουν για λίπασμα στην καλλιέργεια ελαιόδεντρων και άλλων δέντρων. (LEADER magazine, (1994), τεύχος 6, σ. 12).

⇒ ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ *Maiella*¹.

Στην περιοχή παρέμβασης της ομάδας «Maiella Verde» του Leader (Ιταλία), η γεωργία εξακολουθεί να αποτελεί το βασικό τομέα δραστηριότητας. Η λέξη κλειδί εδώ είναι «καινοτομία» σε ότι αφορά την αναβάθμιση της γεωργικής δραστηριότητας και της ανάπτυξης νέων δραστηριοτήτων, με στόχο την παραμονή των νέων στην περιοχή. Οπουδήποτε κι αν βρίσκεται κανείς στην περιοχή αυτή του Αμπρούτζι, διακρίνει την επιβλητική οροσειρά, ορατή από παντού, ογκώδη και σκεπασμένη με χιόνια. Η περιοχή του Leader καλύπτει τους πρόποδες και την ανατολική πλαγιά της οροσειράς αυτής που φτάνει σε ύψος 2796 μέτρα.

Όπως παρατηρεί ο Francesco Di Paolo, αντιπρόεδρος της ΟΤΔ (Ομάδας Τοπικής Δράσης): «διαπιστώνεται ένα πρόσφατο φαινόμενο στην περιοχή αυτή του Αμπρούτζι, συγκεκριμένα η επιστροφή στην πατρίδα ορισμένων νέων που, αφού εργάστηκαν στις πόλεις, εγκαθίστανται τώρα εδώ ως γεωργοί. Κάθε χωριό της περιοχής έχει τρεις - τέσσερις από αυτούς τους νέους, οι οποίοι έχουν στραφεί προς τη γεωργία επωφελούμενοι από την απελευθέρωση ορισμένων εκτάσεων γης. Αυτοί οι επαναπατρισμένοι είναι δυναμικοί, χωρίς προκαταλήψεις και επιδεκτικοί στις νέες γεωργικές τεχνικές.»

Ο Francesco Di Paolo ξέρει τι λέει: Πρώην μηχανικός στη Fiat ο ίδιος, εγκατέλειψε την εργασία του και μαζί με δύο συντρόφους του συγκρότησαν μια κτηνοτροφική μονάδα εκμετάλλευσης προβατοειδών, πράγμα που αποτελεί φυσική επιλογή στο Αμπρούτζι που διαθέτει το 10% των προβατοειδών της Ιταλίας. «Αλλά αποκλείεται να ξαναρχίσουμε το ξεκαλοκαίριασμα των κοπαδιών με τον τρόπο που εφάρμοζαν οι παππούδες

² Όλα τα στοιχεία για την περιοχή της Maiella προέρχονται από το «Maiella Verde, επιλογή και ανάγκη της καινοτομίας», Leader magazine, τεύχος 7, Φθινόπωρο 1994, σσ 17-20

μας. Θέλουμε ευχάριστες συνθήκες εργασίας, τις οποίες μόνο μια αποδοτική γεωργική επιχείρηση μπορεί να προσφέρει.»

Επειδή η επιφάνεια των τόπων βοσκής είναι περιορισμένη, η κτηνοτροφική δραστηριότητα έχει ημιεντατική μορφή και για το λόγο αυτό οι υπεύθυνοι εγκατέστησαν ένα σύστημα μηχανοργάνωσης για τη διαχείριση της ποιότητας. Το σύστημα αυτό όπως και ο υπόλοιπος εξοπλισμός που έχει εγκατασταθεί αυξάνει την παραγωγικότητα, ενώ συγχρόνως απαλλάσσει από το μεγάλο φόρτο εργασίας. Εκτός από τον εκσυγχρονισμό των αγροκτημάτων και την αναβάθμιση του επαγγέλματος, που επιτυγχάνεται χάρη σε αυτόν, η ομάδα Maiella Verde επιδιώκει την ανάπτυξη της απευθείας πώλησης τοπικών προϊόντων όπως το κρέας, τα αλλαντικά, το μέλι και το ελαιόλαδο. Η απευθείας πώληση αποτελεί παράδοση στο βουνό, αλλά οι συνθήκες υγιεινής, η τήρηση των ποιοτικών προδιαγραφών και η διαχείριση των σημείων πώλησης παρουσιάζουν περιθώρια βελτίωσης.

Ο τουρισμός αποτελεί σχεδόν ανεξερεύνητο έδαφος στη Maiella. Παρά τα φυσικά χαρίσματά της και τη σχετικά μικρή απόσταση από τη Ρώμη και τη Νάπολη, η περιοχή δε διαθέτει τουριστική παράδοση. Η προσφορά καταλυμάτων είναι πολύ περιορισμένη, ακόμη και στα μεγαλύτερα χωριά και ο αγροτουρισμός βρίσκεται ακόμη σε εμβρυακό στάδιο.

Συγκεκριμένα τέσσερα αγροκτήματα έχουν στραφεί προς τον τουρισμό κατά τα τελευταία χρόνια και ασχολούνται με την ανάπτυξη των δυνατοτήτων υποδοχής που διαθέτουν. Αυτά τα τέσσερα αγροκτήματα, που εφαρμόζουν ανεπίσημα ένα θεμελιώδη κατάλογο ποιοτικών ιδιοτήτων, αποτελούν την αφετηρία της στρατηγικής της Maiella Verde με στόχο την ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας. Η ομάδα τοπικής δράσης πρόκειται να εγκαταστήσει σε αυτά περίπτερα πληροφόρησης και παρέχει κατάρτιση στους ενδιαφερόμενους γεωργούς στον τομέα της υποδοχής επισκεπτών. «Ξέρετε, δε μου φαίνεται καθόλου δυσάρεστο να διαθέτω ένα μέρος του χρόνου μου για να βοηθώ στην ανακάλυψη της όμορφης περιοχής μας!» αναφωνεί ο Nicola Taratini, ένας γεωργός που συμμετέχει στο πρόγραμμα.

Η ΟΤΔ έχει καταρτίσει κατάλογο δέκα τοποθεσιών που μπορούν να αποτελέσουν προορισμούς μονοήμερων εκδρομών. Άλλοτε πρόκειται για κάποιο μονοπάτι περιπάτου (η Maiella είναι παράδεισος για περπάτημα στο βουνό), άλλοτε για ένα σπήλαιο, έναν αρχαιολογικό χώρο ή ένα καταφύγιο ζώων. Με αφετηρία τους πόλους αυτούς θα γίνει δυνατή η ανάπτυξη ενός δικτύου τουριστικών δραστηριοτήτων. Οργανώθηκε μια ένωση, η «Majella», η

οποία έπεισε το WWF (World Wide Fund for nature) να δημιουργήσει στην περιοχή ένα βιότοπο (το «WWF Oasi Maiella Orientale») αφιερωμένο στον αίγαγρο (Σαμουά) του Αμπρούτζι. Το είδος αυτό, που είχε εξαφανιστεί εδώ και πενήντα χρόνια, αποκαταστάθηκε στα ορεινά λιβάδια που υψώνονται πάνω από το χωριό, από το οποίο μπορεί κανείς εύκολα να παρακολουθήσει τα ζώα.

Ένα οικομουσείο κατασκευάστηκε στο άκρο του χώρου αυτού. Πρόκειται για ένα κτίριο μεταμοντέρνας τεχνοτροπίας, όπου συνδυάζονται αρμονικά στοιχεία από ολόκληρη την ιστορία της ιταλικής αρχιτεκτονικής, το δε πίσω μέρος του σχηματίζει αμφιθέατρο όπου θα παρουσιάζονται θεάματα. Το συγκρότημα θα φιλοξενεί τον τοπικό ραδιοφωνικό σταθμό του WWF, ένα κέντρο ενημέρωσης σχετικά με το βιότοπο και το σπήλαιο της Maiella, καθώς και ένα μουσείο τοπικού πολιτισμού. Στο εξωτερικό θα διαρρυθμιστεί βοτανικός κήπος.

«Το Lama dei Peligni εξελίσσεται σε πρότυπο χωριού που έχει δρομολογήσει μια διαδικασία διαρκούς ανάπτυξης» λέει η Flora Pasquale μέλος της ένωσης Majella. «Από το 1990 που δημιουργήθηκε ο βιότοπος, σημειώθηκε αισθητή αύξηση των επισκέψεων, οι οποίες επεκτάθηκαν πέρα από την τουριστική περίοδο. Δεχόμαστε όλο το χρόνο επισκέπτες όπως, για παράδειγμα, επιστήμονες, ερευνητές, σπουδαστές σε τομείς που συνδέονται με την προστασία του περιβάλλοντος.»

Η ομάδα του Leader ανέθεσε σε μια μικρή εταιρεία πληροφορικής τη δημιουργία της πρώτης έκδοσης ενός διαλογικού λογισμικού που θα παρουσιάζει χρήσιμες πληροφορίες με εύχρηστη μορφή που θα στηρίζεται στο παιχνίδι. Το σύστημα αυτό, που αποτελεί προσαρμογή ενός λογισμικού το οποίο υλοποιήθηκε από την κρατική εταιρεία ηλεκτρισμού, παρέχει τη δυνατότητα να πραγματοποιηθεί στην οθόνη μια «φανταστική επίσκεψη» στη Maiella. Ανάλογα με τις επιλογές του ο χρήστης ανακαλύπτει, από την τοποθεσία τους σε ένα τρισδιάστατο χάρτη έως τη φωτογραφική αναπαράστασή τους, τα χωριά, τους χώρους που παρουσιάζουν ενδιαφέρον, τα δρομολόγια περιπάτου, τις τοποθεσίες για πικ - νικ, τα καταλύματα, τα εστιατόρια κλπ. Αργότερα, η ομάδα τοπικής δράσης επιδιώκει να θέσει αυτόν τον εξοπλισμό στη διάθεση των επισκεπτών διαφόρων στρατηγικών τοποθεσιών της περιοχής και συγκεκριμένα των δημοσίων υπηρεσιών, των ξενοδοχείων, των εστιατορίων, των αγροκτημάτων που αναπτύσσουν αγροτουρισμό κλπ.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ε΄

ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ LEADER II

Σημείωση: Το παράρτημα αυτό αποτελείται από μια ex-ante αξιολόγηση της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας «Τοπικό Πρόγραμμα LEADER II Δυτικής Κρήτης», στα μέτρα τα οποία αφορούν την περιοχή μελέτης.

ΦΥΛΛΟ 1: ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ

1. Τύπος παρέμβασης: *Κοινοτική Πρωτοβουλία*

• Μονοταμειακή

• Πολυταμειακή

2. Τίτλος:

Στόχος:

1

2

5β

3. Κράτος-μέλος: *Ελλάδα*

4. Επιλέξιμη περιοχή: *Νομοί Χανίων-Ρεθύμνης*

Γεωγραφική κάλυψη

Κλαδική (Θεματική) προσέγγιση

Πλήρης

Μερική

Ναι

Όχι

5. Αρμόδια Αρχή που υποβάλλει την Αίτηση Κοινοτικής Συνδρομής:
Ο.Α.Δ.Υ.Κ.

• Αρχή Αρμόδια για την υλοποίηση: *Ο.Α.Δ.Υ.Κ.*

6. Χρονική Διάρκεια της Παρέμβασης: Από *1995* Έως *1999*

7. Ημερομηνία υποβολής της Αίτησης: *Σεπτέμβρης 1994*

ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

8. Οικονομικά μεγέθη της Αίτησης Συνδρομής:

• Συνολικό κόστος (σε εκ. Δρχ.)	3.827
• Δημόσιες Δαπάνες (ποσοστό επί του συνολικού Κόστους)	16,29 %
• Κοινοτική Χρηματοδότηση (ποσοστό επί του συνολικού Κόστους)	48,88 %

1. Ποια ιδιαίτερα κοινωνικά-οικονομικά προβλήματα της περιοχής και ποια εμπόδια στην ανάπτυξη / αναπροσαρμογή της αντιμετωπίζονται από την Αίτηση Συνδρομής:

Με τις προτεινόμενες ενέργειες του προγράμματος επιδιώκεται για την περιοχή επιλογής η διαφοροποιημένη και ολοκληρωμένη οικονομική ανάπτυξη η οποία να επιτρέπει:

- α) την ανάδειξη των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της κάθε μικροπεριοχής,
- β) την καλύτερη δυνατή αξιοποίηση των τοπικών πόρων, αναζητώντας για κάθε τομέα τις καταλληλότερες μορφές παρέμβασης, συνέργιας και συμπληρωματικότητας,
- γ) τη διατήρηση ενός διαφοροποιημένου κοινωνικοοικονομικού ιστού, με επιχειρήσεις στους διάφορους οικονομικούς τομείς, ώστε να επιτυγχάνεται μεγαλύτερη ελαστικότητα στην απασχόληση, τα εισοδήματα και τις επιχειρηματικές δραστηριότητες,
- δ) την ισόρροπη ανάπτυξη της περιοχής η οποία θα λαμβάνει υπ' όψιν της ή θα έχει προϋπόθεσή της και την ανάγκη προστασίας και αξιοποίησης του περιβάλλοντος.

2. Αξιολόγηση των κύριων αποτελεσμάτων παρομοίων ενεργειών που συγχρηματοδοτήθηκαν από το προηγούμενο LEADER:

Στο προηγούμενο LEADER οι κύριες παρεμβάσεις οι οποίες χρηματοδοτήθηκαν ήταν για ανακαινίσεις οικιών σε περιοχές οι οποίες προσφέρονταν για την ανάπτυξη αγροτουρισμού. Στις γενικές κατευθύνσεις πρέπει να θεωρηθεί επιτυχημένο, γιατί εκπλήρωσε τους στόχους του με μεγάλα ποσοστά απορρόφησης. Κάποια προβλήματα που αντιμετωπίστηκαν με τους Ο.Τ.Α. είναι, κυρίως, θεσμικά και αφορούν τον τρόπο εύρεσης των κονδυλίων που απαιτούνται για τη συγχρηματοδότηση, στις περιπτώσεις που κάποιοι Ο.Τ.Α. συμμετέχουν στο πρόγραμμα.

3. Στρατηγική που προτείνεται στην Αίτηση Συνδρομής:

Η Ο.Τ.Δ. Ο.Α.Δ.Υ.Κ. και οι συνεργαζόμενοι εταίροι με την πρόταση που υποβάλλουν αποσκοπούν στην εφαρμογή ενός προγράμματος βιώσιμης

ανάπτυξης, που θα ενισχύει τις αγροτικές περιοχές που φθίνουν και θα τους δίνει τη δυνατότητα αναστροφής από την ακολουθούμενη πορεία, προωθώντας ενέργειες ενίσχυσης και εκσυγχρονισμού των παραδοσιακών τομέων της αγροτικής οικονομίας και συμπλήρωσης των παραγωγικών δραστηριοτήτων με νέες. Αποβλέπει στην ανάπτυξη των πλέον υποβαθμισμένων περιοχών της ενδοχώρας της Δυτικής Κρήτης επιδιώκοντας την εξισορρόπηση και τη διόρθωση της ανισορροπίας ανάπτυξης στην περιοχή και δίνει έμφαση στην ανάπτυξη συμπληρωματικών δραστηριοτήτων στους αγροτικούς πληθυσμούς της υπαίθρου, κύρια των εναλλακτικών μορφών τουρισμού, στον εκσυγχρονισμό των παραδοσιακών εκμεταλλεύσεων και την προστασία του περιβάλλοντος.

4. Κύριοι στόχοι της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας:

Οι προτεινόμενες δραστηριότητες συμπυκνώνονται σε τρεις στόχους άμεσα συνδεδεμένους:

ΣΤΟΧΟΣ 1: Ανάπτυξη νέας ολοκληρωμένης δραστηριότητας «Τουρισμός ποιότητας στις αγροτικές περιοχές» συμπληρωματικής στην τοπική οικονομία.

ΣΤΟΧΟΣ 2: Ενίσχυση των παραγωγικών δραστηριοτήτων του αγροτικού χώρου, με τον εκσυγχρονισμό των παραγωγικών διαδικασιών, τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των τοπικών προϊόντων, την προώθησή τους σε νέες αγορές, τη διαφοροποίηση της γεωργικής παραγωγής και την ενίσχυση της συμπληρωματικότητας του μεταποιητικού τομέα της περιοχής.

ΣΤΟΧΟΣ 3: Προστασία και ανάδειξη του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος και ενσωμάτωσή του στις αναπτυξιακές διαδικασίες, σε πλαίσια «βιώσιμης ανάπτυξης» της περιοχής.

Οι τρεις Στόχοι του προγράμματος αναλύονται σε έξι Ενέργειες, οι οποίες είναι οι ακόλουθες: Ενέργεια 1: «Τεχνική στήριξη. Διαχείριση και οργάνωση του σχεδίου», Ενέργεια 2: «Επαγγελματική κατάρτιση», Ενέργεια 3: «Αγροτικός τουρισμός», Ενέργεια 4: «Μικρές επιχειρήσεις, βιοτεχνία, υπηρεσίες», Ενέργεια 5: «Αξιοποίηση και εμπορία της γεωργικής παραγωγής», Ενέργεια 6: «Διατήρηση και βελτίωση του περιβάλλοντος και του περιβάλλοντος χώρου».

Οι Στόχοι του προγράμματος προωθούνται από όλες τις προτεινόμενες Ενέργειες. Πιο άμεσα ο Στόχος 1 από την Ενέργεια 3, ο Στόχος 2 από τις Ενέργειες 4 και 5 και ο Στόχος 3 από την Ενέργεια 6.

ΦΥΛΛΟ 3: ΠΟΣΟΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΣΤΟΧΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΔΕΙΚΤΩΝ

Α. ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ ΔΕΙΚΤΕΣ

1. Χρηματοοικονομικός Προγραμματισμός

1.1 Σχέδιο Χρηματοδότησης του συνόλου της παρέμβασης

	Κοινοτική Συμμετοχή	Εθνική Συμμετοχή			Ιδιωτική Χρηματοδότηση	Κοινοτικά Δάνεια	Σύνολο
		Κεντρική	Περιφερειακή	Άλλη Δημόσια			
ΧΙΛ. ΔΡΧ	1.870.500	623.500	0	0	1.333.000	0	3.827.000
%	48,88	16,29	0	0	34,83	0	100
ΕΤΟΣ 1995	206.917	68.972			138.710		414.600
ΕΤΟΣ 1996	513.885	171.295			374.220		1.059.400
ΕΤΟΣ 1997	511.710	170.570			372.620		1.054.900
ΕΤΟΣ 1998	467.160	155.720			340.020		962.900
ΕΤΟΣ 1999	170.828	56.943			107.430		335.200

1.2 Κατανομή ανά Ταμείο του συνόλου της παρέμβασης

	ΕΤΠΑ	ΕΚΤ	ΕΓΤ-ΠΕ	ΆΛΛΗ	ΣΥΝΟΛΟ	ΔΑΝΕΙΑ ΕΤΕ
ΧΙΛ. ΔΡΧ	812.100	26.250	1.032.150	0	1.870.500	0
%	43,42	1,4	55,18	0	100	0
ΕΤΟΣ 1995	95.482	5.250	106.185		206.917	
ΕΤΟΣ 1996	211.935	5.250	296.700		513.885	
ΕΤΟΣ 1997	209.985	5.250	296.475		511.710	
ΕΤΟΣ 1998	208.410	5.250	253.500		467.160	
ΕΤΟΣ 1999	86.288	5.250	79.290		170.828	

1.3 Κατανομή του συνολικού προϋπολογισμού

- Σχετική βαρύτητα των Ενεργειών

ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ	ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΚΟΣΤΟΣ (σε χιλ. δραχμές)	% ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ	ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ (σε χιλ. δραχμές)
1	160.000	4,18	117.750
2	50.000	1,30	26.250
3	1.390.000	36,33	636.750
4	262.000	6,85	117.900
5	867.000	22,65	395.400
6	1.098.000	28,69	576.450
ΣΥΝΟΛΟ	3.827.000	100	1.870.500

1.4 Προϋπολογισμός των ενεργειών οι οποίες συνδέονται με την περιοχή μελέτης

ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ	ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΚΟΣΤΟΣ (σε χιλ. δραχμές)	% ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ
1	160.000	8,9
2	50.000	2,8
3	529.000	29,5
4	105.000	5,8
5	683.000	38
6	269.000	15
ΣΥΝΟΛΟ	1.796.000	100

Αναλύοντας τα παραπάνω στις επιμέρους ενέργειες τις οποίες αντιστοιχούν μπορούμε να διακρίνουμε τις ενέργειες αυτές σε ορισμένες κατηγορίες, όπως: α) ενέργειες οι οποίες αποτελούν υποστηρικτικές της παρέμβασης σ' ολόκληρη τη Δυτική Κρήτη και αφορούν τη στήριξη και προώθηση του προγράμματος, β) ενέργειες οι οποίες αφορούν δράσεις με μείζονα σημασία για το σύνολο της Δυτικής Κρήτης, γ) ενέργειες οι οποίες απευθύνονται σε χωρικό πεδίο μεγαλύτερο από αυτό της περιοχής μελέτης αλλά η περιοχή συμμετέχει σ' αυτές μερικώς, δ) ενέργειες οι οποίες απευθύνονται και υλοποιούνται στο σύνολό τους στο χωρικό επίπεδο της περιοχής μελέτης.

Αναφέροντας τις επιμέρους ενέργειες κατά κατηγορία έχουμε την εξής δομή:

α) ενέργειες 1.1 και 1.2

β) ενέργειες 3.1, 3.2, 3.5, 4.2, 5.1 και 5.5

γ) ενέργειες 2, 4.1, 5.2, 5.3, 5.4 και 6.1

δ) ενέργειες 3.7, 3.8, 5.6, 5.7, 5.8, 6.9 και 6.10

Οι ενέργειες αυτές αναφέρονται αναλυτικά στο παρακάτω μέρος, όπου έχουμε και την περαιτέρω διασαφήνισή τους.

1.5 Προϋπολογισμός των επιμέρους ενεργειών κατά κατηγορία συμμετοχής της περιοχής μελέτης

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	ΠΡΟΥΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ (σε χιλιάδες δραχμές)	ΠΟΣΟΣΤΟ %
ΥΠΟΣΤΗΡΙΚΤΙΚΕΣ	160.000	8,9
ΜΕΙΖΟΝΟΣ ΣΗΜΑΣΙΑΣ	445.000	24,8
ΜΕΡΙΚΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ	530.000	29,5
ΑΠΟΚΛΕΙΣΤΙΚΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ	661.000	36,8
ΣΥΝΟΛΟ	1.796.000	100

Από τους παραπάνω πίνακες φαίνεται ότι:

⇒ από τα 3.827 εκατομμύρια του συνολικού προγράμματος, η περιοχή μελέτης συμμετέχει (μερικά ή αποκλειστικά) στα 1.796 (46,9%)

Αυτά τα 1.796 εκατομμύρια κατανέμονται σύμφωνα με τις παραπάνω κατηγορίες ως εξής:

- ◆ Υποστηρικτικές 160 (4,2% του συνόλου του προγράμματος στη Δυτική Κρήτη)
- ◆ Μείζονος σημασίας 445 (11,6% του συνόλου του προγράμματος στη Δυτική Κρήτη)
- ◆ Μερικής συμμετοχής 530 (13,8% του συνόλου του προγράμματος στη Δυτική Κρήτη)
- ◆ Αποκλειστικής συμμετοχής 661 (17,3% του συνόλου του προγράμματος στη Δυτική Κρήτη)

**Β. ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΕΝΕΡΓΕΙΩΝ ΟΙ ΟΠΟΙΕΣ ΣΥΝΔΕΟΝΤΑΙ ΜΕ
ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΛΕΤΗΣ**

ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ	ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ	ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΚΟΣΤΟΣ (σε χιλιάδες δραχμές)
1.1 Τεχνική στήριξη, διαχείριση και οργάνωση του σχεδίου	<p>Α) Διαχείριση των ενεργειών του προγράμματος.</p> <p>Β) Αξιολόγηση των επιπτώσεων από την υλοποίησή του.</p> <p>Γ) Ενέργειες και δαπάνες που αφορούν τη λειτουργία της Ομάδας Τοπικής Δράσης.</p>	ΥΠΟΣΤΗΡΙΚΤΙΚΗ	150.000
1.2 Τεχνική στήριξη του προγράμματος	Απόκτηση εξοπλισμού πληροφορικής από τους συνεργαζόμενους φορείς για την περιφερειακή στήριξη της εφαρμογής του σχεδίου.	ΥΠΟΣΤΗΡΙΚΤΙΚΗ	10.000
2. Κατάρτιση-επιμόρφωση	<p>Η προτεινόμενη κατάρτιση κατανέμεται σε πέντε θεματικές ενότητες:</p> <p>Α) Εναλλακτικές μορφές τουρισμού</p> <p>Β) Τοπική ανάπτυξη</p> <p>Γ) Εκσυγχρονισμός παραγωγικών δραστηριοτήτων αγροτοκτηνοτροφικών και μελισσοκομικών προϊόντων</p> <p>Δ) Οικολογική γεωργία και διαφοροποίηση αγροτικής παραγωγής</p> <p>Ε) Τηλεματική</p>	ΜΕΡΙΚΗ	50.000
3.1 Μελέτη, τεκμηρίωση και οργάνωση αγροτουριστικών πόρων Δυτικής Κρήτης	<p>Καταγραφή, αποτύπωση και τεκμηρίωση των αγροτουριστικών πόρων της Δυτικής Κρήτης με στόχο:</p> <p>Α) τον προσδιορισμό των δυνατοτήτων ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού</p> <p>Β) την υπόδειξη μέτρων με τη μορφή μελετών για την αξιοποίηση των πόρων</p> <p>Γ) τη δημιουργία τουριστικών προγραμμάτων</p>	ΜΕΙΖΟΝΟΣ ΣΗΜΑΣΙΑΣ	100.000

<p>3.2 Δίκτυο αγροτουρισμού Δυτικής Κρήτης</p>	<p>Η ενέργεια προβλέπει:</p> <p>Α) την ένωση προσώπων που ασκούν αγροτουριστική δραστηριότητα</p> <p>Β) τη δημιουργία ειδικών γραφείων</p> <p>Γ) τη δημιουργία μηχανισμού συνεργασίας σ' όλη την Κρήτη</p> <p>Δ) την υλοποίηση κοινών ενεργειών διαφήμισης, προώθησης κρατήσεων και έκδοσης έντυπου υλικού</p>	<p>ΜΕΙΖΟΝΟΣ ΣΗΜΑΣΙΑΣ</p>	<p>50.000</p>
<p>3.5 Πολιτιστικό χιονοδρομικό κέντρο Ομαλού</p>	<p>Η ενέργεια περιλαμβάνει κατασκευή έργων υποδομής για τη μελλοντική δημιουργία χιονοδρομικού και πολιτιστικού κέντρου στη θέση «Καλέργης» Ομαλού. Σε συνδυασμό με το φάραγγι της Σαμαριάς προβλέπεται ανάπτυξη του τουρισμού στην περιοχή και επέκταση της τουριστικής περιόδου</p>	<p>ΜΕΙΖΟΝΟΣ ΣΗΜΑΣΙΑΣ</p>	<p>100.000</p>
<p>3.7 Τουριστική ανάπτυξη και προβολή ευρύτερης περιοχής Καντάνου</p>	<p>Περιλαμβάνει συνδυασμό οικονομικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων με στόχο την ενεργοποίηση του τοπικού πληθυσμού στην κατεύθυνση της ενδογενούς τουριστικής ανάπτυξης. Στα πλαίσια της ενέργειας αναπτύσσονται παραδοσιακές εκδηλώσεις και δημιουργία τοπικού εκθετηρίου κρητικών προϊόντων. Παράλληλα περιλαμβάνει πολιτιστικές παρεμβάσεις για τη στήριξη της τοπικής κουλτούρας. Επίσης περιλαμβάνει αναβίωση παραδοσιακών αγροτικών δραστηριοτήτων σε υπάρχουσες εγκαταστάσεις (με ανακαίνισή τους) και την αποκατάσταση παραδοσιακών κτιρίων για λαογραφικό μουσείο-καταλύματα</p>	<p>ΑΠΟΚΛΕΙΣΤΙΚΗ</p>	<p>79.000</p>
<p>3.8 Αγροτουρισμός Ανατολικού Σελίνου (Γ.Ε. IV.4 και IV.5)</p>	<p>Η ενέργεια περιλαμβάνει αγροτουριστικές δραστηριότητες (ανακαίνισεις παραδοσιακών σπιτιών και μιτάτων) και μικρές παρεμβάσεις ανάπλασης περιβάλλοντος χώρου. Επίσης στόχος είναι η δημιουργία τουριστικής διαδρομής από τον Ομαλό μέχρι τη Σούγια και η σύνδεση με το διεθνές μονοπάτι E4 που διέρχεται από νότια την περιοχή</p>	<p>ΑΠΟΚΛΕΙΣΤΙΚΗ</p>	<p>200.000</p>

<p>4.1 Ολοκληρωμένο σύστημα τηλεματικής για την τοπική ανάπτυξη</p>	<p>Προϋπάρχουσα υποδομή από το LEADER I:</p> <p>A)Υπολογιστικό σύστημα Ο.Α.Δ.Υ.Κ.</p> <p>B)Υπό υλοποίηση δίκτυο τηλεματικής LEADER I</p> <p>Γ)Σύνδεση με διεθνές δίκτυο INTERNET με κόμβο το Πολυτεχνείο Κρήτης</p> <p>Δ)Σύνδεση με τράπεζες πληροφοριών</p> <p>Ε)Εξειδικευμένο προσωπικό</p> <p>Η ολοκλήρωση περιλαμβάνει:</p> <p>A)Συμπλήρωση του κεντρικού υπολογιστικού συστήματος</p> <p>B)Μόνιμη σύνδεση με κόμβους δικτύων και ιδρυμάτων με δυνατότητες υποστήριξης συστημάτων πληροφόρησης</p> <p>Γ)Σύνδεση με διεθνή ηλεκτρονικά δίκτυα που αναφέρονται σε υπηρεσίες υποστήριξης μικρών επιχειρήσεων, βιοτεχνιών και αγροτουριστικών δραστηριοτήτων</p> <p>Δ)Σύνδεση Ο.Α.Δ.Υ.Κ. με τα δίκτυα LEADER και τις Ο.Τ.Α. Κρήτης</p> <p>Ε)Ένταξη σε σύστημα πακέτων πληροφόρησης για τις κοινοτικές πολιτικές και την αγροτική ανάπτυξη</p> <p>ΣΤ)Οργάνωση και συντήρηση της βάσης από εξειδικευμένο προσωπικό</p> <p>Ζ)Διάθεση τερματικών στους βασικούς φορείς (συνεταιρισμούς, Ο.Τ.Α. κ.α.) (για την περιοχή μελέτης αναφέρονται ενδεικτικά η Κάνδαρος και η Παλαιόχωρα)</p>	<p>ΜΕΡΙΚΗ</p>	<p>80.000</p>
<p>4.2 Δίκτυο χειροτεχνίας Κρήτης. Αναπροσανατολισμός της κρητικής χειροτεχνίας, σύνδεση με τη συσκευασία, εμπορευματοποίηση και προώθηση των αγροτικών προϊόντων</p>	<p>Στόχος της ενέργειας είναι η καλύτερη διάθεση στην τοπική και διεθνή αγορά, ιδίως την τουριστική, τόσο των χειροτεχνικών όσο και των αγροτικών προϊόντων και η επίτευξη οικονομίας κλίμακας</p>	<p>ΜΕΙΖΟΝΟΣ ΣΗΜΑΣΙΑΣ</p>	<p>25.000</p>

<p>5.1 Γραφείο προώθησης και ανάπτυξης βασικών κρητικών προϊόντων</p>	<p>Κύριος στόχος είναι η αύξηση και η προώθηση των πωλήσεων των παρακάτω προϊόντων:</p> <p>Α)Τυποποιημένο παρθένο ελαιόλαδο ονομασίας προέλευσης</p> <p>Β)Τυποποιημένος οίνος</p> <p>Γ)Εσπεριδοειδή</p> <p>Δ)Χυμοί φρούτων</p> <p>Ε)Τυροκομικά προϊόντα</p> <p>ΣΤ)Τυποποιημένα βιολογικά παραγόμενα προϊόντα</p> <p>Ζ)Παραδοσιακά αγροτικά προϊόντα</p>	<p>ΜΕΙΖΟΝΟΣ ΣΗΜΑΣΙΑΣ</p>	<p>70.000</p>
<p>5.2 Παραγωγή βιολογικών προϊόντων</p>	<p>Στόχοι της ενέργειας είναι:</p> <p>Α)Ανάπτυξη επιδεικτικών δραστηριοτήτων οικολογικής γεωργίας</p> <p>Β)Παραγωγή ποιοτικά ανώτερων προϊόντων</p> <p>Γ)Εφαρμογή νέων τεχνολογιών στην αγροτική οικονομία</p> <p>Δ)Χρήση και αξιοποίηση τεχνογνωσίας επιστημονικών ιδρυμάτων στην αγροτική παραγωγή</p> <p>Ε)Προστασία του περιβάλλοντος</p>	<p>ΜΕΡΙΚΗ</p>	<p>110.000</p>
<p>5.3 Διαφοροποίηση της αγροτικής παραγωγής Διάδοση της καλλιέργειας των φυτών πεκάν, μάνγκο και φραγκοσουκιάς</p>	<p>Στόχοι της ενέργειας είναι:</p> <p>Α)Διαφοροποίηση της αγροτικής παραγωγής</p> <p>Β)Αναβάθμιση και αξιοποίηση των ορεινών και ημιορεινών περιοχών</p> <p>Γ)Η παραγωγή καρπών πεκάν, μάνγκο και φραγκοσουκιάς για την κάλυψη μέρους της ζήτησης της ευρωπαϊκής αγοράς</p> <p>Η αυξανόμενη ζήτηση είναι δεδομένη. Τα φυτά αυτά είναι υποστηριζόμενα μέσω του δικτύου FAO με την ονομασία MESFIN. Επίσης υπάρχουν φυτείες στο Ινστιτούτο Υποτροπικών Φυτών και Ελιάς Χανίων. (Το ενδιαφέρον για την περιοχή μελέτης εστιάζεται στην εγκατάσταση φυτειών μάνγκο σε περιοχές της Παλαιόχωρας και της Σούγιας όπου οι εδαφολογικές συνθήκες θεωρούνται ευνοϊκές)</p>	<p>ΜΕΡΙΚΗ</p>	<p>100.000</p>

<p>5.4 Εκσυγχρονισμός και ανάπτυξη της μελισσοκομίας στις ορεινές και προβληματικές περιοχές της Δυτικής Κρήτης</p>	<p>Στόχοι της ενέργειας είναι:</p> <p>Α)Αύξηση και ποιοτική βελτίωση του προϊόντος</p> <p>Β)Έλεγχος της ποιότητας των μελισσοκομικών προϊόντων κατά την παραλαβή</p> <p>Γ)Έλεγχος τυποποίησης και προστασία του καταναλωτή</p> <p>Δ)Εξαγωγή του μελιού ώριμου από τις κηρήθρες και η συντήρησή του με τον καλύτερο τρόπο</p> <p>Ε)Έλεγχος και προγραμματισμός των τροφοδοσιών για την ανάπτυξη σμηνών και προσδοκία για την παρασκευή της πλέον κατάλληλης και με χαμηλή τιμή μελισσοτροφής με δυνατότητα αξιοποίησης υπολειμμάτων των τοπικών γεωργικών προϊόντων</p>	<p>ΜΕΡΙΚΗ</p>	<p>140.000</p>
<p>5.5 Δημιουργία οργάνου διαχείρισης και εμπορίας παραδοσιακών τυροκομικών προϊόντων με ονομασία προέλευσης στο νομό Χανίων</p>	<p>Η δημιουργία οργάνου-κέντρου προβολής, διακίνησης, διαχείρισης και εμπορίας παραδοσιακών προϊόντων του νομού Χανίων στοχεύει:</p> <p>Α)Στην αξιοποίηση και σωστή διαχείριση της πρώτης ύλης</p> <p>Β)Στην ανάδειξη των προϊόντων που έχουν χαρακτηριστεί ονομασίας προέλευσης</p> <p>Γ)Στη βελτίωση των προϊόντων από πλευράς υγειονομικής, ποιότητας και εμφάνισης</p> <p>Δ)Στην παροχή τεχνικής στήριξης</p> <p>Ε) Στην οργάνωση δικτύου εμπορίας και στην αύξηση της ανταγωνιστικότητας</p>	<p>ΜΕΙΖΟΝΟΣ ΣΗΜΑΣΙΑΣ</p>	<p>100.000</p>
<p>5.6 Διαγνωστικό κέντρο αγροτικής παραγωγής επαρχίας Σελίνου</p>	<p>Η δημιουργία διαγνωστικού κέντρου με δυνατότητες ανάλυσης χώματος, νερού, λαδιού, λιπασμάτων, φυλλοδιαγνωστική ανάλυση και διάγνωση ασθενειών θα βοηθήσει στην τεχνική στήριξη των παραγωγών για τη βελτίωση της ποιότητας των παραγόμενων προϊόντων και στην έγκαιρη ενημέρωσή τους</p>	<p>ΑΠΟΚΛΕΙΣΤΙΚΗ</p>	<p>50.000</p>

<p>5.7 Παραγωγή πετιμεζιού - κρασιού - τσικουδιάς με ονομασία προέλευσης</p>	<p>Στην ενέργεια αυτή η παραγωγή θα είναι καθετοποιημένη με την έννοια ότι θα υπάρχουν εναλλακτικές λύσεις στην παραγωγική διαδικασία (κρασί, πετιμέζι) με ενιαίο μηχανολογικό εξοπλισμό, ενώ τα υπολείμματα της πρώτης ύλης θα αποστώνται για την παραγωγή τσικουδιάς. Οι πρώτες ύλες θα είναι από την επαρχία Σελίνου, κυρίως από την περιοχή Μάζας</p>	<p>ΑΠΟΚΛΕΙΣΤΙΚΗ</p>	<p>63.000</p>
<p>5.8 Δραστηριότητες ενέργειας 5 Ανατολικού Σελίνου (Γ.Ε. IV.4 και IV.5)</p>	<p>Περιλαμβάνεται ο εκσυγχρονισμός των υπαρχουσών δραστηριοτήτων παραγωγής τυροκομικών προϊόντων και η ίδρυση εταιρίας διαχείρισης του υπάρχοντος κοινοτικού-εκκλησιαστικού τυροκομείου. Επίσης προβλέπεται η εισαγωγή και προώθηση μη πλεονασματικών καλλιεργειών σε αντικατάσταση των παραδοσιακών που καταστράφηκαν κατά την πυρκαγιά της 17-18/8/1994</p>	<p>ΑΠΟΚΛΕΙΣΤΙΚΗ</p>	<p>50.000</p>
<p>6.1 Εξυγίανση υδρολεκανών και υγροβιοτόπων από απόβλητα ελαιουργείων</p>	<p>Περιλαμβάνει:</p> <p>Α)Επεξεργασία προδιαγραφών για την κατασκευή εξατμισοδεξαμενών κατάλληλων για το χειρισμό των αποβλήτων των ελαιουργείων</p> <p>Β)Κατασκευή πιλοτικών εξατμισοδεξαμενών σε ελαιουργεία του ορεινού όγκου</p> <p>Στόχος είναι η υποβοήθηση της ορθής αντιμετώπισης του περιβαλλοντικού προβλήματος από τα απόβλητα των ελαιουργείων και η προστασία του περιβάλλοντος</p>	<p>ΜΕΡΙΚΗ</p>	<p>50.000</p>
<p>6.9 Δυτικό Σέλινο-Ανάδειξη βυζαντινής εκκλησίας</p>	<p>Η ενέργεια αποσκοπεί στην ανάδειξη βυζαντινού ναού του 10ου αιώνα. Στόχοι είναι:</p> <p>Α)Η διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς</p> <p>Β)Η ενεργός σύνδεση με τις υπόλοιπες παρεμβάσεις του προγράμματος αγροτουρισμού της περιοχής</p>	<p>ΑΠΟΚΛΕΙΣΤΙΚΗ</p>	<p>8.000</p>

<p>6.10 Διατήρηση και βελτίωση του περιβάλλοντος και του περιβάλλοντος χώρου (Γ.Ε. IV.4 και IV.5)</p> <p>Ανατολικού Σελίνου</p>	<p>Περιλαμβάνει:</p> <p>Α) Έργα προστασίας και ανάδειξης αρχαίων πόλεων (Λισός, Συΐα, Έλυρος, Υρτάκινα)</p> <p>Β) Επίσκεψη, συντήρηση και ανάδειξη τριών βυζαντινών ναών</p> <p>Γ) Συνέχιση κατασκευής Φυσιολατρικού Μουσείου Ομαλού (LEADER I)</p> <p>Δ) Αξιοποίηση φαραγγιού Αγίας Ειρήνης</p> <p>Ε) Επεμβάσεις αποκατάστασης περιβάλλοντος της πληγείσας από την πυρκαγιά περιοχής</p>	<p>ΑΠΟΚΛΕΙΣΤΙΚΗ</p>	<p>211.000</p>
---	---	---------------------	----------------

**Γ. ΦΟΡΕΙΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟΥΧΟΙ ΤΩΝ ΕΝΕΡΓΕΙΩΝ
ΟΙ ΟΠΟΙΕΣ ΣΥΝΔΕΟΝΤΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΛΕΤΗΣ**

ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ	ΦΟΡΕΙΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ	ΔΙΚΑΙΟΥΧΟΙ
11 Τεχνική στήριξη, διαχείριση και οργάνωση του σχεδίου	Ο.Α.ΔΥ.Κ.	Ο.Α.ΔΥ.Κ.
12 Τεχνική στήριξη του προγράμματος	Ο.Α.ΔΥ.Κ. Συνεργαζόμενοι φορείς	Συνεργαζόμενοι φορείς
2. Κατάρτιση-επιμόρφωση	Ο.Α.ΔΥ.Κ. Φορείς σχεδίου	Ο.Α.ΔΥ.Κ.
3.1 Μελέτη, τεκμηρίωση και οργάνωση αγροτουριστικών πόρων Δυτικής Κρήτης	Ο.Α.ΔΥ.Κ. Τ.Ε.Ε. Δυτικής Κρήτης Φορείς περιβάλλοντος	Ο.Α.ΔΥ.Κ. Τ.Ε.Ε. Δυτικής Κρήτης Φορείς περιβάλλοντος
3.2 Δίκτυο αγροτουρισμού Δυτικής Κρήτης	Ο.Α.ΔΥ.Κ. Υπό ίδρυση φορείς	Ο.Α.ΔΥ.Κ. Αναπτυξιακές εταιρίες Επαγγελματίες Υπό ίδρυση φορείς
3.5 Πολιτιστικό χιονοδρομικό κέντρο Ομαλού	Εταιρία αναπτύξεως Λάκκων Ομαλού Α.Ε.	Εταιρία αναπτύξεως Λάκκων Ομαλού Α.Ε.
3.7 Τουριστική ανάπτυξη και προβολή ευρύτερης περιοχής Καντάνου	Εταιρία αναπτύξεως Καντάνου Δήμος Καντάνου Ιδιώτες	Εταιρία αναπτύξεως Καντάνου Δήμος Καντάνου Ιδιώτες
3.8 Αγροτουρισμός Ανατολικού Σελίνου (Γ.Ε. I V.4 και I V.5)	Ο.Τ.Α. Ιδιώτες	Ο.Τ.Α. Ιδιώτες
4.1 Ολοκληρωμένο σύστημα τηλεματικής για την τοπική ανάπτυξη	Ο.Α.ΔΥ.Κ.	Ο.Α.ΔΥ.Κ. Ο.Τ.Α. Ενώσεις Γεωργικών Συνεταιρισμών
4.2 Δίκτυο χειροτεχνίας Κρήτης. Αναπροσανατολισμός της κρητικής χειροτεχνίας, σύνδεση με τη συσκευασία, εμπορευματοποίηση και προώθηση των αγροτικών προϊόντων	Ο.Α.ΔΥ.Κ. Ένωση Επαγγελματοβιοτεχνών Χανίων «ΤΑΛΛΩΣ» Άλλοι φορείς της Κρήτης	«ΤΑΔΔΩΣ» Χειροτέχνες, παραγωγοί και μεταποιητές αγροτικών προϊόντων της Κρήτης

5.1 Γραφείο προώθησης και ανάπτυξης βασικών κρητικών προϊόντων	Μεσογειακό Αγρονομικό Ινστιτούτο Χανίων ΕΛΚΕΠΑ Δυτικής Κρήτης Πολυτεχνείο Κρήτης Ενώσεις Γεωργικών Συνεταιρισμών Φορείς ιδιωτικού εμπορίου Ο.Α.Δ.Υ.Κ.	Μεσογειακό Αγρονομικό Ινστιτούτο Χανίων ΕΛΚΕΠΑ Δυτικής Κρήτης Πολυτεχνείο Κρήτης Ενώσεις Γεωργικών Συνεταιρισμών Φορείς ιδιωτικού εμπορίου
5.2 Παραγωγή βιολογικών προϊόντων	Μεσογειακό Αγρονομικό Ινστιτούτο Χανίων Ενώσεις Γεωργικών Συνεταιρισμών Ινστιτούτο Υποτροπικών Φυτών και Ελιάς Χανίων	Μεσογειακό Αγρονομικό Ινστιτούτο Χανίων Ενώσεις Γεωργικών Συνεταιρισμών Ινστιτούτο Υποτροπικών Φυτών και Ελιάς Χανίων Παραγωγοί
5.3 Διαφοροποίηση της αγροτικής παραγωγής: Διάδοση της καλλιέργειας των φυτών πεκάν, μάνγκο και φραγκοσουκιάς	Μεσογειακό Αγρονομικό Ινστιτούτο Χανίων Ινστιτούτο Υποτροπικών Φυτών και Ελιάς Χανίων Παραγωγοί	Μεσογειακό Αγρονομικό Ινστιτούτο Χανίων Ινστιτούτο Υποτροπικών Φυτών και Ελιάς Χανίων Παραγωγοί
5.4 Εκσυγχρονισμός και ανάπτυξη της μελισσοκομίας στις ορεινές και προβληματικές περιοχές της Δυτικής Κρήτης	Μελισσοκομικός Συνεταιρισμός «ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ» Παραγωγοί	Μελισσοκομικός Συνεταιρισμός «ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ» Παραγωγοί
5.5 Δημιουργία οργάνου διαχείρισης και εμπορίας παραδοσιακών τυροκομικών προϊόντων με ονομασία προέλευσης στο νομό Χανίων	Μεσογειακό Αγρονομικό Ινστιτούτο Χανίων Σύλλογος ιδιοκτητών τυροκομείων και μεταποιητών γάλακτος νομού Χανίων	Σύλλογος ιδιοκτητών τυροκομείων και μεταποιητών γάλακτος νομού Χανίων
5.6 Διαγνωστικό κέντρο αγροτικής παραγωγής επαρχίας Σελίνου	Ένωση Γεωργικών Συνεταιρισμών Σελίνου	Ένωση Γεωργικών Συνεταιρισμών Σελίνου
5.7 Παραγωγή πετιμεζιού - κρασιού - τσικουδιάς με ονομασία προέλευσης	Ένωση Γεωργικών Συνεταιρισμών Σελίνου	Ένωση Γεωργικών Συνεταιρισμών Σελίνου
5.8 Δραστηριότητες ενέργειας 5 Ανατολικού Σελίνου (Γ.Ε. IV.4 και IV.5)	Ο.Τ.Α. Αναπτυξιακός Σύνδεσμος Ανατολικού Σελίνου Ι.Μ. Κισσάμου και Σελίνου Ιδιώτες	Ο.Τ.Α. Αναπτυξιακός Σύνδεσμος Ανατολικού Σελίνου Ι.Μ. Κισσάμου και Σελίνου Ιδιώτες

<p>6.1 Εξυγίανση υδρολεκανών και υγροβιοτόπων από απόβλητα ελαιουργείων</p>	<p>Ινστιτούτο Υποτροπικών Φυτών και Ελιάς Χανίων Πολυτεχνείο Κρήτης ΓΕΩΤΕΕ Ο.Α.ΔΥ.Κ.</p>	<p>Ινστιτούτο Υποτροπικών Φυτών και Ελιάς Χανίων Πολυτεχνείο Κρήτης ΓΕΩΤΕΕ Ο.Α.ΔΥ.Κ. Παραγωγοί</p>
<p>6.9 Δυτικό Σέλινο-Ανάδειξη βυζαντινής εκκλησίας</p>	<p>Δήμος Κανδάνου Εφορία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων</p>	<p>Δήμος Κανδάνου Εφορία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων</p>
<p>6.10 Διατήρηση και βελτίωση του περιβάλλοντος και του περιβάλλοντος χώρου (Γ.Ε. IV.4 και IV.5) Ανατολικού Σελίνου</p>	<p>Εφορία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Εφορία Κλασσικών Αρχαιοτήτων Διεύθυνση Δασών νομού Χανίων Αναπτυξιακός Σύνδεσμος Ανατολικού Σελίνου Σύλλογος δημιουργίας Φυσιολατρικού Μουσείου Ομαλού Ο.Τ.Α. Ιδιώτες</p>	<p>Εφορία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Εφορία Κλασσικών Αρχαιοτήτων Διεύθυνση Δασών νομού Χανίων Αναπτυξιακός Σύνδεσμος Ανατολικού Σελίνου Σύλλογος δημιουργίας Φυσιολατρικού Μουσείου Ομαλού Ο.Τ.Α. Ιδιώτες</p>

Δ. ΑΝΑΜΕΝΟΜΕΝΑ ΦΥΣΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΚΑΙ
ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΔΕΙΚΤΩΝ ΣΤΙΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΟΙ ΟΠΟΙΕΣ
ΣΥΝΔΕΟΝΤΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΛΕΤΗΣ

ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ	ΦΥΣΙΚΟΣ ΔΕΙΚΤΗΣ	ΤΙΜΗ ΕΚΚΙΝΗΣΗΣ	ΤΙΜΗ ΣΤΟΧΟΣ	ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΚΟΣΤΟΣ (σε χιλιάδες δραχμές)
1.1 Τεχνική στήριξη, διαχείριση και οργάνωση του σχεδίου				150.000
1.2 Τεχνική στήριξη του προγράμματος				10.000
2. Κατάρτιση- επιμόρφωση				50.000
3.1 Μελέτη, τεκμηρίωση και οργάνωση αγροτουριστικών πόρων Δυτικής Κρήτης	α) Τεκμηρίωση αγροτουριστικών πόρων	0	1	100.000
	β) Τουριστικά προγράμματα	0	7	
3.2 Δίκτυο αγροτουρισμού Δυτικής Κρήτης	α) Φορείς	0	2	50.000
	β) Γραφεία	0	2	
	γ) Δίκτυο	0	1	
3.5 Πολιτιστικό χιονοδρομικό κέντρο Ομαλού				100.000
3.7 Τουριστική ανάπτυξη και προβολή ευρύτερης περιοχής Καντάνου	α) Εποχιακή απασχόληση	0	19	79.000
	β) Τουριστικές εγκαταστάσεις	0	5	
	γ) Κλίνες	0	20	
3.8 Αγροτουρισμός Ανατολικού Σελίνου (Γ.Ε.Ι V.4 και Ι V.5)	Κλίνες	0	100	200.000
4.1 Ολοκληρωμένο σύστημα τηλεματικής για την τοπική ανάπτυξη	α) Σύστημα	0	1	80.000
	β) Χρήστες	0	200	

4.2 Δίκτυο χειροτεχνίας Κρήτης. Αναπροσανατολισμός της κρητικής χειροτεχνίας, σύνδεση με τη συσκευασία, εμπορευματοποίηση και προώθηση των αγροτικών προϊόντων	Δίκτυο	0	1	25.000
5.1 Γραφείο προώθησης και ανάπτυξης βασικών κρητικών προϊόντων	α) Αύξηση αγροτικού εισοδήματος β) Ανθρώπινο εξειδικευμένο δυναμικό	0	10% 4	70.000
5.2 Παραγωγή βιολογικών προϊόντων				110.000
5.3 Διαφοροποίηση της αγροτικής παραγωγής: Διάδοση της καλλιέργειας των φυτών πεκάν, μάνγκο και φραγκοσυκιάς				100.000
5.4 Εκσυγχρονισμός και ανάπτυξη της μελισσοκομίας στις ορεινές και προβληματικές περιοχές της Δυτικής Κρήτης	α) Παραγωγή βασιλισσών β) Θέσεις εργασίας γ) Αύξηση παραγωγής μελιού	25.000 0 500.000 τόννοι	100.000 20 800.000 τόννοι	140.000
5.5 Δημιουργία οργάνου διαχείρισης και εμπορίας παραδοσιακών τυροκομικών προϊόντων με ονομασία προέλευσης στο νομό Χανίων	α) Απασχόληση β) Αξιοποίηση γάλακτος	150 10.000 τόνοι	180 15.000 τόνοι	100.000
5.6 Διαγνωστικό κέντρο αγροτικής παραγωγής επαρχίας Σελίνου	Θέσεις εργασίας	0	2	50.000

5.7 Παραγωγή πετιμεξιού - κρασιού - τσικουδιάς με ονομασία προέλευσης	Θέσεις εργασίας	0	5	63.000
5.8 Δραστηριότητες ενέργειας 5 Ανατολικού Σελίνου (Γ.Ε. IV.4 και IV.5)				50.000
6.1 Εξυγίανση υδρολεκανών και υγροβιοτόπων από απόβλητα ελαιουργείων	Κατασκευή πειραματικών και πilotικών εξατμισοδεξαμενών	0	5	50.000
6.9 Δυτικό Σέλινο- Ανάδειξη βυζαντινής εκκλησίας				8.000
6.10 Διατήρηση και βελτίωση του περιβάλλοντος και του περιβάλλοντος χώρου (Γ.Ε. IV.4 και IV.5) Ανατολικού Σελίνου				211.000

Ε. ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΟΣΤΟΥΣ

ΕΝΕΡΓΕΙΑ	ΦΥΣΙΚΟΣ ΔΕΙΚΤΗΣ	ΜΟΝΑΔΙΑΙΟ ΚΟΣΤΟΣ (σε εκ. δρχ.)
1.1 Τεχνική στήριξη, διαχείριση και οργάνωση του σχεδίου		
1.2 Τεχνική στήριξη του προγράμματος		
2. Κατάρτιση-επιμόρφωση		
3.1 Μελέτη, τεκμηρίωση και οργάνωση αγροτουριστικών πόρων Δυτικής Κρήτης	Τουριστικά προγράμματα	14,3
3.2 Δίκτυο αγροτουρισμού Δυτικής Κρήτης	Δίκτυο	50
3.5 Πολιτιστικό χιονοδρομικό κέντρο Ομαλού		
3.7 Τουριστική ανάπτυξη και προβολή ευρύτερης περιοχής Καντάνου	Κλίνες	3,95
3.8 Αγροτουρισμός Ανατολικού Σελίνου (Γ.Ε. IV.4 και IV.5)	Κλίνες	2
4.1 Ολοκληρωμένο σύστημα τηλεματικής για την τοπική ανάπτυξη	Σύστημα	80

4.2 Δίκτυο χειροτεχνίας Κρήτης. Αναπροσανατολισμός της κρητικής χειροτεχνίας, σύνδεση με τη συσκευασία, εμπορευματοποίηση και προώθηση των αγροτικών προϊόντων	Δίκτυο	25
5.1 Γραφείο προώθησης και ανάπτυξης βασικών κρητικών προϊόντων	Ανθρώπινο εξειδικευμένο δυναμικό	17,5
5.2 Παραγωγή βιολογικών προϊόντων		
5.3 Διαφοροποίηση της αγροτικής παραγωγής: Διάδοση της καλλιέργειας των φυτών πεκάν, μάνγκο και φραγκοσουκιάς		
5.4 Εκσυγχρονισμός και ανάπτυξη της μελισσοκομίας στις ορεινές και προβληματικές περιοχές της Δυτικής Κρήτης	Θέσεις εργασίας	7
5.5 Δημιουργία οργάνου διαχείρισης και εμπορίας παραδοσιακών τυροκομικών προϊόντων με ονομασία προέλευσης στο νομό Χανίων	Θέσεις εργασίας	3,3
5.6 Διαγνωστικό κέντρο αγροτικής παραγωγής επαρχίας Σελίνου	Ανθρώπινο εξειδικευμένο δυναμικό	25
5.7 Παραγωγή πετιμεζιού-κρασιού-τσικουδιάς με ονομασία προέλευσης	Θέσεις εργασίας	12,6

5.8 Δραστηριότητες ενέργειας 5 Ανατολικού Σελίνου (Γ.Ε. IV.4 και IV.5)		
6.1 Εξυγίανση υδρολεκανών και υγροβιοτόπων από απόβλητα ελαιουργείων	Κατασκευή πειραματικών και πilotικών εξαμισοδεξαμενών	10
6.9 Δυτικό Σέλινο- Ανάδειξη βυζαντινής εκκλησίας		
6.10 Διατήρηση και βελτίωση του περιβάλλοντος και του περιβάλλοντος χώρου (Γ.Ε. IV.4 και IV.5) Ανατολικού Σελίνου		

ΦΥΛΛΟ 4: ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΣΥΝΟΧΗ

1. Αλληλεξαρτήσεις, συμπληρωματικότητες και συνέργειες

ΕΝΕΡΓΕΙΑ	ΆΛΛΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΜΕ ΤΙΣ ΟΠΟΙΕΣ ΣΥΣΧΕΤΙΖΕΤΑΙ
1.1 Τεχνική στήριξη, διαχείριση και οργάνωση του σχεδίου	Με όλες
1.2 Τεχνική στήριξη του προγράμματος	Με όλες
2. Κατάρτιση-επιμόρφωση	Με όλες
3.1 Μελέτη, τεκμηρίωση και οργάνωση αγροτουριστικών πόρων Δυτικής Κρήτης	Διακρατική συνεργασία, 2.3 και όλες της ενέργειας 6
3.2 Δίκτυο αγροτουρισμού Δυτικής Κρήτης	Διακρατική συνεργασία και όλες της ενέργειας 3
3.5 Πολιτιστικό χιονοδρομικό κέντρο Ομαλού	Διακρατική συνεργασία, 3.1, 3.2
3.7 Τουριστική ανάπτυξη και προβολή ευρύτερης περιοχής Καντάνου	Διακρατική συνεργασία, 3.1, 3.2, 6.9
3.8 Αγροτουρισμός Ανατολικού Σελίνου (Γ.Ε. I V.4 και I V.5)	Διακρατική συνεργασία, όλες της ενέργειας 2 καθώς και 3.1, 3.2, 6.10
4.1 Ολοκληρωμένο σύστημα τηλεματικής για την τοπική ανάπτυξη	Διακρατική συνεργασία, 3.1, 3.2, 4.2
4.2 Δίκτυο χειροτεχνίας Κρήτης. Αναπροσανατολισμός της κρητικής χειροτεχνίας, σύνδεση με τη συσκευασία, εμπορευματοποίηση και προώθηση των αγροτικών προϊόντων	Διακρατική συνεργασία, 4.1
5.1 Γραφείο προώθησης και ανάπτυξης βασικών κρητικών προϊόντων	Διακρατική συνεργασία, 4.1

5.2 Παραγωγή βιολογικών προϊόντων	Διακρατική συνεργασία, 2,1, 4,1, 5,1
5.3 Διαφοροποίηση της αγροτικής παραγωγής: Διάδοση της καλλιέργειας των φυτών πεκάν, μάνγκο και φραγκοσυκιάς	Διακρατική συνεργασία, 2,1, 4,1, 5,1
5.4 Εκσυγχρονισμός και ανάπτυξη της μελισσοκομίας στις ορεινές και προβληματικές περιοχές της Δυτικής Κρήτης	2,1, 4,1, 5,1
5.5 Δημιουργία οργάνου διαχείρισης και εμπορίας παραδοσιακών τυροκομικών προϊόντων με ονομασία προέλευσης στο νομό Χανίων	2,1, 4,1, 5,1
5.6 Διαγνωστικό κέντρο αγροτικής παραγωγής επαρχίας Σελίνου	4,1, 5,2, 5,3
5.7 Παραγωγή πετμεξιού-κρασιού-τσικουδιάς με ονομασία προέλευσης	3,7, 3,8, 5,1, 5,6
5.8 Δραστηριότητες ενέργειας 5 Ανατολικού Σελίνου (Γ.Ε. IV.4 και IV.5)	5,1, 5,3, 5,5
6.1 Εξυγίανση υδρολεκανών και υγροβιοτόπων από απόβλητα ελαιουργείων	Όλες της ενέργειας 3
6.9 Δυτικό Σέλινο-Ανάδειξη βυζαντινής εκκλησίας	3,7
6.10 Διατήρηση και βελτίωση του περιβάλλοντος και του περιβάλλοντος χώρου (Γ.Ε. IV.4 και IV.5) Ανατολικού Σελίνου	3,1, 3,2, 3,8

2. Επιμέρους στοιχεία που είναι σημαντικά από χρηματοοικονομική σκοπιά ή είναι στρατηγικής σημασίας

Α. Για το σύνολο της Πρωτοβουλίας

Χωρίς αμφιβολία η πιο σημαντική παρέμβαση, από χρηματοοικονομική σκοπιά, είναι η προώθηση του αγροτουρισμού. Για να μπορέσουμε να

εξετάσουμε την παρέμβαση αυτή καλύτερα θα χωρίσουμε τις ενέργειες που αφορούν τον αγροτουρισμό σε τρεις κατηγορίες:

Στην πρώτη κατηγορία περιλαμβάνονται οι ενέργειες που αφορούν άμεσα τον αγροτουρισμό. Οι ενέργειες αυτές προωθούν τη δημιουργία αγροτουριστικών καταλυμάτων στις διάφορες γεωγραφικές ενότητες της Δυτικής Κρήτης. Η συνολική χρηματοδότηση των ενεργειών αυτών είναι 1.037 εκατομμύρια δραχμές και αποτελεί το 27,1% του συνόλου του προγράμματος.

Στη δεύτερη κατηγορία ανήκουν οι ενέργειες που σχετίζονται άμεσα με τον αγροτουρισμό και αποτελούν υποδομές οι οποίες είναι απαραίτητες και συμπληρωματικές για να πετύχουν οι ενέργειες της πρώτης κατηγορίας. Η συνολική χρηματοδότηση των ενεργειών αυτών είναι 353 εκατομμύρια δραχμές και αποτελεί το 9,2% του συνόλου του προγράμματος. Όπως είναι φανερό στην πρώτη και στη δεύτερη κατηγορία ανήκουν όλες οι παρεμβάσεις της ενέργειας 3, η οποία έχει σαν στόχο της την προώθηση του αγροτουρισμού.

Στην τρίτη κατηγορία ανήκουν παρεμβάσεις οι οποίες σαν σκοπό έχουν τη βελτίωση του περιβάλλοντος και του περιβάλλοντος χώρου. Εκ πρώτης όψης οι παρεμβάσεις αυτές δεν έχουν σχέση με τον αγροτουρισμό, όμως κρίθηκε αναγκαίο να αναφερθούν σαν ενέργειες που υποβοηθούν έμμεσα την προώθηση του αγροτουρισμού. Με τη διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος και την αναβάθμιση του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, οι περιοχές αυτές έχουν πρόσθετη βοήθεια στην προσπάθειά τους για ανάπτυξη του αγροτουρισμού. Η συνολική χρηματοδότηση των ενεργειών αυτών είναι 960 εκατομμύρια δραχμές και αποτελεί το 25,1% του συνόλου του προγράμματος.

Β. Για την περιοχή μελέτης

Εξετάζοντας το σύνολο των ενεργειών που αφορούν την περιοχή μελέτης, με πρώτη ματιά μπορούμε να πούμε ότι βασικότερη παρέμβαση, από χρηματοοικονομική άποψη, είναι η αναδιάρθρωση των παραδοσιακών καλλιεργειών και δραστηριοτήτων. Δηλαδή, σε αντίθεση με το σύνολο του προγράμματος, όπου υπερέχει η προώθηση του αγροτουρισμού, έχουμε διαφοροποίηση των στόχων στη συγκεκριμένη περιοχή. Στην κατηγορία της αναδιάρθρωσης των παραγωγικών δραστηριοτήτων ανήκουν οι ενέργειες 2, 4.1, 4.2, 5.1, 5.2, 5.3, 5.4, 5.5, 5.6, 5.7, 5.8 και 6.1 με συνολικό προϋπολογισμό 888 εκατομμύρια δραχμές (49,4% του προϋπολογισμού των ενεργειών οι οποίες συνδέονται με την περιοχή). Στην κατηγορία του αγροτουρισμού, που ακολουθεί, ανήκουν οι ενέργειες 3.1, 3.2, 3.5, 3.7, 3.8, 6.9 και 6.10 με συνολικό

προϋπολογισμό 748 εκατομμύρια (41,6% του προϋπολογισμού των ενεργειών οι οποίες συνδέονται με την περιοχή).

Όμως, αυτό είναι πλασματικό γιατί εξετάζουμε όλες τις ενέργειες με αποτέλεσμα να προσμετράμε προϋπολογισμούς ενεργειών οι οποίες δεν αφορούν αποκλειστικά την περιοχή. Αν εξετάσουμε μόνο τις ενέργειες που αφορούν αποκλειστικά την περιοχή μελέτης έχουμε διαφορετικό αποτέλεσμα: ο αγροτουρισμός με τις ενέργειες 3.7, 3.8, 6.9 και 6.10 απορροφά 498 εκατομμύρια (27,7% του προϋπολογισμού των ενεργειών οι οποίες συνδέονται με την περιοχή), ενώ οι διαρθρωτικές παρεμβάσεις στις παραγωγικές δραστηριότητες 163 εκατομμύρια (9,1% του προϋπολογισμού των ενεργειών οι οποίες συνδέονται με την περιοχή). Δηλαδή, στις ενέργειες που αφορούν αποκλειστικά την περιοχή ο αγροτουρισμός απορροφά το 75,3% ενώ οι παρεμβάσεις στις παραγωγικές δραστηριότητες το 24,7%.

Όσον αφορά τις τρεις κατηγορίες ενεργειών που συνδέονται με τον αγροτουρισμό (όπως αναφέρονται παραπάνω), η περιοχή συμμετέχει ως εξής: α) στην πρώτη κατηγορία με την ενέργεια 3.8 και προϋπολογισμό 200 εκατομμύρια (19,3% του συνόλου της πρώτης κατηγορίας), β) στη δεύτερη κατηγορία με τις ενέργειες 3.1, 3.2, 3.5 και 3.7 και προϋπολογισμό 329 εκατομμύρια (93,2% του συνόλου) και γ) στην τρίτη κατηγορία με την ενέργεια 6.10 και προϋπολογισμό 211 εκατομμύρια (22% του συνόλου). Βέβαια και σ' αυτή την περίπτωση οι ενέργειες 3.1, 3.2 και 3.5 της δεύτερης κατηγορίας αφορούν περιοχή ευρύτερη της περιοχής μελέτης.

3. Αντιστοιχία ανάμεσα στους στόχους που έχουν τεθεί και τις δαπάνες που προβλέπονται

Στο μέρος αυτό θα αναφερθούμε στο σύνολο της Πρωτοβουλίας για δυο λόγους. Αφ' ενός μεν γιατί για την περιοχή μελέτης αναφερθήκαμε προηγουμένως, αφ' ετέρου δε γιατί οι δαπάνες στις κατηγορίες (πλην της αποκλειστικής συμμετοχής) δεν είναι σαφώς οριοθετημένες χωρικά. Έτσι για το σύνολο της παρέμβασης στη Δυτική Κρήτη έχουμε:

Αν αναλύσουμε τους στόχους στις επιμέρους ενέργειες έχουμε την εξής ποσοστιαία διάρθρωση στη χρηματοδότηση: Οι ενέργειες 1 και 2 αποτελούν υποβοηθητικές και στους τρεις προαναφερόμενους στόχους και απορροφούν το 5,48% του προγράμματος (4,18% και 1,3% αντίστοιχα). Η ενέργεια 3, η οποία

προωθεί το στόχο 1, απορροφά το 36,33% της συνολικής χρηματοδότησης. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω ο βασικός στόχος του προγράμματος είναι η προώθηση του αγροτουρισμού (ενέργεια 3). Όμως και οι δυο άλλοι στόχοι κρίνονται εξίσου σπουδαίοι και χρηματοδοτούνται από το πρόγραμμα με ικανοποιητικά ποσά. Οι ενέργειες 4 και 5, στις οποίες αναλύεται ο στόχος 2, απορροφούν το 29,5% (6,85% και 22,65% αντίστοιχα). Η ενέργεια 6, η οποία προωθεί το στόχο 3, απορροφά το 28,69% της χρηματοδότησης.

Συμπερασματικά, προς τα παραπάνω, μπορούμε να πούμε ότι οι τρεις στόχοι, και οι έξι ενέργειες, είναι σωστά δομημένοι ώστε να εξυπηρετούν την αρχική στρατηγική επιδίωξη της βιώσιμης ανάπτυξης. Όπως εξετάσαμε η στρατηγική αυτή αποβλέπει στην διόρθωση της ανισορροπίας ανάπτυξης ανάμεσα στις διάφορες περιοχές, κυρίως μέσω της προώθησης του αγροτουρισμού και του εκσυγχρονισμού των παραδοσιακών εκμεταλλεύσεων. Επίσης, λαμβάνεται υπόψη η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος αλλά και η αναβάθμιση του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, μέσω του οποίου:

⇒ προωθείται ο δεύτερος στόχος,

⇒ υπάρχει ορθολογικότερη διαχείριση της επιχειρούμενης διαρθρωτικής παρέμβασης στη δομή και στον εκσυγχρονισμό των παραδοσιακών τομέων της αγροτικής οικονομίας και

⇒ επιχειρείται η αναβάθμιση της ποιότητας ζωής στην περιοχή επιλογής, η οποία περιλαμβάνει τις πλέον υποβαθμισμένες αγροτικές περιοχές.

ΦΥΛΛΟ 5: ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΣΥΝΟΧΗ

1. Συσχέτιση με Κοινοτικές πολιτικές και ενέργειες

ΕΝΕΡΓΕΙΑ	ΆΛΛΕΣ ΚΟΙΝΟΤΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΜΕ ΤΙΣ ΟΠΟΙΕΣ ΣΧΕΤΙΖΕΤΑΙ
1.1 Τεχνική στήριξη, διαχείριση και οργάνωση του σχεδίου	
1.2 Τεχνική στήριξη του προγράμματος	
2. Κατάρτιση-επιμόρφωση	Κανονισμός 2082/91, Κανονισμός 2092/91, Κανονισμός 2083/92
3.1 Μελέτη, τεκμηρίωση και οργάνωση αγροτουριστικών πόρων Δυτικής Κρήτης	Leader I
3.2 Δίκτυο αγροτουρισμού Δυτικής Κρήτης	Leader I
3.5 Πολιτιστικό χιονοδρομικό κέντρο Ομαλού	
3.7 Τουριστική ανάπτυξη και προβολή ευρύτερης περιοχής Καντάνου	
3.8 Αγροτουρισμός Ανατολικού Σελίνου (Γ.Ε. I V.4 και I V.5)	Leader I
4.1 Ολοκληρωμένο σύστημα τηλεματικής για την τοπική ανάπτυξη	Leader I
4.2 Δίκτυο χειροτεχνίας Κρήτης. Αναπροσανατολισμός της κρητικής χειροτεχνίας, σύνδεση με τη συσκευασία, εμπορευματοποίηση και προώθηση των αγροτικών προϊόντων	GRAFT, VALVE, EUROPTCNET, FORTE, PETRA
5.1 Γραφείο προώθησης και ανάπτυξης βασικών κρητικών προϊόντων	

5.2 Παραγωγή βιολογικών προϊόντων	Κανονισμός 2091/91, Κανονισμός 2081/91, Κανονισμός 2082/91
5.3 Διαφοροποίηση της αγροτικής παραγωγής: Διάδοση της καλλιέργειας των φυτών πεκάν, μάνγκο και φραγκοσυκιάς	Leader I, συμμετοχή στο δίκτυο MESFIN
5.4 Εκσυγχρονισμός και ανάπτυξη της μελισσοκομίας στις ορεινές και προβληματικές περιοχές της Δυτικής Κρήτης	Leader I
5.5 Δημιουργία οργάνου διαχείρισης και εμπορίας παραδοσιακών τυροκομικών προϊόντων με ονομασία προέλευσης στο νομό Χανίων	Οδηγία 92/46, Κανονισμός 2081/91
5.6 Διαγνωστικό κέντρο αγροτικής παραγωγής επαρχίας Σελίνου	
5.7 Παραγωγή πετμεξιού-κρασιού-τσικουδιάς με ονομασία προέλευσης	Κανονισμός 2018/91
5.8 Δραστηριότητες ενέργειας 5 Ανατολικού Σελίνου (Γ.Ε. IV.4 και IV.5)	
6.1 Εξυγίανση υδρολεκανών και υγροβιοτόπων από απόβλητα ελαιουργείων	ΕΠΕΤ II, STRIDE
6.9 Δυτικό Σέλινο-Ανάδειξη βυζαντινής εκκλησίας	
6.10 Διατήρηση και βελτίωση του περιβάλλοντος και του περιβάλλοντος χώρου (Γ.Ε. IV.4 και IV.5) Ανατολικού Σελίνου	Leader I

2. Συσχέτιση με εθνικές πολιτικές

ΕΝΕΡΓΕΙΑ	ΜΕΤΡΑ ΤΟΥ Π.Ε.Π. ΚΡΗΤΗΣ ΜΕ ΤΑ ΟΠΟΙΑ ΣΧΕΤΙΖΕΤΑΙ
1.1 Τεχνική στήριξη, διαχείριση και οργάνωση του σχεδίου	
1.2 Τεχνική στήριξη του προγράμματος	
2. Κατάρτιση-επιμόρφωση	2.4, 4.6, 5.2, 5.3
3.1 Μελέτη, τεκμηρίωση και οργάνωση αγροτουριστικών πόρων Δυτικής Κρήτης	4.5, Υποπρόγραμμα 2, Υποπρόγραμμα 8
3.2 Δίκτυο αγροτουρισμού Δυτικής Κρήτης	2.1, 2.2, 2.4, 6.3
3.5 Πολιτιστικό χιονοδρομικό κέντρο Ομαλού	2.1, 4.4, 4.5, 6.3
3.7 Τουριστική ανάπτυξη και προβολή ευρύτερης περιοχής Καντάνου	2.2, 4.4, 6.3
3.8 Αγροτουρισμός Ανατολικού Σελίνου (Γ.Ε. I V.4 και I V.5)	2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 4.4, 6.3
4.1 Ολοκληρωμένο σύστημα τηλεματικής για την τοπική ανάπτυξη	Υποπρόγραμμα 1, Υποπρόγραμμα 2, Υποπρόγραμμα 3, Υποπρόγραμμα 4, Υποπρόγραμμα 5
4.2 Δίκτυο χειροτεχνίας Κρήτης. Αναπροσανατολισμός της κρητικής χειροτεχνίας, σύνδεση με τη συσκευασία, εμπορευματοποίηση και προώθηση των αγροτικών προϊόντων	

5.1 Γραφείο προώθησης και ανάπτυξης βασικών κρητικών προϊόντων	Εφαρμογή πραγματοποιηθέντων ερευνών: «Έρευνα αγοράς, προώθηση και ανάπτυξη εξαγωγών βασικών προϊόντων» και «Οργάνωση και ανάπτυξη της παραγωγικής βάσης των κρητικών γεωργικών προϊόντων», ΕΤΠΑ 1
5.2 Παραγωγή βιολογικών προϊόντων	4.4, 4.6, 5.3
5.3 Διαφοροποίηση της αγροτικής παραγωγής: Διάδοση της καλλιέργειας των φυτών πεκάν, μάνγκο και φραγκοσυκιάς	1.2, 4.6, Πρόγραμμα Υπουργείου Γεωργίας για τον καθορισμό των προωθούμενων ειδών
5.4 Εκσυγχρονισμός και ανάπτυξη της μελισσοκομίας στις ορεινές και προβληματικές περιοχές της Δυτικής Κρήτης	1.2, 4.4, 4.5, 4.6
5.5 Δημιουργία οργάνου διαχείρισης και εμπορίας παραδοσιακών τυροκομικών προϊόντων με ονομασία προέλευσης στο νομό Χανίων	1.2, 4.4, 4.6
5.6 Διαγνωστικό κέντρο αγροτικής παραγωγής επαρχίας Σελίνου	1.3, 4.1, 4.2, 4.4, 4.6, 6.3
5.7 Παραγωγή πετιμεζιού-κρασιού-τσικουδιάς με ονομασία προέλευσης	1.2, 4.4
5.8 Δραστηριότητες ενέργειας 5 Ανατολικού Σελίνου (Γ.Ε. IV.4 και IV.5)	4.4, 4.6
6.1 Εξυγίανση υδρολεκανών και υγροβιοτόπων από απόβλητα ελαιουργείων	1.1, 3.4, 4.2, 6.1
6.9 Δυτικό Σέλινο-Ανάδειξη βυζαντινής εκκλησίας	2.1, 2.2, 2.3, 6.2, 6.3
6.10 Διατήρηση και βελτίωση του περιβάλλοντος και του περιβάλλοντος χώρου (Γ.Ε. IV.4 και IV.5) Ανατολικού Σελίνου	2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 4.4, 4.5, 6.2, 6.3

3. Εξωτερικό οικονομικό περιβάλλον

Η επιτυχία του προγράμματος δεν έχει άμεση εξάρτηση από μακροοικονομικές παραμέτρους εξωτερικές προς το πρόγραμμα, γιατί οι παρεμβάσεις που προτείνει είναι μικρές και τοπικής σημασίας.

Ο μοναδικός εξωτερικός παράγοντας ο οποίος μπορεί να επηρεάσει την επιτυχία αυτή είναι ο κοινωνικός, όσον αφορά την προώθηση του αγροτουρισμού. Στις τοπικές κοινωνίες υπάρχουν αδράνειες, οι οποίες είναι δύσκολο να ξεπεραστούν. Συνεπώς, για την επιτυχία του προγράμματος, βασικής σημασίας είναι η αποδοχή των παρεμβάσεων από την τοπική κοινωνία. Για να υπάρχει η αποδοχή αυτή πρέπει να δοθεί έμφαση στην ορθή ενημέρωση των δικαιούχων για το σκοπό και το στόχο των παρεμβάσεων που επιχειρούνται.

1. Εταιρική σχέση

Ο Ο.Α.Δ.Υ.Κ. μετά τη δημοσίευση της ανακοίνωσης για την πρωτοβουλία LEADER II κίνησε τη διαδικασία ενημέρωσης των φορέων της περιοχής και τους κάλεσε να εκδηλώσουν ενδιαφέρον με την υποβολή συγκεκριμένων προτάσεων. Έδωσε δημοσιότητα στο περιεχόμενο της πρωτοβουλίας χρησιμοποιώντας όλα τα μέσα ενημέρωσης της περιοχής. Διένειμε τα έντυπα σε όλους τους ενδιαφερόμενους φορείς και ιδιώτες. Επίσης οι ενδιαφερόμενοι μπορούσαν να ενημερωθούν και ιδιαίτερος στα γραφεία του οργανισμού. Διοργάνωσε συσκέψεις με τη συμμετοχή όλων των φορέων της περιοχής (ΤΕΔΚ, Αναπτυξιακοί Σύνδεσμοι, Ε.Γ.Σ., Επιμελητήρια, Αναπτυξιακές Εταιρείες). Επίσης έγιναν περιφερειακές συσκέψεις με τη συμμετοχή των τοπικών φορέων, καθώς και ιδιαίτερη σύσκεψη με όλες τις σχετικές με το πρόγραμμα υπηρεσίες της νομαρχίας.

Για την οργάνωση της υποβολής των προτάσεων και τη συλλογή των απαραίτητων στοιχείων και πληροφοριών δημιουργήθηκαν φάκελοι με συγκεκριμένες φόρμες, οι οποίοι διανεμήθηκαν σ' όλους τους ενδιαφερόμενους. Οι φάκελοι περιλάμβαναν:

- την πρόσκληση εκδήλωσης ενδιαφέροντος
- προδιαγραφές για την εκδήλωση ενδιαφέροντος και τη διαδικασία αξιολόγησης των προτάσεων
- κατάλογο των επιλέξιμων μέτρων-ενεργειών-έργων
- αίτηση με τη μορφή φόρμας και το τεχνικό δελτίο της πρότασης
- ειδική φόρμα για την υποβολή ολοκληρωμένου επιχειρησιακού σχεδίου (από φορείς μόνο)
- υπεύθυνες δηλώσεις
- βοηθητικά κείμενα, χάρτες

Όπως φαίνεται από τα παραπάνω, στην κατάρτιση του προγράμματος, μέσω υποβολής προτάσεων, συμμετείχαν οι περισσότεροι φορείς, αλλά και πολλοί ιδιώτες, της περιοχής. Συνεπώς, η προτάσεις αντανακλούσαν το μεγαλύτερο δυνατό εύρος της τοπικής κοινωνίας και οικονομίας. Είναι ένα θετικό στοιχείο και μπορούμε να συνάγουμε το συμπέρασμα ότι το πρόγραμμα αυτό έχει πολλές πιθανότητες επιτυχίας.

2. Διοικητική και χρηματοοικονομική οργάνωση

Από την πρόσκληση εκδήλωσης ενδιαφέροντος ορίστηκε ημερομηνία για την υποβολή προτάσεων στον Ο.Α.Δ.Υ.Κ. η 17-8-1994. Υποβλήθηκαν εμπρόθεσμα 674 αιτήσεις-προτάσεις και ολοκληρωμένα σχέδια, συνολικού προϋπολογισμού 29.764.468.940 δραχμών, που καλύπτουν όλη την έκταση της περιοχής επιλογής. Προτάσεις υποβλήθηκαν από όλους τους φορείς των νομών Χανίων και Ρεθύμνης: Ο.Τ.Α. και Συνδέσμους Ο.Τ.Α., Αναπτυξιακές Εταιρείες, Ενώσεις Γεωργικών Συνεταιρισμών, Επιμελητήρια, Επιστημονικά και Ερευνητικά Ινστιτούτα, Δημόσιες Υπηρεσίες, Φορείς και Οργανισμούς, Εταιρίες, Ιδιώτες κλπ

Εκ των προτέρων για την υπό σύνταξη πρόταση του Ο.Α.Δ.Υ.Κ. ορίστηκε η περιοχή επιλογής και εκδήλωσης ενδιαφέροντος. Ο προσδιορισμός της περιοχής επιλογής από τον Ο.Α.Δ.Υ.Κ. ανακοινώθηκε δημόσια. Η επιλεγείσα περιοχή περιλαμβάνει τις Ορεινές και Προβληματικές κοινότητες του νομού Χανίων και των επαρχιών Αγίου βασιλείου και Ρεθύμνης του νομού Ρεθύμνης. Ο χαρακτηρισμός των κοινοτήτων σαν Ορεινές και Προβληματικές έχει γίνει από το Υπουργείο Γεωργίας και είναι σύμφωνος με την Οδηγία 75/268 της Ε.Ε..

Για την αξιολόγηση των υποβαλλόμενων αιτήσεων και σχεδίων ορίστηκε επιτροπή από τον Ο.Α.Δ.Υ.Κ.. Για την επιμέρους αξιολόγηση των προτάσεων ορίστηκαν ενιαία κριτήρια, όπως τίθενται από την ανακοίνωση για την πρωτοβουλία LEADER II, από την με αριθμό 387076/1773/29-6-94 εγκύκλιο του Υπουργείου Γεωργίας και τη με αριθμό 2321/22-7-94 της Περιφέρειας Κρήτης.

Επιπρόσθετα για την επιλογή των προτάσεων τέθηκαν από την επιτροπή του Ο.Α.Δ.Υ.Κ. και κριτήρια τα οποία αφορούσαν:

- Το ύψος του δυνατού προϋπολογισμού. Προκρίθηκαν προτάσεις με μικρό προϋπολογισμό.

- Τη χωρική κατανομή των δραστηριοτήτων ώστε να προκύπτει σχετική ισορροπία μεταξύ των επαρχιών.
- Τη σύνδεση και ολοκλήρωση των ενεργειών.
- Τη συγκέντρωση των δραστηριοτήτων σε ομοιογενείς μικροπεριοχές-ζώνες ώστε να μην υπάρχει αναποτελεσματική διάχυση των δράσεων.

Κατά την αξιολόγηση εξετάστηκαν όλες οι προτάσεις που υποβλήθηκαν είτε μεμονωμένα είτε κατά ομάδες. Οι προκρινόμενες προτάσεις συζητήθηκαν με Νομαρχιακές Υπηρεσίες και με τους συνεργαζόμενους φορείς και στη βάση τους καταρτίστηκαν οι επιμέρους ενέργειες κατά θέμα και μικροπεριοχή. Οι επιλογές του προγράμματος βασίζονται στις προτάσεις και τα σχέδια που υποβλήθηκαν και δεν αποτελούν επινοήσεις του Ο.Α.Δ.Υ.Κ..

Συνοψίζοντας μπορούμε να πούμε ότι: Η πληροφόρηση των πιθανών δικαιούχων ήταν η καλύτερη δυνατή και υπήρχε η δυνατότητα από τον καθένα να ενημερωθεί και να υποβάλλει πρόταση, αρκεί να πληρούσε τις προϋποθέσεις που είχαν τεθεί. Στην πορεία της αξιολόγησης ακολουθήθηκαν τα κριτήρια τα οποία είχαν τεθεί από την Ε.Ε., το Υπουργείο Γεωργίας, την Περιφέρεια Κρήτης, με κάποια επιπρόσθετα τα οποία τέθηκαν από τον Ο.Α.Δ.Υ.Κ. για την καλύτερη χωρική και τομιακή διάρθρωση του προγράμματος. Τα κριτήρια θεωρούνται επιτυχημένα και εξυπηρετούν το σκοπό για τον οποίο ορίστηκαν.

Πρόβλημα μπορεί να υπάρξει ως προς τα κριτήρια ορισμού της περιοχής επιλογής: Στο εσωτερικό κοινοτήτων, οι οποίες δεν είναι χαρακτηρισμένες ούτε σαν Ορεινές ούτε σαν Προβληματικές, συμβαίνει πολλές φορές να υπάρχουν ζώνες που να είναι Ορεινές ή Προβληματικές και να χρήζουν βοήθειας από προγράμματα όπως είναι το LEADER II. Ίσως η εξέταση αυτών των ζωνών σε επίπεδο μικρότερο της κοινότητας να μας βοηθούσε να διακρίνουμε τις ιδιαιτερότητες αυτές. Η εξέταση αυτή είναι απαραίτητη σε κοινότητες με μεγάλη έκταση, άρα και μεγάλες διαφοροποιήσεις όχι μόνο στο ανάγλυφο αλλά και στο επίπεδο ανάπτυξης.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΣΤ΄

ΕΡΓΑ ΣΑΝΤΙΚΑΙΣΑΝΤ2

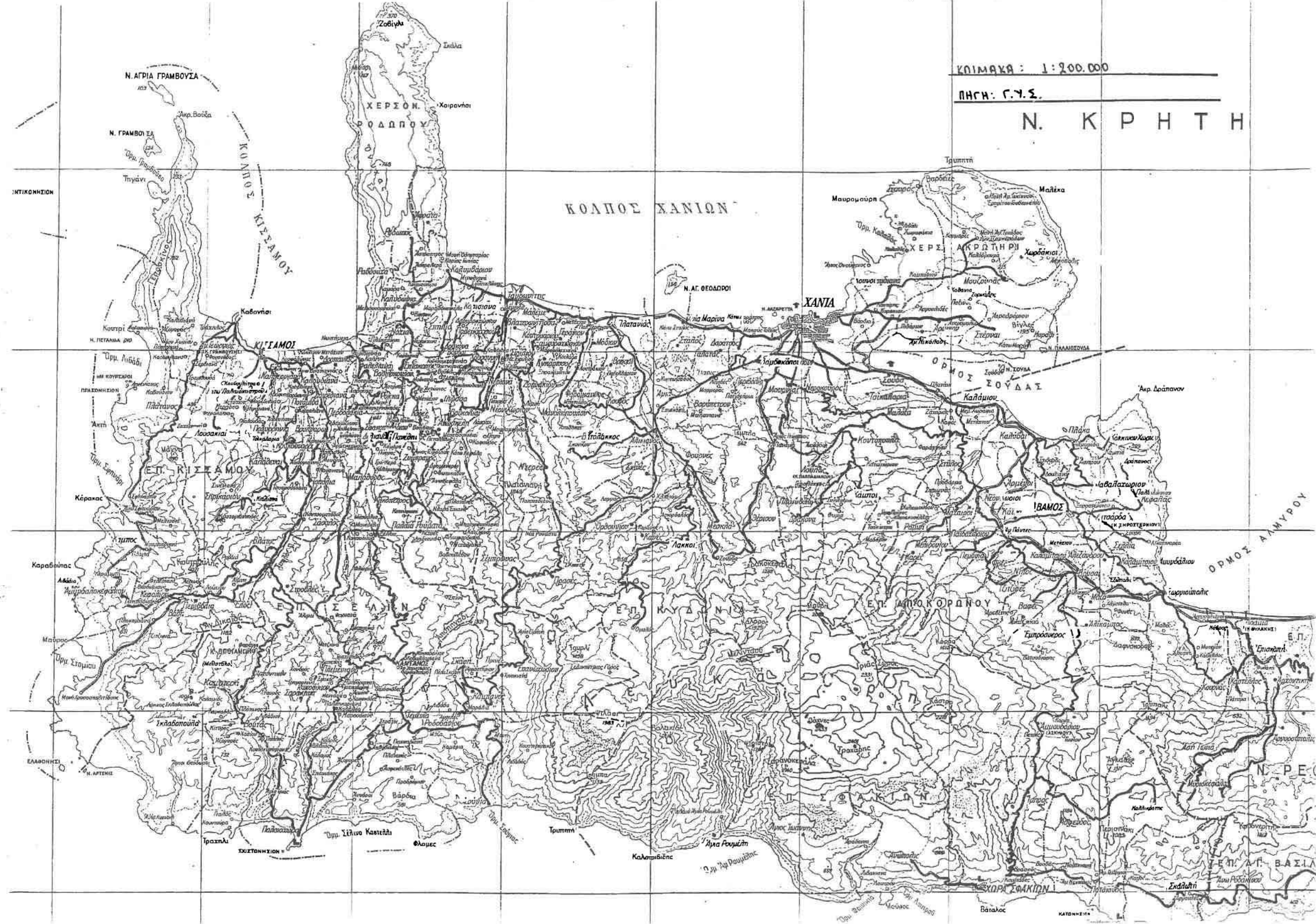
ΕΡΓΟ	ΕΤΟΣ ΕΝΑΡΞΗΣ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ	ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ (Σε χιλιάδες δραχμές)	ΕΤΟΣ ΟΛΟΚΛΗ- ΡΩΣΗΣ
ΣΑΝΤ Ι			
Αποχέτευση Δήμου Κανδάνου	1992	250.000	
Διαμόρφωση πλατειών Μαγγανάρι και Αγ. Κωνσταντίνου κοινότητας Καμπανού	1993	26.000	
Δ.Σ. Παλαιόχωρας (προσθήκη αιθουσών)	1988	43.000	
Δ.Σ.-Νηπιαγωγείο Κουντούρας	1989	130.000	
Δρόμος Άγιο Πνεύμα-Σαρακήνα-Κοντοκυνήγι	1981	70.000	
Δρόμος Επανωχώρι-Σούγια με διακλάδωση προς Λιβαδά-Κουστογέρακο	1985	70.000	
Δρόμος Καμπανού-Σκάφης-Μαραλίων (παρακαμπτήριος)	1984	35.000	
Δρόμος Πλεμενιανά-Φτερόλακκος	1986	45.533	
Δρόμος Τεμένια-Στράτοι-Αχλαδιάκες-Αζογυρέ- Λυγιά	1985	60.000	
Δρόμος Παλαιόχωρα-Σπανιακός	1994	5.000	
Τσιμέντωση δρόμου οικισμού Προδρομίου (κοινότητα Παλαιόχωρας)	1995	3.000	
Μελέτη αποχέτευσης βρόχινων νερών Κανδάνου	1986	6.600	
Μελέτη δρόμου Κουντούρας-Ελαφονησιού	1985	6.500	
Ύδρευση Σαρακήνας	1994	13.000	
Ύδρευση οικισμού Κιτύρου (Δήμος Πελεκάνου)	1994	12.940	
ΎδρευσηΚακοδικίου	1995	20.000	
ΣΑΝΤ ΙΙ			
Αλιευτικά καταφύγια Παλαιόχωρας- Γεωργιούπολης	1986	150.000	
Λιμάνι Παλαιόχωρας	1994	65.000	
Επέκταση προβλήτας Παλαιόχωρας	1994	20.000	
Λιμενίσκος Σούγιας	1994	30.000	
Αποχέτευση Παλαιόχωρας	1987	97.895	
Αποχέτευση Παλαιόχωρας (α' πλευράς)	1990	100.000	
Αποχέτευση Παλαιόχωρας	1994	109.125	
Δρόμος Αλικιανός-Σκινές-Πρασές-Αγ. Ειρήνη- Επανωχώρι	1986	220.000	
Δρόμος Άγιο Πνεύμα-Σαρακήνα-Κοντοκυνήγι	1994	60.000	
Δρόμος Βληθιάς-Κοπετοί-Πλεμενιανά	1985	54.262	1993
Δρόμος Βληθιάς-Κοπετοί-Πλεμενιανά	1994	20.000	
Δρόμος Βουτάς-Σκλαβοπούλα-Κουντούρα	1989	57.824	1994
Δρόμος Βουτάς-Σκλαβοπούλα-Κουντούρα	1994	70.000	
Δρόμος Βουτάς-Χάσι	1990	7.000	1991
Δρόμος Βουτάς-Χάσι	1994	8.000	
Δρόμος Επανωχώρι-Σούγια με διακλάδωση προς Λιβαδά-Κουστογέρακο	1994	20.000	
Δρόμος Καλουδιανά-Τοπόλια-Μύλοι- Φτερόλακκος-Βουτάς-Παλαιόχωρα	1985	260.000	
Δρόμος Καμπανός-Σκάφη-Μαράλια (παρακαμπτήριος)	1992	30.000	
Δρόμος Κάντανος-Ανυσαράκι-Τεμένια-Μάζα- Ροδοβάνι-Τειχί	1985	160.000	
Δρόμος Μουστάκο-Σκλαβοπούλα	1994	8.000	
Δρόμος Παλαιόχωρα-Ανυδροί-Προδρόμιο- Τεμένια	1983	90.450	1994
Δρόμος Παλαιόχωρα-Ανυδροί-Προδρόμιο- Τεμένια	1994	60.000	
Δρόμος Παλαιόχωρα-Κουντούρα	1994	5.000	
Δρόμος Πλεμενια-Φτερόλακκος	1992	41.790	

Δρόμος Ταυρωνίτης-Παλαιόχωρα	1988	320.000	
Δρόμος Τεμένια-Στράτοι-Αγλαδιάκες-Αζογυρέ-Λυγιά	1994	60.000	
Δρόμος Χρυσοκαλίτισσα-Ελαφονήσι-Κουντούρα-Παλαιόχωρα	1989	150.000	
Οδοποιία από Αλικιανό-Πρασέ προς Σούγια	1994	240.000	
Οδοποιία Δήμου Κανδάνου	1994	20.000	
Αγροτική οδοποιία Συνδ. κοινοτήτων Ανατ. Σελίνου	1994	50.000	
Αγροτική οδοποιία δήμου Πελεκάνου	1994	18.000	
Αγροτική οδοποιία κοινότητας Σαρακήνας	1994	12.000	
Αγροτική οδοποιία κοινότητας Κακοδικίου	1994	10.000	
Αγροτική οδοποιία κοινότητας Πλεμενιανών	1994	7.000	
Αγροτική οδοποιία κοινότητας Στροβλών	1994	3.000	
Αγροτική οδοποιία κοινότητας Παλαιόχωρας	1994	7.000	
Αγροτική οδοποιία δήμου Κανδάνου	1994	6.000	
Κοινοτική οδοποιία Αναπτυξιακού Συνδέσμου Ανατ. Σελίνου	1994	10.000	
Κοινοτική οδοποιία Σαρακήνας	1994	6.000	
Κοινοτική οδοποιία Πλεμενιανών	1994	6.000	
Κοινοτική οδοποιία Ροδοβανίου	1994	5.000	
Κοινοτική οδοποιία Κακοδικίου	1994	5.000	
Συμπλήρωση κοινοτικής οδοποιίας	1994	11.850	
Δ.Σ.-Νηπιαγωγείο Κουντούρας	1989	155.000	
Βρεφονηπιακός σταθμός Κουντούρας	1994	74.000	
Ειδική χωροταξική μελέτη ανάπτυξης Κουντούρας	1990	14.939	1994
Μελέτη απορρύπανσης Πελεκανιώτη ποταμού	1989	19.980	1994
Πολεοδομικές μελέτες-πράξεις εφαρμογής Παλαιόχωρας-Καστελίου-Κανδάνου	1990	48.000	1994
Ύδρευση Επαναχωρίου	1985	20.434	1994
Ύδρευση Κακοδικίου	1990	93.655	1994
Ύδρευση Κανδάνου	1990	25.323	
Ύδρευση Πλεμενιανών	1985	20.000	1994
Ύδρευση Σαρακήνας	1985	35.432	
Ύδρευση Σκλαβοπούλας	1985	39.300	1994
Ύδρευση Σούγιας	1990	24.514	1993
Ύδρευση Συνδέσμου Κοινοτήτων Κουντούρας	1986	149.764	
Ύδρευση Τεμενίων	1990	9.000	1993
Υδροάρδευση Κακοδικίου	1994	10.000	
Υδροαρδευτικά έργα κοινότητας Κακοδικίου	1994	25.000	
Αρδευση Πλεμενιανών	1994	6.000	
Υδρομάστευση Κουντούρας	1994	25.000	
Υδροαρδευτικά έργα Αλιγών κοινότητας Στροβλών	1994	12.000	
Υδροαρδευτικά έργα κοινότητας Σαρακήνας	1994	8.000	
Υδροαρδευτικά έργα οικισμών δήμου Πελεκάνου	1994	10.000	
Ολοκλήρωση-αξιοποίηση γεώτρησης-αρδευτικά έργα κοινότητας Πλεμενιανών	1994	6.000	
Παρεμβάσεις-ενέργειες βελτίωσης υποδομών αγροτικού τομέα περιοχών Κυδωνίας-Κισσάμου-Σελίνου	1994	177.000	
Αξιοποίηση-ανάδειξη χώρου Αγίων Πατέρων Αζογυρέ κοινότητας Παλαιόχωρας	1994	6.000	
Αποκατάσταση παλαιού ειρηνοδικίου και διαμόρφωσή του σε χώρο πολιτιστικών εκδηλώσεων (κοινότητα Καμπανού)	1994	6.000	

ΚΟΙΜΑΧΑ : 1 : 200.000

ΠΗΓΗ : Γ.Υ.Σ.

Ν. Κ Ρ Η Τ Η

Ν. ΑΓΡΙΑ ΓΡΑΜΒΟΥΣΑ

Ν. ΓΡΑΜΒΟΥΣΑ

Ζοειγή

ΧΕΡΣΟΝ. ΡΟΔΩΠΟΥ

ΚΟΛΠΟΣ ΧΑΝΙΩΝ

Μαυρομύρη

Τριπλιτή

Μαλένα

ΧΕΡΣ. ΑΚΡΩΤΗΡΗ

ΧΑΝΙΑ

Ν. ΑΓ. ΘΕΟΔΩΡΙΟΥ

ΑΡΧ. ΠΑΥΛΟΥ

ΚΑΛΙΜΟΥ

Καθονίσι

ΚΙΣΣΑΜΟΣ

Πλατανιάς

Γαυδακίου

ΟΡΜΟΣ ΣΟΥΔΑΣ

ΕΠ. ΚΙΣΣΑΜΟΥ

Λακκοί

ΙΒΑΜΟΣ

Κέρακας

Νικερέα

ΕΠ. ΑΠΟΚΟΡΩΝΟΥ

Αλάδα

Παλαμάρι

ΕΠ. ΑΓ. ΒΑΣΙΛ

Κουβενάσι

Παλιόκαστρο

ΕΠ. ΑΓ. ΒΑΣΙΛ

Κουβενάσι

Παλιόκαστρο

ΕΠ. ΑΓ. ΒΑΣΙΛ

Τραπλι

Τριπλιτή

ΕΠ. ΑΓ. ΒΑΣΙΛ

ΣΧΙΣΤΟΝΗΣΙΟΝ

Καλομυδιές

ΕΠ. ΑΓ. ΒΑΣΙΛ

Παλιόκαστρο

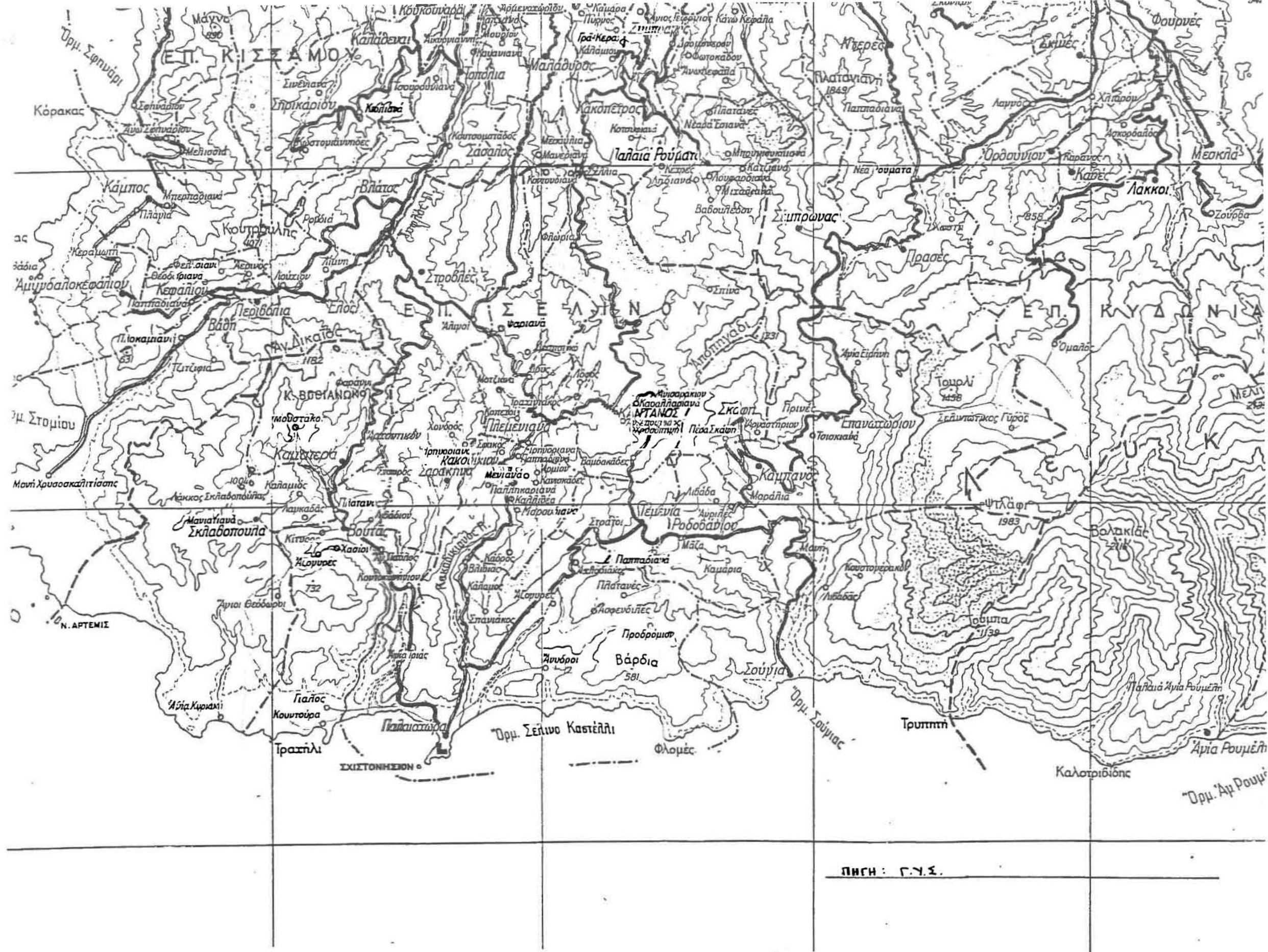
Τριπλιτή

ΕΠ. ΑΓ. ΒΑΣΙΛ

Παλιόκαστρο

Τριπλιτή

ΕΠ. ΑΓ. ΒΑΣΙΛ

ΠΗΓΗ : Γ.Υ.Σ.